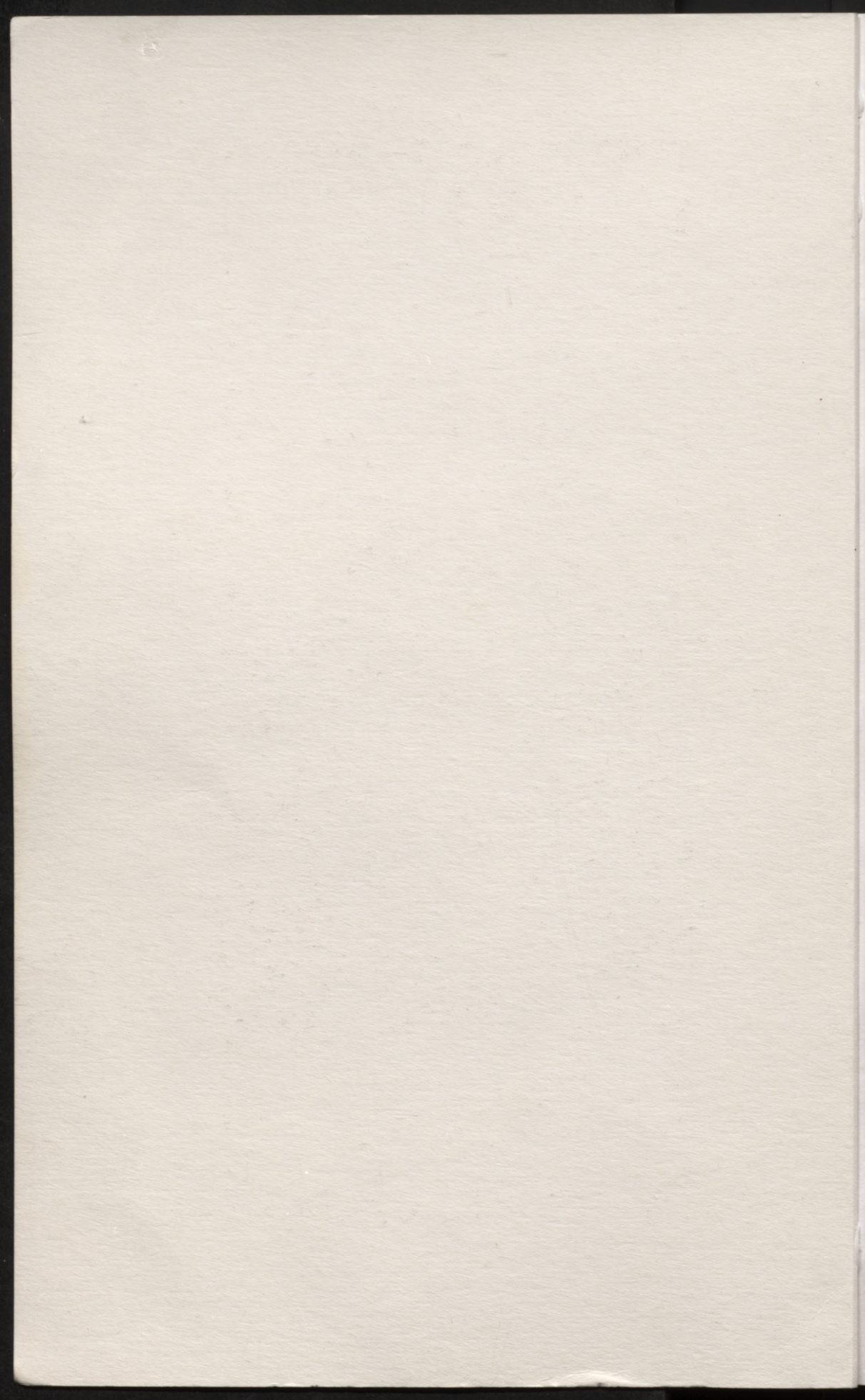

Leons Gabriels Taivans
Elizabete Taivāne

RELIGIJU VĒSTURE

2003-5
99

L 2

LEONS GABRIELS TAIVANS
ELIZABETE TAIVĀNE

RELIGIJU VĒSTURE

EKSPERIMENTĀLA MĀCĪBU GRĀMATA

**APSTIPRINĀTA 2003. GADĀ
ATĻĀVUSI LIETOT LATVIJAS REPUBLIKAS
IZGLĪTĪBAS UN ZINĀTNES MINISTRIJA**

Raka

0303045268

Mācību grāmatas veidošanā kā līdzautori piedalījušies:

Aija Doroškina
Evita Liepiņa
Gatis Līdums
Daina Strelēvica
Zbignevs Stankēvičs

Redakcijas kolēģija:

Johanness Ogards (Johannes Aagard), Dr., prof., Orhūsas universitāte, Dānija
Egils Grīslis, prof., Manitobas universitāte, Kanāda
Viktors Ivbulis, akadēmiķis, Dr. h. philol., prof., Latvijas Universitāte
Edgars Katajs, lektors, Latvijas Universitāte
Iveta Leitāne, Dr. phil., asoc. prof., Latvijas Universitāte
Jānis Sīkstulis, Dr. philol., asoc. prof., Latvijas Universitāte

Recenzenti:

Harijs Tumans, Dr. hist.
Valdis Svirskis, mag. phil.

Redaktors	Oskars Lapsiņš
Datordizains	Venita Zariņa
Vāka zīmējums	Katrīna Taivāne-Kalsere

ISBN 9984-15-418-1

© Leons Gabriels Taivans
© Elizabete Taivāne
© "Izdevniecība RaKa", 2003

SIA "Izdevniecība RaKa" Zvaigžņu ielā 26, Rīgā, LV-1009, tālr. 7312668
Izdevējdarbības reģistrācijas apliecība Nr. 2-0471
Realizācijas daļas tālr. 7291875
Iespiests SIA "Izdevniecība RaKa" tipogrāfijā, tālr. 7602049

SATURS

1. Kas ir reliģiju vēsture?	8
Reliģijas vēstures periodi	
Reliģiju pētniecības priekšmets un terminoloģija	
2. Kādas ir reliģijas?	12
Reliģiju tipi	
Kāpēc jābūt viedoklim par reliģijām?	
3. Kas ir reliģija?	16
Ko piedāvā reliģijas?	
Mārites stāsts	
Kas ir reliģiju absolūtā vērtība?	
4. Reliģija un kultūra	20
Kas bija vispirms: reliģija vai kultūra?	
Mīts un kultūra	
5. Akmens laikmeta reliģija	24
Kā tika atklāts aizvēsturiskais cilvēks?	
Kā aizvēsturiskais cilvēks apglabāja savus mirušos?	
Dievs senajā akmens laikmetā	
6. Mūsdienu cilšu reliģija	31
Kādi ir gari?	
Šamanisms	
Kā kļūst par šamani	
7. Senās Ēģiptes reliģija	36
Senā Ēģipte: ceļš uz civilizāciju	
Lasītpratēju zemkopju reliģija	
Mīts par Ozīrisu un Izīdu	
8. Pasaules radīšana: vai mēs domājam kā ēģiptieši?	41
Seno Ēģiptiešu teksti un Bībele	
Laiks "tek" vai "stāv"?	
9. Cilvēks Senās Ēģiptes reliģijā	44
Dievs, cilvēks un mirušo augšāmcelšanās	
Nāve un augšāmcelšanās	
Ētiskie priekšstati	
10. Senās Mezopotāmijas (Divupes) reliģija	48
Reliģija Senās Mezopotāmijas vēsturē	
Senās Divupes hronoloģija	
11. Dievi, viņpasaule un cilvēks Senajā Mezopotāmijā	51
Dievi un pasaules radīšana	
Cilvēks	
Mīts par Dumuzi un Inannu	
12. Vai Senās Mezopotāmijas reliģija ir mirusi?	56
Pilsētnieki un klejotāji	
Astroloģija un zīlēšana	
13. Senā Sīrija: kā pagrimst reliģija	61
Rietumsemīti: Kanaāna, Fenīķija, Kartāga	
Kanaāniešu Dievs	
Senās Sīrijas reliģijas pagrimums	
14. Seno grieķu un romiešu reliģijas	66
Arhaiskās un klasiskās Grieķijas dievi	

Cilvēks sengrieķu reliģijā	
Dažas ziņas par Senās Romas dieviem	
15. Hellēnisma reliģija	72
Maķedonijas Aleksandra iekarojumi	
Mistērijas	
16. Seno baltu reliģija	76
Kā rekonstruē baltu senatni?	
Priekšbaltu reliģija	
Indoeiropiešu Debess dievi	
17. Seno baltu ticējumi: zemkopju reliģija	82
Saules dievība	
Jāni jeb Līgosvētki	
18. Senā Israēļa reliģija	86
Israēļa vēstures posmi	
Senās Ēģiptes mantojums Vecās Derības (Toras un Praviešu) tekstos	
19. Farizeji	90
Jūdaisma vēsture	
Farizeji un saduķeji	
20. Modernais jūdaisms	94
Grāmatas reliģija	
Dievs, cilvēks un ētika	
21. Jūdaisms mūsdienās	98
Ebreji Latvijā	
Holokausts (Šoah)	
Jūdaisma rituāli	
22. Zoroastrisms	101
Svētie Raksti	
Kults	
Zoroastriešu ētiskie likumi	
23. Kristietības pirmsākumi	104
Kristietība – Eiropas vēsturiskā reliģija	
Jēzus Kristus dzīve	
Jēzus mācība	
Kristietības vēsturiskā izplatīšanās	
24. Kristietības saturs	110
Dieva izpratne kristietībā	
Kas raksturīgs kristīgajai mācībai par Dievu?	
Kristietība un vēsture	
25. Kā lasīt Bībeli?	115
Kā ir sastādīta Bībele?	
Bībele kā reliģisks teksts	
Bībeles teksts gadsimtu gaitā	
26. Cilvēks un tikumība	119
Kristīgā ētika	
Cilvēka cieņa	
27. Pareizticība (ortodoksija)	123
Pareizticīgā baznīca	
Pirmie kristietības gadsimti un ortodoksijas izveidošanās	
Ortodoksijas teoloģiskais pamats	

28. Viduslaiku katolicisms	129
Kristietības izplatība Eiropā	
Viduslaiku nozīme Eiropas civilizācijā	
29. Renesanse un reformācija	132
Kas ir renesanse?	
Kas ir luterisms?	
Reformācija Šveicē	
30. Katoliskā Baznīca mūsdienās	139
Mūsdienu katolicisms	
Romas katoliskā baznīca par sevi	
Baznīcas sociālā mācība	
31. Mūsdienu protestantisms	141
Kristietība 19. un 20. gadsimtā	
Liberālisms un fundamentālisms	
Modernā kristietība Āzijā, Āfrikā un Latīņamerikā	
32. Kristietība bez Baznīcas	146
Ārpusbaznīcas kristietība	
Ekumenisms	
33. Kristīgās konfesijas Latvijā	149
Kristietības ienākšana Latvijā	
Kā Latvijā parādījās dažādas konfesijas?	
Kristīgās konfesijas mūsdienu Latvijā	
34. Izcilas personības un garīgās autoritātes kristietības vēsturē	154
Kalkutas Māte Terēza: dzīve kā liturģija	
35. Muhameds un islāms	157
Muhameda dzīve	
Svētie raksti: Korāns	
36. Musulmaņu reliģiskā dzīve	161
Musulmaņu pieci pienākumi	
Svētais karš (džihāds)	
37. Hinduisms	164
Hinduisma jēdziens	
Hinduisma attīstības posmi	
Ārieši un vediskā reliģija	
38. Hinduisma mācība	169
Upanišadas	
Klasiskais hinduisms	
Trīs galvenie hinduisma novirzieni	
39. Hinduisms mūsdienās	175
Kastas un varnas	
Bhagavadgītā	
Hinduisma ētiskā sistēma	
40. Buda un budisms	180
Budā dzīve un mācība	
Ko budisms liek izpildīt savam sekotājam?	
Theravāda un Mahājāna	
41. Budisms: reliģija bez Dieva?	186
Nirvāna, cilvēks, reinkarnācija	
Budisma sakrālās personas. Sangha	
Kults. Dzenbudisms	

42. Kādu dievu pielūdz ķīnieši?	192
Senču kults	
Daoisms	
<i>Dao-de-dzin. Dao un De</i>	
43. Vai konfūcisms ir reliģija?	199
Konfūcija dzīve	
Seši konfūcisma mācības principi	
44. Sintō	203
Ko saka japāņi par <i>Sintō</i>	
Japāņu mīti	
Dievišķie senči <i>kami</i>	
45. Jaunais laikmets	209
Laikmets vai reliģija?	
Kas ir <i>Jaunā laikmeta</i> dievs?	
46. Kā atšķirt kultus no sektām?	213
Kas ir mūnisti?	
Starptautiskā Krišnas apziņas biedrība	
Jehovas liecinieki	
Jēzus Kristus pēdējo dienu svēto baznīca (mormoņi)	
47. Vispasaules reliģija?	228
Bahaisms	
Visariona pēdējās derības baznīca	
Saentoloģija	
48. Iesaistīties vai neiesaistīties jaunā reliģiskā kustībā?	235
Vai jaunās reliģijas ir kaitīgas?	
Neobudisms	
Neohinduisms	
Neohinduisms Eiropā. Tantriskā joga un ezotēriskās jogas pamati	
49. Modernais pagānisms	244
Vai retrospektīvisms ir respektabla senatne?	
Dievturi par sevi un dievturību	
Krievu vedisms	
50. Dziedināšana. Sātanisms	248
<i>Herbalaif (Harbalife)</i>	
Sātanisms	
51. Vai valsts ideoloģija ir reliģija?	252
Ideoloģija reliģijas vietā?	
Ateistiskais humānisms	
52. Pašam sava reliģija	256
Reliģijas "Pasaules ciemā"	

Kaut arī Latvijas atjaunotajai neatkarībai ir jau vairāk nekā desmit gadu, mūsu sabiedrība pagaidām vēl dzīvo reliģiski vienveidīgā pasaulē, kurā dominē kristietība kādā konfesionālā formā. Attīstītā Rietumu sabiedrība atšķiras ar ievērojami lielāku reliģisko dažādību. Turklāt pasaule ir ļoti sarukusi, ja salīdzinām to ar 19. gadsimtu. Vairāku stundu laikā mēs varam nonākt attālos Āzijas vai Āfrikas reģionos. Kamēr esam tūristi, pietiek ar agrāk neredzētas reliģijas novērošanu vai vienaldzīgu novērēšanu no tās. Bet aizvien biežāk mēs nonākam ar svešu tautu un reliģiju pārstāvjiem ilgā darba vai sadzīves kontaktā, un tad gribot negribot esam spiesti ņemt vērā svešo reliģisko uzvedību un paražas; tas var gadīties, esot ciemos, strādājot ārvalstu firmā un, protams, ilgstoši uzturoties Āzijas vai Āfrikas zemēs.

Tomēr aizvien biežāk mēs nonākam saskarsmē ar reliģiski motivētu uzvedību tepat mūsu zemē – skolā, pilsētā, draugu pulciņā. Agrāk nepieredzēti reliģiskie uzskati ienāk mūsu dzīvē no grāmatām, interneta, kinofilmām. Nereti izrādās, ka kāds mūsu draugs vai paziņa ir aizrāvies ar kādu reliģisku mācību un sāk ieinteresēt arī mūs.

Prese, radio un televīzija ir sākusi plaši diskutēt ar Baznīcu par visai sabiedrībai būtiskiem jautājumiem, piemēram, par abortiem, cilvēka klonēšanu vai brīvprātīgu aiziešanu no dzīves – eitanāziju. Vai visas reliģijas noraida manipulēšanu ar dzīvību? Kāpēc vācu nacistu vai japāņu kara laika “medicīniskos” eksperimentus ar cilvēkiem tālaika sabiedrība nosodīja, bet līdzīgus eksperimentus mūsdienās daudzi aizrautīgi atbalsta?

Atbildes uz šādiem jautājumiem var dot reliģiju vēstures zināšanas. Ikvienu sabiedrība pieņem vērtības, kuras piedāvā tā reliģija, kas vēsturiski veidojusi šo sabiedrību. Bieži vien cilvēki paši nezina, kāpēc viņi kaut ko vienu pieņem, bet citu noraida. Ja viņi labāk pārzinātu savas reliģijas vēsturi, viņi labāk pazītu paši sevi un to vidi, kurā viņi dzīvo.

KAS IR RELIĢIJU VĒSTURE?

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni mūsdienās tieši attiecas:

- a) uz vēsturi,
- b) uz reliģiju,
- c) uz vēsturi un reliģiju,
- d) neattiecas ne uz vēsturi, ne uz reliģiju?

Arheoloģija, kristietība, budisms, sholastika, socioloģija, inkvizīcija, koani.

Reliģijas vēsture ir zinātnes nozare, kas pēti pasaules reliģijas to vēstures gaitā.

Kad mēs lietojam jēdzienus “Latvijas vēsture”, “Vācijas vēsture”, “Krievijas vēsture”, tad runa parasti ir par nosaukto zemju politisko vēsturi. Tā ietver karus un to rezultātus, valsts varas maiņas, sabiedrisku kustību un organizāciju aktivitātes, jaunu politisko ideju īstenošanu kādas tautas vai valsts dzīvē. Bet ir arī medicīnas vēsture, zinātnes un tehnikas vēsture, rakstniecības vēsture, pasta vēsture utt.

Reliģiju var aplūkot kā ideju sistēmu, tāpēc reliģiju vēsture maz pēti karus un politiskās pārmaiņas. Reliģijas vēsture spriež par reliģiskām idejām, par simboliem un tēliem, kā arī par reliģiskiem tekstiem, par izmaiņām, kas notiek ar tiem vēstures gaitā. Vienas reliģijas piekritēji parasti ir apvienoti kādā kopībā, kuru kristietībā sauc par Baznīcu, islāmā – par *ummu*, budismā – par *sanghu*. Ja reliģiskā kopība nonāk konfliktā ar valsts varu un sākas karš, tad šādi notikumi tiek aprakstīti un pētīti kā politiskās vēstures sastāvdaļa. Tā vairs nav reliģijas vēsture.

RELIĢIJAS VĒSTURES PERIODI

Reliģijas vēsturi var sadalīt trīs periodos.

Aizvēsture (akmens laikmeta cilvēka reliģija)	Aptuveni līdz 2500. gadam pirms kristīgās ēras
Senās pasaules reliģiju periods (Senās Ēģiptes reliģija, Senās Mezopotāmijas reliģija, Senās Fenīķijas reliģija un citas vairs neesošās reliģijas)	Aptuveni 2500. gads pirms kristīgās ēras–1. gadsimts kristīgajā ērā
Moderno reliģiju laikmets (kristietība, islāms, jūdaisms u. c.)	1.–7. gadsimts kristīgajā ērā–mūsdienas

RELIĢIJU PĒTNIECĪBAS PRIEKŠMETS UN TERMINOLOĢIJA

Modernā reliģiju pētniecība ir zinātnes nozare, kas ir izaugusi no *teoloģijas* jeb vēlinajā antikajā laikmetā dzimušās “filozofijas par Dievu”. Reliģiju pētniecība atšķiras no teoloģijas ar to, ka tā nerisina jautājumu par vienas vai otras reliģijas patiesīgumu. Reliģiju pētniecība aplūko reliģijas galvenokārt no “ārpusēs” – kā cilvēces vēstures, sociālo attiecību, psiholoģijas vai arī filozofijas priekšmetu.

Tas nozīmē, ka reliģiju pētī dažādu zinātnes nozaru pārstāvji. Psiholoģi vēlas zināt, kā reliģija iespaido cilvēka psihisko darbību, antropoģi interesējas par to, kādus uzvedības modeļus reliģija uzspiež cilvēkam viņa attiecībās ar citiem cilvēkiem vai sabiedrību kopumā. Filozofi pētī, kā reliģija iespaido cilvēka domāšanu. Vēsturnieku intereses objekts ir reliģisko organizāciju iespaids uz politiskās vēstures norisēm. Juristus var interesēt Baznīcas tiesības un tas, kā no Baznīcas likumiem tiek atvasinātas citas likumu normas. Reliģiju vēsturē mēģina aptvert visu zinātnes nozaru pētījumus, kā arī risināt jautājumu par to, kā reliģijas mainās gadsimtu gaitā; noteikt, kādas ir dažādo reliģiju atšķirības un kopsakarības, reliģiju savstarpējā saskarsme un tās rezultāti, proti, jaunu reliģiju rašanās, kā notiek reliģiju sajaukuma – *sinkrētisma* – veidošanās, un citas problēmas.

Mēs zinām, ka parasti reliģijā jābūt “augstākam spēkam” jeb “augstākai autoritātei”, kuru parasti sauc par “dievu”. No kurienes var uzzināt par dievu? Visparastākā atbilde ir: “No svētajiem rakstiem.” No kurienes nākuši dievi? Vai dievs ir viens vai vairāki? Kā radusies pasaule? No kurienes radies cilvēks, un kāpēc viņš vispār eksistē? Ar ko beidzas mūsu un pasaules eksistence? Kas notiek pēc nāves? Kā ir reliģiski pareizi jāuzvedas?

Lai sakārtotu šos un citus jautājumus un dotu salīdzināmas atbildes gadījumā, kad mēs gribam zināt, kā atšķiras viena reliģija no otras, reliģiju pētniecībā izmanto īpašu terminoloģiju un jautājumus uzdod noteiktā secībā. Pirmais jautājums, kuru apskata, ir reliģijas galvenais rakstītais avots jeb “svētie raksti”. Kristietībā tā ir Bībele, islāmā – Korāns, jūdaismā – Tora, hinduismā – Mahabhārata un Ramajana utt. Ja reliģijai ir šādi “svētie raksti” (dažās reliģijās to nemaz nav), tad tajos mēs varam meklēt ziņas par to, kā attiecīgā reliģija skaidro pasaules izcelšanos. Pasaules izcelšanās stāstu sauc par *kosmogoniju* (no grieķu *kosmos* – “pasaule” – un *gone* – “dzimšana”), un dažādās reliģijās tas var būt atšķirīgs.

Nākamais jautājums ir par Dieva vai vairāku dievu izcelšanos. Dievu izcelšanās teoriju sauc par *teogoniju* (no grieķu *theos* – “dievs” – un *gone* – “dzimšana”). Dažās reliģijās dievu izcelšanās ir pirmā, bet pasaule tiek radīta pēc tam, bet citās tas var būt otrādi. Kāda ir Dieva vai dievu (dieviešu) daba un kvalitātes, kāda ir viņa (viņu) attieksme pret pasauli un cilvēkiem – šos jautājumus risina *teoloģija* (no grieķu *theos* – “dievs” – un *logos* – “vārds”, “mācība”). Terminam *teoloģija* ir arī plašāka nozīme – tā ir reliģijas skaidrojums pašai par sevi. Mūsdienu teoloģija savā darbā izmanto modernās zinātnes paņēmienus un atziņas. (Baznīcas vēsturē lieto vēsturnieku metodes, Svēto Rakstu pētniecībā liek lietā modernās lingvistikas un tekstu pētniecības paņēmienus utt.). Šeit gan jāpiebilst, ka ne visas reliģijas piemin Dievu. Formulētu Dieva jēdzienu mēs neatradīsim budismā; par Dievu parasti neko nesaka šamanisms.

Ikvienu reliģiju prasa no saviem piekritējiem zināmu domāšanu jeb prāta disciplīnu vai arī ārējas uzvedības modeli, vai arī reliģisku rituālu izpildīšanu. Reliģijas uzskatu sistēmu sauc par *mācību* vai arī *doktrīnu*. Reliģiski nosacītu uzvedību attiecībā ar citiem cilvēkiem sauc par *ētiku*, simboliskas izdarības – par *rituālu*. Regulāru rituālu kompleksu dēvē par *kultu*. Cilvēkus, kuri vairāk vai mazāk profesionāli izpilda reliģiskus pienākumus (tie var būt dažādi rituāli, reliģiska tiesa, reliģiska skološana un reliģiskās mācības formulēšana saskaņā ar laikmeta un vides prasībām u. c.), sauc par *sakrālām personām*. Dažās reliģijās ir mācība jeb doktrīna, bet citās tās nav; vienā reliģijā ētika ir ļoti svarīga sastāvdaļa, bet citās ētiku aizvieto visas dzīves jomas aptveroši rituāli. Dažās reliģijās ir sakrālās personas – mācītāji, priesteri, bet citās tādu vispār nav.

Reliģijā nākamā svarīgākā būtne pēc Dieva ir cilvēks. Reliģisko mācību par cilvēku sauc par *reliģisko antropoloģiju* (atšķirībā no fiziskās antropoloģijas vai sociālās antropoloģijas). Reliģiskā antropoloģija ir mācība par cilvēka radīšanu, cilvēka dabu, viņa cieņu, pestīšanas ceļu, nāvi, un pēcnāves eksistenci.

“Pestīšanas ceļa” mācību sauc par *soterioloģiju* (no grieķu *sōtērion* – “pestīšana”). Lietas, kuras ir saistītas ar nāvi, pēcnāves eksistenci un pasaules galu kristietībā – ar Kristus otro atnākšanu, jūdaismā – ar Mesijas nākšanu pasaulē utt., sauc par *eshatoloģiju* (no grieķu *eshatos* – “pēdējais”, “gals”).

Arī šajā grāmatā mēs atradīsim minētos terminus.

KO JŪS ZINĀT PAR RELIĢIJU VĒSTURI?

- Kuri apgalvojumi jums šķiet patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Senās Ēģiptes reliģija ir aizvēsturiska reliģija.
 2. Teogonija ir mācība par cilvēka radīšanu.
 3. Eshatoloģija ir reliģiskā mācība par cilvēka un pasaules eksistences beigām.
 4. Mācītāji ir visās reliģijās.
 5. Kosmogonija ir problēma, kuru risina arī eksaktās zinātnes.

SARUNA

- Kā jūs domājat – vai reliģiski noskaņotu cilvēku skaits ar laiku samazinās, palielinās, vai arī nav šādas izteiktas tendences un šis process ir nemainīgs? Palūkosimies ne tikai mūsu tuvākajā apkārtnē, bet arī aiz Latvijas robežām! Ko varētu nozīmēt palestīniešu pašnāvnieki mudžahīdi? Tā ir reliģiska aizraušanās (fanātisms) vai intelektuāla apmātība? Vai reliģiskiem cilvēkiem ir kāda loma sabiedrībā (pozitīva, negatīva, funkcionāla)?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Apvienojiet grupās jums pazīstamās reliģijas!
- Pārdomājiet, vai zināšanām par reliģijām ir kāda praktiska nozīme, vai arī tā ir tikai prāta vingrināšana!

KĀDAS IR RELIĢIJAS?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni mūsdienās tieši attiecas:

- a) uz reliģiju kopumā,
- b) uz reliģiju klasifikāciju,
- c) uz reliģiju klasifikāciju un reliģiju kopumā,
- d) neattiecas ne uz reliģiju klasifikāciju, ne uz reliģiju kopumā?

Arheoloģija, kristietība, budisms, tradicionālā reliģija, socioloģija, jaunā reliģiskā kustība, Latvijai netradicionālās reliģijas.

Reliģiju pasaule ir netverami plaša, un ikviens no mums – apzināti vai neapzināti – ir bijis saistīts ar to. Par reliģijas klātbūtni liecina baznīcu torņi mūsu pilsētās un pagastos, reliģiska literatūra, sarunas, kuras varam dzirdēt visur tur, kur mēdz būt cilvēki. Reliģiju parasti saista ar ticību Dievam, bet reliģija atrodama arī citur. Senas reliģijas pēdas ir pasakās, kuras atceramies kopš bērnu dienām. Mēs taču neesam aizmirsuši pasaku velnu un raganu? Tie abi ir senas dievības. Daži no mums baidās, ka diena būs neveiksmīga, ja ceļu pārscrien melns kaķis, un arī tā ir primitīvas reliģiozitātes pazīme. Tevi aizrauj “smagais roks”? Arī tajā zinātnieki saskata reliģijas pazīmes.

Reliģija ir tikpat sena kā cilvēce. Arheologi vissenāko cilvēku apbedījumos atrod priekšmetus, kuriem ir reliģiska nozīme. Vismodernākie cilvēki, kas sevi uzskata par ļoti progresīviem un izglītotiem, un, protams, nereliģioziem, bieži uzmanīgi pētī, kas rakstīts avīžu horoskopos, kaut arī atrunājas, ka to dara “tāpat vien”. Tā ir neapzināta reliģiozitāte. Bieži dzirdam: “Viņš taču ir dzimis Dvīņu zīmē! Nav jau brīnums, ka viņš vienu dienu runā vienu, bet otrā dienā – pavisam kaut ko citu!” Šis apgalvojums skan kā zinātnisks fakts, bet patiesībā tas sakņojas reliģiskajos astroloģijas priekšstatos.

RELIĢIJU TIPI

Reliģiju, bez šaubām, ir daudz. Par to liecina garāka pastaiga pa Latvijas lielākajām pilsētām – Rīgu, Daugavpili, Krāslavu, Jelgavu vai kādu citu. Lūkojoties apkārt, mēs vispirms pamanīsim baznīcu ar smailu torni, kas droši vien piederēs katoļu vai luterāņu draudzei. Tālāka pastaiga atklās baznīcas ēku ar vienu vai vairākiem kupoliem. Tā droši vien piederēs krievu Pareizticīgajai baznīcai, varbūt tas būs vecticībnieku dievnams. Rīdzinieki zina, ka Krišjāņa Barona ielā ir gaiši violeti izkrāsots nams, kurā atrodas krišnaītu templis. Mazāk pamanāma būs jūdu sinagoga. Nejauši var atklāt

mormoņu templi, budistu meditāciju telpu kādā dzīvoklī vai sabiedriskā ēkā un citas ar reliģiju saistītas vietas. Kā iespējams sagrupēt visas šīs dažādās reliģijas?

Reliģiju klasifikācija jeb sakārtošana grupās notiek pēc atšķirīgiem kritērijiem, tāpēc arī to dalījumi ir dažādi. Visizplatītāko un vienkāršāko dalījumu – vēsturisko – mēs aplūkojam 1. temata izklāstā. Tā bija pasaules reliģijas.

Ebreju sinagoga

Pareizticīgo katedrāle

Katoļu baznīca

Luterāņu baznīca

ģiju vispārēja klasifikācija. Bet bieži ir nepieciešamība reliģijas iedalīt konkrētām vajadzībām. Piemēram, Latvijas tiesībsargājošajām instancēm ir nepieciešams reliģiju dalījums, lai noteiktu to juridiskās tiesības. Ja Latvijā no tās 2,3 miljoniem iedzīvotāju pusmiljons ir katoļu un – 340 000 luterāņu, bet daoistu ir tikai desmit, tad, dabiski, daudz izplatītākai reliģijai Latvijā būs zināmas priekšrocības. Tas pats attiecas uz kādas reliģijas vēsturiskumu. Kristietība Latvijā ir kopš 12. gadsimta, bet budisms – tikai dažus gadus. Arī šim apstāklim ir nozīme, jo kristietība ir saaugusi ar Latvijas zemi, tautu un sabiedrību. Tā piemīt Latvijai tādā pašā mērā kā latviešu valoda, kultūra, iedzīvotāju etniski antropoloģiskais tips un citas ārējās pazīmes.

Juridiskajām un administratīvajām vajadzībām Latvijā lieto šādu reliģiju dalījumu:

- 1) tradicionālās reliģijas (kristietība un jūdaisms);
- 2) netradicionālās reliģijas (budisms, islāms, hinduisms, daoisms un citas reliģijas, pie kurām pieder ieceļotāji no konkrētām zemēm);
- 3) jaunās reliģiskās kustības (Jehovas liecinieki, Pēdējās derības draudze, bahajieši, adventisti, astrologi u. c.).

Piebilde. Pie “tradicionālās kristietības” tiek pieskaitītas šādas konfesijas: pareizticīgie, vecticībnieki, katoļi, luterāņi un baptisti.

KĀPĒC JĀBŪT VIEDOKLIM PAR RELIĢIJĀM?

Jautājums par manām attiecībām ar reliģiju būtībā ir jautājums par to, vai es saprotu, kāpēc es dzīvoju. Bieži dzirdēts ir viedoklis, ka “dzīve bez baudām” nav dzīve. Šāds apgalvojums neliecina par runātāja augstu attīstības līmeni. Arī dzīvnieki meklē kaut ko, lai paēstu, kas ir viņu lielākais prieks, un sezonas laikā tie grib pāroties. Vai cilvēkam ir jālīdzinās dzīvniekam?

Ikviens no mums būs ievērojis, ka pat draugu un draudzeņu kompānijā lielāka autoritāte ir tam, kas prot gudri un sakarīgi spriest par cilvēka augstākām vērtībām, par dzīves mērķi, reliģiju, nevis tikai pārstāstīt smieklīgus notikumus no pagājušās nedēļas piedzīvojumiem skolā, draugu pulkā vai uz ielas.

KO JŪS ZINĀT PAR RELIĢIJĀM?

- Kuri apgalvojumi jums šķiet patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Islāms ir kristietības variants.
 2. Hinduisms ir Indijas reliģija.
 3. Jūdaisms ir viena no Latvijas tradicionālajām reliģijām.
 4. Luterisms un pareizticība ir dažādas reliģijas.
 5. Katoļu baznīcas centrs ir Romā.

SARUNA

- Vai jūsu apkārtnē, skolā, klasē, kaimiņos ir cilvēki, kas regulāri apmeklē reliģiskas vietas (baznīcu, sinagogu, lūgšanu namu u. c.)? Vai viņu ikdienas uzvedība ir atšķirīga no pārējiem vai ne? Par ko tas, jūsu prātā, liecina? Vai jūs varat formulēt, kādas ir šīs atšķirības?
- Ikviens no mums būs vērojis, ka vecāki cilvēki biežāk runā par reliģiju nekā jaunie. Ar ko tas būtu izskaidrojams? Ko saka jūsu mājinieki par to?
- Vai jūs un jūsu draugi ir kādreiz mēģinājuši zīlēt, burt vai baiļu situācijā lūgt Dievu? Kādi ir bijuši rezultāti, un kādi ir jūsu pašreizējie secinājumi par to? Vai jums ir gadījies dzirdēt “spoku stāstus”, varbūt paši kaut ko tādu esat piedzīvojuši? Vai spoki ir reāli vai vienīgi apziņas radīti maldi? Izvērsiet diskusiju par to!

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Formulējiet sev, kas ir reliģija!
- Pārdomājiet, kas ir ticība draugam un ticība Dievam! Kāda ir atšķirība, un kas ir kopējs?
- Varbūt esat piedalījies kaut kādos reliģiskos pasākumos (Ziemassvētkos baznīcā, kristīgās bērēs, kapusvētkos)? Kā jūs domājat – lai piedalītos šādos pasākumos, ir nepieciešama ticība vai arī ne? Vai reliģiskie pasākumi jums šķiet garlaicīgi vai arī – tieši otrādi – interesanti?

KAS IR RELIĢIJA?

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz reliģijas piedāvājumu,
- b) uz reliģijas terminoloģiju,
- c) uz reliģijas piedāvājumu un reliģijas terminoloģiju,
- d) neattiecas ne uz reliģijas piedāvājumu, ne uz reliģijas terminoloģiju?

Pestīšana, nirvāna, refleksija, hinduisms, atbrīvošanās no pārdzimšanas, sam-sāra, atbrīvošanās teoloģija, baznīca, sabiedrība.

Kad ieejam lielveikalā, pirmais, kas mūs tajā pārsteidz, ir preču pārpilnība. Ja vien pietiktu naudas, mēs varētu tur iegādāties daudz un dažādu lietu. Liela, ja ne lielākā, daļa tur piedāvāto mantu mums nav vajadzīgas; vismaz mēs tīri labi varam bez tām iztikt. Kaut arī spilgtais iesaiņojums, reklāmas māns un vēlme izmēģināt un pieredzēt kaut ko jaunu, iegūstot kādu preci, mums bieži neliek miera. Jo lielāko tiesu gadījumu mēs taču ieejam veikalā, lai nopirktu kādu gluži parastu, bet vajadzīgu lietu. Ļoti līdzīgi mūsdienu pasaulē ir ar reliģijām.

KO PIEDĀVĀ RELIĢIJAS?

Pagātnē ir aizgājuši tie laiki, kad sabiedrībā dominēja viena vai otra reliģija vai konfesija. Latgalē valdīja katoļu Baznīca, Vidzemē gandrīz visi bija luterāņi, Turcijā dzīvoja tikai musulmaņi, Ceilonā jeb tagadējā Šrilankā – tikai budisti. Mūsdienu Eiropā un Amerikā, kā arī Austrālijā pamišus dzīvo visu lielāko reliģiju pārstāvji, nemaz nerunājot par daudzām un dažādām kristīgām sektām un jaunveidotiem Austrumu kultiem. Gandrīz visas reliģijas sludina savu mācību un aicina mūs pievienoties tām. Mēs dzirdam solījumus saņemt “bezgalīgu baudu”, “apziņas paplašināšanu”, “panākumus dzīvē”, “absolūtu mieru un ciešanu izbeigšanos”, “pēcnāves pārdzimšanu augstāka stāvokļa cilvēka veidolā” utt. Šie piedāvājumi ir atbildes uz jautājumu: “Ko dod šī reliģija?”

Lai pārbaudītu, cik nopietns ir reliģiskais piedāvājums, svarīgi ir uzklaust, ko konkrētas reliģijas pārstāvis mums teiks kādā kritiskā dzīves situācijā. Viskritiskākā, protams, ir nāve. Kristietībā lietotais vārds “pestīt” mūsu vidē ir ienācis no lībiešu valodas, kurā tas nozīmē “glābt”. Vissenākais kristietības apsolījums ir Kristus piecelšanās no nāves pēc tam, kad viņš tika nomocīts pie krusta koka. Jēzum Kristum bez dievišķās dabas, kā māca kristietība, bija arī otra – cilvēciskā daba. Viņš piecēlās no kapa kā cilvēks un parādījās saviem draugiem kā cilvēks, ar to apsolīdams tādu pašu nemirstību visiem saviem sekotājiem. Tas ir kristietības piedāvājums.

Vai cilvēks turpina savu dzīvi pēc nāves? Kā var par to pārliecināties? Mirušo taču ierok kapsētas zemē, kur tas satrūd, atstājot vienīgi kaulus, un arī tie beigu beigās sairst. Dažās minūtēs sadeg cilvēka mirstīgās atliekas krematorijā. Tāda ir mūsu reālā pieredze. Nereti gadās dzirdēt izteicienu: "No TURIENES neviens vēl nav atgriezies."

MĀRĪTES STĀSTS

Tas bija 1973. gada augustā, kad, braucot no Daugavpils uz Rīgu, ceļa līkumā pirms Jēkabpils mašīnai reizē sprāga abas priekšējās riepas un pa nelielu nogāzi tā meta trīs kūleņus un ieripoja auzu laukā. Metot kūleņus, saglabāju skaidru apziņu un orientāciju. Tad pēkšņi iestājās dziļa tumsa, es atcerējos, ka man jādodas uz gaismu. Prāts darbojās skaidri, domāšana bija asa, es sapratu, ka atrodos ļoti tumšā, melnā tunelī, un pa to es devos uz gaismu, kas parādījās kā mazs punktiņš tuneļa galā. Gaisma kļuva arvien lielāka. Tad es atcerējos, ka man iespējami ātrāk jāattraucas no zemes un jādodas augšā. Mani apņēma ļoti spoža balta gaisma, tā bija daudz spožāka par sauli, bet nežilbināja. Arī fiziski šo gaismu varēja sajust. Tā bija patīkami silta, un tā deva ārkārtīgu maiguma klātbūtni.

Tad kādā līmenī mani nobremzēja. Es sapratu, ka man blakus kāds ir. Pēkšņi ieraudzīju sevi zemē mašīnā. Skaidri redzēju mašīnu, auzu lauku, elektrības stabu, turpat – savu ķermeni. Viss kadrs bija ļoti ass, tikai malas nedaudz izplūdušas. Mans ķermenis bija ļoti pretīgs, domāju, ka agrāk tāda sev nelikos. Pēkšņi apjēdzu – bet ar ko tad es redzu, ja manas acis ir lejā? Automātiski atcerējos acs anatomisko uzbūvi, visu, ko mācīja fizikā; par redzi, lēcām, fokusu utt. Nākamā doma bija: "Kādas mulķības, redze ir kaut kas daudz smalkāks." Tad apjēdzu, ka es dzirdu mūziku, un atkal domāju: "Ar ko tad es dzirdu?" Mūzika bija kaut kāda pacilājoša, tā vispār nav aprakstāma. Un tad es iedomājos, ka eksistē arī cits ķermenis, ne tikai fiziskais, – tātad pēc nāves mēs nemirstam.

Tad man parādīja it kā filmu – manu nodzīvoto dzīvi ačgārnā kārtībā, no pēdējiem brīžiem līdz piedzimšanai. Pārdzīvoju pat visas izjūtas, kādas ir bērnam, ienākot šajā pasaulē; tas bija ļoti nepatīkami, sapratu, kāpēc bērni raud. Ļoti skaidri redzēju attiecības ar dzīvē sastaptajiem cilvēkiem. Pēkšņi bija it kā nokritušas zvīņas no acīm. Redzēju, cik neīstas un uzspēlētas ir cilvēku attiecības, sapratu, ka atbildība mums ir ne tikai par vārdiem, bet arī par domām. Vairākas reizes man atkārtoja kādu kadru, kamēr atcerējos, ka tāds fakts bija. Dzīvē tas bija šķitis kā pilnīga nejaušība.

Kad mācījos Mākslas akadēmijas I. kursā, vienreiz pie manis pienāca kāds puisis no pēdējā kursa un jautāja man, ko viņam darīt viņa dzīvei svarīgā situācijā. Mēs nebijām pat draugi, un es domāju, cik jocīgi, ka viņš kaut ko tik svarīgu man prasa. Viņš taču ir daudz vecāks, ir vīrietis, viņam vajadzētu būt pieredzējušākam, un kā par tik svarīgu izšķiršanos var jautāt nejauši sastaptam cilvēkam. Es kaut ko noķīcināju un aizmuku. Un tikai tagad es sapratu, ka viņš patiešām nezināja un intuitīvi bija nācis pie manis, jo es atbildi zināju. Tāpēc, ka neatbildēju, uz mani gulstas vaina par viņa turpmāko dzīvi. Man parādīja visu notikumu ķēdi, kas no manas rīcības izrietēja viņa dzīvē un kādu ļaunumu tā atnesa. Es par visu biju atbildīga. Redzēju, ka situācijām, kas dzīvē šķiet nejaušība, ir likumsakarība, sapratu lietu būtību.

Man blakus bija divas būtnes, kas ar mani sarunājās. Šajā brīdī apjēdzu, ka tā nav valoda, ka tā ir sazināšanās ar domām, ar jūtām un ar jēdzieniem. Uz jebkuru domu, kas man ienāca prātā, es momentāni dabūju atbildi. Saprātu lietas, kas uz zemes bija nesaprotamas. Tur, lejā uz zemes, es biju, kā sev šķita, kārtīga "paimeitiņa", kas neko sevišķi sliktu nav darījusi, bet te, augšā, es sev likos ļoti "netīra".

Spožs gaismas tēls mani uzaicināja uz sevi paskatīties. Viņš teica: "Paskaties, kā mēs izskatāmies." Es to nevarēju, jo likos sev ļoti netīra, man šķita, ka es to nedrīkstu darīt. Viņš man jautāja: "Kādiem cilvēkiem bija nozīme tavā dzīvē vai tev – citu dzīvē?" Saprātu, ka man nav ko atbildēt. Saprātu, ka visa mana iepriekšējā dzīve ir bijusi bez jēgas, ka tai nav nekādas nozīmes. Saprātu, ka nebūšu māksliniece, jo arī tam nav nozīmes, ka manai dzīvei ir cits mērķis. Tad man jautāja, vai es vēlos palikt. Es vēlējos palikt augšā, jo tur bija tik labi. Jutu, ka man aiz muguras ir mani mirušie radinieki. Es pazinu viņus pēc viņu auras – gan tos, kurus dzīvē biju sastapusi, gan tos, kurus nebiju sastapusi. Bet es baidījos atskatīties.

Paskatījos pa kreisi atpakaļ un redzēju dzīvības un nāves robežu, pie tās attālumā bija divi stāvi. Tieši šo ainu biju redzējusi vienreiz sapnī, vēl skolas laikā. Toreiz mani kāds brīdināja, ka pat sapnī šo līniju nedrīkst pārkāpt. Gaismas tēls man jautāja, vai vēlos atvadīties no saviem vecākiem. Es nodomāju, ka pat nezinu, kur viņi tobrīd bija, – Rīgā vai laukos.

Tā otrā persona, kas bija blakus, mani momentāni aizveda uz laukiem. Gar "acīm" tikai nīrbēja strīpas, it kā mēs trauktos milzīgā ātrumā. Es nodomāju, vai tas ir gaismas vai domas ātrums, ar kuru pārvietojāmies? Es redzēju lauku mājas pagalmu no augšas. Biju apmēram triju metru augstumā, redzēju un dzirdēju visu, ko mana mamma ar tēvu runāja, bet viņi mani pilnīgi nejuta. Tas bija šokējoši. Viņi mani pilnīgi nemaz neievēroja.

Es gribēju palikt augšā. Mani aizveda atpakaļ. Tad kāds no mirušajiem radiniekiem, kas bija aiz muguras, "izmeta" domu: "Vai tev nebūs žēl no dzīves šķirties, ja pēc tevis nepaliek bērni?" Nodomāju, ka tas ir vienīgais, kā man ir žēl, un tajā pašā brīdī zināju, ka man būs trīs bērni. Es vēl domāju, kā tad es vairs varu atgriezties, kā ar manām smadzeņu šūnām, kurās, tur lejā, vajadzēja sākties neatgriezeniskam sabrukšanas procesam. Mani nomierināja, sakot, ka viss ir kārtībā un vēl ir laiks. Augšā laika izjūta ir pilnīgi cita – zemes laiks tur neeksistē. Gaismas tēls man teica, ka cilvēkam dzīvē ir jāiemācas mīlēt. Tas ir pats svarīgākais. Tajā brīdī vēl nodomāju, ka tas ir absurds. Kā gan es varu mīlēt visus cilvēkus? Viņš man teica, ka man jāiemācās cilvēkus mīlēt, visu mūžu jāiemācās, un vēlāk jāpievērš cilvēki ticībai. Toreiz (tie bija bargie komunistiskā ateisma gadi) man tas šķita pilnīgi neiespējami. Man vēl jautāja, vai ir kādi jautājumi, ko es gribētu uzzināt. Es vēlējos zināt, vai būs karš, kāda būs Latvijas nākotne.

Man atbildēja, ka šie jautājumi ir atstāti cilvēku pašu ziņā. Viņu rīcība noteiks tautas un zemes nākotni. Zināju toreiz, ka būs tāda dziedātāja, kas dziedās par brīvību. (Vēlāk pazinu viņā levu Akurateri.) Pirms došanās lejā man kaut ko izdzēsa no atmiņas, ko augšā zināju; teica, ka to tagad man nevajadzēs. Tie, kas bija aiz muguras, pārdzīvoja, ka man jāiet atkal cauri tam nepatīkamajam tunelim. Es strauji devos lejā, ātri izgāju cauri tunelim un pamodos mašīnā. Neviens nekustējās, mašīna bija ar riteņiem gaisā, sa-
spiesta plakana.

Izlīdu pa aizmugures logu ārā, apsēdos auzu laukā un redzēju, ka no augšas vēl nāk Lielā baltā gaisma. Es sēdēju spoži apgaismota apla vidū, un gaisma nāca no augšas kaut

kur tālu, tālu. Mākoņi, kas bija debesīs, bija pavērušies un bija daudz tuvāk. Tad pamazām no sāniem mākoņi sāka vērties ciet, un gaismas avots pazuda. Paskatījusies apkārt, es ieraudzīju, ka virs Daugavas riet saule. Uz brīdi apjuku – kas tā par gaismu bija augšā?
(Mārīte N. strādā par skolotāju kādā Latvijas rajona pilsētā.)

KAS IR RELIĢIJU ABSOLŪTĀ VĒRTĪBA?

Mārītei, kas bija augusi un izglītojusies ateistiskā padomju vidē, nebija ziņāšanu par reliģiju. Tomēr viņas piedzīvojums viņu aizveda uz Baznīcu, un viņa kļuva par ļoti reliģiozu cilvēku.

Mārītes izjūtas “viņpasaulē” bija galvenokārt pozitīvas, turpretī apraksti, kurus ir atstājuši tie, kas mēģinājuši izdarīt pašnāvību, ir pilni pretēju izjūtu. Tie, kuriem izdevies brīnumainā kārtā atgriezties dzīvē, ir pārliecināti, ka pašnāvība ir visbriesmīgākais noziegums, par kuru pēc nāves būs jāmaksā visrūgtākā cena.

Mārītes piedzīvojums ir reta parādība, bet tādi ir notikuši dažādos laikmetos un dažādās tautās. No līdzīgiem notikumiem veidojas reliģiskie priekšstati par nāvi un pestīšanu. Mārītes viņpasaules ceļojums bija pavisam neilgs, bet ir liecības par daudz garāku pieredzi, kurā mirušais satiekas ar saviem ļaunajiem darbiem, par kuriem nu ir pienācis laiks kārtot šaušalīgus rēķinus. Tā ir pilnīga pazušana, otrreizēja nāve vai varbūt kaut kas vēl sliktāks. Kā no tā izvairīties? Tas, lūk, ir reliģiju patiesais piedāvājums. Kā pareizi nodzīvot dzīvi, lai cilvēks neietu bojā tad, kad viņa zemes ceļš noslēgsies; par to runā visas senās un lielās reliģiskās tradīcijas. Atbildi uz šo jautājumu sapēma arī Mārīte. Tā bija atbilde, kas visvairāk raksturīga kristietībai, bet līdzīgas ir atrodamas arī Indijas reliģijās un dažos islāma virzienos.

KO PIEDĀVĀ RELIĢIJAS?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Hinduisms sola panākumus dzīvē.
 2. Kristietība sludina pēcnāves atdzimšanu jaunai dzīvei.
 3. Budisma likumus izpildījušais pārstās pārdzimt pēc nāves aizvien jaunā ķermenī.
 4. Jūdaisms sola ilgus dzīves gadus un daudz pēcnācēju.
 5. Islāms māca, ka īsti ticīgos musulmaņus pēc nāves gaida jutekliska paradīze.

SARUNA

- Jūsu draugs kristietis ir slims ar vēzi. Viņš nolēmis izdarīt pašnāvību, atsakoties no ēdiena. Jūsu padoms draugam?
- Jūsu draugs ateists ir slims ar vēzi. Viņš nolēmis izdarīt pašnāvību, atsakoties no ēdiena. Jūsu padoms draugam?

RELIGIJA UN KULTŪRA

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz kultūru,
- b) galvenokārt uz reliģiju,
- c) uz kultūru un reliģiju,
- d) neattiecas ne uz kultūru, ne uz reliģiju?

Sasveicināšanās, zobu tīrīšana, meditācija, nāve, piramīdas, grēks, viduslaiku mistērijas, dakstiņu jumti.

KAS BIJA VISPIRMS – RELIĢIJA VAI KULTŪRA?

Apmeklējot svešas pilsētas un zemes, ekskursijas vadītājs vēstures, arhitektūras un kultūras pieminekļu skaitā droši vien jums parādīs arī kādu dievnamu, kas ir pilsētas vai citas apdzīvotas vietas greznākā celtne. Muzejā, bez šaubām, aplūkosiet gleznas un skulptūras, kurām ir sakars ar Bībeles sižetiem vai antīkiem reliģiskiem mītiem. Literāros darbos ikviens no mums ir atradis gan tiešus citātus no Bībeles, gan vārdus un izteicienus, kas nākuši no reliģiskās aprites.

Ikviens kulturāls cilvēks kaut reizi gadā apmeklē savus mirušos tuviniekus kapsētā. Arī tā ir nepārprotama reliģijas pazīme. Mums patīk skaistas kāzas – vienalga, vai laulība tiek slēgta baznīcā, sinagogā vai pašvaldības kāzu namā. Jebkura laulību ceremonija satur reliģiska rituāla elementus – neatkarīgi no tā, vai mēs to vēlamies par tādu uzskatīt vai ne. Arī tik parastās dzimšanas dienas svinības ir sens reliģisks mielasts, kas tika rīkots, lai pateiktos Dievam par dāvāto dzīvību.

Teiktais liecina arī par to, ka reliģija nepārprotami ir saistīta ar kultūru. Kultūras cilvēks taču neatstāj savus mirušos atkritumu izgāztuvē! Lai arī cik laicīga būtu bērū ceremonija, reliģijas zinātnieks tajā saskatīs daudz reliģisku simbolu, par kuriem pat neiedomājas bērū ceremonijas dalībnieki.

Mūsdienās bieži lietots termins ir “politiskā kultūra”. Ar to apzīmē kādai konkrētai zemei raksturīgo sabiedrisko iekārtu, kā arī paņēmienus, ar kādiem tiek risināti politiski jautājumi. Islāma zemēs politikas jautājumiem vēltītos rakstos nereti atradīsim atsauces uz “pirmo piecu halīfu valdīšanas laiku”. Islāma dibinātāja Muhameda varas mantiniekus – pirmos musulmaņu halīfāta valdniekus – uzskata par tādiem, kas īstenojuši no reliģiskā viedokļa pareizu valdīšanu. Islāma zemēs politiķi tieši atsaucas uz šīs reliģijas dibinātāja Muhameda vārdu, turpretī citu reliģiju radītājā politiskajā kultūrā tikai lietpratējs saskatīs reliģijas klātbūtni.

Kad 1517. gadā Vācijā sākās reformācija, viena no Baznīcas reformētāju

prasībām bija novērst ubagošanu pilsētu ielās un pie baznīcu durvīm. Tieši reformācijas reliģiskie principi lika pamatus valstiskai sociālās nodrošināšanas sistēmai. Pedagoģijas zinātnē bieži tiek pieminēts tās dibinātājs Jans Amoss Komenskis (1592–1670). Slavenais čehu pedagogs pats sevi neiedomājās par jaunas zinātnes nozares pamatlicēju. Viņš bija brāļu draudžu skolas audzinātājs un meklēja, kā iemācīt bērniem kristīgās vērtības. Arī daudzi citi ievērojami zinātnieki – matemātiķi un dabaszinātnieki Gotfrīds Vilhelms Leibnics (1646–1716), Blēzs Paskāls (1623–1662), Renē Dekarts (1596–1650) – bija ievērojami teologi; filozofi Imanuels Kants (1724–1804) un Georgs Vilhelms

Sandro Botičelli. Marijas pasludināšana

Botičelli gleznām ir augsta mākslas vērtība, kuru apcer un kvalificē mākslas zinātnieki. Bet Bībeles sižetus jāprot izlasīt arī reliģijas valodā.

Agriņās renesanses laikmeta gleznotājs attēlo brīdi, kad pie Jaunavas Marijas ir ieradies eņģelis, kas pasludina, ka viņa brīnumainā kārtā dzemdēs dēlu, kuru nosauks par Jēzu. Marija kļūs par Dieva māti, un eņģelis ir nometies viņas priekšā uz viena ceļa, ar to apliecinot, ka viņa Debesu hierarhijā ir augstāk par eņģeļiem. Eņģeļa rokā ir liliņa, kas simbolizē Marijas nevainību. Viņš ir Dieva vēstnesis. Spārni simbolizē ātrumu, ar kuru eņģelis paziņo Dieva gribu cilvēkiem. Noliekusies Jaunavas Marijas figūra liecina par viņas gatavību izpildīt Dieva gribu – atšķirībā no cilvēces mātes levas, kas izrādīja nepaklausību Dievam.

Frīdrihs Hēgelis (1770–1831) ir sarakstījuši nozīmīgus teoloģiskus darbus, slavenais franču paleoantropologs Pjērs Teijārs de Šardēns (1881–1955) bija katoļu jezuīts, pazīstamais Āzijas vēsturnieks Orasio de la Kosta bija jezuītu ordeņa provinciālis (pārvaldnieks) Filipīnās. Līdzīgu piemēru rindu varētu turpināt vēl ilgi, bet visi šie ļoti apzinīgie kristietības pārstāvji ir veidojuši zinātni, ko var uzskatīt par kristietības turpinājumu konkrētās zinību nozarēs. Tāpēc zinātnes un reliģijas nodalījums nepavisam nav tik krass, kā to bieži domā. Eiropas zinātne ir izaugusi vai nu tieši no viduslaiku teoloģijas, vai arī veidojusies pastāvīgās – bieži ļoti asās – diskusijās ar kristīgo teoloģiju. Šie strīdi vairāk atgādina nesaskaņas ģimenē. Taču Eiropas zinātne nediskutē ar budisma mācību vai Ķīnas konfūcismu, jo tas tai šķiet svešs un tāds, kas uz zinātni neatiecas.

MĪTS UN KULTŪRA

Mītos aprakstītais nereti ir tik fantastisks, ka nevar būt ne runas par ticību tam, ka mītā ir vēsturiska patiesība. To pašu mēs varam teikt par lielāko daļu teātra izrāžu. Apmeklējot koncertu, mēs taču negaidām, lai tajā dzirdētais atbilstu vēsturiskai realitātei. Mēs esam bijuši mākslas tēlu pasaulē. Daļa aktieru, dziedātāju, lugas varoņu vai koncerta uzburto tēlu mums šķitīs simpātiski, citi – tieši otrādi – antipātiski. Neviļus pamanīsim, ka mēģinām atdarināt kādu no redzētajiem varoņiem. Vai mākslas tēli ir patiesība vai māns? Vai viņi būtiski iespaido mūsu dzīvi, mūsu priekšstatus par to, kas ir moderns, laikmetīgs utt.? Līdzīgus jautājumus mēs varam uzdot arī par tām lietām, kas saistītas ar reliģiju. Vienīgi jautājumi būs nopietnāki – par mūsu dzīves jēgu, par to, no kurienes mēs nākam un kurp ejam, par dzīvību un nāvi, par pareizām attiecībām ar citiem cilvēkiem utt. Atbildes uz šiem jautājumiem kristietībā mēs saņemam no Bībeles teksta un tās skaidrojuma, jūdaismā – no Toras un tās komentāriem – Talmuda, kā arī no citiem skaidrojošiem rakstiem; daudzās reliģijās par reliģisko zināšanu avotu kalpo reliģiskais teksts, kuru reliģijas zinātnē dēvē par mītu.

Mītu dziļākais, reliģiskais, saturs ir izteikts ar simbolu palīdzību. Simboli parasti nav universāli un visiem saprotami, bet katrā kultūrā tie ir savi un ar savu nozīmi. Latvijas kultūra ir veidojusies kristietības iespaidā, un tā savukārt ir uzņēmusi sevī un nodevusi mums ļoti seno Tuvo Austrumu (Senās Ēģiptes, Mezopotāmijas, Fenīķijas u. c.) simbolu valodu. Piemēram, ļoti izplatīts ir “maizes” simbols; jau akmens laikmetā ar to apzīmēja dzīvību, arī dzīvību pēc nāves. Arī tagad mēs lietojam simbolisku jēdzienu “dienišķā maize”, kaut gan ļoti labi zinām, ka Āzijā cilvēki iztiek nevis no maizes, bet gan no rīsa, ka ziemeļu eskimosu vai mongoļu pamatēdiens gadsimtiem ilgi ir bijusi gaļa. Maizes simbols ir neiztrūkstošs arī kristīgās baznīcas dievkalpojumā.

Daudziem savādas varētu šķist izdarības, kuras ir saistītas ar valsts karogu. Kad pie mums atbrauc augsts ārvalstu viesis – prezidents vai premjerministrs –, viņam par godu tiek nostādīta goda sardze lidlaukā un iznests valsts karogs, ku-

ram ārzemju viesis noteikti paklanās. Armijā ir arī rituāls, kad kareivis karoga priekšā nostājas uz viena ceļa un to skūpst. Pirmajā gadījumā runa ir par cieņas izrādīšanu valsts simbolam un ar to – valstij kopumā, otrajā gadījumā kareivis ar šo žestu zvēr uzticību valstij. Un otrādi – kad valsts ienaidnieki mīda kājām vai pat sadedzina kādas valsts karogu, tad ar to tiek izrādīta necieņa vienā gadījumā un vēlēšanās, lai šī valsts tiktu iznīcināta, – otrā gadījumā.

Karogs ir ļoti sens reliģisks simbols, kuru plaši lietoja Senajā Ēģiptē. Tur karogs simbolizēja Dievu. Tāpēc karogi plīvoja tempļu priekšā, un karoga zīme hieroglifu rakstībā bija dieva determinants jeb dieva apzīmējums. Piemēram, ja Saules disku attēloja kopā ar karogu, tad tas nozīmēja nevis debesu spīdekli, bet gan Saules dievu Ra (Re). Arī vēlāk Romas imperators Konstantīns Lielais uz karogiem lika attēlot Kristus monogrammu. Maskavas pilsētas karogā arī tagad ir redzams Krievijas galvaspilsētas debesu aizbildnis Svētais Georgijs. Viduslaikos svēto attēlus un vārdus karogos sāka aizvietot ar aristokrātu dzimtu vārdiem un citiem simboliem. Vēsturiski karogi ir līdzīgi svētbildēm, kas attēlo valsts vai pilsētas dievišķo aizbildni. Gods, kas tika parādīts karogam, senatnē bija reliģisks akts – tas bija pagodinājums Dievam vai kādam no svētajiem.

KO JŪS ZINĀT PAR RELIĢIJAS SAKARU AR KULTŪRU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Reliģija ir atvasinājums no kultūras.
 2. Kultūra ir atvasinājums no reliģijas.
 3. Grieķu un romiešu mīti ir senas pasakas, kuras stāstīja bērniem.
 4. Dievkalpojumi ir radušies no teātra.
 5. Olimpiskās spēles senatnē bija reliģisks rituāls.

SARUNA

- Jūs esat pārliecināts ateists, bet jūsu draugu pulkā ir viens/a, kas pieder pie kādas reliģiskas sekas. Kāda būtu pareizā attieksme – nelikties nezinis par drauga/draudzenes reliģiskajiem uzskatiem, censties viņu at-runāt, aiziet kopā uz viņu reliģisko sapulci?
- Jūs piederat pie vienas no Latvijas vēsturiskajām konfesijām, un jūsu reliģiskie uzskati ir pilnīgi nopietni un nobrieduši. Kādās situācijās jūsu uzvedības modelis būs atšķirīgs no jūsu vienaudžiem raksturīgā uzvedības modeļa?

AKMENS LAIKMETA RELIĢIJA

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz akmens laikmetu,
- b) galvenokārt uz reliģiju,
- c) uz akmens laikmetu un reliģiju,
- d) neattiecas ne uz akmens laikmetu, ne uz reliģiju?

Neolīts, alu lācis, mirušo apēšana, Sumatras tīģeris, apbedījumu inventārs, "pitecantropus erectus", ugunsuru vietas, slieteņi, šļūdoņi, bronzas cirvji.

Akmens laikmeta jeb aizvēsturiskā cilvēka reliģija, iespējams, ir visnenākā liecība tam, ka pirms simtiem gadu tūkstošiem dzīvojušais cilvēks nav bijis dzīvnieks. Primitīvi darbarīki vēl nav pietiekama liecība, ka tos nav izmantojis kāds veiklāks dzīvnieks. Turpretī savas cilts locekļa apbedījums, īpaši tāds, kur nē-laiķim blakus nolikti dažādi viņa dzīvē lietoti priekšmeti, liecina par cilvēku.

KĀ TIKA ATKLĀTS AIZVĒSTURISKAIS CILVĒKS?

Paleoantropoloģijas vēsturiskie periodi iedalās šādi.

Arheoloģiskie periodi	Paleoantropoloģiskie periodi
Agrais un vidējais paleolīts	Arhanatropi jeb paleoantropi
Neolīts	
Vēlais neolīts, eneolīts	Neoantropi
Agro metālu laiks	

Paleoantropoloģija ir zinātne, kas pētī seno akmens laikmeta cilvēku. Vienīgais drošais avots, kas var sniegt nepieciešamos datus par pirmatnējo cilvēku, ir arheoloģija. Tāpēc paleoantropoloģija ļoti cieši sadarbojas ar arheoloģiju, lieto tās pašas datēšanas metodes utt. Paleoantropoloģija no arheoloģijas atšķiras ar to, ka tā izmanto fiziskās antropoloģijas metodes. Tās pētī cilvēka fizisko atšķirību parametrus. Dažādām cilvēku rasēm šie parametri ir dažādi. Piemēram, galvaskausu forma Āfrikas un Ziemeļeiropas iedzīvotājiem ir ļoti atšķirīga. Ir bijušas arī manāmas fiziskās atšķirības starp senajām tautām, kuras dzīvojušas netālu cita no citas. Par to liecina arheoloģis-

kie dati. Dažāda fiziskā tipa cilvēkiem nereti atbilst dažāda arheoloģiskā kultūra, proti, tādi darbarīki vai sadzīves priekšmeti, kādu nav citur.

No priekšmetiem, kurus arheologi visbiežāk atrod senā cilvēka apbedījumu vietās, var izdarīt secinājumus par šā cilvēka reliģiskajiem priekšstatiem un viņa pēcnāves eksistences redzējumu.

VAI TIEŠĀM MĒS ESAM CĒLUŠIES NO PĒRTIĶA?

Zinātnes atklājumi vienmēr ir norisinājušies asā ideju cīņā. Ne vienmēr atklājumi ir nākuši vispirms, bet teorija – pēc tam. Bieži vien pirmā parādās kāda pavisam neparasta vai pat romantiska teorija. Tā bija arī ar paleoantropoloģijas atklājumiem, kurus izdarīja jauni romantiķi un entuziasti. Jautājums radās šādi. Senais, no Bībeles teksta atvasinātais priekšstats par pasaules radīšanu diktēja uzskatu, ka pasaulei ir aptuveni pieci gadu tūkstoši, ka cilvēks ir radīts “pēc Dieva līdzības”. 18. gadsimta franču apgaismotāji – jauni domātāji, kas bija secinājuši, ka Dieva nav, ka visam esošajam ir materiāls pamats – apgalvoja: cilvēks ir radies no dzīvnieka. 1809. gadā franču zinātnieks Žans Batists Lamarks savā darbā “Zooloģijas filozofija” nāca klajā ar ideju, ka noteiktos dabas apstākļos pērtiķis varētu iegūt spēju pārvietoties uz divām ekstremitātēm, iegūt cilvēcisku pēdu un delnas un cilvēcisku seju dzīvnieka purna vietā.

1856. gadā pie Dīseles ietekas Reinā, Neandertāles ielejā, tika atrasti cilvēkam līdzīgi kauli. Šos kaulus pirmie izpētīja Johans Karls Fulrots un anatoms Šafhauzens. Savā zinātniskajā referātā 1857. gada pavasarī dabaszinātnieku konferencē Bonnā pētnieki izteica pieņemumu, ka tie ir kādas izmirušu cilvēku populācijas paliekas. Reliģiskā uzskata pārstāvjiem tas nebija patīkami. Vai tiešām “cilvēks kā Dieva vaigs un līdzība” ir tik tuvs pērtiķim? 1861. gadā šim skeletam piešķīra nosaukumu *Homo neandertalensis*, šādi “iegrāmatojot” to kā neizdzēšamu zinātnes faktu.

Laika gaitā zinātnieku atklājumi papildinājās ar jauniem faktiem. 1868. gadā vācu zinātnieks Ernsts Hekels grāmatā “Pasaules radīšanas vēsture dabaszinātniskā skatījumā” izteica hipotēzi, ka starp pērtiķi un cilvēku jābūt kādai starpbūtnei, kuras dzīvniecisko īpašību skaitam vajadzētu būt tikpat lielam, cik to īpašību skaitam, kas raksturo cilvēku. Ar Hekela idejām aizrāvis jaunais holandiešu ārsts Ežēns Dibuā 1887. gadā devās uz Nīderlandes Indiju, uz Sumatras salu, ar apņēmību atrast šo “pārejas ķēdes locekli”. Kopā ar tikpat aizrautīgiem kolēģiem viņš bija secinājis, ka šāds pērtiķcilvēks būtu varējis dzīvot tropiskā zemē, kur arī tagad dzīvo cilvēkveidīgie pērtiķi. Pēc vairākus gadus ilgas meklēšanas – sākumā Sumatrā, pēc tam – Javas salā – viņš 1891. un 1892. gadā Solo upes krasta nogulsnēs netālu no Trinilas ciema atrada pērtiķcilvēka galvaskausa virsu, divus zobus un gurna kaulu. Šis cilvēks bija vecāks par neandertālieti. Savu atradumu viņš nosauca par *Pitecantropus erectus*. Jauna ekspedīcija, kas devās uz Solo upes atradumu vietu,

pēc tur uzietajām dzīvnieku paliekām Dibuā atradumu datēja ar 500–600 tūkstošiem gadu.

Mūsdienu paleoantropoloģijai ir pazīstami vēl senāki cilvēki, piemēram, *Homo habilis* – “prasmīgais cilvēks”. Tas dzīvojis Āfrikā pirms 1,5–2,5 miljoniem gadu. *Homo habilis* izgatavoja vienvēdīgus darbarīkus no akmens, koka, dzīvnieku kauliem, būvēja apaļas būdas. Jo “senāks” kļūst cilvēks, jo apšaubāmāka šķiet teorija par cilvēka izcelšanos no dzīvnieka.

Edvards Bērnets Tailors (1832–1917) uzskatīja, ka cilvēks pats sev ir izdomājis reliģiju. Savā darbā “Pirmatnējā kultūra” viņš piekrit viedoklim, ka pirmsreliģiskas ciltis neatrast. Viņš domāja, ka reliģija ir radusies ļoti dziļā senatnē, kad cilvēks sāka pārdomāt dzīves parādības – to, kas ir miegs un gībonis, kā arī nāve. Miegā dvēsele it kā pamet ķermeni; gībonī cilvēks kādu laiku guļ kā miris, bet pēc kāda laika atdzīvojas. No šiem vērojumiem rodas priekšstats, ka nāve ir kaut kas līdzīgs ļoti ilgam miegam vai gībonim, kura laikā ķermenis ir nedzīvs, bet dvēsele – kā sapnī – dzīvo savā pasaulē. No šiem pamata priekšstatiem rodoties ideja par bezmiesisku dvēseli. Pasauli senais cilvēks piepilda ar milzīgu skaitu garu. Šo pirmo reliģijas vēstures periodu Tailors nosauca par animismu (no latīņu *anima* – “dvēsele”).

Tailora teorijas kritiķi noraidījuši viedokli, ka senais cilvēks ir izdarījis līdzīgus secinājumus, domājot vienīgi par miegu un gīboni. Par cilvēka pēcnāves eksistenci liecina arī klīniskās nāves gadījumi un citi neparasti fenomeni, kas bijuši pazīstami jau aizvēsturiskajam cilvēkam.

KĀ AIZVĒSTURISKAIS CILVĒKS APGLABĀJA SAVUS MIRUŠOS?

Neandertālietis bija radis apglabāt savus ciltsbrāļus. Neandertālieša apbedījumu Oto Hauzers atraka 1908. gadā Francijas mazpilsētā Lemustjē. 16–20 gadu vecs neandertāliešu jaunietis bija apglabāts seklā grotā un nelielā dziļumā – 35–40 centimetru zem zemes. Līķis bija novietots uz sāniem guļoša cilvēka pozā ar labo roku zem galvas. Apkārt galvai bija salikti krami, pie rokas – daži krama darbarīki un ceptas gaļas gabali.

Šā apbedījuma interpretācijas ir dažādas. Bezreligiozās teorijas zinātnieki skaidroja, ka runa ir par sanitāru akciju; mirušo vajadzēja apglabāt, lai nesagandētu apkārtējo vidi ar trūdošu ķermeni. Šo viedokli noliedz pirmām kārtām jau tas, ka līķis ir ierakts pārāk sekli, un to varētu izkārpīt līķēdāji dzīvnieki. Turklāt, kā rāda esošais arheoloģiskais materiāls, neandertālieši parasti nedzīvoja tur, kur bija apbedījumi. Tās, ka līķis ir novietots miega pozā, apliecina ticību tam, ka ir gaidīta atmošanās.

Krama darbarīki un ceptas gaļas gabali liecina par to pašu. Maz iespējams, ka neandertālietis varēja ticēt tam, ka pēcnāves pasaulē mironis lietos savus darbarīkus un mielosies ar ceptu gaļu. No pieredzes viņi droši zināja, ka cilvēks ir iznīcīgs, ka viņa miesa satrūd un kļāt pieliktā gaļa arī. Jādomā, ka ideja par cilvēka nemirstību ir bijusi jau toreiz – pirms 200 tūkstošiem gadu. Neandertālietis ir pazinis dvēseles un pēcnāves eksistences ideju. Līdzīgi viņš

D. Lamberta neandertālieša apbedījuma rekonstrukcija

- A. Ķermenis novietots ar galvu uz ziemeļiem.
- B. Zem galvas ir nolikts akmens spilvens.
- C. Ceptas gaļas gabali, no kuriem ir saglabājušies apdeguši kauli.
- D. Akmens darbarīki.
- E. Skostas zaru guļasvieta.
- F. Ārstniecības augu ziedi mirušā rokā.

iedomājās, ka arī darbarīkiem ir “dvēsele”. Lietu “garīgo būtību” viņš lieto savā pēcnāves eksistencē.

Oto Hauzera atradums bija pirmais. Mūsdienās jau atklāts ap 70 analogisku apbedījumu. Tuvo Austrumu reģionā, piemēram, Karmela kalnā Palestīnā, desmit cilvēki, kuru paliekas atrada *Es Sukhula* alā, bija apglabāti embrionālā pozā ļoti mazās kapa vietās. Angļu arheologs Edvīns Olivers Džeimss izteica viedokli, ka mirušie bijuši sasieti šādā pozā un tad apbedīti ar vienu nolūku – nodrošināt, lai tie nevarētu atgriezties pie dzīvajiem. Tomēr embrionālā poza liek domāt par atdzimšanas jeb “piedzimšanas no jauna” idejas klātesamību. Blakus apbedījumiem bieži atrodamas ugunsgrāku paliekas, kas liecina par to, ka bēres bijušas saistītas ar upurēšanu vai arī ar rituālu mielastu.

Raksturīgi, ka neandertālieši savus mirušos orientēja ar galvu uz rietumiem – gluži tāpat, kā to dara mūsdienās. Irānā, Šanidarā, kur atrada miruša vīrieša apbedījumu, uzgāja arī daudz ziedu – tātad jau toreiz cilvēcei bijis pazīstams šis augšāmcelšanās simbols. Neandertālieši savus mirušos apglabāja atsevišķās alās, bet paši dzīvoja citās vietās.

Par augsto reliģiski ētisko neandertālieša standartu liecina slimību pēdas, kuru ārstēšanai ir bijis vajadzīgs ilgāks laiks. Pirmais – Neandertāles ielejā atrastais – neandertālietis bijis ievainots vairākkārt un slimojis ne reizi vien, un

tomēr nodzīvojis līdz aptuveni 50 gadiem, kas ir daudz, zinot, cik grūta bijusi mednieku dzīve. Karmela kalnā atrada skeletu, kuram bija ar asu pīķi vai dzīvnieka ilkni caursists gūžas kauls. Slimniekam ar šādu traumu bija vajadzīga ilga kopšana, kuru tas arī bija saņēmis, jo līķim kauls bija saaudzis. Irānas Šanidaras apbedījumā atrastais skelets liecina – cilvēks kopš dzimšanas bijis aklš, viņam bijusi amputēta kreisā roka, bet viņš nodzīvojis līdz 60 gadu vecumam. Bez šaubām, ja runa ir tikai par materiālām lietām, viņš ir bijis par nastu savai dzimtai.

Lai aina nebūtu idealizēta, jāpiebilst, ka arheologi ir atraduši liecības, kas pierāda – neandertālietis ir pazinis arī kanibālismu un sev līdzīgā slepkavošanu. Kādi ir bijuši aizvēsturiskā cilvēka reliģiskie priekšstati?

DIEVS SENAJĀ AKMENS LAIKMETĀ

Apbedījumos, kas izdarīti pirms 35–20 tūkstošiem gadu, gandrīz visur blakus apglabātajam ir mamuta ilkņi. Līķis bieži ir apklāts ar mamuta lāpstiņu kauliem. Šādi apglabājumi ir gan Francijā, gan Vācijā, gan Krievijas stepēs.

Kromaņonas cilvēks mamutus, bez šaubām, ir medījis. Bet par to, vai šīm medībām ir bijis ekonomisks raksturs, ir jāšaubās. Ja kopienā bija 15–20 cilvēku, tad mamuts ir pārlietu liels dzīvnieks, lai viņa gaļu varētu ātri patērēt apstākļos, kad nav iespēju to ilgāku laiku uzglabāt. Pirmatnējam cilvēkam pat aukstas ziemas laikā, kad gaļa varētu ilgi glabāties, uzglūnēja arī konkurenti – dzīvnieki, kuri vēlētos pamieloties ar medījumu. Tāpēc tik liela dzīvnieka medīšana varētu būt saistīta ar reliģisku rituālu.

Zināmu skaidrību ievieš analogijas ar Āfrikas pigmeju etnogrāfiskajiem pētījumiem. P. Vernērs pievērsa uzmanību šādai etnogrāfiskai paralēlei ar paleolīta reliģiju. Tropiskās Āfrikas pigmeji nekad nemedī ziloni, lai vienkārši paēstu gaļu, bet gan rituālā nolūkā – lai savienotos ar to. Ziloni viņi uzskata par Augstākā Dieva iemiesojumu, cilvēka aizstāvi. Pēc tam, kad zilonis ir nogalināts, viņam atvainojas par nodarīto pārestību (turklāt valda uzskats, ka ziloņa “iekšējā, garīgā būtība” no tā necieš), visgaršīgāko gaļas daļu (piemēram, snuķi) ierok zemē, bet pārējo gaļu ēd ar godbijību, cerot savienoties ar Augstāko Spēku.

Jādomā, ka paleolīta laika cilvēkam mamuta ilkņi un kauli bija Dieva klātbūtnes atribūts. Akmens laikmetā cilvēks salīdzināja viņa pieredzē visspēcīgāko dzīvnieku ar dievišķo spēku un varenību. Mamuta ilkņi ir tikai viens no Dieva varenības simboliem. Paleolīta mākslai un apbedījumiem ir raksturīgi arī citi simboli. Ievērojamākais no tiem ir šumbrs.

1940. gadā četri zēni ieinteresējās par alu, kas atklājās zem kāda vētras izgāzta koka saknēm. Alas dziļumā, izrādījās, bija ievērojami paleolīta laikmeta gleznojumi. Alas nosaukums ir Lasko (*Lascaux*, Dordonas departamentā Francijā). Tagad tur ir pasauleslavens muzejs, ko dēvē arī par paleolīta Sikstīnas kapelu.

Ievērojamāko gleznojumu sauc “Mirušais lielā sumbra priekšā”. Tas atro-

das alu anfilādes visdziļākajā kambarī. Marija Gimbutiene, lietuviešu izcelsmes amerikāņu antropoloģijas profesore, skaidro, ka šādas alas, īpaši, ja tās ir izkrāsotas ar okeru, simbolizē Mātes klēpi jeb dzemdi. Lasko ala šajā ziņā ir tipisks Mātes – Zemes – klēpis. Zemes klēpis ir vieta, kurā gulda mirušo, gaidot tā piedzimšanu no jauna. Attēlā, kuru slēpj iekšējā ala, ir trīs figūras. Lielajam sumbram spalvas ir sacēlušās uz skausta un dzimumorgānu izmēri ir tā pārspīlēti, ka tie sasniedz zemi. Sumbrs, bez šaubām, attēlo to pašu augstāko spēku, kura ilkņus vai ragus lika kapā. Viņa priekšā gul cilvēks, vīrietis ar fallu erekcijas stāvoklī, bet šim cilvēkam ir putna galva, un rokām ir pa četriem pirkstiem – kā putnam. Blakus vēl ir putna figūra, kas varētu būt arī zizlis ar putna attēlu virsū. Putna pazīmes mirušajam nepārprotami liecina par to, ka attēlotais ir miris un atrodas kādā noslēpumainā viņpasaules lidojumā. Falls ir dzīvības turpinājuma simbols. (Kā simbolu to aizvien vēl lieto Tālo Austrumu un Dienvidāzijas nekristīgo reliģiju simbolikā, senatnē to lietoja arī Senajā Ēģiptē.) Tātad guļošais nav miris tajā nozīmē, ka viņa vairs nav.

Mirušais lielā sumbra priekšā

Milzu sumbra priekšā gul cilvēkveidīga būtne. Tai ir putna galva, un rokām ir četri pirksti – kā putnam. Blakus gul zizlis ar putna figūru. Sumbrs simbolizē dievību. Guļošais cilvēks nav miris, bet putna atribūti liecina par to, ka viņš atrodas kādā debesu sfērā. Tātad attēlā ir redzams cilvēks pēcnāves gaitās.

Sumbra pārspīlētās ģenitālijas simbolizē dzīvības sākumu, bet turpat esošā putniņa figūra varētu būt vēl viens apliecinājums, ka runa ir par lietām, kurām ir pārlaicīgs raksturs. Šis alu zīmējums, pēc seno reliģiju pētnieku domām, lieliski pierāda to, ka akmens laikmeta cilvēks nav bijis nekāds ateists, ka viņam ir bijusi savdabīga, arī vēlākajām pasaules reliģijām raksturīga, reliģisko tēlu un simbolu sistēma.

KO JŪS ZINĀT PAR AKMENS LAIKMETU?

- Iekams noskaidrot, kas ir akmens laikmeta reliģija, atcerēsimies dažas ziņas par aizvēsturi. Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
- 1. Paleolīts ir bronzas laikmeta zinātniskais nosaukums.
- 2. Vissenākais cilvēks ir dzīvojis ap 5. gadu tūkstoti pirms kristīgās ēras.
- 3. Akmens laikmetā Latvijā zaļoja tropiskie meži.
- 4. Akmens laikmeta cilvēks rūpīgi apglabāja savus mirušos tuviniekus.

SARUNA

- Akmens laikmeta cilvēks apbedījumu vietās lika dažādus priekšmetus, kuri, kā viņam šķita, mirušajam varētu noderēt pēc nāves. Vai jums ir gadījies vērot vai dzirdēt, ka arī mūsdienās mirušajam liek kapā vai zārkā kaut kādus priekšmetus? Kāds šajā gadījumā varētu būt motīvs? Vai ir jārunā par reliģiskiem uzskatiem, reliģijai līdzīgiem uzskatiem, neapzinātu reliģiozitāti vai kaut ko citu?
- Kādā orientācijā (austrumi – rietumi; ziemeļi – dienvidi; ziemeļaustrumi – dienvidrietumi vai kā citādi) tiek apbedīti cilvēki mūsdienās? Vai šai orientācijai ir gadījuma raksturs?
- Vai Šanidaras apbedījums varētu liecināt par akmens laikmeta cilvēku cieņu pret veciem cilvēkiem vispār, vai arī šis varētu būt kāds īpašs gadījums? Vai ir iespējams salīdzināt akmens laikmeta cilvēku ētiskās attiecības ar attiecībām mūsdienās?
- Senajā pasaulē, kā arī daudzās mūsdienu Āzijas un Āfrikas tradicionālajās sabiedrībās Dievišķā spēks tiek saskatīts tur, kur rodas jauna dzīvība. Dzimumloceklis erekcijas stāvoklī bija svēts simbols Senajā Ēģiptē un tāds ir Indijas un Indonēzijas šivaītiem arī tagad. Vīrieša un sievietes savienošanās nolūkā radīt jaunu cilvēku tika pielīdzināta Dieva darbam – pasaules radīšanai. Kāpēc mūsdienās dzimumattiecības nereti tiek vai nu izsmietas, vai arī reducētas tikai uz erotiskām sajūtām?

MŪSDIENU CILŠU RELIĢIJA

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz ciltīm,
- b) galvenokārt uz analfabētu reliģiju,
- c) uz ciltīm un analfabētu reliģiju,
- d) neattiecas ne uz ciltīm, ne uz analfabētu reliģiju?

Šamanisms, fetiši, gari, zvejniecība, garu barošana, šamaņa deja, dziedniecība, nevēsturiskums.

Mūsdienu cilšu reliģijas no arheoloģiskajām, aizvēsturiskajām reliģijām atšķiras ar to, ka tās eksistē pasaulē, kurā ir arī modernās reliģijas. Aizvēsturiskās reliģijas savā laikmetā varēja būt pilnīgi atbilstošas tā laika pasaulei, taču tas nav tā ar mūsdienu “bezrakstības tautu reliģijām”.

Mūsdienu nevēsturiskais cilvēks dzīvo līdzīgi kā viņa aizvēsturiskais ciltsbrālis. Bet kādas ir atšķirības?

KĀDI IR GARI?

Visām pasaules tautām ir izplatīti priekšstati par neredzamām būtnēm, kas dzīvo debesīs, zem zemes, mežos, laukos, krustceļos vai arī pašā cilvēkā. Šādi priekšstati ir gan ļoti atpalikušām, gan ļoti civilizētām tautām. Saskaņā ar šiem priekšstatiem neredzamajām būtnēm ir daudz lielāka varenība nekā cilvēkam; līdzīgi cilvēkam tās ir radījis Dievs, līdzīgi cilvēkam tām ir sava griba, un tās ir spējīgas izvēlēties starp labo un ļauno. Vēsturisko tautu reliģijās, kur ticība Augstākajam Dievam – Radītājam – ir dominējošā reliģijas forma, gari ir skaidri sadalīti atkarībā no tās izvēles, kuru viņi ir izdarījuši attiecībā uz Dievu. Tie gari, kuri izpilda Dieva gribu, ir labdabīgi, viņi ir Dieva kalpi, vergi, sūtņi sakariem ar Dieva radīto pasauli (no kurienes nāk grieķu izcelsmes vārds – “eņģelis”; “vēstnesis”). Taču tie, kuri atsakās izpildīt Dieva gribu, tiek dēvēti par ļaunajiem gariem. Pirmatnējās reliģijās runa ir arī par tā dēvētajiem neitrālajiem gariem, kuri piepilda visu Dieva radīto pasauli – kokus, ezerus, zemi utt.

Lejasamūras tautas nanajieši un oroči garus klasificē šādi. Ļaunie gari – *amban* – cilvēkiem nepakļaujas, izraisa slimības, neveiksmi medībās, zvejā; viņi var arī cilvēku nobendēt. Parastie gari – *sven* – labprāt palīdz tiem ļaudīm, kuri viņus baro, bet viņi var arī apvainoties uz cilvēku, kas viņus baro, un aiziet. Lielākā svenu daļa ir brīvi mežonīgās dabas gari, bet daži no tiem ir pieraduši dzīvot cilvēka tuvumā, tādējādi kļūstot līdzīgi mājlopiem. Kad viņu saimnieks nomirst, viņi meklē citu cilvēku, lai tas par viņiem rūpētos. Par to šie gari ir gatavi cilvēku aizsargāt no niknajiem ambaniem. Jaunais saimnieks parasti ir mirušā radinieks, bet ne vien-

mēr. Ja tas nav radinieks, tad svens izraisa sava jaunā iecerētā saimnieka slimību. Tad pieredzējis šamanis vai slimnieka radinieki noskaidro gara vārdu, un, kad slimnieks sāk rūpēties par garu, tas sāk viņam palīdzēt, un slimība pāriet.

Viss notiek šādā kārtībā. Pieredzējis meistars darina figūriņu – elku, kurā šamanis aicina jaunatklāto garu iemiesoties, solot, ka garu labi baros ar lietām, kuras viņam patīk. (Gastronomiskās vēlmes gariem var būt dažnedažādas – sākot ar zivs galvu, ķirmju oliņām un beidzot pat ar dzelzs skaidām. Reizēm gara pieprasītās delikateses ir patiesi vērtīgas un grūti dabūjamas.) Svens tādā veidā iegūst saimnieku, bet saimnieks – mājas garu.

Trešā garu kategorija ir *ajami*. Evenku valodā *aja* nozīmē “mīlais”. Šie gari it kā kļūst par ģimenes locekļiem. Atkarībā no nemainīgā garu vecuma viņus sauc par “dēliņu”, “māsiņu”, “tēti” utt. Dažreiz lieto apzīmējumu “vīrs”, “sieva”. Nanajiešu šamani šos garus uzskata par dzemdību laikā mirušiem bērniem.

Garu pasaules līdzīgums ir pārsteidzošs. Garu uzvedība un viņu klasifikācija ļoti maz atšķiras Indoķīnas pussalā, Malajas arhipelāgā, Sibīrijas taigā vai pie Kanādas eskimosiem. Kāpēc – tā ir viena no reliģijpētniecības miklām.

- Gari, kas palīdz vai traucē ļaudīm, nav senču gari, tie ir īpaši, neatkarīgi gari.
- Garu īpašības nav atkarīgas no tā, vai viņi dzīvo debesīs vai pazemē.
- Garus ēdina, godina un pielūdz, tiem izveidojot “mājoklus” – koka vai akmens elkus. Ja šamanis atklāj, ka elks “ir tukšs”, tad to vienkārši aizmet kā vecu un nevajadzīgu lietu.

18. un 19. gadsimta zinātnē bija pazīstams nosaukums – fetišisms. Tās radies no portugāļu *feitico*, ar kuru apzīmēja pašdarinātus elkus. Portugāļu kuģotāji, kuri kopš 15. gadsimta sāka ceļot gar Āfrikas krastiem – uz dienvidiem no Sahāras –, ar šo vārdu apzīmēja afrikāņu reliģiskos elkus. Portugāļi domāja, ka afrikāņi pielūdz pašdarinātus tēlus. Vēlāk uz šo virspusīgo vērojumu pamata tika radīts daudz teoriju par reliģiju izcelšanos. Kārļa Marksa un Frīdriha Engelsa teorija ir piesātināta ar fetišisma vārdu, kas tiek lietots tiešā un pārnestā nozīmē. Tomēr jau 19. gadsimtā etnologi sāka atskārst, ka mežoņi pielūdz nevis pašu priekšmetu, bet gan tajā apslēpto garīgo spēku. Tagad ar vārdu *fetišs* antropoloģijā un reliģiju zinātnē saprot tēlu kā gara mājokli.

Kristietībā ir zināms: ja kādam uzbrūk ļaunie gari, tad tiek piesaukts Dieva vārds, lai no tiem atbrīvotos. Cilšu reliģijās cīņai pret ļaunajiem gariem tiek izman-

Uļču fetiši – garu attēli

A. Debesu gari – aizsargātāji.

B. Gars – tīģeris.

toti citi – attiecīgajam cilvēkam labvēlīgie – gari. Cilvēka un garu attiecības nosaka arī cilšu sabiedrību iekšējās sabiedriskās normas. Parastais uzskats, ka garus uzsūta kāds šamanis vai arī kāds no tuvākiem vai tālākiem kaimiņiem, izraisa saspīlējumu kaimiņu attiecībās. Tāpēc ne velti liela daļa zinātnieku ir pārliecināti, ka principus, kā funkcionē turienes sabiedrība, var atšķetināt no tā, kādas ir indivīda attiecības ar gariem.

ŠAMANISMS

Antropologam Bronislavam Maļinovskim pieder izteiciens: “Maģija ir džungļu zinātne.” Ar maģisko paņēmieni palīdzību nevēsturiskais cilvēks lūko pakļaut sev apkārtējo pasauli. Zinātnes metodoloģija balstās uz to, ka cilvēks, atklājot dabā apslēptās likumsakarības un citas ārēji neredzamās dabas īpašības, tās var izmantot savā labā. Šī ir materiālistiska pieeja. Cilšu reliģijas pārstāvis visā dabā saskata garīgas būtnes un uz tām mēģina iedarboties, lai pakļautu sev apkārtējo pasauli. Džungļu “zinātniskais līdzstrādnieks” pārnestā nozīmē ir šamanis.

Krievu šamanisma pētniece Anna Smoļaka raksta, ka “šamanisma būtības pamatā ir ticība gariem, ticība tam, ka šamanis tos var pakļaut šamaņa dejas gaitā, ka viņš var pārvietoties no apakšējām pasaulēm uz augšējām, lai tur cīnītos ar ļauniem gariem un tos uzvarētu”.

Šamanisma īpatnība ir sadarbība ar vieniem gariem un pretdarbība citiem gariem. Šamanistiskajām tautām ir raksturīga izjūta, ka ikviens no šo tautu pārstāvjiem zināmā mērā ir šamanis. Gluži analogiski tam, kā mēs vienkāršākos slimību gadījumos paši lietojam mums pazīstamās zāles, tā arī šo tautu pārstāvji jūtas spējīgi iedarboties uz kādiem gariem un veikt vajadzīgās manipulācijas. A. Smoļaka raksta, ka nanajiešiem, ulčiem un citām Lejasamūras tautām ir daudz ne-šamaņu, kuri prot apieties ar gariem. Oroču pasaku vācēji V. Avrorins un E. Ļebedeva uzsver, ka “gandrīz katrs pieaudzis oročs – neatkarīgi no dzimuma un vecuma – uzskatīja sevi vismaz par šamani kaut kādā ierobežotā nozīmē”.

Šamanisms ir parādība, kas izplatīta visā pasaulē, un tā raksturīgās tipoloģiskās īpašības ir visur vienas un tās pašas. “Šamani labākas izpratnes nolūkā ir vērts salīdzināt ar priesteri. Priesteris ir tā persona, ar kuras starpniecību cilvēks vērsas pie Dieva un caur kuru Dievs uzrunā cilvēkus,” raksta Āfrikas *nueru* pētnieks sers Evanss-Pričārdss.

Šamanis, ikdienā darbojoties it kā divās pasaulēs, – mūsu ikdienas pasaulē un tajā, kur dzīvo gari, – izskatās ne visai normāls. Viņš vienlaikus pieder pie dēmonu pasaules.

KĀ KĻŪST PAR ŠAMANI

Sibīrijas eskimosu pētnieks T. Teins apraksta motīvus, kas parastam cilvēkam liek kļūt par šamani: “Par šamaņiem pie eskimosiem kļūst šādos apstākļos. Vien-

tuļš mednieks klusā vietā dzird, ka kāds viņu sauc vārdā, dzird savādas balsis – it kā kāds dziedātu (..) Citreiz eskimoss redz sapni, kurā viņš sarunājas ar saviem nākamajiem gariem. Gari var runāt jebkurā valodā. Sapnī viņi ierodas kā skaisti cilvēki, labi gērbušies. Parasti viņi liek medniekam kļūt par viņu barotāju [baro ar upurēšanas palīdzību]. Pēc tāda sapņa mednieks sāk dzirdēt balsi un dziesmu, kuru dzied viņa nākamais gars. Pēc sapņa mednieks iet pie šamaņa un stāsta par piedzīvoto. Šamanis ar savu garu palīdzību uzzina, kas ir izraudzījies mednieku par starpnieku saskarsmei ar dzīvajiem cilvēkiem.”

Šamani no sava stāvokļa parasti negūst nekādu materiālu izdevīgumu. Visbiežāk viņi ir trūcīgāki nekā pārējie sava apvidus iedzīvotāji. Iemeslus Sibīrijas šamaņu pētniecei A. Smoļakai paskaidroja šamaņa S. Saigora 50 gadu vecā meita: “Tēvs galīgi ir izputējis; atbrauc cilvēki no dažādiem ciemiem, lūdz šamanēt, atteikties nevar; nav viņam laika ne zvejojot, ne sagatavot malku – tikai šamanēt. Pēc tam cienā garus. Dienas paiet, laiks iet, tagad ir pats zivju laiks, bet viņš krājumus ziemai negatavo. Pienāks laiks, viņam vajadzēs samaksāt saviem gariem, viņus uzciņāt. Viss ir jādara par saviem līdzekļiem, bet tas maksā dārgi. Un nevienam gar to nav nekādas daļas.”

“Neviens negribēja kļūt par šamani, absolūti visi mēģināja no tā izvairīties,” saka A. Smoļaka. “Šāda attieksme tika skaidrota ar to, ka šamanis pats sev nepieder, pēc pirmā uzaicinājuma viņam ir jāiet palīgā slimajam.” Pildīt šo noteikumu šamaniem liek viņu palīgi – gari. Nevēsturiskās tautas uzskata: ja kāds ir saslimis, šamaņa pienākums ir šamanēt, jo šamanisms ir nevis profesija, bet gan aicinājums.

A. Smoļaka raksta: “Bieža klātbūtne šamaņa dejas laikā, šķiet, tādiem cilvēkiem varētu būt par šamanisma skolu, un tiešām daži interesenti ir kļuvuši par lieliem šamanisma pazinējiem. Piemēram, akls nanajietis F. Oninka no Haju ciema stāstīja, ka kopš jaunības viņam paticis būt klāt, kad notikusi šamaņa deja; ja kaut kas nebijis skaidrs, izvaicājis šamani, ilgi ar viņu runājis. Pakāpeniski viņš kļuvis par smalku šamanisma pazinēju, bet pats nekad nav mēģinājis šamanēt.

Sibīrija

Prātis arī dziedāt dažādas šamaņu dziesmas. Bet šādi ļaudis nekad neklūstot par šamaņiem. Par šamani nevarot kļūt, ja arī kāds vēlētos. Gari atnāk paši, nepakļaujoties neviena gribai.”

Kas notiek pēc tam, kad nākamais šamanis ir pirmo reizi piedzīvojis tikšanos ar saviem gariem? To apraksta Sibīrijas pētnieks Vilhelms Radlovs 19. gadsimta septiņdesmitajos gados. “Spēja kļūt par šamani un spēja šamanēt ir saņemama no paaudzes paaudzē. (..) Turklāt nākamais šamanis nesaņem no tēva pamācības, viņš negatavojas šai nodarbei; nē, šamaņa spēks atnāk negaidīti, kā slimība, kas pārņem visu cilvēku. Persona, kurai lemts kļūt par šamani, visā savā ķermenī izjūt vājumu, kas liek sevi just ar spēcīgu drebuli. Viņam uzbrūk nedabiski stipras žāvas, viņš izjūt lielu smagumu krūtīs, kaut kas liek viņam neartikulēti kliegt, viņu krata drudzis, viņš ātri bola acis, lec kājās un kā apsēsts griežas riņķī, līdz viss sviedros krīt un vārtās pa zemi epileptiskās konvulsijās un krampjos. Viņa ekstremitātes neko nejūt, viņš grābj visu, kas gadās pa rokai, aprij visu, kas nonāk rokās, – nokaitētu dzelzi, nažus, naglas –, un tas viss viņam nenodara nekādu redzamu ļaunumu. Pēc kāda laika viņš visu to izvemj.”

Modernie pētījumi apstiprina V. Radlova pierakstus. Šamanismu tiešām pārmanto, galvenokārt vīrieši, kaut arī tas nav obligāti. Diezgan reti šamanisms no vecākiem pāriet uz bērniem, biežāk pārmanto pa blakus līniju – tuvākie radnieki. Par šamani var kļūt arī tāds, kam rados nav šamaņu, bet tādus Sibīrijā uzskata par vājiem šamaņiem.

Parasti beidzas tā – atnāk šamaņi un iesvētī viņu par sava amata brāli. A. Smolaka apraksta nanajiešu stāstīto, ka ļoti reti garīgi sevišķi spēcīgas personības esot spējušas pretoties garu aicinājumam un nav kļuvušas par šamaņiem.

KO JŪS ZINĀT PAR MŪSDIENU NEVĒSTURISKAJĀM CILTĪM?

■ Iekams noskaidrot, kas ir cilšu reliģija, atcerieties dažas etnogrāfiskas ziņas! Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Mūsdienu akmens laikmeta cilvēks visus sev nepieciešamos rīkus darinā no akmens un kaula.
2. Mūsdienu akmens laikmeta cilvēka reliģija ir šamanisms.
3. Šamanisma reliģijā tiek pielūgti gari.
4. Mūsdienu nevēsturiskās tautas neinteresējas par pasaules vēsturi, bet glabā atmiņā savas tautas vēsturi.

SARUNA

- Nevēsturiskās tautas neinteresē Dievs, bet tikai garu pasaule. Vai tam varētu būt sakars ar šo tautu materiālo atpalicību?
- Gan kristietībā, gan sekulārajā ētikā mēs esam aicināti palīdzēt cietējiem ar visiem tiem līdzekļiem, kādi ir mūsu rīcībā. Kāpēc šamanis obligāti palīdz, bet kristietis vai arī ārsts ateists dažkārt atļaujas atteikt palīdzību?

SENĀS ĒGIPTES RELIĢIJA

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Seno Ēģipti,
- b) galvenokārt uz Senās Ēģiptes reliģiju,
- c) uz Seno Ēģipti un Senās Ēģiptes reliģiju,
- d) neattiecas ne uz Seno Ēģipti, ne Senās Ēģiptes reliģiju?

Faraons, mūmijas, hieroglifi, rakstības izgudrošana, Ozīriss, Izīda, fasēšana, jūdaisms, tuksnesis, Nilas ieleja.

Senās Ēģiptes reliģija ir vairs neeksistējoša (mirusi) reliģija.

Dažas Senās Ēģiptes reliģijas idejas turpina dzīvot arī mūsu sabiedrībā. Mēs esam tās mantojuši ar kristietības starpniecību, kas savā vēsturē ir bijusi cieši saistīta ar Ēģiptes kultūras pasauli.

SENĀ ĒGIPTĒ: CEĻŠ UZ CIVILIZĀCIJU

No akmens laikmeta reliģijas ir divi ceļi. Viens no tiem – ceļš maģijas pasaulē. Ceļš uz maģijas pasauli ir saistīts ar atteikšanos no civilizācijas. Tā ir bezrakstības un šamanisma pasaule. Bet ir arī cits ceļš. Tas ved uz rakstīpraktēju sabiedrību.

Aptuveni pirms pieciem tūkstošiem gadu cilvēce sāka lietot rakstību. Šīs rakstu zīmes mēs varam izlasīt un kaut daļēji saprast. Tuvu šim laikam ir valsts organizācijas parādīšanās – tas ir aptuveni 4.–3. gadu tūkstošs pirms kristīgās ēras. Mūdienu vēstures zinātne uzskata, ka šis process ir norisinājies vienlaikus Mezopotāmijā un Ēģiptē. Rakstu kultūra ļauj mums jau uzzināt, nevis tikai minēt, kā un kam ir ticējušas senās tautas.

No Senās Ēģiptes ir saglabāties ļoti sens un apjomīgs rakstu kopums. Tie ir piramīdu teksti, kas uzrakstīti uz valdnieku kapeņu sienām un tur arī saglabājušies no 3. gadu tūkstoša līdz mūsu dienām. Ir arī rakstu pieminekļi no privātpersonu kapenēm, kas ir tikpat veci, tikai, protams, ne tik bagātīgi. Šie un daļēji arī vēlāki rakstu pieminekļi ļauj mums rekonstruēt vissenākos Ēģiptes reliģiskos priekšstatus.

SENĀS ĒGIPTES VĒSTURISKIE PERIODI

Vēlais paleolīts	6500. gads pirms kristīgās ēras
Valsts dibināšana	Ap 3000. gadu pirms kristīgās ēras (Džosera piramīda – ap 2630.)

Senā valsts	2700.–2200. gads pirms kristīgās ēras (11 dinastijas)
Vidus valsts	2000.–1800. gads pirms kristīgās ēras (12.–17. dinastija)
Jaunā valsts	1500.–640. gads pirms kristīgās ēras (Tutanhamona kapenes ap 1325. gadu pirms kristīgās ēras)
Persija iekaro Ēģipti	6. gadsimts pirms kristīgās ēras
Hellēnisma laikmets Ēģiptē	4. gadsimts pirms kristīgās ēras
Arābi Ēģiptē	Kopš 7. gadsimta

DIEVS

Nereti Senās Ēģiptes reliģiozitāti iedomājas kā tipisku politeismu. Tiešām, dievu vārdu ir ļoti daudz. Tomēr kopš pagājušā gadsimta vidus eģiptologu vidū ir nostiprinājusies viedoklis, ka Senās Ēģiptes reliģija ir monoteistiska. Šim viedoklim par labu runā pati ēģiptiešu reliģija. Senie raksti mums piedāvā daudz dievu vārdu. Šie dievu vārdi ir sarindoti virknēs.

Senie ēģiptieši vērsās pie viena un tā paša dieva, lietojot virkni dievišķo nosaukumu jeb vārdu. Vārds "dievs" Ēģiptē ir *ntr*. *Ntr* nozīmē šķīstīties. Ar *ntr* apzīmē arī dabisko sodu – natronu, kuru lietoja Senajā Ēģiptē, lai šķīstītos pirms ieiešanas templī. Natronu lietoja, arī balzamējot mūmijas. Ēģiptes tuksnesis *Wadi el Natrun*, kurā Dievu meklēja pirmkristīgie vientuļnieki, acīm redzami glabā senu reliģisko tradīciju, kas neaprobežojas tikai ar jauno ēru, bet, iespējams, ietiecas arī Senās Ēģiptes vēsturē. Nitrijas ielejā, kur ir šis tuksnesis, ir natrona ezeri, no kuriem cēlies vietas nosaukums. Iespējams, ka priekšstats par absolūtu tīrību, kuru sasniedza ar natrona palīdzību, kļuva par pamatu absolūti tīrā, šķīstā Dieva apzīmējumam.

Ntr apzīmē vēl daudz ko citu. Vispirms – Dievu Radītāju. *Ntr* ir arī ikviens mirušais, kas sasniedzis pestīšanu jeb Dieva valstību. Senie ēģiptieši skaidri nodalīja pasaules Radītāju no dažādiem gariem jeb dieviem, kuru patiešām bija daudz. Bet arī Dievs Radītājs nebija apveltīts tikai ar vienu pašu vārdu. Viņam ir vairāki vārdi. Kad runā par Senās Ēģiptes reliģiju, parasti atceras saules kultu. Tiešām, viens no izplatītākajiem Dieva vārdiem ir *Re* jeb *Ra* (Saule). Bet ēģiptieši skaidri nošķīra debesu spīdekli sauli no Dieva, jo katram jēdzienam tiek lietots savs hieroglifs (kad saules aplim blakus ir Dieva apzīmējums – *karogs*, tad runa ir par Dievu *Re*). Saules simbols Dieva apzīmēšanai tiek lietots ne jau tāpēc, ka senie ēģiptieši pielūdza pašu sauli, bet gan tāpēc, ka saules fiziskā daba nozīmēja dzīvību. Bez saules daba ir mirusi, dienas vietā ir nakts, bez saules gaismas neaug stādi, cilvēks nosalst un iet bojā. Saule ir dzīvības avots. Citiem vārdiem – saule ir labākais Dieva simbols.

Tas, kas neļauj mums domāt, ka runa ir par vairākiem dieviem, ir šo Dieva apzīmējumu savienošana vienā virknē, piemēram *Amon-Re*; dažkārt sastopama ir forma *Atum-Re*. 2. gadu tūkstoša rakstu pieminekļos jau atrodami skaidri norādījumi, ka Dievs ir viens. No rīta viņš ir *Amon*, dienas vidū – *Re*, vakarā – *Atum*. Kad Augstāko Dievu piemin kā pasaules radītāju, lieto vārdu *Ptah* (šā nosaukuma jēga nav vēl pietiekami noskaidrota). Ļoti daudz nozīmju ir vārdam *Hor* ("augstums"), kuru bieži lieto Dieva apzīmēšanai, īpaši, kad runa ir par Dieva parādīšanos – teofāniju.

Bez augstākās Dievišķās Būtības ir arī mazāku dievu panteons. Tie ir dievi – pilsētu un provinču patroni, atsevišķu cilvēku aizbildņi, bet šie dievi ir ne vairāk kā gari. Senās Ēģiptes mitoloģijā runa ir par "dievu radīšanu", turklāt tos rada *Atums* jeb *Amons-Re*, tātad Dievs Radītājs. Runa ir par divām dievišķām kategorijām – Dievu Radītāju un radītiem dieviem. Saskaņā ar Senās Ēģiptes mitoloģiju dievi ir radušies no Dieva Radītāja sviedriem, kas skaidri liecina par šo dievu pakārtoto statusu un raksturu. Viņu uzdevums ir kalpot Dievam.

LASĪTPRATĒJU ZEMKOPJU RELIĢIJA

Dievs Radītājs Senajā Ēģiptē nav nekāds "Dievs aiz iekavām", bet galvenais lūgšanu adresāts. *Atumam-Re-Amonam* ir veltīts daudz lūgšanu; viņiem par godu ir celti neskaitāmi tempļi. Senais ēģiptietis savās lūgšanās vēršas nevis pie gariem, bet gan pie Dieva Radītāja. Šī kopaina ir diametrāli pretēja tai, kāda vērojama nevēsturiskajām tautām. Agrāro jeb zemkopju tautu reliģijām ir raksturīgi, ka tās Dieva darbību saskata regulāri notiekošajos dabas ciklos; Ēģiptē tie bija ikgadējie Nilas plūdi, saules vienmērīgā ceļošana pa debess jumu utt.

Bez dievišķās kārtības dzīvei bija nepieciešama arī sabiedriskā kārtība. Ikvienam bija jābūt drošam, ka viņa iedēstītos un apsētos laukus neizbradās pasaules klaidoņi vai naidīgas ciltis, ka laupītāji neatņems savāktu ražu, ka neražas gadiem faraons ar saviem ierēdņiem būs uzkrājis klētīs maizi, kuru izdalīt bada cietējiem. Sabiedriskā kārtība bija īpaši svarīga tāpēc, ka Senā Ēģipte nepazina naudu. Sabiedrisko un dabas kārtību Senajā Ēģiptē simbolizēja dieviete *Ma-at* un viņu bieži attēloja kā laivu, kurā pa debess "jūru" peld Saules dievs *Re (Ra)*. Sabiedrisko kārtību nodrošināja nevis rakstīti un bargi likumi, bet gan reliģiski rituāli, kas bija saglabājušies gadsimtiem ilgi. Ikvienam darbam un darīšanai bija reliģiska nozīme, un to vajadzēja izpildīt kopā ar noteiktu rituālu.

Līdzīgas iezīmes atrodamas daudzās citās zemkopju sabiedrībās. Par "ķīniešu ceremonijām" nereti stāsta anekdotes, bet tieši tās gadsimtiem ilgi ir stiprinājušas ļoti stingro ķīniešu tautas sabiedrisko disciplīnu. Jādomā, ka Senās Ēģiptes sabiedriskā dzīve bija ne mazāk piesātināta ar rituāliem jeb "ceremonijām". Indijā pat tualetes apmeklēšana paredz attiecīgas reliģiskas darbības, kur nu vēl laulāto tuvība, ēšana, rīsa stādīšana, ražas novākšana utt. Arī 19. gadsimta latviešu rakstnieku attēlotās izdarības zāļu vakarā un citos gadskārtu svētkos ir palieka no senajiem lauksaimniecības rituāliem, kādi senāk bijuši arī Latvijas lauku ikdienā.

MĪTS PAR OZĪRISU UN IZĪDU

Mīts par Ozīrisu un Izīdu senajiem ēģiptiešiem ir bijis pazīstams 2. gadu tūkstoši pirms kristīgās ēras. Notikumiem, kas izklāstīti šajā mītā, ir savs “priekšvārds”, proti, *teogonija* (dievu izcelšanās), kas Senajā Ēģiptē nebija šķirta no *kosmogonijas* (pasaules rašanās). Sākumā Re rada zemes pirmsākumus. Viņš rada dievu Šu un dievieti Tefnut. Šu vienlaikus nozīmē “mitrumu”, Tefnut – “siltumu”. Tātad dievu nosaukumi vienlaikus apzīmē fizikālās pasaules parādības un norises. Mitrums un siltums savukārt rada debesis un zemi (*Geb* un *Nut*). Tā ir dievu paaudze, kas gan nekad nav konfliktā viena ar otru. No *Geb* un *Nut* rodas *Ozīriss* un *Izīda* un vēl *Sets* un *Nefīda*. Ēģiptes kosmogonijā ir cita kārtība nekā citu zemju un tautu mitoloģijās.

Seno baltu reliģijā Pērkons (Debesu dievība) ir pielīdzināts ģimenes tēvam un Zemes Māte (Zemes dievība) – ģimenes mātei, no kuru savienības rodas “bērni” – dzīvā daba, kas nodrošina cilvēka eksistenci, turpreti Ēģiptē viss ir otrādi. Dieviete *Nut* ir Debesis, bet dievs *Geb* – Zeme. Baltiem Pērkons, kas nolijis kā lietus, Zemi (Zemes Māti) dara auglīgu, taču Ēģiptē “auglīgas” ir Debesis. Kas tad Debesīs “aug”?

Ēģiptē Debesis ir mūžības simbols. Cilvēces galvenais mērķis ir nevis šīs pasaules dzīve, bet gan atdzimšana Debesīs. Cilvēks tiek uzņemts Debesīs pēc tam, kad viņš nomirst uz zemes. Nomirušie cilvēki ir līdzīgi labībai, kas iesēta Debesu laukos, tur izaug par jaunām vārpām dzīvošanai dievišķajā valstībā. Ne velti viens no sarkofāgu iekšējiem attēliem ir *Nuta* – Debesu dievība, tērpta garā tērpā; viņa ar kājām un rokām balstās uz zemes, vienlaikus aptverot mirušo, ietverot to sevī, lai tas piedzimtu no jauna. Kādā piramīdu tekstā ir šādi

Senās Ēģiptes kosmisko priekšstatu attēls

Debess jumū attēlo dieviete *Nut*. Viņas ķermenis ir klāts ar zvaigznēm. Pa debess jumū no kreisās puses (austrumiem) rietumu virzienā peld Saules dieva *Ra* (*Re*) laiva. Pats Saules dievs ir attēlots kā debesu dievība ar piekūna galvu un Saules disku virs galvas. Labajā pusē redzams, kā Saules dieva laiva nolaižas pazemes valstībā, kur to paceltām rokām sagaida dievs *Ozīriss*. Laivas priekšgalā sēž kosmiskās kārtības dieviete *Ma-at* ar strausa spalvu virs galvas. Apakšā redzama dievība *Geb*, proti, zeme, kuras tērps ir klāts ar strausa spalvām, kuras simbolizē kosmisko kārtību. Starp debesu un zemes dievībām attēlotā atmosfēras un mitruma personifikācija – dievība *Šu*.

vārdi: “Tā ir Nuta, kas iet pie tevis, viņa savāc tavus kaulus, viņa atjauno tavu miesu, viņa ieliks sirdi tavās krūtīs, viņa neļaus tev ciest trūkumu.”

Ozīriss un Izīda ir dievi, kas dzimuši no Debess un Zemes savienošanās. Viņi nav vienkāršas debesu būtnes. Viņi ir pirmie zemes iemītnieki. Viņiem piemīt gan Zemes, gan Debess īpašības. Ozīriss kļūst par pirmo zemes valdnieku. Viņu uzskatīja par civilizācijas un kultūras izgudrotāju. Viņš ir radījis amatus un mākslu. Toties viņa brālis Sets ir skaudības pilns. Viņš ir labā ienaidnieks. Setu dabā simbolizē tuksnesis, turpretī Ozīrisa simbols ir zaļojošā Nīlas ieleja. Sets savā ienaidā un skaudībā sapņo, kā nomaitāt Ozīrisu. Tāds brīdis rodas, un Sets nogalina Ozīrisu. Tādējādi Ozīriss ir pirmais, kas iepazīinis nāvi. Bet Ozīrisa nāve nav mūžīga.

Izīda sameklē Ozīrisa izkaisītās ķermeņa daļas, lai tās savienotu. Viņa saliek Ozīrisu kopā un no viņa dzemdē dēlu Horu (*Hor* – augstums). Kad Hors pieaug, viņš atriebjas sava tēva slepkavam Setam. Sākas cīņa, kuras gaitā Sets Horam izrauj vienu aci, bet Hors norauj Setam viņa dzimumlocekli. Piramīdu teksti liek saprast, ka šī izrautā acs ir tā pati, no kuras ir cēlušies cilvēki. Dzimumorgāna noraušana Setam nozīmē ļaunuma radošā spēka likvidēšanu. Sets vairs nespēj dzemdināt jaunu ļaunumu. Hors, kaut bez acs, tomēr uzvar Setu. Dievi piešķir viņam uzvaru. Dievi piespiež Setam atdot Horam atpakaļ viņa aci. Hors savukārt atdod aci savam nedzīvajam tēvam Ozīrisam. Ozīriss, apēdis Hora aci, pilnībā atdzīvojas. Attiecīgi ikviens upuris, kas Ēģiptē tiek dedzināts vai nolikts uz altāra, iegūst Hora acs nosaukumu. Hora acs ir vispārējs simbols, kas apzīmē upuri. Tas piešķir pēcnāves dzīvi. Kad mirušo apbedī, viņam saka: “Ej, tavs ēdiens ir Hora acs, tavs dzēriens ir Hora acs, viss, ko tu saņēmi virs zemes, ir Hora acs.”

Ikvienā lielā reliģijā ir tās teoloģiskais, citiem vārdiem – filozofiskais, un arī vienkāršāks – tautas izpratnes – līmenis. Ozīrisa atdzīvošanās pēc nāves, palīdzot Izīdai, nozīmēja dabas atdzīvošanos pēc Nīlas ikgadējiem plūdiem, kad apsētie lauki atkal dzina pavasarīgos asņus un deva cerību sagaidīt jaunu ražu. Senatnē, kad nebija mūsdienu globālās ekonomikas, cilvēks pilnīgi bija atkarīgs no dabas auglības. Ir raža – ir dzīvība; zeme nedod augļus – tāpat sētā ir ienākusi nāve.

KO JŪS ZINĀT PAR SENO ĒGIPTI?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Senās Ēģiptes reliģija bija izplatīta visā Ziemeļāfrikā kā tā laika pasaules reliģija.
 2. Senās Ēģiptes reliģija bija *politeisms* jeb daudzdievība.
 3. Ēģiptes sabiedrība bija drūmas vergturības iekārta. Reliģija bija tikpat bezcerīga.
 4. Ikdienas reliģiozitātes avots bija ēģiptiešu svētie raksti.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Ja jums mājā ir Bībele, izlasiet tās pasaules radīšanas stāstu!

PASAULES RADĪŠANA: VAI MĒS DOMĀJAM KĀ ĒGIPTIEŠI?

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- uz Senās Ēģiptes reliģiju,
- uz Senās Ēģiptes priekšstatiem par pasaules radīšanu,
- uz Senās Ēģiptes reliģiju un Senās Ēģiptes priekšstatiem par pasaules radīšanu,
- neattiecas ne uz Senās Ēģiptes reliģiju, ne uz Senās Ēģiptes priekšstatiem par pasaules radīšanu:

Hepri, radīšana ar vārdu, radīšana no haosa, spontāna pasaules izcelšanās, fotosintēze, evolūcija, "Nut", "Tefnut".

Reliģijas vēsturnieki domā, ka Senās Ēģiptes reliģijas priekšstati par pasaules radīšanu ir pārmantoti kristietībā, kas senatnē bijusi cieši saistīta ar Ēģiptes kultūras pasauli.

Viens no senākajiem Senās Ēģiptes dieviem *Min*

Viņu parasti attēlo ievīstītu mūmijas autos, kas liecina, ka viņš ir piederīgs pie viņpasaules. Faraona kronis ar augstajām strausa spalvām un pieliktā bārda simbolizē varu un likumu. Kreisajā rokā viņš tur spriguli – auglības simbolu; par auglību liecina arī papirusā ziedi un atvases, kas viņam priekšā un aizmugurē. *Min* bija Ēģiptes Austrumu tuksnešu dievs.

SENO ĒGIPTIEŠU TEKSTI UN BĪBELE

Pasaules radīšanas stāsts, kas aprakstīts *Bremner–Rind* papirusā (glabājas Britu muzejā):

"Iecerēju savā sirdī, un, lūk, – sāka būt dažādu būtnu tēli, bērnu tēli un cilvēku tēli. Es spļāvu ar savām lūpām, un no manām siekalām radās tas, kas kļuva par Šū, un no spļāviena tas, kas kļuva *Tefnut*. Mans Tēvs *Nun* viņus izbaroja, un sekoja viņiem *Mana*. Acs kopš tā brīža, kad viņi atdalījās no manis.

Kad es iegāju esamībā kā Vienīgais Dievs, trīs dievi bija aiz manis: es biju tajā pasaulē, kur Šū un *Tefnut* priecājās *Nun(ā)*, kurā viņi bija."

Dievs Radītājs Re (Ra) par Tēvu sauc *Nun*. *Nun* ir ūdeņi. Jūras dziļumi, bezformas ūdens stihija un vienlaikus ūdens kā dzīvības avots un visa esošā pamats; spēks, kas dod augumu graudam, dod dzīvību tuksnesim, ir *Dievišķības sevī* simbols. Saucot *Nun* par Re Tēvu, *Bremner–Rinda papirusa* autors akcentē vienību starp šīm divām hipostāzēm jeb "personifikācijām".

Pasauli Dievs ir "iecerējis sirdī", un tā ir radīta ar Dieva vārdu no nekā. Ēģiptes tekstos pastāvīgi tiek atkārtots, ka Dievs ir viens un nav cita viņam blakus. Tā dēvētajā Memfisas teoloģijas pieminēklī – tekstā, kas saglabāties no Senās valsts laikiem – pasaules radītājs *Pta* "iecer savā sirdī" (senie ēģiptieši uzskatīja, ka cilvēka apziņa mājā sirdī) radīt pasauli, un pēc tam viņš izrunā vārdu, kas domu padara par realitāti. Senās Ēģiptes rakstu pieminēklī – *Bremner–Rinda papirusā* – ir teikts: "Viss sāka būt pēc tam, kad Es (Dievs Re) sāku būt, un daudz no tā, kas ir sācis būt, ir nācis no manām lūpām." Pasaules radīšana notiek cilvēka dēļ.

Salīdzināsim šos pasaules radīšanas priekšstatus ar tiem, kas ir Bībelē!

Un Dievs sacīja: "Lai top gaisma." Un gaisma tapa. (..) Un Dievs sacīja: "Lai top izplatījums ūdens vidū, kas lai šķir ūdeņus no ūdeņiem." Un Dievs izveidoja izplatījumu, lai tas šķirtu ūdeņus, kas bija zem izplatījuma, no ūdeņiem virs izplatījuma. Un tā notika. (..) Un Dievs sacīja: "Lai saplūst vienkopus ūdeņi, kas ir zem izplatījuma, lai sausa zeme tiktu redzama." Un tā notika. (..) Tad Dievs sacīja: "Darīsim cilvēku pēc mūsu tēla un līdzības; lai tas valda pār zivīm jūrā un pār lopiem, pār putniem zem debess, pār visu zemi un visiem rāpuļiem, kas rāpo zemes virsū." (*Radīšanas grāmata* 1).

LAIKS "TEK" VAI "STĀV"?

Agrāro rakstītpratēju reliģiju iezīme ir veidot savu reliģisko un arī laicīgo ikdienu saskaņā ar pasaules radīšanas mītu. Šī iezīme ir vērojama arī Senās Ēģiptes reliģijā. Šāda ikdienas salīdzināšana ar vienīgo vēstures notikumu – pasaules radīšanu – dzīvi padarīja nemainīgu. Citiem vārdiem – ēģiptieši ne-

juta laika tecējumu. Tāpēc Ēģiptes reliģijā nav arī “laika beigu” ainas jeb apokalipses.

Seno ēģiptiešu priekšstatus par telpu var noprast, apskatot templi. Senajās zemkopju – lasītpratēju – sabiedrībās templis parasti simbolizē izpratni par kosmosu jeb “izplatījumu”, tātad – telpu.

Tempļi simbolizēja kosmosu un tā centru – Ēģiptes zemi. Monumentālā ieeja templī atgādināja hieroglifu, ar kuru apzīmēja jēdzienu “horizonts”, “zemes mala”. Tas varēja simbolizēt Ēģiptes zemes robežas. Vārtu ārpusē attēloja faraonu kaujas ratos karaspēka priekšgalā, sakaujot ienaidniekus. Krāsotās kolonnas ar lotosa vai papirusa formas kapiteļiem un zaļi krāsotās sienas simbolizēja Nīlas aizaugušos krastus, tempļa griesti bija noklāti zvaigznēm, gluži kā debess jums.

Ēģiptieši uzskatīja, ka sākumā pasaule bija iegremdēta haosā – ūdeņos, no kuriem Ēģiptes zeme pacēlās kā pirmatnējais kalns. Daudzi zinātnieki domā, ka arī Ēģiptes piramīdas atveido šo pirmatnējo kalnu. Gluži tāpat ir ar tempļiem – tos būvēja kā nošķeltas piramīdas. Hatšepsutas templis pie Tēbām ir raksturīgs piemērs.

Ēģipti no rietumiem un austrumiem ietvēra tuksneši. Tuksneši simbolizēja nāvi un iznīcību. Ne velti rietumus uzskatīja par nāves un ļauno garu valstību.

KO JŪS ZINĀT PAR SENĀS ĒĢIPTES RELIĢIJU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
- 1. Senās Ēģiptes reliģiskajos priekšstatos Dievs radīja pasauli no “Haosa” – pirms Dieva pastāvējušās “pirmvielas”.
- 2. Pasaules radīšanas priekšstati Senās Ēģiptes reliģijā principiāli atšķiras no tiem, kādi ir Bībelē.
- 3. Senajā Ēģiptē laika tecējumu neizjuta.
- 4. Saule kā Dieva simbols nekur citur pasaulē nav sastopams.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Kādi priekšstati par pēcnāves eksistenci ir kristietībā? Vai tie ir līdzīgi seno ēģiptiešu priekšstatiem? Ko tas varētu nozīmēt?
- Vai ētika ir saistīta ar reliģiju?
- Pārdomājiet, kas ir laiks!

CILVĒKS SENĀS ĒGIPTES RELIĢIJĀ

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Senās Ēģiptes reliģiju,
- b) uz Senās Ēģiptes priekšstatiem par cilvēku,
- c) uz Senās Ēģiptes reliģiju un Senās Ēģiptes priekšstatiem par cilvēku,
- d) neattiecas ne uz Senās Ēģiptes reliģiju, ne uz Senās Ēģiptes priekšstatiem par cilvēku?

Asaras, Dieva asaras, "Mirušo grāmata", Atums, atoms, pēcnāves tiesa, Bībele par pasaules radīšanu.

Priekšstats par cilvēku Senajā Ēģiptē ir ļoti līdzīgs cilvēka koncepcijai kristietībā un jūdaismā – cilvēks ir Dieva draugs.

DIEVS, CILVĒKS UN MIRUŠO AUGŠĀMCELŠANĀS

Analfabētu reliģijās cilvēks sevi nošķir no dzīvās un nedzīvās dabas. No šejienes nāk idejas par to, ka cilvēks ir rada vilkačiem, un tamlidzīgi priekšstati. Senās Ēģiptes priekšstatos cilvēks ir radies no Dieva. Viņš nav vienkārši Dieva radīts, bet gan izveidojies no Dieva miesas. Ēģiptē valdīja uzskats, ka cilvēks ir radies no Dieva asarām. (Turpretī dievi ir radušies no Dieva Radītāja sviedriem.) Pārliecinošs skaidrojums šai metaforai vēl nav rasts, bet Ēģiptes priekšstatos acs ir tā, kas dara pasauli redzamu un tātad – arī esošu. Tas nozīmē ļoti būtisku cilvēka vietu visā radībā. Senās Ēģiptes antropoloģijā cilvēks ir neizsakāmi liela vērtība.

2. un 3. gadu tūkstoša tekstā "Valdnieka pamācība savam princim Merikaram" teikts, ka Dievs ir visu radījis cilvēka labā. Viņš ir radījis debesis un zemi, viņš sakāva briesmoni, kas dzīvo ūdeņos (acīmredzot domāts ir ļaunums, zemes stihija, kas ir naidīga cilvēka eksistencei, haoss). Cilvēks ir pasaules centrs, pasaules radīšanas absolūtais mērķis. Pasaule nav kaut kāda pašpietiekama būtība, kurā cilvēkam ir gadījuma vai epizodiska loma. Cilvēks ir radītās pasaules kronis un centrs. Cilvēks ir Dieva mīlestības objekts. "Valdnieka pamācībā" savam princim Merikaram valdnieks aicina savu troņmantnieku rūpēties par ļaudīm, kuri ir "Dieva ganāmpulks" un kuru labā Dievs ir radījis debesis un zemi.

NĀVE UN AUGŠĀMCELŠANĀS

Analfabētu reliģijās cilvēka dvēsele ir analogiska dzīvnieka dvēselei, un no

tā izriet arī priekšstati par vilkačiem. Senajā Ēģiptē viss ir nedaudz citādi: arī ēģiptiešu priekšstatos cilvēkam ir dvēsele, kas līdzīga dzīvnieka dvēselei. Dvēseli, kuru Eiropas tradīcijā sauc *anima*, Ēģiptē dēvē par *ba* (hieroglifiski to apzīmē ar putniņu, kam ir cilvēka galva). Putns ir liecība ēteriskumam, bet vienlaikus tā apliecina dvēseles radniecību visam dzīvajam. Senās Ēģiptes reliģija cilvēkā saskata vēl vienu būtību, kas nav analfabētu reliģijās, proti, garu – *kā*. *Kā* ir dievišķā būtība cilvēkā, iespējams, ka tas ir pats radīšanas instruments, Vārds, ar kuru radīts tieši šis un neviens cits cilvēks, tas ir paša cilvēka “projekts”, “ideja”. *Kā* dod cilvēkam dzīvību, un *kā* ir tas, par ko cilvēks kļūst savā pēcnāves eksistencē. (Hieroglifiski *kā* apzīmē ar divām lūgšanā paceltām rokām.) Mirušo vārdu kapenēs bieži raksta šāda hieroglifa vidū – starp paceltajām rokām: cilvēks aiziet Dieva vārda aizsardzībā.

Bezrakstības tautu reliģijās nāvi apzīmē ar izteicienu “aiziet bagātajos medību laukos”, taču Ēģiptē runāja par “aiziešanu pie sava *kā*, proti, aiziešanu pie saviem pirmsākumiem. Pēcnāves eksistence Senajā Ēģiptē nenozīmē šīs dzīves eksistences turpinājumu. Tā ir dzīve pavisam citā, dievišķā kvalitātē. Augšāmcelšanās mācība reliģiju vēsturē pirmo reizi minēta Ēģiptē. Tā ir miesas augšāmcelšanās. Par to liecina arī sekojošais piramīdu teksts.

UZRUNA MIRUŠAJAM VALDNIKAM TETI

“Celies augšām, Teti, savāc savu miesu, paņem savu galvu, savāc sava ķermeņa daļas, iebaudi savu nesaskābušo dzērienu un nesapelējušo maizi (te redzam ēdienu kā dzīvības simbolu). Nostāties vārtos, kas slēgti grēciniekiem (grēcinieku hieroglifiski apzīmē ar putniņu, kam salauzts spārns). Sargs atver tev vārtus, ved tevi debesīs, pie tava Tēva, kur Tēvs tevi pieņem, skūpstā tevi, stāda tevi priekšā visiem mirušajiem – neiznīcīgām zvaigznēm. Celies augšām, Teti, tu neesi vairs mirstīgs!”

Faraona Seti mumificētā galva

Mirušā mumifikāciju Senajā Ēģiptē veica ar dažādiem paņēmieniem. Pazīstamākais ir balzamēšana, kas ilga 40 vai 70 dienas. Sākumā ar metāla āķi “sakūla” smadzenes un izlēja tās caur degunu. Iekšējos orgānus izņēma caur griezumumu vēderā. Pēc tam ķermeni piepildīja ar palmu eļļu un aromātiskām vielām. Kad tas bija izdarīts, līķi ievietoja uz 40 dienām dabīgajā natronā. Palmu eļļa iesūcās iekšējos audos, bet natrons iznīcināja baktērijas. Pēc tam līķi satina garos lina audeklos. Iespējams, ka mūmiju arī karsēja, tādā veidā tā kļuva tumša un cieta.

Mumifikācija bija paredzēta arī parastajiem mirstīgajiem. Tad procedūra bija vienkāršāka. Caur anālo atveri līķi piepildīja ar rutku sulu un aizkorķēja. Ķermeni pēc tam novietoja natronā uz 40 dienām. Rutku sula saēda visus mīkstos audus no iekšpuses. Kad noteiktais mumifikācijas laiks bija pagājis, līķa iekšējo saturu izlēja. Palika tikai kauli un āda. Šādu mūmiju ievietoja koka zārkā un glabāja mājā, pieslietu pie sienas.

ĒTISKIE PRIEKŠSTATI

Mīts par Ozīrisu un Izīdu liecina, ka pēcnāves dzīvība tiek dota nevis tāpat vien, bet gan ļoti sīvā cīņā, kas notiek starp ļauno un labo. Šī cīņa ir saistīta ar zaudējumiem. Savienojoties ar labo, cilvēks var sasniegt mūžīgo pēcnāves eksistenci. Kopība ar labo nenožīmē neko citu kā šajā zemes dzīvē darīt labu.

No teiktā izriet ētiskie priekšstati. Ētiskie ideāli nepavisam nesakrīt ar šīs dzīves labumu maksimālu izmantošanu. Lielajā cīņā ar ļaunumu nepieciešams iegrožot savas vēlmes. Ēģiptei ir raksturīga vēl viena fenomenāla parādība, kas nav pazīstama citās tā laika kultūrās. Tā ir pēcnāves tiesa. Piramīdu teksti runā par pēcnāves tiesu vairāk ar mājieniem, bet "Valdnieka pamācībā savam princim Merikaram" runa par pēcnāves tiesu ir nepārprotama. Faraons pamāca savu troņmantnieku, ka par visiem saviem zemes darbiem viņam būs jāatbild tiesas priekšā, neuzpērkamā Mūžības Valdnieka priekšā. Ja tiesā tiks attaisnots, tu kļūsi līdzīgs dieviem. Piramīdu freskās tiesas attēlu ir tik daudz, ka tās norise mums zināma ir visās detaļās. 2. gadu tūkstoša pirms kristīgās ēras tekstos, proti, "Mīrušo grāmatā", ir daudz sentenču, kuras paskaidro, kā mirušajam uzvesties tiesas priekšā.

Tiesā sver mīrušā sirdi. Pēc nāves cilvēks saņem jaunu miesu, bet vienīgais, ko viņš nevar izmainīt, ir viņa sirds. Sirds ir garīga substance, par kuru Ēģiptes tekstos teikts, ka to cilvēks saņem no mātes. Vienā svaru kausā ir sirds, otrā – pati kārtības, kosmiskās harmonijas un taisnības dievietes *Maat* simbols – strausa spalva. Ja sirds ir smaga no grēkiem, tad cilvēks iet bojā. Cilvēks mirst, pēc Ēģiptes priekšstatiem, otreiz. Mitoloģisks pusprokodils, pusnīlzirgs apriņ mirušo. Ja cilvēks ir taisnīgs un godīgs, viņš stājas Ozīrisa priekšā, un Ozīriss – augstākais mirušo valstības tiesnesis, kas pats bijis nomērdēts un augšāmcēlies – pieņem mirušo savā valstībā. Ikvienu mirušo Ēģiptē sauca Ozīrisa vārdā, kam bija pievienots arī mirušā personīgais vārds, piemēram, Ozīriss–Pepi, Ozīriss–Teti utt. Kad sirds nosvērta, mirušajam tiek pasludināts, ka viņš ir attaisnots.

"Mīrušo grāmatas" 125. teiciens satur tā dēvēto "negatīvo grēksūdzi". 42 dievi atbild katrs par īpašu apgrēcību, kamēr mirušais taisnojas: "Es neesmu zadzis", "Es neesmu mājijies" utt. Ja attiecīgie dievi apstiprina viņa teikto, tad mirušais kļūst par vienu no mirdzošajām zvaigznēm – *ah* (ko attēlo kā ibisu). Šāds *ah* ir pārveidotais mirušais, tāds, kurš sasniedzis jauno dzīvi.

"Mīrušo grāmatas" 175. teicienā ir attēlota dvēseles saruna ar *Atumu*, proti, ar Dievu Radītāju. Mirušais (*Ani*) izmisumā sauc: "Šeit ir tukši, tumši un bezgalīgi!" Atums viņam atbild: "Atpūties šeit mierā", uz ko *Ani* saka: "Bet nav šeit ne maizes, ne alus, ne mīlas prieku." Atums: "Es esmu dāvājis tev sirdsmieru mīlas prieku vietā, es esmu dāvājis tev mūžību maizes un alus vietā." Un tā cilvēks nonāk viņpasaulē, kas ļoti atšķiras no tās, ar kuru viņš ir pazīstams šajā pasaulē. Priekšstati par visu lietu galu (*eshatoloģija*) Ēģiptē krasi atšķiras no līdzīgiem priekšstatiem mūsdienu analfabētu tautās.

FARAONS UN VALSTS SENĀS ĒGIPTES RELIĢIJĀ

• Senās Ēģiptes reliģijā īpašu vietu ieņem valdnieks, kurš ir Dieva iemiesojums. Viņa titulā ietilpst *Hora* vārds. Viņš ir tas Hors, kura pienākums ir nest upurus par visiem dzīvajiem un mirušajiem. Pēc Senās Ēģiptes tekstiem, valdnieks ir pestītājs, un viņa pienākums ir vest savu tautu uz pestīšanu, proti, uz mūžīgo dzīvību. Tātad valsts Ēģiptē rodas kā pestīšanas idejas tiešs turpinājums.

• No šejienes mēs varam atšifrēt piramīdu nozīmi. Grieķi domāja, ka piramīdas ir faraona ārkārtējā despotisma liecības. Piramīdas ir simbols un cerība tam, ka kopā ar faraonu tiks pestīti arī visi valsts iemītnieki, kuri piedalījušies piramīdas celtniecībā. Līdzīgi megalītiskās kultūras cilvēkiem ēģiptieši, upurējot savu roku darbu, pelnīja pestīšanu. Tāda ir Senās Ēģiptes reliģiskā kultūra – 3. gadu tūkstoši pirms kristīgās ēras. Tā ir rituāla kultūra. Tās būtība ir atkārtot Dieva ceļu, proti, Ozīrisa ceļu, savas dzīves gaitā, lai beigās kļūtu par Ozīrisu šā vārda tiešā nozīmē.

KO JŪS ZINĀT PAR CILVĒKU SENAJĀ ĒGIPTĒ?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Senās Ēģiptes reliģiskajos tekstos cilvēki tika pielīdzināti Dieva "gagnāmpulkam". Tas nozīmē, ka cilvēks bija nicināma vai vismaz, otršķirīga būtne.
2. Senās Ēģiptes cilvēks neticēja aizkapa dzīvei.
3. Senās Ēģiptes sabiedrībā bija stingri rakstīti likumi.
4. Faraons seno ēģiptiešu priekšstatos savienoja vienā personā cilvēka un Dieva īpašības.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

■ Ko jūs zināt par Mezopotāmiju (Divupi) mūsdienās? Kādas valstis tur ir tagad?

SENĀS MEZOPOTĀMIJAS (DIVUPES) RELIGIJA

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- uz Senās Mezopotārijas reliģiju,
- uz Senās Mezopotārijas vēsturi,
- uz Senās Mezopotārijas reliģiju un Senās Mezopotārijas vēsturi,
- neattiecas ne uz Senās Mezopotārijas reliģiju, ne uz Senās Mezopotārijas vēsturi?

Šumeri, Tigra un Eifrata, Irāka, Sadāms Huseins, "Zelta mošeja", "Hammurapi likumi", daudzdievība.

Senās Mezopotārijas jeb Divupes reliģija ir saglabājusi zināmu nozīmi arī mūsdienās.

Senās Mezopotārijas reliģiskās idejas turpina dzīvot arī mūsu sabiedrībā. Mēs esam tās mantojuši ar kristietības starpniecību, kas savā vēsturē ir bijusi cieši saistīta ar Mezopotārijas kultūras pasauli.

RELIGIJA SENĀS MEZOPOTĀMIJAS VĒSTURĒ

Zinot Senās Ēģiptes reliģiju, mums būs vieglāk izprast Senās Mezopotārijas reliģijas atšķirības. Mezopotārijas civilizācija ir vienlīdz sena ar Ēģiptes civilizāciju. Rakstība Mezopotārijā parādās pat ātrāk nekā Ēģiptē – 4. gadu tūkstoša beigās pirms kristīgās ēras. Mezopotārijā izveidojas civilizācija pēc ilgas akmens laikmeta vēstures. Pastāvīgas cilvēku apmetnes un pilsētu kultūra Mezopotārijā veidojas jau 5.–4. gadu tūkstoši pirms kristīgās ēras. Vissenākie Mezopotārijas iedzīvotāji tomēr nav semīti, bet pieder pie tautas, kuras lingvistiskā saime mums nav zināma.

Runa ir par šumeriem, kuru tekstus ir bijis iespējams atšifrēt tāpēc, ka jau 2. gadu tūkstoši pirms kristīgās ēras tos tulkoja akadiešu valodā – valodā, kas pieder pie austrumsemītu celma. Kopš 2. gadu tūkstoša pirms kristīgās ēras Mezopotārijā sāk iespieties austrumsemītu tautas; tās apmetas Tigras un Eifratas baseinā un pamazām sāk izspiest seno šumeru kultūru. Tikmēr šumeru valoda kļūst par Mezopotārijas svēto valodu. Vissvētākie Mezopotārijas teksti tika rakstīti šumeru valodā, kaut gan šo valodu reti kurš spēja saprast. Šos tekstus allaž pavada tulkojums akadiešu valodā.

Pēdējā neatkarīgā Šumeras valsts pastāvēja kā tā dēvētā 3. *Ūras dinastija* 3. gadu tūkstoša beigās pirms kristīgās ēras. Kopš 2. gadu tūkstoša pirms mūsu ēras mēs varam runāt vienīgi par Mezopotārijas semītisko kultūru. Tāda īsumā

ir Mezopotāmijas senvēsture. Reliģijas kontekstā vienmēr jāatceras, ka reliģiskajos nosaukumos paralēli ir šumeru un akadiešu nosaukumi, kuri ne vienmēr ir līdzīgi.

(Austrumsemīti, kuri apdzīvoja Tigras un Eifratas baseinu, ir jānošķir no citām tautām, kas bija apmetušās tuvākos un tālākos kaimiņos. Rietumos – samērā šaurā joslā gar Vidusjūru – dzīvoja rietumsemīti, kurus vēsturē pazīstam kā kanaaniešus jeb fenīkiešus. Ap 1200. gadu pirms kristīgās ēras kanaaniešus izspieda Palestīnā ienākušās ebreju ciltis. Rietumsemīti reliģijas un kultūras ziņā būtiski atšķiras no austrumsemītiem.)

Vissenākā tauta aplūkojamajā reģionā bija šumeri. Šumeru civilizāciju asimilēja semītiski runājošie akadiešu jaunienācēji. Tās bija klejotāju ciltis no pustuksnešiem. Pustuksnešu lopkopju–klejotāju reliģijas tipoloģiski atšķiras no zemkopju reliģijām. Tuksnešu dievi maz līdzinājās Ēģiptes dievībām, kas vairāk saistījās ar dabas norišu regularitāti. Tuksnešos cilvēks dievišķo saskatīja spēkā, varenhībā un tiesāšanā. Ēģiptē Dievs ir diezgan bezpersonisks, turpretī Tuvo Austrumu iedzīvotāju izpratnē Dievam ir ļoti personiska daba, un cilvēka atkarība no Dieva ir ļoti izteikta. Cilvēks nejūtas piederīgs pie kāda dievišķa dabas procesa, bet gan atkarīgs no personiska Dieva, līdzīgi tam, kā arābu beduīnu ģimenē dēls izjūt savu lielo atkarību no tēva – arābu šeiha.

Jaunajās teritorijās ieceļojušie pamazām tomēr sajaucās ar vietējiem iedzīvotājiem, kuriem bija augstāka kultūra, un izveidojās jauna reliģija. Šumerus asimilēja semītiskie akadieši, šumeru valoda pazuda no sadzīves, bet tā saglabājās kā svētā reliģijas valoda.

Kad Babilona kļuva par valsts galvaspilsētu, Šumeras un Akadas iedzīvotājus sāka saukt par babiloniešiem. Babilonas dievišķais aizbildnis Marduks kļuva par Babilonijas galveno dievu.

Babilonieši ir jāatšķir no asīriešiem. Abas tautas pieder pie semītu lingvistiskās saimes. Kad asīrieši sāka savu ekspansiju no Vidustigras baseina uz dienvidiem un sāka uzmākties teritorijām, kurās dzīvoja babilonieši, atkārtojās tas pats, kas norisinājās pirms gadu simtiem, kad šumeru zemē ieradās akadieši. Atkal notika divu reliģiju saplūšana, un parādījās jauns galvenā dieva vārds – Ašurs (*Aššur*).

SENĀS DIVUPES HRONOLOĢIJA

Šumera	Līdz 3. gadu tūkstatim pirms kristīgās ēras
Akada	3. gadu tūkstotis pirms kristīgās ēras
Babilonija	2. gadu tūkstotis pirms kristīgās ēras Šumeras un Akadas reliģiju saplūšana
Asīrija	9.–7. gadsimts pirms kristīgās ēras

Jaunbabilonija	7.–6. gadsimts pirms kristīgās ēras, (Jūdu “Bābeles trimda” – 587.– 537. gads)
Divupe Persijas pakļautībā	6.–4. gadsimts pirms kristīgās ēras
Divupe grieķu kultūras iespaidā	4.–2. gadsimts pirms kristīgās ēras
Arābi Divupē	Kopš 7. gadsimta

KO JŪS ZINĀT PAR SENO MEZOPOTĀMIJU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Senās Mezopotāmijas reliģija turpina eksistēt mūsdienās.
 2. Senās Divupes reliģija bija *politeisms* jeb daudzdievība.
 3. Divupes sabiedrība bija drūmas vergturības iekārta. Reliģija bija tikpat bezcerīga.
 4. Mezopotāmijas reliģijā bija izteikta cerība uz mirušo augšāmcelšanos.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Atcerieties, ko jūs zināt par Mezopotāmijas dieviem!
- Vai Mezopotāmijas reliģiskajos priekšstatos dievi ir radušies tāpat kā Senajā Ēģiptē?

DIEVI, VIŅPASAULE UN CILVĒKS SENAJĀ MEZOPOTĀMIJĀ

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Senās Mezopotāmijas priekšstatiem par cilvēku,
- b) uz Senās Mezopotāmijas priekšstatiem par ētiku,
- c) uz Senās Mezopotāmijas priekšstatiem par cilvēku un ētiku,
- d) neattiecas ne uz Senās Mezopotāmijas priekšstatiem par cilvēku, ne uz ētiku?

"Liktenis–šimtu", pilsētas dzīvesveids, likums, nodokļu maksāšana, dievs Kingu.

Senajā Mezopotāmijā bija izteikts politeisms jeb daudzdievība. Priekšstati par cilvēka pēcnāves eksistenci bija neskaidri.

DIEVI UN PASAULES RADĪŠANA

Ēģiptē, neraugoties uz dažādiem Dieva Radītāja vārdiem, ir pietiekami skaidri izteikta viendievības ideja. Mezopotāmijā šajā ziņā ļoti atšķiras. Mezopotāmijā valdīja priekšstats par dievu hierarhiju: katram dievam ir sava vieta lejupejošā kārtībā.

Hierarhijas pašā augšā ir dievs *Anu* jeb "Debesis", jo *Anu* nozīmē "debesis". Šis vārds ir viens un tas pats gan šumeru, gan akadiešu valodā. Mezopotāmijā ļoti mīlēja skaitļus. Tāpēc katram dievam bija savs ranga skaitlis. *Anu* skaitlis bija 60. Nākamais dievs ir dievs starpnieks starp debesīm un zemi – *Enlils*. Tulkojumā no šumeru valodas tas ir "kungs–zibens". Zibens ir stihija, kas ieņem vietu starp debesīm un zemi. Šā dieva skaitlis ir 50. Nākamais dievs ir "Zemes kungs" – *Enki*. Viņa skaitlis ir 40. Skaitļi neļauj mums pieņemt, ka runa varētu būt par vienu dievu. Senās Šumeras teoloģijā ir politeistiska – jo tuvāk dievs cilvēkam, jo mazāks ir viņa numurs.

Pasaules radītājs ir *Enlils*, nevis *Anu*. Toties cilvēku ir radījis nevis *Enlils*, bet gan dievs *Enki*. Turpretī galvenā būtne, kas pestī jeb glābj cilvēku, ir sieviešu dievība – lielā debesu dieviete *Inanna*. (*In* – "kundze", *an* – "debesis".) Semītu valodās šis pats vārds skan *Ištar* (*Astarte*). *Ištarai* ir skaitlis 10. Ir deviņi lielie dievi. Ir arī ļoti daudz dēmonu un garu, pazemes dievu.

Mezopotāmijas teoloģijā nav Dieva Radītāja – Augstākā Dieva idejas. Kā Senajā Mezopotāmijā izprot pasaules radīšanu? To izprot ne tā kā Ēģiptē. Pasauli rada no Haosa.

Mītā *Enuma Eliš* ("Tas, kas augšā") – reliģiskā poēmā, kuru izpildīja pavasara jaunajā gadā – ir atstāstīta pasaules radīšana. Sākumā bija ūdens haoss, bezdibenis, vārdā *Tiāmat*. *Tiāmata* ir personificēts jēdziens un ir uztverams kā personība. Bezdibenis

Apsu arī ir personificēts kā Tiāmatas vīrs. No bezdibeņa un ūdens haosa savienības rodas debesu dievs *Anu*. Nevis viņš rada matēriju, bet gan bezdibenis un haoss rada debesu dievu. Nevis debesu dievs ir matērijas radītājs, bet gan haoss ir viņa pirmsākums.

No *Anu* rodas pirmā dievu paaudze, no viņa – dievs *Enlils*, *Enki* un citi dievi. Seko kāds savāds apgalvojums, proti, ka nule radītie dievi sacēļ lielu troksni, kas *Haosā* (*Tiāmat*) un *Bezdibenī* (*Apsu*) izraisa nepatiku. Tiāmata nolemj tikt galā ar dieviem, kuri viņu traucē. Mums tas viss šķiet mazliet smieklīgi, bet runa laikam ir par to, ka jaunie spēki mēģina sakārtot un organizēt *Visumu*, varbūt arī pasauli, kamēr *Haoss* vēlas palikt savā nenoformētajā stāvoklī. Tiāmata liek, lai *Apsu* ("Bezdibenis") aprītu visus jaunus dievus. Dievi šausmās vēršas pie *Enki* (*Zemes dieva*), lūdzot tikt galā ar Tiāmatu un *Apsu*. *Enki* iemidzina *Apsu*, nogalina viņu un vīrs viņa uzceļ savu pili, kurā visi dievi iekārtojas uz dzīvi. Tomēr uzvara pār Tiāmatu nav galīga, jo viņa ļoti saniknojas un rada jaunu haosa dievu *Kingu*, kuru padara par savu vīru un nodod viņam varu pār visiem haosa spēkiem, un pieprasa, lai viņš galīgi uzvarētu dievus. *Enuma Eliš* ļoti kolorīti apraksta, kā šie spēki pulcējas cīņai, un dievi atkal ir bailēs, nezinādami, ko nu viņiem darīt. Tad galveno lomu uzņemas *Enlils* – pērkona dievs. Dievi atdod viņam visus savus spēkus un padara viņu par galveno dievu. *Enlils* iziet cīņā ar Tiāmatu, uzvar to, nogalina un no viņas rada kosmosu. Kā redzam, *Mezopotāmijā* nav priekšstata par pasaules radīšanu *no nekā*. Runa ir par dievu paaudzēm – otrās paaudzes dievi nogalina pirmās paaudzes dievus un no tiem rada pasauli.

CILVĒKS

Arī cilvēku *Mezopotāmijā* izprata pavisam citādi nekā Ēģiptē. Ēģiptietis var sevi uzskatīt par Dieva mīlāko radījumu, turpretī *Mezopotāmijā* cilvēks ir dievu kalps. Līdz mūsu dienām ir nonācis mīts par cilvēka radīšanu. Kad Tiāmata bija uzvarēta, viņas ķermenis tika sadalīts daļās, lai no tā radītu materiālo pasauli, bet tad dievi atskārta, ka viņiem pašiem šajā pasaulē vajadzēs strādāt. Mītā aprakstīts, kā zemākie gari un dievi sadumpojas un izsaka savas pretenzijas deviņiem augstākajiem dieviem. *Enki*, kas ir dievs prātnieks (atšķirībā no *Enlila*, kurš ir kareivis un uzvarētājs), nolemj darināt jaunu radību, kas varētu veidot pasauli. Jaunā radība ir cilvēks, kuru rada īpatnējā veidā. *Enki* kā zemes valdnieks ņem zemi no jūras dibena, tāvad zemi, pār kuru izplešas ūdeņu stihija. No šīs zemes viņš veido cilvēku, bet, ja jau cilvēkam ir jānomaina dievi, tad ar zemi vien nepietiek. Vēl ir vajadzīgas dievišķās asinis. Bet kur ņemt tās? Lai dabūtu dievišķās asinis, nepieciešams vienu no dieviem upurēt. Nevienš negrib kļūt par upurjēru. Tad dievi savā padomē atceras *Kingu*, Tiāmatas vīru, kuru arī notiesā un nonāvē. Viņa asinis atdzīvina cilvēku, bet, tā kā tās ir piederējušas ļaunam dievam, tad arī cilvēks ir ļauns.

Tieši cilvēka ļaunumu nepieciešams iegrožot. *Mezopotāmijas* reliģija atstā-

jusi mums mantojumā grēka un nozieguma jēdzienus; Mezopotāmijā ir radušies pirmie mums zināmie likumu kodeksi, kas paredz ne tikai sabiedrības noteikumus, kuri izteikti likumu formā, bet arī sodus par to pārkāpšanu. Tie ir Hammurapi likumi (ap 1700. gadu pirms kristīgās ēras).

MĪTS PAR DUMUZI UN INANNU

Arī Mezopotāmijā rodas mācība par mirstošo un augšāmcelto dievu. Augšāmcelšanās stāsts varētu būt radies trīs vai vairāk gadu tūkstošus pirms kristīgās ēras. Bija reiz kāds tāls lielo dievu radnieks, cilvēks, kādas Mezopotāmijas pilsētas valdnieks un vienlaikus gans *Dumuzi*, kurš ganīja lopus. Grieķijā šis vārds pārtop par Dionīsu. Dumuzi kļūst par lielās dievietes Inannas vīru. Dumuzi un Inannas kāzu mīts ir tikpat iedvesmojošs kā “Dziesmu dziesma” Bībelē. Svarīgi ir tas, ka cilvēks kļūst par dievietes vīru. Kopš vissenākajiem laikiem laulība ir ļoti svarīgs simbols. Laulība simbolizē divu savienošanos, turklāt viena laulātā īpašības pāriet uz otru laulības kopībā. “Un divi būs viena miesa” – tie ir arī Bībeles vārdi. Jo vairāk – kad savienojas vīrieša un sievietes šūnas, tad bērnā mēs vairs nevaram atrast, kas viņā ir no tēva, kas – no mātes. Laulība senajā pasaulē deva unikālu iespēju izmantot to kā simbolu dažādu kvalitāšu savienošanai. Ja vīrs kļūst par dievietes laulāto, tas nozīmē, ka līdz ar to viņš iegūst dievišķas īpašības, kuras citādi cilvēks nevar iegūt. Cilvēks Mezopotāmijas reliģiskajos priekšstatos ir dievu vergs. Kļūstot par dievietes vīru, viņš iegūst perspektīvu uz citu pēcnāves eksistenci.

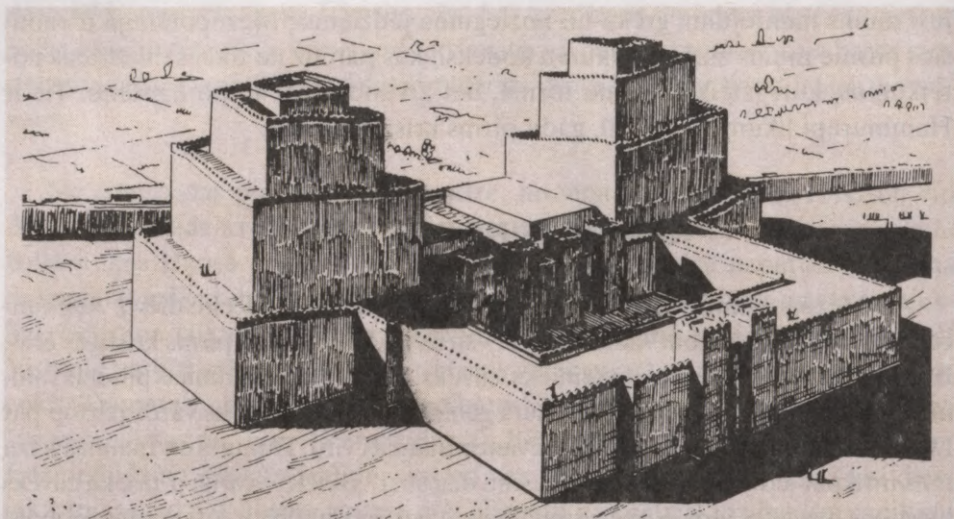
Tā kā runa ir par debesu dievieti Inannu, tas ļauj cerēt uz debesu eksistenci. Inannu vienlaikus sauc gan par Debesu dieva sievu, gan meitu. Taču atcerēsi-

Inanna – līstara

Mezopotāmijas dievietes, arī Inannu, attēloja galvenokārt kā kailas skaistas sievietes. Līdzīgi arī priesterienes bija glītas, un viens no viņu pienākumiem bija stāties seksuālos sakaros ar vīriešiem, kas bija atnesuši upurus (piemēram, naudu) dievītei Inannai. Bībeles autori šādu reliģiju aprakstīja ar sašutumu.

Arī dievieti līstaru jeb Astarti (Asīrijā) attēloja gluži tādā pašā veidā.

Anum un Adada dubultzikurāts

Zikurāti bija Babilonijas templi, kurus celt bija sākuši jau senie šumeri. Zikurāta arhitektūra ir līdzīga tornim jeb pakāpienveda piramīdai. Uz plašajām terasēm auga koki un ziedēja dārzi, pašā augšā bija celle, kurā atradās attiecīgā dieva statuja. Atmiņas par zikurātiem ir saglabātas Bībeles sižetā par "Bābeles torni". "Bābeles torņa" augstums, pēc zinātnieku aplēsēm, bija nedaudz zemāks par Pētera baznīcas torni Rīgā.

mies, ka debesu dievs ir "aiz iekavām", viņu nekur nepiemin. Pieminēta ir viņa sieva un meita Inanna, kas sevī nes debešķīgā daļu. Viņa vienlaikus ir Anu un Dumuzi sieva. Viņa sevī savieno dievišķo un cilvēcisko un dod cilvēkam iespēju savienoties ar augstāko debesu būtni – Anu. Citiem vārdiem, viņa ir starpniece, kas ļauj savienot debesis un zemi. Inanna ir visvairāk godinātā dieviete visā Mezopotāmijas vēsturē.

Mūsu aplūkojamajā mītā galvenais ir Inannas nokāpšana ellē. No šā apraksta mēs uzzinām, kā Mezopotāmijā izprata elli. Inanna nolemj nokāpt mirušo valstī jeb, kā to sauc Mezopotāmijā, "zemē, no kuras nav atgriešanās". Inanna zina, ka viņas nokāpšana, visticamāk, var beigties slikti. Viņa liek savai tuvākajai kalponei – ja viņa neatgriezīsies – pēc trim dienām apstaigāt visus galvenos dievus un saukt viņus palīgā. Par to uzzina elles valdniece dieviete Ereškigala. Viņa pavēl apieties ar dievieti kā ar vienkāršu mirušo cilvēku. Inanna iziet cauri septiņiem pazemes pils vārtiem; pie katriem vārtiem no viņas noņem pa vienai dārglietai. Dārglietas Austrumos ir mantas, kuras satur maģisku spēku. Ar to Inanna zaudē arī tās dievišķās spējas, kuras tai bija debesis. Viņa nonāk Ereškigalas priekšā kaila un bezspēcīga. Ereškigala ar savu skatienu nogalina Inannu un mirušās ķermeni pakar pie āķa.

Kad Inanna neatgriežas, viņas sūtnis dodas pie lielajiem dieviem lūgt palīdzību. Anu atsaka. Arī Enlils ir kurls. Palīdz tikai gudrais Enki. Viņš rada divus cilvēkus bez dzimuma pazīmēm, jo ne vīrietis, ne sieviete nevar tikt ārā no pazemes valstības. Viņi saņem dzīvības maizi un dzīvības ūdeni, ar kuru tiem ir

jādodas uz pazemi. Viņi 60 reizes aplaista Inannu ar ūdeni un apkaisa ar maizi, un tad dieviete atdzīvojas, dodas uz debesīm, bet vienlaikus viņai seko mirušo bari. Inanna ir izbaidījusi nāvi, un viņai seko mirušie cilvēki. Bet – ir svarīgs noteikums. No viņpasaules nevar tikt ārā bez kompensācijas. Bez mirušajiem no pazemes valstības kopā ar Inannu brīvībā tiek ļoti daudz ļaunu dēmonu, un viņi gaida, kad Inanna uzrādīs to, kurš būtu jāsaplēš gabalos un jāiesviež pazemes valstībā.

Inanna nonāk vispirms Mezopotārijas pilsētā un redz, ka turienes valdnieks sēž skrandās ar pelniem uz galvas un sēro par debesu valdnieces bojāeju. Inanna atstāj viņu mierā. Nākamajā pilsētā viņa redz to pašu ainu. Beidzot viņa atgriežas savā pilsētā Eridu un tur redz Dumuzi svētku drēbēs dzeram vīnu un līksmojam. Viņš kļūst par upuri.

Vai Dumuzi priedājas, ka ticis vaļā no sievas? Jādomā, ka ne, jo viņš, šķiet, zina, kāds liktenis viņu gaida. Ja būtu citādi, tad diezīn vai Mezopotārijā Dumuzi būtu tādā cieņā. Nevienā tekstā nav arī ziņu par to, ka Inanna turētu uz viņu ļaunu prātu. Ir teikts vienīgi, ka viņš ir tērpts baltās drānās un Inanna izvēlas viņu par upuri. Dumuzi mēģina glābties no dēmoniem. Beigu beigās viņš vienojas, ka pusi laika mirušo valstībā pavadīs viņš pats, bet otru pusi – viņa sieva – māsa Geštinanna. Vārds ir ļoti zīmīgs. Liela daļa asiriologu domā, ka Geštinanna ir vēl viena Dumuzi sieva. Patiesībā *Gešt* šumeru valodā ir vīnogu ķekars. Vīnogu sula saskaņā ar Tuvo Austrumu simboliku ir “zemes asinis”. Citiem vārdiem – runa varētu būt par Inannas zemes hipostāzi – viņas cilvēcisko dabu. Laiku abi sadala tā, lai katram tiktu periods pa pusgamam pazemē.

KO JŪS ZINĀT PAR SENĀS MEZOPOTĀRIJAS RELIĢIJU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Mezopotārijas daudzie dievi bija viena Dieva Radītāja dažādas izpausmes.
2. Pasaule ir radīta no nekā.
3. Mezopotārijā domāja, ka pēcnāves eksistencē cilvēks pielīdzinās dieviem.
4. Astroloģija bija Senās Mezopotārijas zinātne.

VAI SENĀS MEZOPOTĀMIJAS RELIGIJA IR MIRUSI?

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Senās Mezopotārijas dieviem un astroloģiju,
- b) uz Senās Mezopotārijas priekšstatiem par viņpasauli,
- c) uz astroloģiju,
- d) neattiecas ne uz Senās Mezopotārijas dieviem, ne uz priekšstatiem par viņpasauli, ne uz astroloģiju?

Arheoloģija, astronomija, liktenis, Marduks, Inanna, "zeme, no kuras nav atgriešanās", civilizēta uzvedība.

ASTROLOĢIJA UN ZĪLĒŠANA

Nākotnes pareģošanas koncepcija balstījās priekšstatā, ka viss, kas notiek dabā, ir saistīts ar nākotnes notikumiem. Nākotnes notikumu pareģošana skaitījās dievišķa, un tās aizbildņi bija Saules dievs Šamašs un dabas dievs Adads.

Ar pareģošanu nodarbojās īpaši priesteri un priesterienes, kas mantoja savu arodu no paaudzes paaudzē. Nākotnes pareģotāji balstījās uz pieņēmumu, ka pārdabiskie garīgie spēki vēlas paziņot savus plānus. Nākotni uzzināja, ņemot vērā to, ka dievība var vai nu tieši atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, vai arī ar starpnieka jeb *medija* palīdzību. Komunikācijas ar dievību bija iespējamās divējādā veidā. Viens no tiem – operatīvais, otrs – maģiskais. Pirmajā gadījumā saņēma atbildi "jā" vai "nē"; otrajā gadījumā atbilde veidojās no pārnestas nozīmes informācijas. Protams, ka zīlēšanas un pareģošanas veidi variējās atkarībā no tā, vai nākotni lūkoja izzināt valdnieks vai cilvēks no vienkāršās tautas, kā arī no laika un vietas.

No Senbabilonijas perioda juridiskajiem dokumentiem ir zināms, ka, piemēram, lai noskaidrotu, kuram dēlam pienākas kāda mantojuma daļa, metā kauliņus. Veids, kā tie krita un kāds iznākumā bija mantojuma izkārtojums, tika uztverts kā dievu lēmums. No vēlākiem dokumentiem ir zināms, ka saskaņā ar lozi tikuši dalīti templā ienākumi priesteriem un templā kalpotājiem. Asīrijā kalendāra gadiem piešķīra kāda augstāka valsts ierēdņa vārdu. Kurš tas būs, tāpat noteica, metot māla kauliņus. Turpretī nākotnes pareģošanas gadījumos kauliņus nemeta.

To, kā nākotnes notikumus mēģina izzināt valdnieks, apraksta Bībele: "Bābeles ķēniņš stāv ceļa jūtīs abu ceļu sākumā, kur tie šķiras, gaidīdams atklāsmes parādību ar tiešu norādījumu; viņš kaisa bultas, iztaujādams

likteni, viņš izvaicā savus mājas dievus un zīlē pēc upura dzīvnieku aknām.” (Ezehiēla grāmata, 21, 26) Jāpiebilst, ka Bībele ir svarīgs vēstures avots, tā vienīgā sniedz ziņas par Divupes vēsturi “no malas”.

Asīrijā zīlēja, vērojot, kā lido putni. Šo zīlēšanu sauc par *augūriju*, zīlēšanas speciālistus – par *augūriem*. To bieži piemin Asīrijas ķīlrakstu tekstos. Tikšanās ar zināmiem putniem signalizēja par gaidāmu nelaimi. Akadās iedzīvotāji rūpīgi vēroja dažādas pazīmes un sakritības dabā, dzīvnieku vai putnu savādu uzvedību, neparastas atmosfēras parādības, no tām izdarīja secinājumus un tos rūpīgi pierakstīja.

Šo pierakstu ir ļoti daudz, un tie visi ir sistematizēti ar zinātnieka skrupulizāti. Sistematizācija ļoti līdzinās juridisko dokumentu klasifikācijai, kas liek domāt par Mezopotāmijas juridisko kodeksu izcelsmi no senākām reliģiskām klasifikācijām. Jo senāki teksti, jo precīzāks ir pareģojumu raksturs. Vēlākos periodos pareģojumi kļūst aptuvenāki un divdomīgāki. Kā zīlēja nākotni?

Nākotnes pareģotājs turēja uz ceļiem trauku ar ūdeni un lēja tajā eļļu. To darīja, lai noskaidrotu, kādi dievībai ir plāni attiecībā uz valsti vai konkrētu cilvēku. No eļļas plankuma formas un pārvietošanās veida varēja izdarīt secinājumus par gaidāmu karu, pavalstnieku sacelšanos vai arī labklājību. Individuālam eļļas plankuma figūra varēja ziņot par ģimenes pieaugumu, panākumiem tirdzniecībā, līgavu, veselības uzlabošanos vai tās zaudēšanu utt. Līdzīgi zīlēja, turot uz ceļiem kvēpināmo trauku. Dūmu strūkļiņas virziens un forma liecināja par gaidāmajiem notikumiem.

Īpaši populāra Divupē bija zīlēšana pēc upurdzīvnieku iekšām. Iekams ķer-

Ekstispīcijas mācību līdzekļa māla plāksnītes fragments

Attēlā redzami iespējamie zarnu gredzeni, kur katra figūra tiek uztverta kā zīme nākotnes notikumiem. Svarīgo zīlēšanas gadījumu iznākumus pierakstīja; šie pieraksti apkopoja paaudžu pieredzi. No šādiem sistematizētiem novērojumiem vēlāk izauga zinātniskie priekšstati.

ties pie upurēšanas, vērsās pie dieviem Šamaša un Adada ar lūgumu iezīmēt upurējamā jēra iekšās to, ko dievi vēlas paziņot cilvēkiem. Pēc tam zilnieks aplūkoja elpošanas ceļus, plaušas, žultspūsli, dzīvnieka zarnu gredzenus, meklējot anomālijas. Dažādu veidu atrofijas, izmaiņas, īpašas pazīmes kalpoja par zīmi nākotnes notikumiem.

Bija divi upurdzīvnieku iekšējo orgānu pētīšanas veidi – *hepatoskopija* un *ekstispīcija*. Hepatoskopija bija aknu izpēte. Līdz mūsdienām ir saglabāties daudz māla aknu modeļu, kurus izmantoja jaunu zilētāju apmācīšanai. Semītiskās tautas uzskatīja, ka aknas ir vieta, kur slēpjas cilvēka emocijas. Atbildes, kuras saņēma zilētāji, bija “jā” vai “nē”. Ir saglabāties ļoti daudz ziņu par hepatoskopiju. Tie satur shēmas un atsevišķu aknu daļu apzīmējumus un nosaukumus. Daži aknu mālā darināti modeļi ir kalpojuši kā “lietiski pierādījumi” vai “protokoli” tam aknu stāvoklim, kāds bijis pareģošanas brīdī, lai vēlāk īpaša komisija varētu pārliccināties, vai zilēšana ir bijusi pareiza vai ne. Šāda procedūra tika izmantota, ja zilē valdnieka uzdevumā, un tā saglabājās līdz pat Vidusbabilonijas periodam. Jaunbabilonijas laikmetā atskaites par zilēšanas norisi vairs nerakstīja, bet Asīrijā tās nomainīja jautājumu saraksti dieviem.

Jautājumi ir par ierēdņu nozīmēšanu, par karavadoņu uzticamību, par ienaidnieka darbību utt. Seko dievu atbildes, kuras galvenokārt ir pozitīvas. Sarakstu beigās parasti ir pierakstīts, kādas bijušas zīmes zilēšanas laikā.

Viens bija mērķtiecīga zilēšana gaidāmajās situācijās, pavisam kaut kas cits – kad dievi paši ziņoja par paredzamajiem notikumiem. Par šādiem dievu ziņojumiem uzskatīja kroplu dzīvnieku piedzimšanu. Tas pats attiecās uz nenormālu bērnu piedzimšanu. Šādas zīmes vērtēja kā pareģojumus par valsts nākotni. Šā veida zīmju pētīšana bija raksturīga jau Vecbabilonijā. Ievērojamais Mezopotāmijas pētnieks Leo Openheims raksta, ka ir saglabājušās 24 tāfelītes ar uzrakstiem, kuri klasificē šāda veida parādības. Šie teksti sākas ar vārdiem: “Ja jaundzimušais dzīvnieks...” Kropļīgu būtnu dzimšana tika uzskatīta par nelaimju vēstnesi, tāpēc bija īpaši rituāli, lai atvairītu draudošās nepatīkšanas.

Mezopotāmijai reta parādība ir apgalvojums, ka dievība var izmantot arī cilvēku, lai izteiktu savu gribu. Lai būtu par dievības ruporu, cilvēkam jānonāk “praviētiskā ekstāzē” (bija vairāki šādas ekstāzes veidi). Cilvēks dievības atklāsmi var saņemt arī miegā. Dievība var sniegt zīmes ar cilvēka ķermeņa kustībām vai ārējo izskatu (kropļu dzimšana). Praviētošana Divupē nebija izplatīta, izņemot šīs teritorijas ziemeļus, kur tā bija pazīstama hetiem un ziemeļu valstī Asīrijā. Cilvēki, kuri pravietoja, parasti piederēja pie sabiedrības zemākajiem slāņiem. Izņēmums bija asīriešu dievietes Ištaras pravietes, kuras pasludināja dievības gribu trešajā personā vai arī identificēja sevi ar dievību. Sapņi bija tulkojami, un šim nolūkam kalpoja īpašas “sapņu grāmatas”. Sapņu grāmatas fragments atrasts Ašurbanipala bibliotēkā.

Bija arī fizionomiska veida zīmju skaidrošana. Izskaidrojot dzimumzīmju atrašanās vietas, matu krāsu, nagu formu, noteica cilvēka rakstura īpašības.

Arī ārstēšana, kā raksta L. Openheims, nebija medicīniska, bet gan maģiska. Slimības nosaukums parasti netiek minēts, bet tiek nosaukts tas dēmons, kas izraisījis slimību. Mezopotāmija ir slavena ar savu astroloģiju. Visvairāk astroloģisku tekstu atrasts Ašurbanipala bibliotēkā. Normālu, civilizētu dzīvi (tādas dzīves paraugs bija paša valdnieka ikdiena) vajadzēja regulēt ar pareģojumiem, zīlēšanām un citu veidu dievu gribas iztaujāšanu.

PILSĒTNIEKI UN KLEJOTĀJI

12. gadsimtā pirms kristīgās ēras sākās aramiešu cilšu ienākšana teritorijā no Eifratas līdz Vidusjūrai. Aramiešu valodā runāja Jēzus un viņa apustuļi. Atšķirībā no iepriekšējiem ienācējiem – klejotājiem – viņi nepieņēma ne Mezopotārijas reliģiju, ne valodu, ne rakstību. Aramieši lietoja alfabētisku rakstību, bet ne ķīlrakstu, atstāja savus tekstus uz pergamenta un vēl uz kāda, papirusam līdzīga materiāla, nevis uz smagajām māla plāksnītēm, pamazām izspiežot ķīlraksta tradīciju arī no viņiem apkārtējo tautu apriņķos. Šim progresā iezīmēm nāca līdzī arī citas, kuras no mūsdienu civilizācijas viedokļa šķiet nevēlamas. Aramieši nepieņēma Mezopotārijas pilsētu kultūru reliģisku apsvērumu dēļ. Vecās Derības tekstos ir atrodamas vietas, kas nosoda Mezopotārijas “Bābeles” izlaidību un to tiešā veidā saista ar turienes reliģiju.

SECINĀJUMI

Ja palūkojamies uz Senās Mezopotārijas vēsturi no modernās Eiropas perspektīvas, tad varam pamanīt, ka no Mezopotārijas reliģijas esam aizņēmušies to priekšstatu daļu par cilvēku, kas paredz viņa sliktās īpašības. Ne velti Dīvupē rodas pirmie likumu kodeksi.

Cilvēks ir optimisma un pesimisma sajaukums. No Senās Ēģiptes reliģijas mācības varam iedomāties, ka turienes cilvēkā dominēja optimisms, taču Dīvupes reliģijā un acīmredzot arī pašā cilvēkā vairāk bija pesimistisko toņu. Ēģiptē domāja, ka cilvēks dzīvo mūžīgi (ja tikai viņš nav izdarījis kādu noziegumu), turpretī Dīvupes cilvēks bija nolemts vienai, ne sevišķi garai dzīvei virs zemes, pēc kuras nesevoja nekas patīkams. Lai iespējami veiksmīgi nodzīvotu šo vienīgo dzīvi, bija vēlams izvairīties no nepareiziem un neveikliem soļiem. Šā iemesla dēļ daudz zīlēja. Bet no zīlēšanas atkarīgais cilvēks pārstāja būt par savas dzīves veidotāju, viņš pakļāvās dievu iepriekš nolemtai notikumu gaitai.

KO JŪS ZINĀT PAR MEZOPOTĀMIJAS MANTOJUMU KRISTĪTĪBAS CIVILIZĀCIJĀ?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Modernā cilvēktiesību koncepcija ir aizgūta no Mezopotārijas.
 2. Daudzas Mezopotārijas pilsētu civilizācijas īpatnības ir raksturīgas arī mūsdienu dzīvei.
 3. Mūsdienu horoskopi ir mantojums no Mezopotārijas reliģijas.
 4. Senā Mezopotārija ir likumdošanas un jurisprudences dzimtene.

SARUNA

- Vai nākotnes zilēšana, lasot horoskopus, izliekot likteni uz kārtīm vai kaut kā citādi, ir raksturīga mūsdienu īpatnība? Par ko tā liecina?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Atcerieties vai uzziniet kaut ko par Jauni orientētām reliģijām! Vai tādas ir arī mūsdienu pasaulē?

SENĀ SĪRIJA: KĀ PAGRIMST RELIGIJA

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Senās Sīrijas reliģiju,
- b) uz Senās Sīrijas kultūru,
- c) uz Senās Sīrijas reliģiju un kultūru,
- d) neattiecas ne uz Senās Sīrijas reliģiju, ne uz kultūru?

Tempļu prostitūcija, demokratizācija, cilvēku upurēšana, fonētiskā rakstība, "Amarnas vēstules".

RIETUMSEMĪTI: KANAĀNA, FENIKIJA, KARTĀGA

Laikā, kad Mezopotāmijā valdīja Hammurapi (1792.–1750. gads pirms kristīgās ēras), rietumsemīti izveidoja savu valsti Tigras augštecē ar centru Mari. Saglabājušies rakstu avoti liecina, ka turienes iedzīvotājiem bijusi reliģija, kas savienoja Mezopotāmijas un rietumsemītu reliģiju elementus. Kopš 10. gadsimta pirms kristīgās ēras ir saglabājušies dokumenti, kas liecina, ka Vidusjūras krastā, uz ziemeļiem no tagadējās Izraēlas, rietumsemīti bija sasnieguši savam laikam augsti attīstītu kultūru. Vēsturē viņi ir iegājuši kā *fenīkieši*. Viņi izgudroja fonētisko rakstu. Fenīkieši bija labi jūras braucēji, un viņu tirdzniecības faktorijas un kolonijas bija izplatītas daudzās Vidusjūras salās un piekrastē. Ievērojamākā šāda kolonija bija Kartāga Ziemeļāfrikas piekrastē. Tur izveidojās īpašs fenīkiešu valodas dialekts, kuru sauc par *pūniešu* valodu. Cilvēkus, kas runāja šajā valodā, sauca par pūniešiem. Rietumsemīti tagadējās Izraēlas teritorijā izveidoja augsto kanaāniešu kultūru ar pilsētu centriem Megido, Hacorā un Beisānā.

KANAĀNIEŠU DIEVS

Bībeles Vecās Derības tekstos ir daudz asu vārdu par kanaāniešu reliģiju. Kāds tad bija šis nopeltais Dievs? Atšķirībā no Mezopotāmijas, kur dzīvoja galvenokārt austrumsemīti, kas pielūdza lielu skaitu dievu, rietumsemītiem bija izteikta viendievība. Dievu sauca *El*, un šā vārda pirmatnējā nozīme bija "pirmsākums", "vara". Viņu attēloja kā visspēcīgāko dzīvnieku, kuru pazina rietumsemīti – bulli. Dieva nosaukumam *El* pievienoja epitētus *ādon* ("kungs"), *ba'al* ("saimnieks"), *melek* jeb *moloh* ("valdnieks"). Gadsimtiem ritot, *El* vārdu aizmirsa, bet epitets pārvērtās par Dieva vārdu.

Baāls raida zibeni uz zemi. Attēls no Ugaritas

Baāla varenību simbolizē ķivere ar ragiem, kas ir pārmantota no akmens laikmeta sumbra tēla. Zibens labajā rokā liecina par to, ka Baāls ir uztverts kā debesu dievs. Vāle kreisajā rokā apzīmē pārkonu, ierocis pie jostas – viņa varu atņemt dzīvību. "Dieva dusmības" simboli šajā tēlā liecina par Senās Sīrijas reliģijas bargo raksturu.

Tur, kur rietumsemīti izveidoja pilsētas, Dievu bieži uzskatīja par pilsētas "saimnieku". Izveidojās Dieva nosaukumi *Ba'al Hacor*, *Ba'al Peor*, *Ba'al Sidon*; viendievības vietā radās kaut kas līdzīgs daudzdievībai jeb politeismam. Bija arī Dieva nosaukums – *Ba'al Zebub*, kas nozīmēja "Zemes Saimnieks". Latviešu valodā ir pazīstams vārds "belcebuls", ar ko apzīmē velnu, ļauno garu. Belcebuls ir tas pats Baāls Zebubs, tikai mums viņš no Bībeles ir kļuvis pazīstams kā ļaunuma iemiesojums.

Attēlos Baāls Zebubs ir redzams kā bārdains vīrs, ķiverē ar ragiem un vāli vienā un šķēpu (zibeni) otrā rokā. No kādreizējā bulļa ir palikuši vairs tikai ķiveres ragi – viņa lielā spēka simbols.

Kad Ahasja izkrita cauri savas augštelpas loga režģijumam Samarijā, sasitās un kļuva slims, viņš nosūtīja vēstnešus un tiem sacīja: "Ejiet un iztaujāiet Ekronas dievu Baāl-Zebubu, vai es no šīs slimības izveseļošos!" Bet Tā Kunga eņģelis sacīja Elijam no Tisbes: "Celies, dodies pretī Samarijas ķēniņa sūtņiem un sāki viņiem: "Vai tad Israēlā nav Dieva, ka jūs ejat, lai iztaujātu Ekronas dievu Baāl-Zebubu?" Tāpēc Tas Kungs saka tā: "No tās gultas, kur tu guli, tu vairs nepiecelsies, jo tu mirdams mirsi!" Un Elija devās tālāk. (Ķēniņu otrā grāmata, 1:2–4)

"Iztaujāt Ekronas dievu" nozīmēja vaicāt priesteriem, lai viņi zīlē par Samarijas valdnieka atveseļošanās izredzēm. Vecās Derības pravieši bieži pareģoja līdzīgi, tikai viņi nevis zīlēja, bet gan gaidīja Dieva eņģeļa balsi

atskanam savā sirdī. To uzklausījuši, kādas augstākas varas pārņemti, pravieši gāja pasludināt dievišķo gribu pat tad, kad tas apdraudēja viņu dzīvību.

SENĀS SĪRIJAS RELIĢIJAS PAGRIMUMS

Vissenākie Dieva apzīmējumi dažādās valodās nozīmes ziņā sakrīt ar jēdzienu "gaisma". Šādi nosaukumi, neapšaubāmi, varēja rasties mistiska piedzīvojuma iespaidā (atcerēsimies "Mārītes stāstu"; sk. 3. tematu). Kad reliģija attālinās no tieša pārdabiskā piedzīvojuma, kad tā gadsimtu gaitā ietērpjas dažādās vārdu un rituālu formās, kurām ir galvenokārt paražu raksturs, tad arī cilvēki reliģiju aizvien vairāk lūko izmantot, lai risinātu savas ikdienas problēmas vai arī vienkārši piepildītu savas iegribas. Tad sāk darboties maģijas likumi, proti, cerība ar bagātīgiem ziedojumiem pielabināt dievību, lai tā lūdzējam dotu prasīto. Ja Dieva "enerģijas" simbols ir viņa "sieva" jeb, izsakoties reliģijas zinātnes valodā, *emanācija*, tad dabiski ir vērsties vispirms pie viņas ar lūgšanām un upuriem. Sieviešu dievību izvirzīšanās priekšplānā ir šāda reliģijas pagrimuma izpausme. Sieviešu dievībām parasti kalpoja priesterienes. Viens no paņēmieniem, kā savienoties ar dievieti, bija stāties rituālos dzimumsakaros ar priesterieni, un tā izveidojās Sīrijā tik izplatītā "tempļu prostitūcija".

Tempļa prostitūcija ieguva dažādas formas. Viena no tādām bija paraža, ka jaunām meitenēm pirms došanās laulībā bija jāatdodas jebkuram sveši-

Baāla vai Moloha ugunsaltāris

Altāra augšējā "zobainā" apmale veidojas no paceltajiem stūriem, kurus sauc par "altāra ragiem". Tie simbolizē dievības spēku. Altāra krāsns mute ļauj altāri nokarsēt līdz baltkvēlei. Tas liek domāt, ka altāris bijis domāts sadedzināšanai par godu Baālam vai Moloham.

niekam Astartes templī. Citur bija paraža katrai sievietei vienu reizi gadā atdoties svešiniekam templī un saņemt naudu ziedot dievieteī. Amoriešu likumi prasīja, lai līgava septiņas dienas pēc kārtas atdotos visādiem gribētājiem. Šādi un līdzīgi rituāli Sīrijā bija līdz 4. gadsimtam, kad Bizantijas imperators Konstantīns Lielais lika Astartes tempļus nojaukt un to vietā uzcelt kristīgo baznīcas.

Astartes simbols atgādina mums labi pazīstamo astoņstaru zvaigzni – auseklīti.

Un noraudzījies jaunajos nejēgās, un starp jaunajiem zēniem manu uzmanību it īpaši saistīja kāds mulķīgi vientiesīgs jauneklis (..) Vakara krēslā, kad jau bija satumsis un bezmaz jau iestājusies nakts, raugi, viņa priekšā parādās sieviete greznā netikles tērpā, viltīga savā sirdī, trakulīga, palaidnīga un nesavaldīga, tā, ka viņas kājas nevar viņas namā mieru atrast (..) Tad viņa panāk jaunekli, nekautrīgi noskūpst viņu un saka viņam: "Es šodien nokārtoju par sevi pateicības ziedojuma nodevu saskaņā ar savu solījumu. Tāpēc es esmu arī izgājusi, lai tevi sastaptu, lai redzētu tavu vaigu, un nu es esmu tevi atradusi. (..) Nāc, lai iegrimstam saldķāres priekos līdz pašam rītam un izbaudām mīlestību līdz pašiem apslēptākajiem tās dziļumiem! Jo mana vīra nav mājās, viņš ir devies tālā ceļā" (..) Un viņš seko viņai tūlīn pa pēdām kā vērsis, ko ved uz kaušanu, vai arī kā trakais, kas ļaujas uzmost sev cilpu un valgu, ar kuriem to parasti saista un savalda, kamēr kāda bulta pāršķel viņa sirdi; līdzīgi putnam viņš steidzas uz ķeramo sprostu un nezina, ka tas maksā viņam dzīvību (..) Viņas nams ir sākums ceļam uz pazušanu, un pa to noiet drūmajos nāves mājokļos. (*Bībele. Mācību teicēja grāmata, 7:7–27*)

Šī bargā pamācība no Bībeles ir tikai viena no liecībām, ar kādu pretīgu mu jūdi ieceļotāji raudzījās uz vietējo kanaāniešu reliģiju. Tomēr visšaušalīgākie rituāli bija bērnu upurēšana Moloham, kuru apraksta antīkais vēsturnieks Sicīlijas Diodors. Moloha metāliska elka priekšā vai arī tā iekšienē, ja tas bija izdobts, sakūra ugunskuru tā, lai nokaitētu metāla "dievu". Tad bērnus svieda vai nu līdz baltkvēlei sakarsētā elka rokās, vai meta ugunskurā. Mežonīgas dejas un mūzikas instrumentu troksnis noslāpēja degošo bērnu kļedzienus. Šādu upuru eksistenci apliecina vēl divi epigrāfiskie pieminēkļi, kā arī daudzas šo praksi nosodošas vietas Bībelē. Upurējot bērnus, cerēja saņemt dažādus pasaulīgus labumus, tajā skaitā ilgu mūžu pašam bērna upurētājam.

KO JŪS ZINĀT PAR SĪRIJAS RELIĢIJAS MANTOJUMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Fenīkieši izgudroja fonētisko alfabētu.
2. Bībeles nosaukums ir cēlies no Biblas pilsētas Fenīcijā.
3. Visas reliģijas ir pozitīvas.
4. Tempļu prostitūcija ir izplatīta arī Indijā.

SARUNA

■ Vai mūsdienu kristietībā ir atrodamas kādas Senās Sīrijas reliģijas pazīmes? Par ko tās varētu liecināt?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

■ Atcerieties vai uzziniet kaut ko par seno grieķu mītiem! Vai tie ir saglabājušies arī mūsdienu kultūrā?

■ Izstāstiet kādu no sengrieķu mītiem!

SENO GRIEĶU UN ROMIEŠU RELĪGIJAS

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz seno grieķu reliģiju,
- b) uz seno romiešu reliģiju,
- c) uz seno grieķu un romiešu reliģiju,
- d) neattiecas ne uz seno grieķu, ne uz romiešu reliģiju?

Vīna un prieka dievs, kara dieviete, Šlīmans, Zevs, Junona, Olimps.

Seno grieķu reliģijai bija it kā divas paralēlas plūsmas. Viena no tām ir Eiropas civilizācijā labi pazīstamā Olimpa dievu reliģija ar tās mītiem un varoņteikām. Šī bija reliģija visiem. Otra bija noslēpumainais mistēriju kulta, kurā bija iesvētītas grieķu un vēlāk arī romiešu elitārās personības. Tas bija slepens, no Mikēnu senatnes mantots kulta, kurā skanēja to pašu grieķu dievu vārdi, bet patiesībā tie bija pavisam citi viņpasaules spēki.

SENĀS GRIEĶIJAS UN ROMAS HRONOLOĢIJA

Krētas–Mikēnu laikmets	2200.–1100. gads pirms kristīgās ēras
“Tumšais laiks”	1100.–800. gads pirms kristīgās ēras
Arhaiskais periods	800.–500. gads pirms kristīgās ēras
Klasiskais periods	500.–336. gads pirms kristīgās ēras
Hellēnisma laikmets	336.–146. gads pirms kristīgās ēras
Romieši iekaro Grieķiju	146. gads pirms kristīgās ēras

ARHAISKĀS UN KLASISKĀS GRIEĶIJAS DIEVI

Klasiskās Grieķijas laikmetu vēsturnieki datē ar 1000.–900. gadu pirms kristīgās ēras, kad Grieķijas vēsturē jau ir pagājis tā dēvētais Krētas–Mikēnu periods ar savu kultūru un reliģiju, kurā ir saskatāmas Senās Ēģiptes reliģijas pazīmes. Jaunais vēstures periods ir saistīts ar jaunas tautas – do-

riešu – ienākšanu Krētas–Mikēnu kultūras zemē. Jaunienācēju kultūras līmenis ir zems, un viņi noposta senāko Krētas–Mikēnu kultūru: pazūd rakstība, amatniecība, pilsētas iznīkst, dzīve koncentrējas laukos.

Klasiskajā laikmetā grieķi domāja, ka dievi nav mūžīgi. Viņi dzima un mira gluži kā cilvēki. Dievu paaudzes karoja savā starpā. Homēra eposus lasot, varam sarēķināt trīs dievu paaudzes, kas nomainījušas cita citu (*Iliāda*, 14. nodaļa). Otrs ievērojamākais autors, kas rakstīja par dieviem, bija Hēsiods. Viņš savā darbā “Teogonija” (latviski – “Dievu izcelsme”) rakstīja, ka visa sākumā bijis *Haoss*. Mūsdienās par “haosu” parasti sauc neorganizētu, juceklīgu matēriju, vienkāršāk – “nekārtību”. Kosmogonijā jeb pasaules izcelšanās teorijās, sakot, ka visa sākumā ir bijis “haoss”, grib teikt, ka tā ir nesakārtota, pirmatnēja matērija, kas ir pastāvējusi mūžīgi. Daudz senākā izpratnē “Haoss” varēja nozīmēt dievišķo “neeksistenci”, “nebūtību”, kāda bija ēģiptiešu reliģijā *tm* (*Atum*). Tomēr mūsu aplūkojamajā periodā “Haoss” bija tikai un vienīgi juceklīga matērijas pastāvēšanas forma. Lūk, kā raksta Hēsiods:

“Pašā sākumā bijis ir Haoss, bet vēlāk pēc viņa
Geja platajām krūtīm – uz mūžīgiem laikiem tur droša
Mītne dievībām visām, kas sniegotā Olimpā dzīvo.
Radīja Geja vispirms sev apjomā līdzīgu pašai
Urānu, zvaigžņoto jumu, lai pilnīgi segtu tas viņu.”

Geja ir Zeme, matērija, bet tā vēlas radīt sev vīru, kas aptvertu Geju no visām pusēm, un viņa rada Urānu – Debesis jeb “zvaigžņoto jumu”. No Urāna un Gejas laulības parādās vesela paaudze gigantisku būtņu – titāni, kā arī likteņa gari – moiras un citi briesmoņi. To parādīšanās Urānā izraisa šausmas, un viņš pavēl Gejai – Zemei – tos turēt savā iekšienē un nelaist ārā. Geja mēģina pierunāt savus bērnus – titānus, lai tie atbrīvotu viņu no savas apgrūtinotās klātbūtnes. Kaut arī ikvienam titānam gribētos iziet ārpus Zemes klēpja, lai sāktu patstāvīgu eksistenci, nevienam nav vēlšanās nonākt konfliktā ar tēvu. Vienīgi Krons jeb Hronoss – Laiks – brīdī, kad Urāns tuvojas Gejai, veikli nogriež viņam dzimumorgānu. Nogrieztā miesas daļa iekrīt Okeānā, un no asiņainajām putām dzimst pēdējais Urāna pēcnācējs; tā ir skaistā dieviete Afrodīte (Venera), kas izkāpj no jūras Kipras salā.

Krona rīcība ir nosodāma; Urāns izkļiedz lāstus, kuri it kā pasludina labi zināmu noteikumu: pār visiem – gan cilvēkiem, gan dieviem – ir augstākā instance, un tas ir Liktenis. Liktenim nav nekādu ārēju atribūtu, kādi ir dieviem. Liktenis ir vienkārši cilvēku un dievu pasaules likums. Pārsteidzoši, ka šāds “religiskā kosmosa” izkārtojums ir pazīstams arī pasaules cilšu sabiedrībām, tajā skaitā Austrālijas pirmiedzīvotājiem jeb aborigēniem. Arī turienes “dievu” – *totēmu* – pasaule ir tikpat vaļīga un cilvēcīga kā Grieķijā, un gluži tāpat austrāliešu dievišķās būtnes soda kāds vispārējs likums, ja tās ir izdarījušas kaut ko amorālu. Šī kopīgā iezīme ir mums pazīstamās

grieķu reliģijas zemā garīgā līmeņa rādītājs. Šai parādībai nav nekā nepārasta – mežonīgās doriešu ciltis, kas ienāca Grieķijā 2. gadu tūkstoša beigās pirms kristīgās ēras, atnesa sev līdzīgu vienkāršu reliģiju, kas drīz pazaudēja savu seno dievu vārdus; to vietā tika pieņemti grieķiskā Olimpa iemītnieku vārdi, bet šie doriešu senie dievi, visticamāk, bija gari, kādus mēs pazīstam no šamanisma reliģijas.

Krons gāž savu tēvu Urānu, stājas viņa vietā, viņa sievas lomā tiek minēta te viņa māsa titanīda Reja, te māte Geja. Būtībā tā ir tā pati Zeme, kas šoreiz ir pretstatīta nevis visu apsedzošajām Debesīm – Urānam, bet gan Laikam – Hronosam jeb – vienkāršāk – Kronam. Reja dzemdē bērnus, bet Krons, baidīdamies no tiem kā no saviem nākamajiem varas ienaidniekiem, tos aprij. Urāns savai sievai Gejai lika nelaist bērnus pasaulē un turēt tos sava klēpja iekšpusē, taču tagad lomas ir mainījušās – Krons bērnus pats uzņem savā iekšienē.

Rejai kļūst savu bērnu žēl, un viņa, dzemdējusi kārtējo pēcnācēju – Zevu, to noslēpj Krētas salas alā, bet Kronam dod aprīt drēbē ievīstītu garenu akmeni. Zevs pieaudzis ar viltību liek Kronam izdzert burvju dziru, no kā viņš atvemj agrāk norītos bērnus, un tā izveidojas trešā dievu paaudze ar Zevu priekšgalā, kuri nomet iepriekšējos visdziļākajā bezdibenī – ellē – Tartarā.

Bet arī Zevs ir tāds pats “gars” kā iepriekšējās paaudzes dievi. Viņš nezina savu likteni, viņu krāpj sieva Hēra, pats viņš ir liels sieviešu mednieks. Kā dievam viņam pietrūkst mūžīguma, viszināšanas un ētiskā pārkāpuma. Šī īpatnība labi saskatāma no etimoloģijas skatpunkta. Dievus sauca *theos* un arī *daimon*. *Theos* mūsdienās tiek tulkots kā “dievs”, *daimon* – kā “gars”, “dēmons”. Grieķi lietoja šos abus vārdus pamišus, piemēram, Zevu saucot gan par “garu”, gan “dievu”.

CILVĒKS SENGRIEĶU RELIĢIJĀ

Grieķu reliģiskie priekšstati par cilvēku ir pārsteidzoši vienmuļi. Grieķu mitoloģijā nav skaidra cilvēka radīšanas stāsta. Izskatās, ka grieķiem šis jautājums nav šķitis interesants un būtisks. Cilvēks nav radies no dieviem. Viņš būtībā ir nelaimīga radība bez nākotnes izredzēm. Homērs “Iliādā” saka: “Cilvēki ir kā lapas mežā, kas rodas un iznīkst”, Simonīds no Kiosas redz “cilvēkus, kas īsu, avīm līdzīgu dzīvi pavada”, dzejnieks Pindars pamāca: “Necenties kļūt par Zevu, mirstīgajam jābūt ar mirstīgā domām.” Hēsiods vienā vietā atzīst, ka “dieviem un cilvēkiem ir vienāda daba – gan vieni, gan otri ir nākuši no zemes”. Homērs “Odisejā” varonīgā, bet nu jau mirušo valstībā mītošā Ahilleja mutē ieliek vārdus:

“Necenties, Odisej, mierināt mani, ka esmu es miris!
Labāk es gribētu strādāt virs zemes, kā algādzis vienkāršs
Kalpodams nabaga vīram, kas trūcumā dzīvo ikdienas,
Nekā par valdnieku būt starp tukšajām mirušo ēnām.”

Šādas atziņas ir spilgtā kontrastā ar to slavas pilno noskaņu, kāda redzama Senās Ēģiptes mirušo valstībā. Saskaņā ar sengrieķu priekšstatiem mirušo ēnas, dzerot ūdeni no Letas upes, aizmirst savu pagātņi; tas nozīmē, ka ēnas kļūst par sīkspārņiem līdzīgām būtnēm, kā raksta Homērs, citiem vārdiem – ja cilvēks ir zaudējis atmiņu, tad viņa kā cilvēka vairs nav. Pat atšķirībā no šamanisma, kur mirušais “aiziet bagātajos medību laukos”, grieķa pēcnāves liktenis ir patiesi tragisks. Vienalga, vai cilvēks dzīves laikā ir bijis labs vai slikts, viņu gaida absolūti vienāds liktenis mirušo valstībā Aīdā. Viņa ļaunie vai labie darbi tiek atmaksāti šajā dzīvē – saskaņā ar Likteni.

DAŽAS ZIŅAS PAR SENĀS ROMAS DIEVIEM

Atcerēsimies senajiem grieķiem un austrāliešu aborigēniem kopīgo priekšstatu par “Likteni”, kas ir neredzams, maņu orgāniem netverams likums, augstāks gan pār cilvēkiem, gan pār dieviem. Šis Liktenis ir pilnīgi garīga būtība, kurai nav nekādu redzamu vai iedomājamu veidolu. Līdzīgs bija seno romiešu priekšstats par dieviem. Arī dieviem nebija nekādas formas – ne cilvēciskas (“antropomorfās”) kā grieķiem, ne dzīvnieciskas (“zoomorfās”) kā ēģiptiešiem. Dieviem bija vārds, un viņiem bija dievišķais spēks – *numen*. Atšķirībā no citām tā laika reliģijām romiešu dieviem nebija “sievu”; bieži no dievu vārdiem nevarēja skaidri saprast, vai tas ir vīriešu vai sieviešu dzimtē. Romieši nepazīna dievu statujas; nebija nekādu mītu par dieviem, bet bija zināms, ka katrs dievs atbild par kādu dzīves norisi. Bija dievs, kas sekoja zemes aršanai, cits dievs atbildēja par sēju utt. Pie dieviem nevarēja vērsties personiskās vajadzībās. Atsevišķos dievus apvienoja jēdziens *numina deorum* – “dievu spēks”, un to personificēja valsts. Citiem vārdiem – ne dievu statujas, ne templis, bet pati cilvēku sabiedrība, kas organizēta valstī, bija Dieva attēls un vienlaikus – dievu kopuma redzamā klātbūtne pasaulē. Ne velti reliģisku ceremoniju izpildīšanas pienākums tika uzlikts valsts amatpersonām, un īpašas priesteru kārtas nebija. Romieši uzskatīja, ka tas nav dievbijīgi – izzināt dievu dabu, kā to darīja grieķi. Tāpēc romieši nekad – pat kristietības vēstures periodā – nav bijuši veiksmīgi teologi, toties viņi ir bijuši ģeniāli likumu veidotāji un valsts kārtības arhitekti. Romieši domāja, ka darbošanās valsts un likumu sfērā ir dieviem tīkama. Būtībā notika reliģijas un valsts saplūšana vienotā nedalāmā veselumā.

Romieši, kopš 7. gadsimta pirms kristīgās ēras iekarojot aizvien jaunus novadus ar tur dzīvojošām tautām (etruskiem, grieķiem, pūniešiem), pamazām sāka aizgūt citu tautu reliģiju elementus, vienlaikus zaudējot savējos. Noteicošā loma šajā procesā bija grieķu iespaidam – pamazām aizņemoties grieķu dievu ārējos attēlus, ienāca arī grieķiskā dieva būtības izpratne. Kopš Kartāgas pakļaušanas 2. gadsimta vidū pirms kristīgās ēras Romas lielvalsts robežas strauji izpletās, un, lai nodrošinātu iekaroto tautu

paklausību, viņu dievi tika iekļauti Romas panteonā jeb dievu saimē. Tas izraisīja ne mazumu kritikas.

Vēlīnās Romas impērijas autors Lukiāns vienā no savām satīrām savu varoņu mutēs ieliek sašutuma pilnus vārdus par to, ka grieķiskais Olimps nu esot pārpildīts ar ārzemniekiem, kas izliekoties par dieviem un kuru dēļ Olimpa pirmiedzīvotājiem jācīnīties par savām tiesībām. Šie nelūgtie viesi esot tik lielā mērā pārpildījuši debesis, ka dievu dzīres vairāk līdzinoties juceklīga pūļa kņadaī, kur skan svēšas un neizglītotas valodas, kad lielā patērētāju dēļ pietrūkst dievu ēdiena un dzēriena – ambrozija un nektāra, kad par biķeri debesu dzēriena tirgotāji prasa milzu summu – veselu minu. Un vēl žēlošanās Zevam: "Ak, Zevs, no kurienes šeit Atis, Koribants un Sabazijs, no kurienes viņi atvesti kopā ar to mīdieti Mitru, tērptu persiešu drānās ar mitru galvā, kas nesaprot grieķu valodu un nesajēdz pat tad, kad dzer uz viņa veselību? (..) Bet tu, autos satītais ēģiptieti ar suņa purnu, kas tu tāds esi? Kā tu, rejošais, vari uzskatīt sevi par dievu? Un kāpēc raibajam vēršim no Memfisas tiek atdots gods un viņš mauj praviešu lokā? Ko lai saka par āžiem, ibīsiem, mērkaķiem un vēl nezin ko, kas atlīduši no Ēģiptes un piepildījuši visas debesis? Man kauns par to."

GRIEĶU UN ROMIEŠU DIEVI

Grieķu nosaukums	Romiešu nosaukums	
Afrodīte	Venera	Mīlestības, skaistuma un auglības dieviete
Aress	Marss	Kara dievs
Artemīda	Diāna	Medību, auglības un mātišķības dieviete
Asklēpijs	Eskulaps	Ārstniecības dievs
Atēna	Minerva	Kara dieviete
Dēmetra	Cerera	Labības un ražas dieviete
Dionīss	Bakhs	Vīna un prieka dievs
Hermejs	Merkurs	Tirdzniecības dievs
Poseidons	Neptūns	Jūras dievs
Zevs	Jupiters	Galvenais dievs

KO JŪS ZINĀT PAR GRIEKU UN ROMIEŠU RELIĢIJU?

- 1. Pasaules radītājs bija dievs Zevs.
- 2. Romieši savu reliģiju bija aizguvuši no grieķiem.
- 3. Dievs Krons (Hronoss) personificē laiku.
- 4. Senās Romas valsts respektēja citu tautu dievus.

SARUNA

- Vai darbošanās Saeimā, valdībā, Valsts prezidenta amats jums šķiet apveltīts ar zināmu "dievišķību"? Ja tā – vai tam varētu būt kāds psiholoģisks vai vēsturiska mantojuma raksturs?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Atcerieties Maķedonijas Aleksandra dzīves stāstu! Kādas pasaules zemes viņš savā īsajā dzīvē paguva iekarot?
- Ko nozīmē vārds “hellēnisms”!

HELLĒNISMA RELIĢIJAS

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz reliģisko sinkrētismu,
- b) uz hellēnismu,
- c) uz Maķedonijas Aleksandra iekarojumiem,
- d) neattiecas ne uz reliģisko sinkrētismu, ne uz hellēnismu, ne uz Maķedonijas Aleksandra iekarojumiem?

Atiss, "persohellēni", Kibeles kults, Krētas–Mikēnu kultūra, Partenons, Adoniss.

Hellēnisms ir grieķu un Austrumu kultūru sajaukšanās laikmets. Hellēnisma laikmets ir laikposms no 336. līdz 146. gadam pirms kristīgās ēras. Arī tā laika reliģijas bija grieķu un romiešu garīgās tradīcijas sajaukums ar Austrumu mantojumu.

MAĶEDONIJAS ALEKSANDRA IEKAROJUMI

Maķedonijas Aleksandrs 22 gadu vecumā 334. gadā pirms kristīgās ēras sāka savu vēsturisko karagājieni, kas vainagojās ar milzu valsts izveidošanos. Tās robežas stiepās no Maķedonijas un Kaukāza ziemeļos līdz Nūbijas tuksnesim Āfrikā, no Ilīrijas (tagadējās Albānijas un Melnkalnes) rietumos līdz Gandaharai (tagadējai Afganistānai un Indijai) austrumos. 323. gadā Aleksandrs par savas impērijas galvaspilsētu noteica Babilonu un lika pasludināt sevi par dievu. Šā paša gada sākumā Babilonā ieradās grieķu pilsētu pārstāvji ar zelta vainagiem kā dievišķības atribūtiem, bet jau pēc pieciem mēnešiem – jūnijā – Aleksandrs saslima un Bībelē vairākkārt pieminētā valdnieka Nebukadnecara pili atvadījās no sava karaspēka, kas soļoja cauri zālei, kurā stāvēja mirstošā valdnieka gulta. Aleksandra pasaules impērija ātri sabruka, sadaloties lielās valstīs, kurās varu sagrāba viņa bijušie karavadoņi.

Maķedonijas Aleksandrs bija sapņojis izveidot jaunu tautu – "persohellēņus", tātad persiešu un grieķu tautu krustojumu. Šim sapnim nebija lemts piepildīties. Tomēr jaunās valstis bija organizētas saskaņā ar grieķu politiskajām paražām. To centrā bija tempļa vai pilsētas autonomija, kuru pamatoja ar grieķu reliģiskajiem argumentiem. Hellēnizācijas īpatnība bija tā, ka šīs grieķu un austrumu kultūru un reliģiju sajaukums visvairāk bija vērojams pilsētās, kur apmetās grieķi. Aleksandrs visur dibināja jaunas pilsētas; ievērojamākā no tām bija Ēģiptē uzceltā Aleksandrija. Nereti uz jaunajām pilsētām iedzīvotāji tika pārcelti varmācīgi, un tie nebija grieķi, bet vietējie iedzīvotāji. Laukos, kur iedzīvotāju vairākumu veidoja vietējie, viss palika pa vecam. Vēl viena hellēnizācijas vieta bija armija. Sagrūstot Persijas impērijai, tās kareivji pārgāja kalpot grieķiem. Persiešu augstmaņi kopā ar savu galmu un padotajiem pakļāvās grieķu administrācijai un bija spiesti pieņemt grieķu valodu un

kultūras elementus. Iesaistīšanos svešā kultūrā pamazām sekmēja arī jauktās laulības, tirgotāji un vietējie iedzīvotāji, kas apkalpoja grieķisko eliti un armiju.

Maķedonijas Aleksandra nākšana pie varas laika ziņā sakrīt ar agrāko grieķu pilsētvalstu – polisu – pašpārvaldes lejupslidi. Etniski raibā hellēnizēto pilsētu publika sāka veidot reliģiskas asociācijas, kurās noteicošais bija piederība pie viena tempļa, kuru apmeklēja dažnedažādu tautību pārstāvji. Vēsturnieki ir atraduši liecības par šādu kopienu kādā Mazāzijas pilsētā, pie kuras piederējuši grieķi, frīģietis, trāķietis, fenīķietis, libietis. Reliģiskās kopienas organizēja kopīgas upurēšanas templī (tas bija lētāk), rīkoja kopīgus mielastus un kopā svinēja svētkus. Šis bija jauns sabiedriskās organizēšanās veids. Templī bija veltīti jaunām *sinkrētiskām*, t. i., “sajauktām”, grieķu un aziātu dievībām.

Maķedonijas Aleksandra iekarotajās zemēs līdz grieķu ienākšanai bija daudz reliģiju, no kurām iespaidīgākās un lielākās bija Senās Ēģiptes reliģija, Persijā un Mezopotāmijā tobrīd izplatītais zoroastrisms, jūdaisms – Palestīnā un Sīrijā. Ļoti spēcīgu iespaidu uz vēlāko Romas impēriju – Maķedonijas Aleksandra varas mantinieci – atstāja daudzie un dažādie Mazāzijā (tagadējā Turcijas teritorijā) eksistējušie kultī. Uz grieķu intelektuālo vidi, iespējams, savu iespaidu atstājis arī Indijas reliģiskais mantojums, bet tas vairāk atspoguļojās reliģiski filozofiskos traktātos, nevis tempļu mistērijās un rituālos.

MISTĒRIJAS

Kad runā vai raksta par viduslaiku teātra pirmsākumiem, bieži piemin mistērijas. Šoreiz runa ir par kaut ko citu. Hellēnisma laikmetā ļoti lielu popularitāti ieguva no Austrumiem aizgūti reliģiskie kultī. Šo interesi varēja saprast, jo pašā Romas impērijā grieķu un romiešu reliģija savu reliģisko saturu bija zaudējusi un pārvērtusies vai nu par dzejnieku un mākslinieku fantāzijas priekšmetu, vai valsts ideoloģiskās kārtības sastāvdaļu. Austrumu dievu vārdus aizvietoja ar grieķiskajiem (Romas impērijā grieķu valodas prasme tika uzskatīta par kultūras pazīmi, un to mācīja skolās); Romā un citās pilsētās ieradās Mazāzijas un Ēģiptes priesteri, un eksotisko reliģiju piekritēju skaitā bija pat Romas imperatori. Viens no viņiem – Heliogabals (218–222) – bija fenīķiešu saules kulta priesteris. Ar hellēnisma laikmetu parasti saista vēl vienu reliģisku rituālu – mistērijas.

Mistērijas patiesībā ir ļoti sena reliģiska norise, kas pazistama jau ilgi pirms hellēnisma laikmeta. Par to droši nekas nav zināms. Mistēriju dalībnieku pienākums bija klusēt par piedzīvoto tajās, un pat ievērojami antīkie rakstnieki un vēsturnieki, kas bijuši tajās iesvētīti, klusē. Vienīgi no atsevišķiem mājieņiem vai literārām alegorijām zinātnieki mēģina rekonstruēt šā kulta noslēpumus. Visslavenākās bija Eleisīnas mistērijas, kas norisinājās 22 kilometru attālumā no Atēnām – Eleisīnās. Par to izcelšanos stāsta himna, kas sarakstīta 8. vai 7. gadsimtā pirms kristīgās ēras.

Zemes un lauku Mātei Dēmetrai ir meita – Persefone, citā vārdā – Kora (“Meitene”). Vasaras sākumā viņa ar savām draudzenēm Artemīdu un Atēnu rotālājas ziedošā plavā.

No turienes viņu nolaupa dievs Plūtons un aizved uz savu pili pazemes valstībā – Aīdā. Tur viņa kļūst par mirušo valdnieci. Pēdējo meitas kļiedzienu Dēmetra ir sadzirdējusi, bet vairāk neko par meitu viņa nezina. Deviņas dienas viņa kļīst pa zemi, meklējot Persefoni. Desmitās dienas rītā viņa izvaicā Saules titānu Heliju un no viņa uzzina, kas ir nolaupījis viņas meitu.

Sanikņojusies uz dieviem par viņu netaisnību, Dēmetra nokāpj cilvēku pasaulē un, pieņēmusi vecas sievietes izskatu, apsēžas pie pilsētas akas Eleisīnās, kur pēc ūdens atnāk četras vietējā valdnieka Keleja meitas. Sieviete pastāsta viņām, ka ir no Krētas, kur viņu nolaupījuši pirāti, un Dienvidatikā viņai izdevies bēgt. Dieviete uzdodas par aukli un vaicā, vai kādā no labākajām ģimenēm nav vajadzīgi viņas pakalpojumi. Meitenes sola parunāt ar savu māti Metaniru, kurai nesen ir piedzimis dēls Demofonts.

Kad māte ir piekritusi aprunāties ar aukli, Dēmetra ierodas valdnieka namā un viņai piedāvātā krēsla vietā apsēžas uz kalpones sola. Metanira piedāvā viešņai vīnu, bet tā palūdz kikeonu (miltu tumi).

Kaut arī aukle nedod bērnam nekādu ēdienu, viņš labi pieņemas augumā un svarā. Kādu nakti māte, palūkojusies aukles istabā, atklāj, ka bērns ir ielikts degošā krāsnī. Metanira šausmās iekļūst, un izrādās, ka ar savu paniku viņa ir izjaukusi Dēmetras plānus bērnam piešķirt nemirstību. Krāsnī vajadzēja sadegt visam mirstīgajam. Dēmetra, vīlusies dievos, tagad ir iemīļējusi cilvēka bērnu un gribējusi tam piešķirt nemirstību un mūžīgu jaunību, taču viņa atkal ir piedzīvojusi neveiksmi un sanikņojas arī uz cilvēkiem. Viņa apmetas Eleisīnu pilsētas uzceltajā Dēmetras tempļī un neatstāj to visu gadu. Tikmēr pasaulē iestājas neraža un bads. Cieš arī dievi, jo cilvēki vairs nenes tiem upurus.

Tad dievu pavēlnieks Zevs liek Plūtonam atlaist Koru, bet viltīgais pazemes valdnieks iedod viņai apēst vienu granāta graudiņu. Aīdā uzņemtais ēdiens ikvienu uz mūžīgiem

Dēmetra

Senajā Grieķijā viņa bija ne tikai zemes un auglības, bet arī mirušo dieviete, Grieķijā mirušo ēnas sauca par "dēmetrijām". Dēmetras tēls glabā senus, no akmens laikmeta mantotus priekšstatus par to, ka zemē guldīts mirušais ir apglabāts Zemes Mātes (Dēmetras) klēpī, no kura ir gaidāma piedzimšana no jauna.

laikiem saista ar šo valstību. Kora atgriežas pie mātes, bet neredzamā saite ar Aīdu liek tai regulāri atgriezties uz trešdaļu gada atpakaļ pie Plūtona.

Tad arī Dēmetra izlīgst ar dieviem un atgriežas Olimpā, bet cilvēkiem atstāj mistērijas un pirmajam mistam Triptolēmam sīki izstāsta, kādai jābūt slepenās ceremonijas norisei. Kad notiek mistērijas, zemē uzziēd puķes, bet, atstājot Zemi, dieviete saka: "Par mistērijām lai neviens nejautā un neviens neatbild. Laimīgi ir tie uz zemes dzimušie, kas redzējuši mistērijas. Kas tajās nav iesvētīts, aizies tumšajā ēnu valstībā bez piederības šim noslēpumam."

Kā jāsaprot šis mitoloģiskais sižets? Atšķirībā no klasiskās Grieķijas mītu burtiskās izpratnes tajā runa ir par alegorijām. Dēmetra, kā jau pašā mītā teikts, ir Zemes Māte, citiem vārdiem – visa esošā pamats, "matērija"; Persefone – Kora – simbolizē ikvienu no mums, un viņas nolaupīšana no ziedošās pļavas un aizvešana Aīdā nozīmē nāvi. Granāta auglis tradicionāli simbolizēja auglību, bet, ja tas ir ēsts nāves valstībā, tad tas nenozīmē neko citu kā mūsu nesaraugamo saiti ar auglības pretstatu – nāvi. Dēmetra, kas ieradusies pie cilvēkiem večas izskatā (kas atkal simbolizē dzīvības beigas), atsakās no viņa, kuru piedāvā Metanira, kaut arī viņš simbolizē dzīvību ("zemes asinis"), bet palūdz *kikeonu*, kas ir dzēriens, ar kuru baro zīdaiņus. Kikeonu kopš akmens laikmetā lietoja kā rituālu dzērienu, kas simbolizēja un, kā domāja, nodrošināja augšamcelšanos no mirušajiem. Tā kā senie grieķi maz pazina lineāro laiku, kas viņiem drīzāk bija ciklisks, ne cilvēki, ne dievi nevarēja būt mūžīgi. Viņiem pēc īsāka vai garāka laika vajadzēja atgriezties tur, no kurienes viņi bija nākuši. Visa izcelsmes vieta bija Zemes klēpis. Tāpēc Persefone, kura, kā atceramies, simbolizē ikvienu no mums, periodiski atgriežas pasaulē, lai pēc tam iekristu Zemes mātes klēpī. No šiem priekšstatiem varam spriest par to, kā grieķu domāšanā ir parādījušies priekšstati par *metempsihozi* jeb cilvēka dvēseles pārdzimšanu aizvien jaunā ķermenī.

Eleisīnas mistēriju izcelsmi zinātnieki datē ar 14. gadsimtu pirms kristīgās ēras, kaut arī mums pazīstamajā formā tā varēja izveidoties ap 8. gadsimtu pirms kristīgās ēras.

KO JŪS ZINĀT PAR HELLĒNISMA RELIĢIJU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Mistērijas bija reliģisks teātris.
2. Maķedonijas Aleksandrs gribēja izveidot jaunu tautu – "persohellēnus".
3. Maize mistērijās simbolizēja atdzimšanu pēc nāves
4. Vīns simbolizēja to pašu.

SARUNA

■ Vācu mistēriju pētnieks Dīters Lauenšteins raksta: "Kristietības liturģijās (dievkalpojumos) riņķo Eleisīnas mistēriju asinis." Vai varam piekrist šādam jautājuma nostādnei?

SENO BALTU RELIĢIJA

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz seno baltu reliģiju,
- b) uz austrumslāvu reliģiju,
- c) uz seno baltu un austrumslāvu reliģiju,
- d) neattiecas ne uz seno baltu, ne uz austrumslāvu reliģiju?

Debess, hunnu (hunņu) ciltis, Saule, Dieva dēli, Jupiters, Rod, indoeiropieši, Pērkons (Perun).

Seno baltu reliģija ir latviešu un lietuviešu, kā arī senprūšu vēsturisko senču reliģija.

KĀ REKONSTRUĒ BALTU SENATNI?

Senās reliģijas ir grūti pētīt. Ir labi, ja arheologi savos izrakumos atrod lietas, kas varētu būt kalpojušas par reliģiskiem priekšmetiem. Piemēram, ja apbedījumā ir atrasti darbarīki, tas pierāda, ka cilvēka miršana ir bijusi saistīta ar priekšstatiem par pēcnāves dzīvi. Šādi priekšstati apstiprina reliģijas klātbūtni senajā sabiedrībā. Ja apbedījumā ir atrasts krustiņš, tas liecina par to, ka attiecīgajā vidē ir bijusi pazīstama kristietība.

Tomēr arheoloģisko liecību vājā vieta ir tā, ka izraktie akmens, kaula vai metāla priekšmeti ir mēmi. Arheologam daudz patīkamāk būtu atrast senus rakstu pieminekļus, bet Latvijas un Lietuvas senvēsturē tādu diemžēl nav.

Neatsverama nozīme ir citu tautu pārstāvju rakstiskajām liecībām. Visplašākās rakstu liecības ir par senprūšiem. Par Latvijā dzīvojušo baltu reliģiju vēsturisku ziņu ir ļoti maz.

Vēl viens svarīgs senās reliģijas rekonstruēšanas paņēmieni ir mītu pētniecība, bet Latvijā pazīstamais Andreja Pumpura mīts par Lāčplēsi diemžēl ir mākslīgs veidojums, un reliģijas vēsturnieki to nevar izmantot. Piemēram, daudzos grieķu mītus, kā arī vēstures nostāstus, kas bija glabājušies mutvārds gadu simtiem, "Iliādā" un "Odisejā" apvienoja ap 1200. gadu pirms kristīgās ēras dzīvojušais Homērs. Mūsdienās Homēra dzejojums, kā redzējām iepriekšējās stundās, kalpoja par svarīgu reliģijas vēstures avotu. Latviešu mutvārdu tradīcija nav saglabājusi mītus, kuros būtu vēsturiskas ziņas.

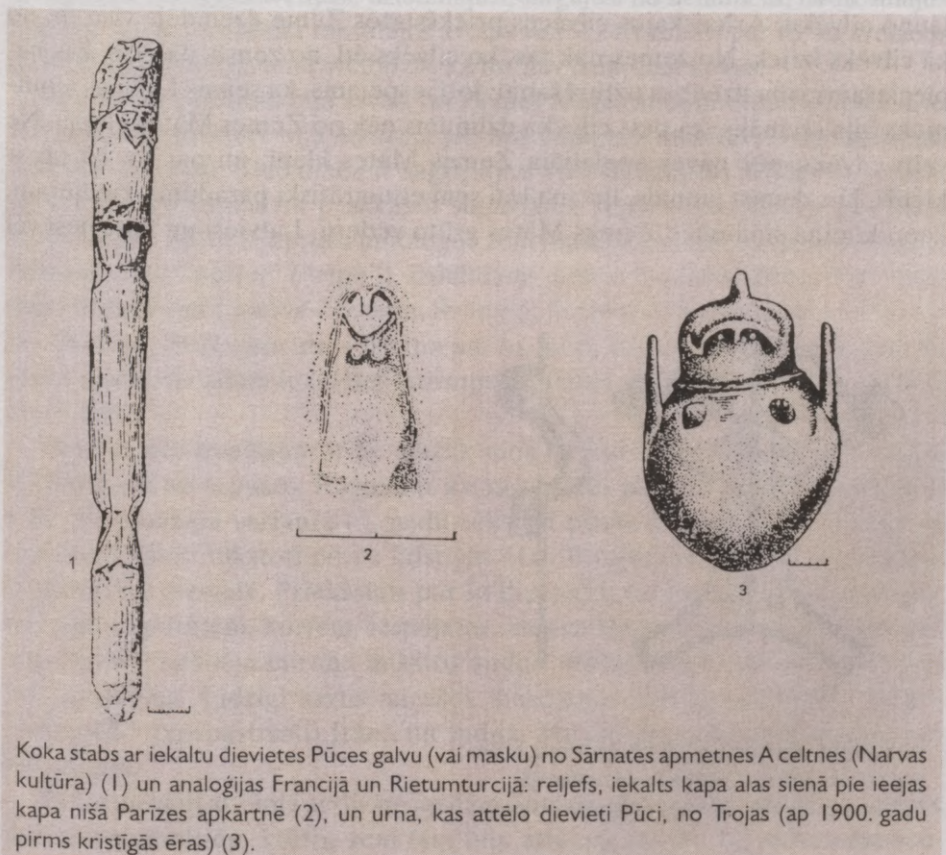
Vienīgais literārais avots, kas izmantojams senās baltu reliģijas rekonstruēšanā, ir latvju dainas, bet ir uzmanīgi jāizvērtē tās dainas, kas pārveidojušās kristietības iespaidā vai radušās tad, kad Latvijā kristietība jau bija iesakņojusies. Senākajā dainu slānī ir saglabāties daudz liecību par to, ka seno baltu

religijā ir bijuši elementi, kas kopīgi zemkopju tautu reliģijām. Šo seno baltu reliģijai līdzīgo skaitā ir Senās Ēģiptes reliģija, Dienvidaustrumu Āzijas zemkopju reliģijas un citas.

PRIEKŠBALTU RELIĢIJA

Latvijā, Lietuvā un Austrumprūsijā pirms kristietības ienākšanas jau bija sava reliģija. Bet arī tai jau bija sava vēsture, par ko liecina divu tipu dievi, kas minēti dainās un tautu pasākās, kā arī citos avotos. Daļa dievu, iespējams, piederējuši pie vissenākā laikmeta, citi dievi varētu būt atnākuši kopā ar indoeiropiešu ciltīm, kad tās ieceļoja Latvijas, Lietuvas un Austrumprūsijas teritorijā. Vissenāko reliģiju mēs varam dēvēt par *priekšbaltu* reliģiju, kurai seko jaunienācēju – *indoeiropiešu* – reliģija. Abām reliģijām saplūstot, izveidojās seno baltu reliģija.

Akmens laikmetā augstāko dievu attēloja kā spēcīgu dzīvnieku, sumbru vai mamutu. Šā dzīvnieka atribūti bija ragi vai ilķņi – mamutam. Tie bija spēka simbols. Seno baltu mitoloģijā ir saglabāties dievišķs personāžs – Vels, Velins, Velns. Viņam ir ragi un nagi kā pārnadžu dzīvniekiem, viņa valstība ir pazeme. “Vels”, “Velins”, “Velns” ir vienas izcelsmes vārds ar “veli” – mirušā “garu”,

Koka stabs ar iekaltu dievietes Pūces galvu (vai masku) no Sārnaties apmetnes A celtnes (Narvas kultūra) (1) un analogijas Francijā un Rietumturcijā: reljefs, iekalts kapa alas sienā pie ieejas kapa nišā Parīzes apkārtnē (2), un urna, kas attēlo dievieti Pūci, no Trojas (ap 1900. gadu pirms kristīgās ēras) (3).

kas liecina, ka viņš vēsturiski ir piederīgs pie tās pašas viņpasaules, uz kuriem dodas mirušie. Dziļā senatnē Velns, ļoti iespējams, varēja būt piederīgs pie tās reliģijas, kuru pārstāvēja paleolīta Lasko (*Lasceaux*) alas gleznojums (sk. 5. tematu). Tātad paleolīta laikmetā Velns varēja būt varens dievs, kam pakļauta dzīve gan šajā pasaulē, gan viņpasaulē. Pakāpeniski senais Velns varēja zaudēt savas zoomorfās (dzīvniekam līdzīgās) formas, pārvēršoties par puslīdz antropomorfu dievību, kas jau līdzinās cilvēkam, bet saglabā ragus (spēka simbols), kā arī dzīvnieka kājas, kas liecina par viņa spēju ātri un negaidīti ierasties (pastāvīgas klātesamības simbols).

Vēlāk, kad baltu zemēs ienāca āriešu ciltis (tas notika laikposmā aptuveni no 2500. līdz 2000. gadam pirms kristīgās ēras), Velnu izkonkurēja jaunais dievišķā tēls – Saules dievība, un Velns pamazām ieguva ļaunas vai izsmejamas dievības raksturu. Tāds viņš ir saglabājies mūsu pasākās. Satiekoties divām konkurējošām reliģijām, veidojās dievišķo personu pretnostatījums, kurā Velns kļuva par Saules un tās atvasinājuma – Pērkona – ienaidnieku. Jaunās dievības tika vērtētas kā labas, un vecajai – Velnam – neatlika nekas cits kā ierindoties ļauno un nevēlamo garu sarakstā.

Vēl viena labi pazīstama dievība, kuras izcelsme arī ir ļoti sena, ir Zemes Māte. Zemes Māte, visticamāk, ir pirmatnējā (tātad – nevis pasaku) Velna sievišķā jeb, izsakoties citādi, enerģētiskā izpausme. Gluži tāpat, kā tas ir cilvēku populācijas reproducēšanā, sieva ir tā, kas iznēsā un dzemdē bērnu – jauno cilvēku. Arhaiskajos cilvēces priekšstatos Zeme dzemdēja visu to, no kā cilvēks iztieks. No zemes nāk tas, ko cilvēks ēd, no zemes nāk tas, kas nepieciešams viņa dzīvības uzturēšanai; ļoti iespējams, ka senais Latvijas iemītnieks bija secinājis, ka pats cilvēka dzimums nāk no Zemes Mātes klēpja. Ne velti cilvēku pēc nāves apglabāja Zemes Mātes klēpī, un par to, ka tas ir klēpis, kur dzimst jaunais, liecina ļoti seni etnogrāfiski paradumi. Piemēram, kapu kopiņa simbolizē Zemes Mātes grūto vēderu. Latvieši un lietuvieši vēl

Ar sudraba platējumu rotāta 9. gadsimta bronzas pūcessakta no Lubāna Austrumlatvijā
Pūcessakta saglabā dievietes Pūces ornitoloģisko simboliku.

nesenā pagātnē mēdza sasiet kopā dažas uzkalnā izaugušās vārpas, dēvējot tās par “nabu”. Ievērojamiem cilšu vadoņiem Eirāzijas stepēs tika uzbērti milzīgi apaļi kapukalni ar to pašu simbolisko nozīmi. Tātad mirušajam pēc ilgāka laika vajadzēja piedzimt no jauna. Jādomā, ka cilvēkam, lai atdzimtu pēc nāves, vajadzēja būt kaut kādās pozitīvās attiecībās ar pirmatnējo Debesu dievību Velnu, jo Zeme nevarēja neko dzemdēt bez viņa līdzdalības.

Par atvasinājumiem no Zemes Mātes (Žemīnas) tēla ir uzskatāmas citas sieviešu dzimtas dievības, piemēram, augu, mežu un ūdeņu dievības, kas dzemdēja meža augus, ūdensdzīvniekus un zivis. No Zemes Mātes nāca un dievišķīgas būtnes bija čūskas, īpaši – nekaitīgais zalktis. Arī krupis tika uzskatīts par dievišķu dzīvnieku. Nebija īsti skaidrs, kā tie nāca pasaulē; šķita, viņi dzima tiešā veidā no Zemes Mātes klēpja. Līdz 18. gadsimtam lietuvieši, piedzimstot bērnam, ziedoja Žemīnai. Rītos un vakaros skūpstīja zemi. 17. gadsimta beigās viņai ziedoja arī bērnu mielasta laikā: trīs kumosus maizes, trīs gabaliņus gaļas un trīs karotes alus, lai Žemīna būtu labvēlīga mirušajam (dzemdētu viņu no jauna).

Zeme kā Dižā Māte jeb visa esošā māte bija cienījama, un to uzrunāja tēlainos vārdos, piemēram, “Žiedkele”, “Pumpuru modinātāja”. 17. gadsimta beigās vēl esot lietots teiciens: “Žemīna, Žiedkelele, ziedi rudzos, kokos un visā labībā.” Koki, meži un birzis, akmeņi un pauguri, kalni bija brīnumaina zemes spēka pilni. Šie spēki svētījuši, dziedinājuši, sargājuši no nelaimēm, nodrošinājuši auglību. 11.–15. gadsimtā rakstītajos avotos vairākkārt runāts par to, ka svešzemniekiem bijis aizliegts ieiet svētbirzīs, ka tur nav ļauts cirst kokus.

Mežiem un kokiem bija savas, no Zemes Mātes atvasinātas, dievietes. Lietuviešu meža dieviete bija *Medeine* jeb *Medeina*, kas minēta 17.–18. gadsimta Volīnijas hronikā. Ticējumos ir saglabāties vīriešu dzimtas *Miškainis* – meža gars. Latviešu dainās un pasakās ir saglabāties sensens priekšstats par Meža Māti, Krūmu Māti. Senprūšu mitoloģijā zem plūškokiem dzīvojis pazemes dievs Puškaitis, kas “pūško” (“elpo”), izdalīdams zemes garaiņus. Senie ūdenskrātuvju nosaukumi Lietuvā – Šventa, Šventoji, Šventupe, Šventežeris – un Latvijā – Svētupe, Svētezers utt. – liecina par to, ka tie dievišķoti līdzīgi Zemei. No prūšu ūdens dievībām ir zināms Atrimps, Andenis jeb Undenis – jūras un lielu ezeru dievs.

Ragana pēc izcelšanās ir ne mazāk sena kā *Velns*, bet tā baltu vidē varētu būt ienākusi no ārpuses. Ragana ir Zemes Mātes analogs pēdējās saistībā ar nāvi. Vissenākajā variantā (5. gadu tūkstoši pirms kristīgās ēras Rietumeiropā un 4. gadu tūkstoši pirms kristīgās ēras Tuvajos Austrumos) tā ir pazīstama kā Acs dieviete. Priekšstats par šo dievieti ir radies no plēsīgajiem maiņu ēdājiem putniem, kuriem, iespējams, atdeva iznīcināšanai mirušo ķermeņus. Putni izknābāja miroņa mīkstos audus, atstājot kailu skeletu, kuru pēc tam apglabāja. Līdzīgi savus mirušos mūsdienās apbērē pārsi jeb “uguns-pielūdžēji” (zoroastrieši) Irānā un Indijā. Mirušo apēšanu zinātnē sauc par *sarkofāģiju*.

Pūces dievieti attēloja ar divām apaļām acīm un asu degunu starp tām, zemāk divi apli simbolizēja krūtis, zem tām bija attēlota spirāle kā vēdera apzīmē-

jums. Ludzas muzeja arheoloģiskajā kolekcijā glabājas sakta, kas attēlo Pūces dievieti. Ķeltu izcelsmes tautas (skoti, īri) šo būtni, kas apēd mirušos, sauc par Veco Hegu (*Old Hag*). Šis nosaukums ir cēlies no seno ķeltu vārda *engu* – “nāve”. Ziemeļu tautas samodiešu valodā šis vārds skan *nga*, no kā radies krievu valodā pazīstamā ragana *Baba Jaga*. *Raganas* diezgan līdzīgais fonētiskais skanējums (*nga-jaga-raga*) varētu liecināt par vienu un to pašu dievību, kas dažādu tautu valodā ir kļuvis nedaudz citāds.

Toties folklorā saglabājušies šīs dievietes apraksti daudz labāk ataino *Raganas* izcelsmi no Pūces dievietes – nāves. *Raganas* garais nokāries deguns atgādina plēsīga putna knābi, viņas ēstgriba attiecībā uz bērniem un jauniem cilvēkiem, mājīņa uz vistas kājiņas, pūce, kas sēž uz mājas jumta, – šie ornitoloģiskie atribūti ir atmiņas par akmens laikmeta Pūces dievieti.

INDOEIROPIEŠU DEBESS DIEVI

Pie baltu indoeiropiešu izcelsmes dieviem pieder Debess, Pērkons un Saule.

Kad aplūkojam indoeiropiešu Debesu dievus, ir nepieciešams atcerēties to, par ko bija runa 3. tematā. Tur aprakstītajā klīniskās nāves piedzīvojumā visvarīgākais bija personificēta gaisma – “gaismas tēls”. Indoeiropiešu salīdzināmās mitoloģijas pētījumi liecina, ka vārda *Dievs* pirmatnējā nozīmē ir “gaisma”. Somu *taivas* un igauņu *taevas* nozīmē “debess”. Tas ir sirmā senatnē no baltu valodām aizgūts vārds, kas norāda uz Dieva saistību ar debesīm, debesu gaismu. Baltu mitoloģijā visizteiktākie indoeiropieiskās izcelsmes dievi ir Dievs, Saule, Pērkons un Jānis.

Protams, ka lielākā daļa cilvēku savā dzīvē nekad nepiedzīvo klīnisko nāvi vai citu ārkārtēju reliģisku piedzīvojumu. Viņi varbūt ir dzirdējuši par Dievu kā gaismu, bet, kā raksta ievērojamais reliģiju pētnieks M. Eliade, visur ir izplatīts uzskats, ka dievišķīgā būtne, kas radījusi pasauli un nodrošina tās eksistenci, ir saistīta ar debesīm. Pat vienkārša debess juma vērošana pirmatnējā cilvēka prātam un emocijām bija reliģisks piedzīvojums un pieredze. Jāņem vērā tas, ka senais cilvēks ļoti atšķīrās no modernā Eiropas vai Ziemeļamerikas pilsētnieka vai pat no mūsdienīgā laucinieka. Senais cilvēks bija ļoti saaudzis ar dabu, un viņš sevi redzēja kā dzīvās dabas sastāvdaļu daudz lielākā mērā, nekā tas notiek ar mums. Attiecīgi arī debesu redzējumam viņa apziņā bija pavisam cita loma, nekā tas ir mums. Debesu pārļaicīguma simbolisms sākas jau ar apziņu, cik tās ir milzīgas un augstas salīdzinājumā ar niecīgo cilvēku zemes virsū. Zvaigžņotā bezgalība, kas atrodas aiz cilvēka aizsniedzamības robežām, kļūst par dievišķās pasaules mājokli, kurā mīt absolūtā realitāte, mūžība un visa zināšana. Debesu daba kopumā ir neizsmeļama Dieva izpausme (*hierofānija*). Viss, kas notiek debesīs, – zvaigznāju kustība, skrejošie mākoņi, meteorīti, vētras, ziemeļblāzma, varavīksne –, pirmatnējā cilvēka apziņā iegulstas kā dievišķā spēka darbība.

Kādā vēstures brīdī šī nenosauktā hierofānija sāk personificēties, debesu spīdekļiem tiek piešķirti vārdi, viņi kļūst par dievu ģimeni. Nav iespējams iz-

skaitļot, kad šis process ir noticis. Dažas dievu ģimenes personības – Pērkons, Saule, Mēness – tika apveltītas ar cilvēciskām (*antropomorfām*) īpašībām. Baltu reliģijai raksturīgs tas, ka senie, priekšindoeiropiešie, dievi dažkārt saplūda harmoniskā pāri ar saviem senajiem dievišķajiem priekštečiem.

KO JŪS ZINĀT PAR SENO BALTU RELIĢIJU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Seno baltu reliģijas otrs nosaukums ir dievturība.
 2. Seno baltu reliģiju daļēji var rekonstruēt no dainām un pasakām.
 3. Seno baltu reliģija ir līdzīga Indijas reliģijām.
 4. Pērkons ir kristiešu Dieva analogs.

SARUNA

- Ikviens no mums ir informēts par latviešu folkloru, par kaimiņtautu, piemēram, krievu, baltkrievu, lietuviešu, folkloru un tur izplatītām paražām. Cik tajās ir patiesas reliģiskās senatnes un cik – parādības, kas radušās vēlākos laikos?
- Vai dievturība ir seno baltu reliģijas turpinājums vai nē?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Atcerieties kaut ko par seno baltu reliģijas līdzību ar Senās Ēģiptes reliģiju! Vai starp tām ir kādas tipoloģiskas paralēles?
- Vai dievturība un senā baltu reliģija ir viens un tas pats?

SENO BALTU TICĒJUMI KĀ ZEMKOPJU RELIĢIJA

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz seno baltu reliģiju,
- b) uz citu zemkopju tautu reliģiju,
- c) uz seno baltu un citu zemkopju tautu reliģiju,
- d) neattiecas ne uz seno baltu reliģiju un ne uz citu zemkopju tautu reliģiju?

Holi svētki, falls, jēra nokaušana, Jānis, līgošana, karnevāli, orgijas.

Seno baltu reliģija ir viena no zemkopju tautu senajām reliģijām, ar kurām to vieno vairākas kopīgas iezīmes.

SAULES DIEVĪBA

"Senais latvietis ir dzīvojis pārliecībā, ka Saule vakaros nolaižas jūrā un sēžas laivā. Pēc vienas versijas, tā naktī gul uz salas vai akmens jūras vidū. Pēc otras versijas, tā, no rīta uzlēkdama, atstāj jūru un laivu, no kā var secināt, ka viņa naktī veic ceļojumu vai nu pa jūru apkārt zemei, vai arī pa jūru zem tās. Ievērojot to, ka šāds uzskats ir pazīstams daudzām citām tautām, jādomā, ka tas pieder pie vecākiem priekšstatu slāņiem. Otrkārt, debess ir iedomāta ne vien kā kalns, bet arī kā jūra. Tādu priekšstatu pastāvēšana blakus nekādā ziņā nav jāuzskata par pretrunu. Atkarībā no tā, kāda bija dziesmas radītāja situācija, viņš varēja runāt par Sauli, kas ar zirgiem dienā brauc pa debess kalnu vai arī pa dienu laivā vizinās debesu jūrā. Naktī turpretim viņa uzturas laivā. (..)

Indoeiropiešu tautām daudz izplatītāks ir priekšstats par Sauli kā braucēju ar zirgiem pa debesu kalnu nekā par Sauli kā braucēju laivā pa debesu jūru. (..) Ļoti izplatīts uzskats, ka saules dievs Ra brauc laivā, ir Senajā Ēģiptē (..) [Šie priekšstati] nekādā gadījumā nepieder tikai āriešiem, mēs tos atrodam arī citās tautās."

H. Biezais. *Seno latviešu debesu dievu ģimene*. – R.: Minerva, 1998, 177. lpp.

JĀNI JEB LĪGOSVĒTKI

Saulīte dancoja
Sudraba kalnā,
Zeltītas kūrpiņas
Kājiņā(i).

(33 992)

Saule danci ritināja
Liela meža malīnā;
Joz, māmiņ, zelta jostu,
Lai es teku pulciņā.

(265,3)

Saules dejošanai ir bijusi sava noteikta vieta baltu reliģiskajos priekšstatos par Sauli. Saules dejošana ir apzīmēta ļoti dažādi. Dainu tekstos blakus vārdam *dancot* ir citi apzīmējumi – *līgot, rotāt*. Kas tā par Saules dancošanu? Vai jums ir gadījies kaut ko tādu redzēt? Un kas tajā reliģisks?

Pievērsīsimies notikumiem, kas norisinājās 1917. gada 13. oktobrī Fatimas apkaimē Portugālē.

Tas bija vienreizējs skats, neticams tiem, kas nebija klāt. Blakām satiksmes līdzekļiem stāvēja tūkstošiem cilvēku, kas baidījās doties lejā dubļainajā ielejā. Mēs redzējām šo milzu pūli paceļam skatus pret sauli, kas pēkšņi bija gluži brīva no visiem mākoņiem. Saule mums likās kā apsūbējis sudraba disks. To varēja skatīt bez mazākās piepūles. Tā neapžilbināja un nededzināja. Izskatījās, it kā notiktu saules aptumšošanās. Piepeši pūlis iekliedzās: "Brīnums! Brīnums!"

Izbrīnējušos cilvēku izturēšanās mūs it kā pārnese uz bibliskiem laikiem. Cilvēki, bāli aiz bailēm, neapsegtām galvām blenza saulē. Tā vibrēja, tad sāka strauji mētāties nekad neredzētā veidā un pretēji visiem kosmiskajiem likumiem. Saule burtiski likās dejojam debesīs.

Tūlīt pēc tam cilvēki cits citam jautāja, vai viņi ir to redzējuši. Vairākums zvērēja, ka viņi redzējuši sauli vibrējam un rotājam; daži apgalvoja, ka viņi redzējuši saulē Jaunavas [Marijas] smaidošo seju. Viņi zvērēja, ka saule griezusies ap sevi it kā liela uguns ripa un kritusi uz zemi, gandrīz to skardama un it kā gribēdama aizdedzināt zemi ar saviem stariem. Daži teica, ka viņi redzējuši sauli mainām krāsas daudz reižu.

Desmit liecinieku varētu kļūdīties. Simts – tik lielā pūlī – varētu būt histēriski. Bet te bija liecinieki, kuru skaits sasniedza desmito daļu no miliona!

Seculo 1917. gada 14. oktobrī

(No J. Babres *Gaisma no Austrumiem*)

Aprakstītie notikumi ir vēsturiski. Neparastā saules dancošana pavadīja Jaunavas Marijas parādīšanos trim portugāļu bērniem – Lusijai, Fransiškam un Žasintai. Pēc visa notikušā Portugālē uz vairākiem desmitiem gadu kļuva par valsti ar stingru katolisku režīmu agrākā kreisi orientētā ateisma vietā.

Šis saules dancošanas gadījums nav vienīgais. Vēsture nav saglabājusi skaidrojumu, kā dainās parādījies priekšstats par saules deju. Var būt, ka notikumu, līdzīgu tam, kāds bija vērojams 1917. gada oktobrī Portugālē, varēja piedzīvot arī mūsu senči? Par to, ka līdzīgi gadījumi varējuši būt arī citviet pasaulē, liecina baltu reliģijas pētnieka H. Biezā rakstītais:

"Daudzos [grieķu] ciematos tic, ka Sv. Jāņa dienā saule 'trīc vai griežas, vai aizmiglojas'. Šā iemesla dēļ Komotini iedzīvotāji Trasā šai dienā ceļas agri no rīta, lai redzētu sauli griežamies 'kā vējdzirnavas vai kā rati', kā viņi saka. Senākos laikos Sinopes iedzīvotāji Pontā gāja vēl tālāk: viņi grupās palika visu nakti nomodā, ilgas stundas dejodami, ēzdami un dzerdami. (..) Dejojot visu ceļu, viņi sasniedza vietu, ko sauca par Foinikidu, netālu no ciemata; šeit viņi gaidīja saullēktu, lai redzētu, kā saule 'griežas' un kā tā parādīsies virs apvāršņa."

Tē apliecināts ne tikai mums labi pazīstamais latviešu uzskats par Saules

dancošanu Jāņu rītā, bet arī virkne citu momentu, kas šajā tekstā izteikti ar vārdiem “..ilgas stundas dejodami, ēzdami un dzerdami..”.

Līgosvētku svarīgs personāžs ir *Jānis*.

Jānīts danci dancināja
Liela meža maliņā;
Sien, māmiņa, man jostiņu,
Lai es teku palīgā.

(32 865)

H. Biezais raksta: “Dziesmas saturs ir tas pats mums pazīstamais. Tikai šoreiz dancotājs ir *Jānis*, ar kuru kopā nu grib dancot mātes meita. Pirmajā variantā ar *Jāni* kopā danco ciema puīši. Bez liekām pārdomām mēs saprotam, ka *Jānis* šajos tekstos nav pirmatnējais dancotājs. Dancotāja ir un paliek *Saule*, kristīgais *Jānis* ir tikai iespiedies *Saules* vietā. Nav domājams, ka kristīgajam *Jānim* būtu kāds iemesls dancot, pie tam “liela meža maliņā”. (..) *Saules* īstā dancošanas vieta arī nav meža mala, bet debesu kalns, kā to rāda citi teksti. Ja *Jānis* vasaras saulgriežu dziesmās, kā mēs to apgalvojām, iespiedies *Saules* vietā, tad būtu jāgaida, ka *Jānis* savās izdarībās, tāpat kā *Saule*, būs saistīts ar kalnu. Gluži pareizi – tas arī notiek, turklāt daudzos tekstos.

Pūt, Jānīti, vara tauri,
Kalniņā stāvēdams,
Lai ceļas Jāņa bērni
No maliņu maliņām.

(32 883)

Kas spīdēja, kas mirdzēja
Augsta kalna galiņāji?
Jānīts kala kumeliņu
Ar sudraba pakaviem.

(32 947)”

Kad reliģiju vēsturē raksta par “auglības kultiem”, tad parasti aizmirst to, ka runa ir par dzīvības noslēpumu, par mistēriju, kuras izcelsme un patiesā būtība nav cilvēkam zināma, bet no kuras viņš ir pilnīgi atkarīgs. Būs raža – būs iztikšana, nebūs ražas – būs nāve sētā. Būs ģimenē bērni – būs palīgi darbos, kad vecāku spēki sāks izsīkt; būs vecuma maize; nebūs bērnu, būs drūms dzīves novakars. Tāpēc arī “Jāņa zāles” jēga ir divkārša.

Jānīt's man sieru prasa,
Teica savu Jāņu zāli.
Kas tā tāda Jāņu zāle,
Drīz bij' stīva, drīz lunkana?

(35 111)

Viena pate Jāņa zāle,
Brīžiem stīva, brīžiem mīksta.
Ja tā stīva nestāvētu,
Nebūt' kāzu, krustību.

(35 693)

Falls (falloss), kā antropoloģijā un reliģiju vēsturē sauc vīrieša dzimumlocekli, ir dzīvības devēja simbols daudzās zemkopju reliģijās – no Senās Ēģiptes līdz viduslaiku Indonēzijai Dienvidaustrumu Āzijā un mūsdienu Indijai Āzijas dienvidos, un Japānai Tālajos Austrumos.

KO JŪS ZINĀT PAR SENAJIEM BALTU TICĒJUMIEM?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Saule bija tikai un vienīgi baltu reliģijas dievība.
 2. Vārds *līgot* nozīmē “degot”.
 3. *Jānis* ir anonīms vīrieša apzīmējums.
 4. Jāņuzāles simbolizē Zemes auglību.

SARUNA

- Vēsturiskais materiāls liek domāt, ka senajiem baltiem, līdzīgi, kā tas bijis igauņiem vai kaimiņos esošajām slāvu ciltīm, saulgriežu svētki bijuši saistīti arī ar orgijām, kas ir juceklīgi, nekādus ierobežojumus, pieklājības un sabiedrības normas neievērojoši dzimumsakari. Kā varētu skaidrot šādas senās zemkopju reliģijas izpausmes?

SENĀ ISRAĒĻA RELIĢIJA

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Senā Israēļa reliģiju,
- b) uz Senās Ēģiptes reliģiju,
- c) uz Senā Israēļa un Ēģiptes reliģiju,
- d) neattiecas ne uz Senā Israēļa, ne uz Senās Ēģiptes reliģiju?

Ozīriss, pasaules radīšana ar vārdu, Hors, Talmuds, papirusi, Tora, mono-teisms.

Israēļa reliģija bija unikāla parādība senajā pasaulē. Tas bija monoteisms bez Dieva elka, bez mīta par Dieva izcelšanos un dievu cīņām.

Israēļa tautas svētajiem rakstiem ir trīs daļas: 1) *Tora* jeb “likumi”, “pado-mi”, “gudrība”; 2) *Nebiīm* jeb “Pravieši”; 3) *Ketūbīm* jeb “Raksti”. Tas viss ko-pā veido to, ko kristīgā pasaule pazīst kā Vecās Derības Biblii.

Iziešana no Ēģiptes

ISRAĒĻA VĒSTURES POSMI

Jisraēl var tulkot kā “Dievs cīnās”, “Dievs dziedina”, citiem vārdiem – šajā nosaukumā runa ir par tautu (*am Jisrael*), kas ir īpašās attiecībās ar Dievu. Par šā nosaukuma rašanos raksta Tora, jūdu svētie raksti. Pievārdu *Jisraēl* jūdu ciltstēvs Jēkabs ieguvis pēc tam, kad viņš naktī (varbūt sapnī) cīnījies ar Dievu. Jēkaba – Israēļa – 12 dēli pēc tam kļuvuši par 12 ebreju ciltstēviem.

Jūdaisma ģeogrāfiskais šūpulis ir Vidusjūras austrumu krasts. Tā ir Palestīna, kas gan aizņem samērā nelielu teritoriju, bet tās atrašanās uz lielu tautu un impēriju vēsturiskajām krustcelēm ir būtiski iespaidojusi šīs zemes tautas un likteņus.

Izraēla ir šaura zemes strēle abpus Jordānas upei un Nāves jūrai; tās klimatiskās atšķirības ir būtiskas. Izraēlas kalnos guļ mūžīgie sniegi; pat dienvidos dažkārt uzkrīt sniegs. Toties vasarās tveice liecina par tropisko platuma grādu tuvumu. Palmas, granāti, vīģes, rieksti, ganībām noderīgi zālāji, bet turpat arī kailas klintis un smiltāji – tāda ir turienes daba.

Cauri Palestīnai uz Austrumiem no Jordānas upes un Nāves jūras stiepjas auglīga zemes josla, bet uz dienvidiem šī josla pārvēršas par sausu stepi un tālāk – par tuksnesi. Kopš vissenākajiem laikiem Vidusjūras austrumu piekraste ir kalpojusi par starpposmu Ēģiptes, Mazāzijas un Mezopotāmijas savstarpējos kontaktos; ar laiku šajos sakaros iesaistās arī Egejas jūras zemes. Cauri Palestīnai iet karavānu ceļi, tur laupījumu un politiskus guvumus meklē iekarotāji, palaikam uzmācas stepju un tuksnešu klejotāju ciltis. Būtībā Palestīna ir teritorija, kas atrodas triju kontinentu – Eiropas, Āzijas un Āfrikas – krustojumā. Tā ir šīs zemes traģēdija, bet vienlaikus – diža likteņa ķīla.

Izceļošana no Haldeju Ūras (Divupē) uz Ēģipti	17. gadsimts pirms kristīgās ēras
Iziešana no Ēģiptes	1230. gads pirms kristīgās ēras
Palestīnas iekarošana	1190. gads pirms kristīgās ēras
Dāvids apvieno jūdu ciltis vienā valstī	1000. gads pirms kristīgās ēras
Izraēlas valsts bojāeja Asīrijas valdnieka Sargona II laikā (722–705)	722. gads pirms kristīgās ēras
Babilonijas valdnieks Nebukadnecars ieņem Jeruzalemi un pakļauj Jūdeju. Babilonijas gūsta sākums	587.–9. gads pirms kristīgās ēras
Persijas valdnieks Kīrs iekaro Babiloniju un atbrīvo jūdus no gūsta	537. gads pirms kristīgās ēras

Maķedonijas Aleksandrs iekaro Persiju un Palestīnu. Hellēnisms	331. gads pirms kristīgās ēras
Jūdi atgūst neatkarību	167. gads pirms kristīgās ēras
Pompejs iekaro Jeruzalemi	63. gads pirms kristīgās ēras
Tits sagrauj Jeruzalemes Tempļi	70. gads kristīgajā ērā

SENĀS ĒGIPTES MANTOJUMS VECĀS DERĪBAS (TORAS UN PRAVIEŠU) TEKSTOS

Ēģiptes augstās kultūras gaisotnē pavadītie gadu simti (17. gadsimts–1230. gads pirms kristīgās ēras) atstāja neapšaubāmu iespaidu uz jūdu tautu, kas tobrīd bija klejojoši lopkopji. Svēto Rakstu – Toras – teksts liecina par to, ka jūdi nav bijuši norobežoti no pārējās Ēģiptes kā pilnīgi izolēta kultūras kopiena. Spējīgākie jūdu tautas pārstāvji, domājams, ir kalpojuši faraona administrācijā, kuras galvenās figūras ir rakstveži. Hieroglifiskā rakstu sistēma prasa lielu uzcītību un daudzus gadus, lai to apgūtu.

Augstās kultūras mantojums, pie kura pieder arī Tora, nevarēja pastāvēt bez rakstu zīmēm un pietiekami izkoptas abstrakto jēdzienu izteikšanas ar simboliem. Savā ziņā mitoloģisko simbolu lietošana ir vēl izsmalcinātāka nekā abstrakciju izmantošana, un tai ir nepieciešama pieredze un nepriekšmetiska, abstrakta domāšana. Šos intelektuālos priekšnoteikumus Israēļa tauta varēja apgūt jau Senajā Ēģiptē. Tomēr tautas vēsture un reliģijas vēsture nav viens un tas pats, tās ir ļoti atšķirīgas.

Par Senā Israēļa reliģiju var runāt, tikai sākot ar laikposmu kopš atgriešanās no Babilonijas trimdas. Tad bija izveidojusies garīgā sistēma, kuras centrā bija Svētie Raksti un sinagogu tīkls. Tempļa sagraušana, kas notika Babilonijas valdnieka Nebukadnecara vadībā 587. gadā pirms kristīgās ēras, neatstāja jūdu tautu bez reliģijas. Dzīve izsūtījumā iemācīja jūdiem dzīvot kā apspiestai minoritātei, dzīvot svešā reliģiskā vidē, zem pagāniskas valsts spaidiem. Esot trimdā, jūdu tauta ieguva pieredzi un līdzekļus vēl ilgai izdzīvošanai cauri dažnedažādām pārvērtībām, kuras piemeklēja viņus gadu tūkstošu gaitā. Babilonijā viņi iemācījās organizēties kā reliģiska un vienlaikus kā etniska minoritāte. Kad romieši izpostīs tā dēvēto Otro Tempļi kristīgās ēras 70. gadā un jūdu tauta tiks izkļiedēta pa tuvām un tālām zemēm, šī pieredze būs tautas izdzīvošanas priekšnosacījums.

Saskare ar Mezopotāmijā jeb Divupē dzīvojušajām austrumsemītu tautām uz Israēļa reliģiju atstāja būtisku iespaidu. Toras tekstā ir ne viens vien sižets, kas senākā variantā ir atrodams šumeru svētajos tekstos. Runa ir par pasaules plūdu aprakstu; stāsts par cietēju Ījabu ir aizgūts no senāka Mezopotāmijas teksta utt. Tomēr galvenais aizguvums ir priekšstats par Dieva Likumu, kas nāk senākā rituāla vietā. Hammurapi likumi (1792.–1750. gads pirms kristīgās ēras) varēja būt tiem par juridiskās domāšanas paraugu. (Senajā Ēģiptē, kā redzējām, reliģisko un

pārējo dzīvi juridiski formulēta likuma vietā regulēja noteikumi par rituālo pienākumu izpildi, kā tas ir visur zemkopju civilizācijās.) Tātad vēsturiski jūdaisms ir veidojies, uzņemot divu ievērojamu civilizāciju – Senās Ēģiptes un Senās Mezopotāmijas – reliģisko mantojumu.

Senā un arī modernā Israēla reliģijas centrs ir priekšstats par Dievu. Israēla reliģija bija unikāla parādība senajā pasaulē. Tā bija viendievība bez Dieva elka, bez mīta par Dieva izcelšanos un dievu savstarpējām cīņām. Dievs šajā reliģijā ir pasaules radītājs un tās saimnieks; viņš ir pasaules vēstures noteicējs. No visām pasaules tautām Israēla tautu viņš ir izraudzījis par savu izredzēto tautu.

Dievs mājā vienlaikus Debesīs un arī ikvienā vietā pasaulē. Atšķirībā no citām senajām tautām, kuras uzskatīja, ka Dievs ir pielūdzams tikai viņa tempļos, Senā Israēla reliģijā Dievs ir pielūdzams ikvienā vietā. Sākumā viņu pielūdza Sīnāja kalnā. Kad Dāvids nodibināja savu galvaspilsētu Jeruzalemē, par galveno Dieva pielūgšanas vietu kļuva Jeruzalemes Templis. Templī Dievam tika nesti upuri, taču Dievs bija pielūdzams arī bez ārēja rituāla – lūgšanās.

Dievs skaitījās noslēdzis līgumu – “Derību” – ar Israēla tautu. Derības ārējā zīme ir apgraizišanas rituāls, kuru izpilda katram vīriešu dzimuma jūdām. Bez šā rituāla izpildīšanas neviena lūgšana nevar būt uzskatāma par pilnīgu. Bet tiek arī uzskatīts, ka Dievam daudz svarīgāka ir “sirds apgraizišana”, kas nozīmē sirds uzticību Dievam.

Mozu uzskata par Israēla reliģijas dibinātāju, taču par savas tautas un Dieva derības pamatlicēju tiek uzskatīts jūdu tautas ciltstēvs Abrahams, nevis Mozus. Mozus izveda jūdu tautu no Ēģiptes verdzības, bet Dāvida valdīšana ir bijusi Israēla vēstures diženākā lappuse. Israēla reliģijas pestīšanas ideja ir saistīta ar cerību uz Dāvida dinastijas valdnieka atnākšanu. Tas būs Dieva sūtīts Mesija jeb jūdu tautas glābējs.

Ikvienu dievbijīga jūda pienākums ir cerēt uz Mesijas atnākšanu un veicināt to, izpildot Bauslību jeb Likumu savā ikdienas dzīvē. Protams, ka Israēla reliģija senatnē un arī mūsdienās ir sadalīta dažādos virzienos; ikvienam no tiem ir savas nianses un īpatnības. Tomēr visa pamatā ir dažādas dzīves jomas aptverošā Likuma pildīšana.

KO JŪS ZINĀT PAR SENĀ ISRAĒLA RELIĢIJU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Senā Israēla reliģijai ir vēsturisks sakars ar Senās Ēģiptes reliģiju.
 2. Senais ebreju tautas nosaukums *Jisraēl* ir cēlies no Izraēlas valsts nosaukuma.
 3. Modernajai ebreju reliģijai nav nekā kopēja ar Senā Israēla reliģiju.
 4. Ebreju alfabētā ir tikai līdzskaņi.

SARUNA

- Kāpēc skaitliski nelielajai ebreju tautai ir tik daudz pasauleslaveni intelektuāļi?

FARIZEJI

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz farizejiem,
- b) uz Senā Israēļa reliģiju,
- c) uz farizejiem un Senā Israēļa reliģiju,
- d) neattiecas ne uz farizejiem, ne uz Senā Israēļa reliģiju?

Gamaliels, Talmuds, Aleksandrijas Filons, Toras studijas, hellēnizācija, Ptolemaji.

Senā Israēļa reliģija bija ebreju tautas reliģija, bet tai ir bijusi vēsturiska misija. No jūdaisma ir izaugušas divas pasaules reliģijas – kristietība un islāms.

JŪDAISMA VĒSTURE

Vai jūdaisma reliģijai ir dibinātājs?

Šis ir jautājums, uz kuru nevar dot skaidru atbildi. Acīm redzami, ka jūdaisms ir sācis savu attīstību jau pirms Mozus. Tomēr Mozus ir galvenais pravietis jūdaismā.

SENAIS JŪDAISMS

Vissenākais jūdaisma vēstures periods noslēdzas ar Zālamana celtā tempļa sagraušānu, ko izdara jūdu zemē iebrukušais Babilonijas valdnieks Nebukadnecars. Šo senāko vēstures periodu var sadalīt trīs apakšposmos.

- 1) *Šofetim* ("soģu") laikmets (līdz aptuveni 1200. gadam pirms kristīgās ēras.) Tas ir laiks, kad tautu pārvaldīja soģi jeb, kā viņus sauc etnoloģijā, "parastā likuma zinātāji". Šāds periods ir pazīstams daudzu kultūras tautu vēsturē.
- 2) Harismātisko līderu laiks (ap 1200.–1000. gadu pirms kristīgās ēras.) Bībelē ir minēti līderi Debora un Gedeons. Šādas personības daudzu tautu vēsturē parādās kara un likstu periodos. Tā tas bija arī jūdu vēsturē.
- 3) Monarhija (1000.—922. gads pirms kristīgās ēras). Lielākie jūdu monarhi bija Sauls, Dāvids un Zālamans. Ar šo laiku ir saistīta arī priesterības parādīšanās. Priesteriem bija jānāk no Levija cilts (tā sauktie levīti).

Īpašs periods jūdu vēsturē ir izsūtījuma laiks, kuru nereti sauc par "Bābeles gūstu". Darbspējīgos jūdu valsts iedzīvotājus Nebukadnecars aizveda trimdā uz Babiloniju, bet izvesto vietā nometināja karagūstekņus un sev uzticamākus cilvēkus no citām vietām. Babilonijas trimda atstāja dziļu iespaidu uz jūdu re-

līgiju. Senās pasaules reliģijas ir cieši saistītas ar svētvietām, taču jūdu tauta savu galveno svētvietu – Jeruzalemes Templi – bija zaudējusi. Bet vienu svētlietu tā bija saglabājusi un paņēmusi līdzi; tie bija Raksti – Tora. Ap Toras dievbijīgu studēšanu, tās likumu apcerēšanu un komentēšanu, to izmantošanu dzīvē veidojās jauna veida reliģiozitāte, kas balstās uz Rakstiem.

Babilonijā jūdi varēja vēlreiz (pēc Ēģiptes trimdas) apgūt māku dzīvot lielas un svešas tautas vidū, nezaudējot savu reliģiju, tātad – arī identitāti. Politiskās neatkarības zaudēšana liek jūdiem organizēties izdzīvošanas nolūkā ap sinagogu, un reliģisko rakstu zinātāji, “rakstu mācītāji” jeb “rabīni” pamazām kļūst par šīs tautas vadoņiem.

583. gadā Persijas šahinšahs Kīrs iekaroja Babiloniju un vienlaikus – Babilonijas pakļautās zemes, viņa pārvaldīšanā nonāca arī Palestīna. Kīram nebija nekādu antipātiju un rēķinu pret jūdiem, viņš atlaida viņus mājās un atļāva atjaunot Jeruzalemes Templi un veidot ap to arī politisku autonomiju. Templi atjaunoja, bet vienlaikus saglabājās arī trimdā izveidojies reliģiskais stils.

HELLĒNISMA LAIKMETS

329. gadā grieķu karavadonis Maķedonijas Aleksandrs iekaroja Persiju. Līdz ar to Palestīna pārgāja citās – grieķu – rokās. Ar Maķedonijas Aleksandra iekarojumiem sākās hellēnisma laikmets. Hellēnisms ir Austrumu kultūru sajaukums ar grieķu kultūru. Arī reliģijā norisinājās tas pats – Austrumu kultūru sajaukšanās ar grieķu reliģiju un filozofiju radīja hellēnisma reliģiju. Hellēnisms ļoti spēcīgi iespaidoja arī jūdaismu.

Dažādu iekarotāju darbība veicināja ebreju brīvprātīgu, biežāk gan – piespiedu, pārcelšanos uz dzīvi svešumā. Izveidojās tā dēvētais “jūdu klaidis” jeb – grieķiski – *diaspora*. Diasporas jūdi pamazām aizmirsā savu tēvu tēvu valodu, piesavinājās grieķu dzīvesveidu. Viņu vajadzībām 3. gadsimtā pirms kristīgās ēras grieķu valodā tika pārtulkota *Tanah* – tā dēvētā *Septuaginta*. (Latīniski šis vārds nozīmē – septiņdesmit. Pēc nostāstiem, *Tanah* ir tulkojuši septiņdesmit lietpratēji.) Drīz parādījās arī *Tanah* komentētāji, kuri vairs nelietoja tradicionālo jūdu gudrību, bet gan grieķu filozofiju. (Ievērojamākais ir Filons no Aleksandrijas; 25. gads pirms kristīgās ēras–50. gads kristīgajā ērā.) Kopš hellēnisma laikmeta ir vērojams liels ārējo faktoru iespaids uz jūdaisma reliģiju, bet vienlaikus jūdaisms saglabāja spēju nesajaukties ar apkārtējām reliģijām un kultūrām.

RABĪNISMA PERIODS

70. gadā sākās “rabīnisma laikmets”, kas ilga līdz 7. gadsimtam. Jūdu kopiena vēsturisko apstākļu iespaidā bija sadalījusies divās daļās – viena dzīvoja Palestīnā, otra – Sasanīdu impērijā – kādreizējā Babilonijā. Rabīnisma laikmetā tika pierakstīti divi Talmuda kodeksi – Babilonijas un Jeruzalemes; šo tekstu nozīme jūdu identitātes saglabāšanā rabīnisma periodā bija lielāka nekā Torai. *Talmud* (no *lamad* – mācīties) bija izglītoto diskusijas par reliģisko likumu un ticības jautājumiem. Ikdienas reliģiozitāti noteica apzināta un priek-

pilna pakļaušanās Dieva likumiem, un šajā gaisotnē veidojās ticība tam, ka ebreju tauta ir Dieva izredzēta; Toras studēšana (*talmud Torah*) tika uzskatīta par augstāko cilvēka aicinājumu.

VIDUSLAIKI

7. gadsimtā, kad jūdi un grieķi, kas dzīvoja arābu musulmaņu iekarotajās zemēs (agrākajās grieķu pārvaldītajās teritorijās), pārtulkoja filozofu neoplatoniķu un Aristoteļa darbus arābu valodā, sākās viduslaiku filozofijas jeb sholastikas laikmets, kas skāra gan arābus, gan kristiešus, gan jūdus. Jūdaisma reliģijai viduslaiki bija filozofiskā jūdaisma laikmets. Jūdaisma teologi diskutēja par Atklāsmi un dabu, zināšanu un ticības attiecībām, cilvēka personības jautājumiem u. c. Pazīstamākais viduslaiku jūdu filozofs bija Moše Maimonīds (1135–1204) – ārsts un domātājs, kurš atstājis iespaidu arī uz kristietības filozofiju.

FARIZEJI UN SADUKEJI

Jaunajā Derībā minēto *sadukeju* un *farizeju* parādīšanos uz vēstures skatuves parasti saista ar 135.–105. gadā pirms kristīgās ēras valdījušā Johana Hirkana laiku. Sadukeji (*cadokīm*, burtiski – “taisnie” jeb priesteru aristokrātija) bija sava laika fundamentālisti, kuri nepieļāva nekādus garīgus jauninājumus. Viņi pieprasīja stingri ievērot Rakstu, proti, Toras, burtu, noraidīja farizeju sludināto *Likuma* skaidrojumu, atsacījās ticēt labu un ļaunu garu esamībai, dvēseles nemirstībai vai miesas augšāmcelšanās iespējamībai kā lietām, kas nav minētas Rakstos. Sadukeji bija ļoti hellēnizējušies, viņus interesēja politiskā stabilitāte, tāpēc jebkura veida garīgi jauninājumi bija bīstami un nepieļaujami arī no politiskā viedokļa. Tautas simpātijas nebija sadukeju pusē, kaut arī viņi baudīja cieņu kā priesterības pārstāvjus. Sadukeju augstā priesterība bija kalpojusi par prototipu agrīnās kristietības hierarhijai.

Farizeji (*perušīm*, burtiski – “tie, kas skaidro [Rakstus]”) bija otrs izplatītākais garīgais virziens; Eiropas kultūrā tam tika piešķirta negatīva nokrāsa, bet jūdu vēsturē viņiem nenoliedzami bijusi pozitīva nozīme. Farizeji bija garīgā “kārtā”, kas, domājams, veidojusies Babilonijas trimdā. Apstākļos, kad vairs nebija iespējams izpildīt tos reliģiskos priekšrakstus, kas bija saistīti ar Tēmpla kalpošanu, šie priesterībā neiesvētītie uzturēja jūdu garīgo identitāti ar reliģiskā likuma pildīšanu, ar Mozus likuma skaidrošanu un komentēšanu. Viņi darbojās mājas apstākļos. Farizeja mājoklis kļuva par savdabīgu “mazo templi”; viņi paši sevi uzskatīja par priesteru tradīcijas mantiniekiem apstākļos, kad Tēmpla vairs nebija. Viņu ievērotie lūgšanu laiki sakrita ar kādreizējo priesteru Tēmpla lūgšanu režīmu.

Seno reliģiju rituāli prasīja nacionālo svētvieta klātbūtni, lai varētu apliecināt savu reliģiozitāti, taču farizeju institūts atvēra jaunu lappusi reliģiju vēsturē: Tempļis nebija paņemams trimdā līdz, toties Mozus likums nebija atņemams no cilvēka. Svētie Raksti ieņēma Tēmpla vietu, kamēr vairs neesošo rituālu zinātāju un izpildītāju – priesteru – vietu ieņēma jaunā garīgā “kārtā” – Svēto Rakstu zinātāji

un komentētāji. Rituāla izpildīšanas vietā nāca likuma ievērošana. To varēja pildīt arī svešumā. Kad jūdu tautai pēc Babilonijas sabrukuma bija ļauts atgriezties dzimtenē, bija jau divas garīgās kārtas – tradicionālie priesteri (saduķeji) un farizeji. Farizeji turpināja savu darbību arī dzimtenē. Vēlāk farizejus sāka dēvēt par rabiņiem (no uzrunas “rabi” – “mans skolotāj”).

Farizeji teoloģiski atzīst ieskatus, kurus noraida saduķeji, proti, viņi tic labo un ļauno garu eksistencei, māca par miesas augšāmcelšanos un gaida pēcnāves atmaksu. Farizeji tic Mesijas atnākšanai. Bet kas tad bija tie farizeji, kuri tiek kritizēti Jaunās Derības tekstos, kuri bija kļuvuši par peļamu vārdu Jauneiropas valodās? Jēzus laikā bija divi farizejisma virzieni. Viena no tiem, tā dēvētā Šamaja skola jeb Vecājo tradīcija, bija nelokāma “stingrā teoloģiskā skola”, kuras prasības parastam cilvēkam bija grūti izpildāmas. Jādomā, ka tieši šis virziens izpelnījās Jēzus kritiku. Bet bija vēl cita – Hilela skola, pie kuras bija piederējis apustulis Pāvils. Šo skolu var viegli definēt ar tās mācību, “kuru var izklāstīt, uz vienas kājas stāvot”, proti, runa bija par principu: “Nedari otram to, ko negribi, lai dara tev.”

Hilela skola jau pirms kristietības izplatīšanās pasaulē koncentrēja sevī daudz no tā, ko pieņemts uzskatīt par tīri kristīgo mantojumu. Farizeji jau pirms kristietības krasi noraidīja ikvienu laicīgu valdīšanu. “Cik debesis bija augstākas par zemi, tik Dieva priesterība bija pārāka par laicīgu karaļvalsti,” bija rakstīts “Divpadsmit patriarhu testamentā”. Farizeju garīgā pārliecība lika daudziem no viņiem pieņemt mocekļa nāvi. Kristiešu asinsliedzībām ir bijuši savi dižie priekšteči. Pie tādiem piederēja Rabi Akiba, kuru romieši dzīvu sadedzināja 132. gadā. Jaunajā Derībā izteiktie kristietības tikumi – apgērb kailo, paēdini izsalkušo, padzirdini izslāpušo un citi – bija izauguši no tajā laikā unikālā Gamaliela skolas farizejisma. Farizeju kā Rakstu pazinēju un pētītāju autoritāte bija milzīga. Cilvēki cēlās kājās, kad garām gāja farizejs. Sinagogās un sapulcēs viņiem tika rezervētas labākās vietas.

KO JŪS ZINĀT PAR SENĀ ISRAĒĻA RELIĢIJU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
- 1. Senā Israēļa reliģija saglabāja pilnīgu noslēgtību hellēnisma periodā.
- 2. Sinagoga ir senā Israēļa tempļa nosaukums.
- 3. Farizeji bija cienījama jūdu sabiedrības daļa.
- 4. Ebreju intelektuālismam nav sakara ar reliģiju.

SARUNA

- Kādas kopīgas iezīmes un kādas atšķirības ir Senās Mezopotāmijas, Senās Sīrijas un Senā Israēļa reliģijām? Visas šīs reliģijas pieder pie vienas lingvistiskās grupas – pie semītu tautu kopas.
- Ko kristietība ir pārmantojusi no Senā Israēļa reliģijas?

MODERNAIS JŪDAISMS

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz seno jūdaismu,
- b) uz moderno jūdaismu,
- c) uz seno un moderno jūdaismu,
- d) neattiecas ne uz seno, ne uz moderno jūdaismu?

“Pesah”, hasīdisms, Arons, protestantisms, misticisms, cionisms, Mozus.

Modernā jūdaisma vēsture ir cieši saistīta ar jauno un jaunāko laiku vēsturi. 18. gadsimtā jūdu stāvoklis Eiropas sabiedrībā mainījās. Tradicionālā naidīguma vietā nāca ebreju emancipācija, tika pieņemts, ka jūdaisms ir viens no dabiskās (cilvēka iedzimtās) reliģijas paveidiem blakus kristietībai. Austrumeiropā (galvenokārt Krievijā), kur bija spaidi pret ebreju kopienu, virsroku guva *hasīdisms* (no *hasidūt* – “dievbijība”), kas ir ortodoksāls (tradicionāls) mistiski ievirzīts jūdaisma atzars. Rietumeiropas jūdi emancipējoties aktīvi iesaistījās apkārtējās sabiedrības dzīvē, turpretī hasīdismam ir raksturīgs mazāks dinamisms, tieksme noslēgties savās kopienās. Tādu kopienu pārstāvji pievērsās savai videi tradicionāliem arodiem, dzīvoja vienkopus īpašos kvartālos vai ielās, centās nesajaukties ar tautu, kuras vidū dzīvoja. Latvijas ebreju vēsturē tā gan nebija vienīgā tendence.

Uzskata, ka mūsdienu Austrumeiropas hasīdismam piemīt lielāka dievbijība atšķirībā no Rietumiem, kur jūdaisms bieži vien ir nekas vairāk kā etnogrāfisku uzskatu un rituālu kopums, kas noder vienīgi nacionālās identitātes izteikšanai.

Jūdaisms blakus kristietībai ir viena no Latvijas divām vēsturiskajām reliģijām. Latvijā vēsturiski ir pārstāvēts gan Rietumeiropas vācu apgaismības ieviestais jūdaisms (*haskalā*), gan hasīdisms. Liels hasīdisma garīgais centrs 20. gadsimta sākumā bija Viļņa.

GRĀMATAS RELIĢIJA

Jaunajā Derībā aprakstītajās Jēzus gaitās bieži ir minēta sinagoga, kaut gan Jēzus apmeklēja arī Templi. Varam spriest, ka toreiz, kristīgās ēras pirmajos gados, paralēli bija divas reliģiskā kulta formas – Tempļi un sinagoga. Otra jūdaisma forma – sinagoga – ir vēl tagad. Modernā jūdaisma reliģiskie rituāli ir saistīti ar Svētajiem Rakstiem – Toru. Dievbijīga Svēto Rakstu lasīšana ir ļoti sena ebreju tradīcija, kas sākusies ne vēlāk kā 1. gadu tūkstoši pirms kristīgās

ēras. Šī gadu tūkstošus senā tradīcija ir viens no iemesliem, kāpēc ebreji ir tik spējīgi zinātniskajā un intelektuālajā darbā.

Lūk, kāds nostāsts, kas saglabāties kopš 3. gadsimta Talmudā. Bībelē (Izceļošanas grāmata: 19) ir aprakstīts, kā Mozus uzkāpa Sīnāja kalnā, lai saņemtu Dieva likumus jeb baušļus. Patiesībā Bībelē nav pastāstīts viss, ko Mozus tur piedzīvojis. Mozus ieraudzījis pašu Dievu, kas licis katram Toras burtam virsū mazu kronīti. Mozus izbrīnījies lūdzis paskaidrot notiekošo. Dievs paskaidrojis, ka pēc daudziem gadiem pasaulē parādīsies cilvēks, vārdā Akiba Jāzepa dēls, kurš prātis no ikviena Toras burtā atvasināt ļoti daudz likumu. Mozus saprata, ka tas Likums, kuru viņš saņems no Dieva, lai to nodotu tautai, ir lietojams ikvienā vēsturiskā situācijā, skaidrojot to saskaņā ar attiecīgā laikmeta apstākļiem. Šajā skaidrošanas procesā nozīmīgs ir ikviens burts, ikviena zīme. Tagad saprotam, kāpēc ortodoksālie jūdi, lasot Toru, visu laiku klanās; tādā veidā viņi izsaka cieņu ikvienam Toras vārdam.

Mozus gribēja redzēt šo diženo rakstu skaidrotāju. Viņa vēlēšanās piepildījās – palūkojies apkārt, viņš atklāja, ka ir pagājuši tūkstoš gadu un ka viņš atrodas telpā, kurā Akiba Jāzepa dēls māca saviem skolniekiem Toru. Mozus apsēdās tālākajā stūrī, jauniesācēju pulkā, un sāka klausīties. Pagāja kāds laiks, un viens skolnieks Akibam uzdeva jautājumu: "Uz kādu autoritāti ir balstīts jūsu likuma skaidrojums?" Atbilde bija: "Uz to likumu, kuru saņēma Mozus Sīnāja kalnā." Galīgi apjucis, Mozus jautāja Dievam: "Bet, ja Tev ir tāds gudrs vīrs, kāpēc tad ne viņam, bet man Tu uzdevi nest Likumu ļaudīm?" Uz šo jautājumu viņš saņēma strupu Dieva atbildi: "Klusē! Tāda ir Mana griba."

Gadsimtu gaitā, vienkāršoti skaidrojot Jēzus opozīciju sava laika jūdu ārišķīgajai reliģiozitātei, ir radies iespaids, ka jūdaisms ir kaut kas ļoti pārakmeņojies, ka tajā nav vietas patiesai sirds ticībai Dievam. Par to, ka tas tā nepavisam nav, pārliecina cits nostāsts, kas atrodams Vācijā 13. gadsimtā sarakstītajā ebreju *Godbijīgo grāmatā*.

Dzīvojis reiz kāds ebreju gans, kurš bijis tik dumjš, ka nepratis Dievu lūgt. Savu lūgšanu viņš izdomājis pats, kuru atkārtojis ik dienas: "Pasaules Valdniek! Tu droši zini, ka, gadījumā ja Tev būtu lopi un Tu tos uzticētu man ganīt, es, kas no visiem ņemu maksu, no Tevis neņemtu, jo es Tevi mīlu." Nejauši kāds mācīts vīrs noklausījies mulķa lūgšanu, teicis, ka tā Dievu nelūdz, un iemācījis ganu, kā to pareizi darīt. Gans no sākuma darījis, kā mācīts, tad viņam kaut kas piemirsies, un beigu beigās viņš atmetis kā savu veco lūgšanu, tā arī jauniemācīto.

Kādu nakti tam gudrajam vīram, kurš tika mācījis ganu Dievu lūgt, rādās sapnis, kurā viņš sadzird no debesīm balsi, kas viņam saka tādus vārdus: "Aizej pie gana un saki, lai viņš turpina Dievu lūgt tā, kā viņš to darīja līdz laikam, kad tu viņu pirmo reizi satiki. Jo tu esi Man atņēmis vienu no tiem, kuriem pieder nākotnes valstība." Nostāsts beidzas ar morāli: "Dievs meklē mūsu sirdis!"

DIEVS, CILVĒKS UN ĒTIKA

Ja esam lasījuši Bībeli, īpaši – Veco Derību, tad galveno par jūdaisma un ebreju tautas senvēsturi zinām. Vecā Derība ir ne tikai reliģisks teksts. Tas ir svarīgs vēstures avots, kuru pētot vēsturnieki rekonstruē ebreju tautas vēsturi. Lasot Veco Derību, var iegūt diezgan pilnīgas ziņas par Israēļa vēstures un reliģijas pirmsākumiem. Tajā redzams, cik lielā mērā civilizētas valsts un sabiedrības izveidošanās ir saistīta ar reliģiju.

Jūdaisms ir skaitliski mazas tautas reliģija, bet tā ir unikāla savā kvalitātē. Senās pasaules reliģijās atrodama viendievības ideja, bet tā ir apslēpta dažādos simbolos, un mūsdienų pētnieki domā (ar senās pasaules cilvēkiem izrunāties vairs nav iespējams), ka vienkāršā cilvēka ikdienas reliģiozitātē tomēr domnēja daudzdievība (zinātnē to sauc par *politeismu*).

- 1) Jūdu tauta – gan liels, gan mazs – kopš vissenākajiem laikiem zināja, ka ir viens Dievs.
- 2) Jūdaisms bija pirmā reliģija pasaulē, kas atskārta, ka Dievs nav attēlojams, ka Viņš ir būtība, kas stāv pāri redzamajai un taustāmajai pasaulei un ārpus tās, jo citādi Viņš nevarētu būt šīs pasaules radītājs.
- 3) Jūdaisms ir pirmā reliģija, kura par savu vislielāko svētumu ir atzinusi grāmatā pierakstītu Dieva vārdu, Viņa vēstījumu (Derību) savai izredzētajai tautai.
- 4) Jūdaisms ir pirmā reliģija, kurā galvenais ir ētisko likumu (baušļu) izpildīšana, nevis piedalīšanās ārējos rituālos.

Jūdi lūdz Dievu pie Jeruzalemes "Raudu mūra"

"Raudu mūris" saskaņā ar jūdu ticību ir Salamana (Zālamana) tempļa sienas daļa. Pie tā stāv dievlūdēji (vecāki cilvēki sēž) un lasa reliģiskos tekstus, ritmiski paklanīdamies ikvienam Toras vārdam. Spraugās starp lielajiem sienas akmeņiem ieliek papīra zīmītes ar lūgumiem, kas adresēti Dievam. Zem mūrim blakus esošās celtnes arkas atrodas Svēto Rakstu krātuve.

KO JŪS ZINĀT PAR MODERNO JŪDAISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Pie jūdaismam piederīgie uzskata, ka viņi ir ar Dievu zināmās partnerattiecībās; ja viņi izpildīs Dieva prasības, Dievs viņus apbalvos.
2. Jūdi uzskata, ka Dievs ir uzticīgs savam apsolījumam pat tad, kad cilvēki atkāpjas no saviem pienākumiem pret Dievu.
3. Jūdi vēl aizvien gaida Mesijas atnākšanu.
4. Jeruzalemes sagraušana 70. gadā ir dziļi iespaidojusi jūdaisma reliģiju.

JŪDAISMS MŪSDIENĀS

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz mūsdienu jūdaismu,
- b) uz jūdaisma svētkiem,
- c) uz ebrejiem Latvijā,
- d) neattiecas ne uz mūsdienu jūdaismu, ne uz jūdaisma ētiku, ne uz ebrejiem Latvijā?

"Simhat-Tora", nacionālisms, sinagoga, "Seder", košera ēdiens, zoroastrisms, holokausts, šabats.

Jūdaisms blakus kristietībai ir viena no divām Latvijas vēsturiskajām reliģijām. Latvijā vēsturiski ir bijis izplatīts jūdaisma hasīdisma virziens.

EBREJI LATVIJĀ

Ebreju apmešanās laiks Latvijā nav precīzi datēts. Pēc dažādām norādēm, tas varētu būt 14.–16. gadsimts Kurzēmē un 17. gadsimts – Latgalē. Rīgā un Vidzemē tas ir vēlāk.

Par Austrumeiropas ebreju kopienas centru uzskata Rečpospolitu – Poļu-Lietuviešu lielvalsti, kuras sastāvā kopš 1561. gada ir bijusi arī daļa Latvijas – Latgale, kā vasaļvalsts – arī Kurzeme. Polijā pirms 16. gadsimta ebrejiem bija autonomija, kādas nevienā citā valstī un laikā, izņemot Izraēlu, ebrejiem nekad nav bijis.

Pašlaik Latvijā dzīvo aptuveni 15 000 ebreju, no tiem 14 000 – Rīgā. Rīgā darbojas viena sinagoga un viens lūgšanu nams. Sinagogas ir arī Daugavpilī un Liepājā. Pie jūdaisma Latvijā pieder aptuveni 6000 cilvēku. Rīgā ir divas ebreju vispārizglītojošās skolas, viena no tām – ar reliģisku ievirzi.

HOLOKAUSTS (ŠOAH)

No 1933. līdz 1945. gadam vāciešu sāktā Eiropas ebreju masveida nogalināšana tiek apzīmēta kā holokausts (*šoa*). Austrumeiropas ebreju pasaules iznīcināšanu veicināja arī tā sauktās tīrīšanas Padomju Savienībā; kopš divdesmitajiem gadiem tās viļņveidīgi vērsās pret tur dzīvojošajiem ebrejiem. Ar šo 20. gadsimta noziegumu ir varmācīgi aprauta daudzus gadu simtus ilgusī šīs reliģiski etniskās kopienas vēsture Austrumeiropā.

Kā liecina pēdējo gadu vēsturiskie pētījumi, naidis pret ebrejiem, kas izvē-

sās nacisma periodā Vācijā, brieda ilgāku laiku pirms Hitlera nākšanas pie varas. Jau 19. gadsimta otrajā pusē Francijā un Vācijā nāca modē uzskati, ka kristietība ir “ebreju ticība” un ka ir jāatgriežas pie savas “senās reliģijas”. Nacionālisms bija nostiprināms ar ķeltu vai teitoņu reliģiju, kuru ar steigu mēģināja rekonstruēt un attīstīt. Šis process bija nesaraucjami saistīts ar ienaidu pret visu svešo, nenacionālo, un par tādu kļuva ne tikai ebreju tauta un viņu ticība – jūdaisms, bet pat tradicionālā kristietība, no kuras nacistiskajā Vācijā tika prasīts, lai tā atzītu Jēzu Kristu par “ārieti” un atteiktos no jūdaisma reliģiskā mantojuma, piemēram, no Vecās Derības.

Izraisījās trīs lielas tragēdijas: Pirmais un Otrais pasaules karš un ebreju holokausts (*šoa*). Bojā aizgāja seši miljoni ebreju. Ik gadu 4. jūlijā Latvijā tiek atzīmēta Ebreju tautas genocīda upuru piemiņas diena. 1941. gada 4. jūlijā tika nodedzināta Rīgas galvenā sinagoga kopā ar tur sadzītiem ebrejiem. Šīs sinagogas vietā esošais memoriāls atrodas Gogoļa un Dzirnavu ielas stūrī.

JŪDAISMA RITUĀLI

Jūdaismu var pieņemt, bet dabiski tas ir mantojams no mātes. Citiem vārdiem – ja tava māte vai mātes māte ir ebrejiete, tad arī tu esi ebrejs un piederīgs pie jūdaisma. Astotajā dienā ebreju zēnam nogriež priekšādu un iedod ebreju vārdu. Trīspadsmit gadu vecums ir pilngadības laiks, un zēnu, kas ir apguvis ebreju valodas rakstību un zināšanas par Bauslību (*micvah*) sinagogā aicina publiski lasīt Toru. Reliģiozām jūdām trīs reizes dienā jāpiesauc Dievs, turklāt galvai jābūt apsegta vismaz ar *kipu* – mazu apaļu cepurīti.

Vēl viens reliģiskās dzīves noteikums ir *košera* ēdiens. Gaļas ēdienos nedrīkst būt asiņu, kas saskaņā ar seniem jūdu priekšstatiem ir dvēseles, tātad – dzīvības spēka, nesējs. Tāpat nav atļauts vienā maltītē lietot piena un gaļas produktus, nav pieļaujama arī cūkgaļas, molusku, vēžu lietošana. Tur, kur dzīvo lielākas ebreju etniskās grupas, piemēram, Ņujorkā, ir daudz *košera* restorānu. Šajos restorānos tiek ievēroti šie un vēl citi reliģiskie noteikumi ēdiena sagatavošanā un pasniegšanā.

Šabats ir īpaši svarīga reliģiskās dzīves sastāvdaļa. Šabats ir sestdiena (ebrejiem tā ir septītā diena, bet svētdiena ir pirmā diena nedēļā), kad tiek atzīmēts prieks par Pasaules radīšanas pabeigšanu, kā arī par jūdu tautas iziešanu no Ēģiptes zemes. Šabats sākas jau piektdienā ar saules rietu. Ģimenes tēvam tā ir sinagogas apmeklējuma diena, bet mātei pirms tam ir jā rūpējas par šabata maltīti, kuras sastāvā jābūt divām pītām maizēm (*hala*) un vīnam, pār kurām tēvs izrunās svētīšanas vārdus, un jāiededzina divas sveces. Šabatā nav atļauts nekāds darbs; nereti notiek sīvas reliģiskās diskusijas par to, kādas aktivitātes ir uzskatāmas par “darbu” un kādas – ne (piemēram, dzīvības glābšanas pienākumi).

Bez ikdienas rituāliem ir arī gada cikla svētki, kuri sākas ar Jauno gadu (*Roš-hašana*), kas iekrīt septembrī un oktobrī. Jaunais gads līdzīgi šabatam atgādina pasaules radīšanu, tad sinagogā pūš auna ragā (*šofār*), un visi ir aici-

nāti priecāties, nožēlot grēkus un salīgt mieru ar pāridarītājiem. Šo svētku ēdiens ir āboli ar medu. Tomēr ar *Roš-hašana* sākas arī grēku nožēlas laiks, kas beidzas ar galvenajiem jūdu svētkiem – *Jom-kipur*, kad 24 stundas ir jāgavē un augu dienu jāuzturas sinagogā.

Ļoti priecīgi svētki ir *Simhat-Tora*, kad ir izlasīts viss Toras rullis; to lasīja pamazām, visu gadu. Tad ar dziesmām un dejām visi seko Toras ruļļa nesējam, lai atkal sāktu jaunu Toras lasīšanas gada ciklu.

Pesah kristīgajā vidē dēvē par “jūdu lieldienām”, jo šie svētki aptuveni sakrīt ar kristīgo Lieldienām. *Pesah* svētkos atzīmē jūdu tautas iziešanu no Ēģiptes, un tad mājās notiek īpašs mielasts – *sedēr*, kad uz galda tiek nolikta vīna glāze “Pravietim Elijam”, kuram saskaņā ar reliģiskajiem priekšstatiem ir jāierodas kā pirmajam vēstnesim pirms Mesijas (*mašiah*) atnākšanas. Šajā dienā ēd tikai *macu*, kas ir neraudzēta maize. Tā simbolizē to steigu, kādā Israēļa tauta pameta Ēģipti, jo toreiz mīkla nebija paguvusi pat uzrūgt. Raugs vienlaikus simbolizē cilvēciskās kaislības, un šajos svētkos tām nevajadzētu būt. Neraudzētās maizes kā Euharistijas (svētā vakarēdiena) elementu no šiem svētkiem ir aizguvusi arī kristīgā Baznīca Rietumos.

Ir vēl dažas svinamas dienas, par kurām varat pavaicāt saviem draugiem un paziņām no ebreju ģimenēm.

KO JŪS ZINĀT PAR MŪSDIENU JŪDAISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Jūdaisms Latvijā ir parādījies Padomju Savienības laikos.
2. Jūdaisms ir konsekvents monoteisms.
3. Sieviete nevar kļūt par rabīnu.
4. Tā kā kristietība ir vēsturiski saistīta ar jūdaismu, tad ebrejus ir viegli padarīt par kristiešiem.

SARUNA

■ Izskaidrojiet, kāpēc skaitliski nelielajai ebreju tautai ir bijis tik daudz ienaidnieku?

ZOROASTRISMS

Evita Liepiņa

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz zoroastrismu,
- b) uz reliģisko duālismu,
- c) uz zoroastrismu un reliģisko duālismu,
- d) neattiecas ne uz zoroastrismu, ne uz reliģisko duālismu?

Baptisms, Avesta, Anra Mainju, Uguns altāri, katolicisms, Vendidāds, Ahura Mazda.

Zoroastrisms ir viena no senākajām reliģijām pasaulē, kas ir dzīva vēl joprojām. Tā ir radusies, priesterim Zaratustram reformējot senpersiešu reliģiju. Pamudinājumu uz reliģijas reformu Zaratustra saņēma no Dieva *Ahura Mazdas* (tulkojumā – “Gudrības Kungs”). Zoroastrisms bija Persijas impērijas oficiālā reliģija un tās teritorijā pastāvēja no 6. gadsimta pirms kristīgās ēras līdz kristīgās ēras 7. gadsimtam, kad Persijā iebruka islāms.

SVĒTIE RAKSTI

Zoroastriešu Svētie Raksti ir *Avesta*. *Avesta* nozīmē – likums. *Avesta* sastāv no *Jasnas* – kulta tekstiem, *Visperedā* – lūgšanām, *Jaštas* – slavas dziesmām, *Vendidāda* – priesteru rokasgrāmatas ar norādījumiem par to, kas jāievēro dēmonu darbības gadījumā, par nešķīstību un šķīstīšanos.

Bez Svētajiem Rakstiem ir arī cita literatūra, kas apraksta zoroastriešu rituālu izpildi, pasaules radīšanu, debesis un Elli.

KULTS

Zoroastrismā ir neskaitāmi rituāli, kas paredzēti gan ikdienas dzīves gadījumiem, gan svarīgākajiem cilvēka dzīves notikumiem.

Zoroastrisma kulta centrā ir uguns, kas ir Ahura Mazdas simbols. Ne svētki, ne ceremonijas un rituāli nenotiek bez uguns klātbūtnes. Uguns zoroastrismā ir svēta, un tai neļauj izdzist. Zoroastriešiem ir uguns tempļi (tā tos sauc tikai tāpēc, ka tempļu centrā ir uguns altāris). Uguns altāri ir arī katrā zoroastriešu dzīvojamā mājā. Ļoti svarīgas zoroastriešiem ir lūgšanas, tempļa dievkalpojumi, ģimenes un bērnu rituāli. Tie visi veido zoroastriešu kultu.

Zoroastrismā visspilgtākais ir bērnu rituāls. Zoroastrieši tic, ka visa matēri-

Ahura Mazdas simbols

Spārni apzīmē dvēseles progresu. Spārni ir sadalīti trīs daļās, simbolizējot labās domas, labos vārdus un labos darbus, kas ir zoroastriešu dzīves moto. Riņķis, kas atrodas centrā, simbolizē Visuma mūžību vai dvēseles mūžīgo dabu. Kā riņķim tam nav ne sākuma, ne beigu. Figūras iekšpusē ir vecs vīrs, kurš simbolizē vecuma gudrību. Viena viņa roka norāda augšup, sakot, ka ir tikai viens virziens, kas zoroastrietim jāizvēlas. Otrā rokā viņš tur mazāku riņķi – apsolījuma gredzenu, jo, kad zoroastrietis dod solījumu, tas ir kā riņķis, ko nevar lauzt.

Ar spalvām rotātā aste simbolizē pretstatu spārniem, proti, sliktās domas, sliktos vārdus un sliktos darbus. Divi izliektie pavedieni no vidukļa nozīmē cilvēka pieredzes divējādību. Caur labajām domām cilvēks var iegūt labo izvēli, pretējā gadījumā – sliktu izvēli.

ja, kas mirusi, ir ļauna un pilna ar dēmonisko infekciju. Tāpēc mirušo ķermeni nedrīkst apglabāt zemē, nedrīkst sadedzināt vai nogremdēt ūdenī, jo zeme, uguns un ūdens ir zoroastrisma svētās stihijas, kuras apgānīt ir aizliegts. Šādu priekšstatu iespaidā radušās dakhmas jeb “klusēšanas torņi”. Dakhmās izliek mirušo ķermeņus, lai tos saplosītu suņi vai putni. Kaulus, kas paliek pāri, iemet šim nolūkam paredzētā bedrē.

ZOROASTRIEŠU ĒTISKIE LIKUMI

Zoroastrisma ētiskie likumi ir cieši saistīti ar reliģisko dzīvi. Zoroastriešu galvenais ētiskais vadmotīvs ir “domāt labas domas, runāt labus vārdus, darīt labus darbus”. Šāds moto ir radies tāpēc, ka zoroastriešiem ir priekšstats par cīņu starp labo un ļauno. Šīs cīņas rezultāts ir atkarīgs no cilvēka rīcības. Labais ņem virsroku pār ļauno, t. i., labais uzvarēs, ja cilvēki domās labas domas, runās labus vārdus un darīs labus darbus. Zoroastrieši tic, ka labais uzvarēs, tāpēc arī rīkojas atbilstoši šai ticībai.

Šis zoroastriešu ētiskais vadmotīvs, kā arī tam līdzīgas ētikas kategorijas labi atspoguļojas zoroastriešu priesteru pamācībā jaunlaulātajiem pēc noslēgtās laulības:

“Izpalīdzīgā Ahura Mazdas vārdā lai jūsu laime pieaug. Lai jūs būtu izcili. Mēģiniet darīt labus darbus. Esiet cienījami, tos darot. Nedomājiet neko citu kā vienīgi patiesību. Nerunājiet neko citu kā vienīgi patiesību. Nerīkojieties savādāk kā vienīgi pareizi.

Izvairieties no sliktām domām. Izvairieties no sliktiem vārdiem. Izvairieties no sliktiem darbiem. Nedariet neko bez rūpīgas apdomāšanas. Bagātību iemantojiet godīgi. Sakiet, kāda ir patiesība, pirms to ir pateicis kāds cits. Pret saviem draugiem esiet pieklājīgi un laipni. Izvairieties no dūsmām. Negrēkojiet, lai izvairītos no kauna. Neesiet godkārtīgi. Nekaitiniet citus. Neesiet augstprātīgi. Neatņemiet citiem viņu īpašumu. Esiet strādīgi savos darbos. Turieties tālu no citu sievām un vīriem. Dariet labu dievbijīgajiem un tikumīgajiem. Nestrīdieties ar atriebīgajiem. Neesiet draugos ar augstprātīgajiem. Nesaejieties ar apmelotājiem vai tenkotājiem. Nesaejieties ar tādām, kuriem ir slikta slava. Cīnieties ar saviem ienaidniekiem tikai godīgā ceļā. Sapulcēs runājiņiet tikai tad, kad kārtīgi visu esat pārdomājuši. Esiet vēl cēlāki nekā jūsu tēvi. Esiet šķīsti. Esiet auglīgi kā zeme. Vienmēr turiet labo ticību un sargājiņiet savu labo slavu. Esiet slaveni kā Zaratustra. Atzīstiet par Dievu tikai Ahura Mazdu, Vīszinošo Kungu. Slavējiņiet Zaratustru kā savu garīgo vadītāju un pret Anra Mainju, Ļauno garu, izturieties ar nicinājumu."

KO JŪS ZINĀT PAR ZOROASTRISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Zoroastrieši ir uguns pielūdzēji.
2. Zaratustra ir reliģijas dibinātājs.
3. Nosaukums "zoroastrisms" radies jau pašā šīs reliģijas sākumā.
4. Mūsdienų Irānā zoroastriešus apspiež musulmaņi.
5. Zoroastrisms ir ietekmējis kristietību, jūdaismu un arī islāmu.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

■ Pārdomājiņiet, kādi ir jūsu un jūsu tuvinieku vai draugu priekšstati par to, kā radusies kristietība. Pavaicājiņiet viņiem, ko viņi zina par kristietības izcelšanos.

KRISTĪTĪBAS PIRMSĀKUMI

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz kristietību,
- b) uz Jēzus Kristus dzīvi,
- c) uz kristietības vēsturi,
- d) neattiecas ne uz kristietību, ne uz Jēzus Kristus dzīvi, ne uz kristietības vēsturi?

Baznīca, Mārtiņš Luters, ortodoksija, budisms, reformācija, mūnisms, augšāmcelšanās no mirušajiem, ticība, krustā sišana.

KRISTĪTĪBA – EIROPAS VĒSTURISKĀ RELIĢIJA

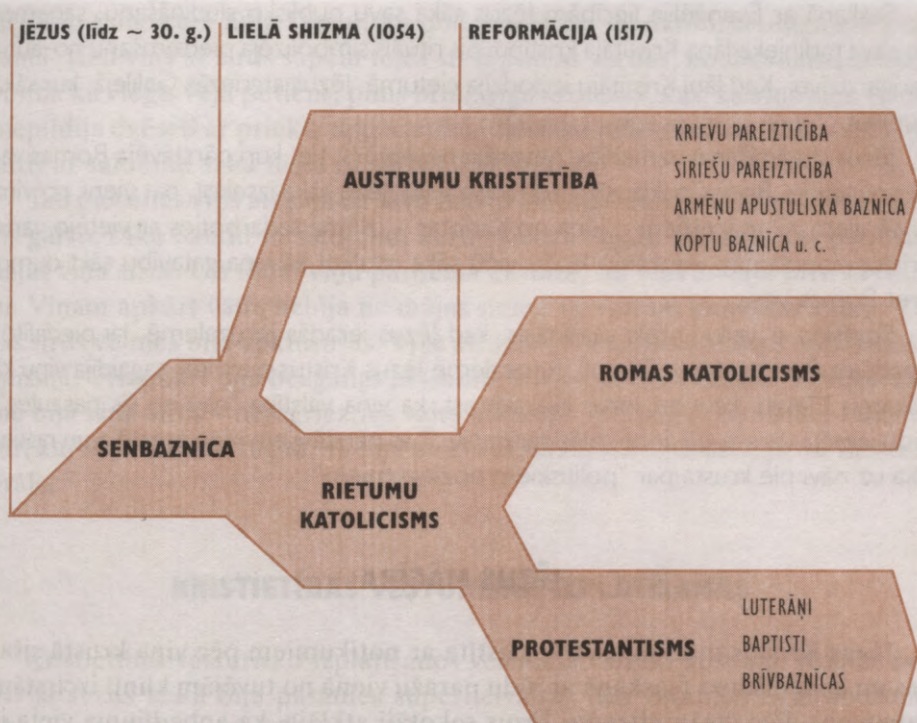
Kristietības dibinātājs ir Jēzus Kristus, un kristietības reliģiskās normas ir dziļi iespaidojušas to sabiedrību, kurā mēs dzīvojam. Ja esam redzējuši kino-filmās citas zemes, piemēram, Indiju vai Ķīnu, zinām, ka tur cilvēkiem ir atšķirīgas uzvedības normas; turienes māksla un arhitektūra ir citāda, arī attiecības ģimenē būtiski atšķiras no tām, pie kādām esam pieraduši mēs. Arī mēs citu kultūru pārstāvjiem šķietam savādi un eksotiski. Viņu acīs mēs esam kristieši – neatkarīgi no tā, vai patiesi tādi esam. Ar to ir domāta kristīgā kultūra, jo tā ir veidojusies kristietības 2000 gadu ilgās pastāvēšanas iespaidā.

Kristietība ir pasaulē visvairāk izplatītā reliģija, kuras piekritēji (1800 miljoni) dzīvo ne tikai Eiropā, bet arī Austrālijā, Āzijā un Amerikā. Kristiešu skaits īpaši pieaug Dienvidamerikā un Āfrikā. Kristietības vērtību orientācija ir iespaidojusi mūsdienu priekšstatus par morāli, cilvēka tiesībām, brīvību, demokrātiju, nepieciešamību rūpēties par ikvienu sabiedrības locekli. Kristietība, būdama mijiedarbībā ar dažādām kultūrām, tomēr nekad pilnībā nav saaugusi ar kādas vienas tautas, sociālas grupas vai valsts interesēm, lai gan ir bijuši periodi, kad tā izmantota arī kā ideoloģija. Ar to saistītas tumšās lappuses kristietības vēsturē.

JĒZUS KRISTUS DZĪVE

Jēzus Kristus ir dzimis mūsu gadu skaitīšanas ēras sākumā (domājams, 4.–6. gadā pirms kristīgās ēras; precīzs dzimšanas gads nav zināms). Viņš ir nodzīvojis nedaudz vairāk par 30 gadiem, pieaugušā vecumā nepametot Palestīnas (tagadējās Izraēlas) robežas.

Tauta, pie kuras piederēja Jēzus Kristus, bija jūdi (ebreji), kurus pārvaldīja vietējie valdnieki. Šos valdniekus iecēla Romas imperators pēc savas izvēles. Dažas te-

Kristietības virzieni

ritorijas, kurās dzīvoja jūdi, bija tiešā Romas ierēdņu pārvaldīšanā. Viens no šādiem pārvaldniekiem bija Poncijs Pilāts.

Daļa jūdu tautas (priesteri, aristokrāti) pieņēma romiešu valdīšanu, kamēr netika skartas viņu materiālās intereses. Tomēr daudzi jūdi nevēlējās samierināties ar romiešu varu. Daži, piemēram, farizeji, kuri bija Svēto Rakstu zinātāji un reliģijas skolotāji, koncentrējās uz reliģiskajiem jautājumiem, nepievēršot lielu uzmanību tam, kas notika politikā. Citi organizēja sacelšanās. 66. gadā sākās jūdu karš, kas beidzās ar sakāvi 73. gadā, Jeruzalemes izpostīšanu un tās aizstāvju aizvešanu verdzībā.

Kopš Babilonijas verdzības laikiem jūdi sapņoja par "Tā Kunga dienu", proti, dienu, kad Dievs nāks glābt savu tautu no verdzības. Šādu Dieva "svaidīto" (Mesiju) visbiežāk iedomājās kā varenu valdnieku, kas ar savu karaspēku iznīcinās apspiedējus un nodibinās "tūkstošgadīgu taisnības valstību".

Jēzus ir dzimis Jūdejas pilsētā Bētlēmē, vēlāk dzīvojis Galilejā, kas tika uzskatīta par reliģiskajā ziņā atpalikušu rajonu, jo tur dzīvoja daudz ieceļotāju un jūdu no jauktajām ģimenēm.

Jēzus dzimtsraksti liecina, ka viņš ir piederējis pie karaliskās Dāvida cilts. Jēzus dzimis Dāvida pilsētā Bētlēmē, bet viņa dzimšanas apstākļi bija neparasti – Dieva Dēlam bija lemts nākt pasaulē kūtiņā, kas bija iekārtota alā. Evaņģēlijos Jēzus dzimšana ir aprakstīta kā brīnumains notikums.

Ģimene, kurā Jēzus uzauga, jādāmā, bija cienīta, tomēr nepiedēra pie aristokrātijas. Nācarete – Jēzus jaunības pilsēta – bija tālu no lielajiem kultūras centriem, tāpēc, šķiet, viņš bija guvis reliģisku izglītību vietējā sinagogā.

Saskaņā ar Evaņģēlija liecībām Jēzus sāka savu publisko sludināšanu, saņemot no sava radnieka Jāņa Kristītāja kristību. Šis rituāls simbolizēja piedzimšanu no jauna garīgai dzīvei. Kad Jāni Kristītāju ieslodzīja cietumā, Jēzus atgriezās Galilejā, kur sāka sludināt.

Jēzus sludināšanai uzmanību nevarēja nepievērst tie, kuri pārstāvēja Romas varu un vietējo, Romai paklausīgo administrāciju. Jēzu sāka izsekot, pat viens no viņa tuvākajiem 12 mācekļiem – Jūda no Kariotas – izlēma sadarboties ar vietējo varu. Kristus popularitāti vienkāršo ļaužu vidū sāka iztulkot kā viņa gatavību sākt dumpi pret Romas varu.

Konflikts ar varu kritiski saasinājās, kad Jēzus ieradās Jeruzalemē, lai piedalītos ikgadējos *Pesah* svētkos Templī. Jeruzalemē Jēzus Kristus piekritēji sagaidīja viņu kā nākamo Mesiju, kaut arī Jēzus lika saprast, ka viņa valstība "nav no šīs pasaules". Jūdu vietējā vara kopā ar oficiālās garīdzniecības pārstāvjiem viņu arestēja un notiesāja uz nāvi pie krusta par "politiskiem noziegumiem".

JĒZUS MĀCĪBA

Jēzus Kristus mācība ir cieši saistīta ar notikumiem pēc viņa krustā sišanas un apbedīšanas (saskaņā ar jūdu paražu vienā no tuvējām klintī izcirstām kapenēm). Pēc divām dienām Jēzus sekotāji atklāja, ka apbedījuma vieta ir tukša. Vēlāk mācekļi laiku pa laikam – brīžos, kad viņi to bija vismazāk gaidījuši – satika Jēzu Kristu, kuru jau bija pagrūti pazīt. Viņš mēdza ienākt slēgtās telpās cauri sienām un tikpat neparasti pazust. Tikai pēc Jēzus krusta nāves apustuļi pa īstam sāka saprast, par ko bija Jēzus mācība; tajā domāta bija Valstība, kurā cilvēks turpina dzīvot pat tad, kad viņš ir miris, un Kristus ir šīs Valstības valdnieks. Piecēlies no kapa un turpinot savu dzīvi citā dimensijā, citā kvalitātē jeb "garīgā miesā", kā to formulēja apustulis Pāvils (Pāvils ceļojuma laikā uz Sīrijas lielpilsētu Damasku pats bija ticies ar Jēzu līdzīgā veidā pēc Viņa nāves), Kristus ir cilvēces glābējs (Pestītājs), kurš uzvarējis nāvi un atpestījis pasauli.

Visi ir aicināti uz dzīves turpinājumu Dieva valstībā. Tomēr tas ir pieejams tikai tiem, kuri ievēros to mācību, kuru sludināja Jēzus. Saskaņā ar evaņģēliju taisnākais ceļš uz to – nožēlot grēkus un ticēt, ka Jēzus ar savu upuri pie krusta, nāvi un augšāmcelšanos atbrīvo mūs no ļaunuma varas. Tātad dzīves pārpilnība sākas jau šīs zemes dzīvē un savu galīgo piepildījumu rod pēcnāves eksistencē. Ir atrodamas liecības, ka jau savas šīs zemes dzīves gaitā iespējams piedzīvot nākamās Valstības brīnumu ar īpašu spēku. Šo garīgo pieredzi parasti ir diezgan grūti pārstāstīt, jo tā ietver tādas kvalitātes un pieredzējumus, kam nav līdzīgu mūsu ikdienas valodā.

Viens reliģiska pieredzējuma piemērs, kuru apraksta grieķu mūks Josefs par sevi trešajā personā: "Kad rietēja saule, viņš, sēžot uz akmens, raudzījās uz Apskaidrošanās dievnamu kalna virsotnē un raudot ar satriektu sirdi pie sevis runāja: "Ak Kungs, kā Tu apskaidrojies savu mācekļu priekšā, apskaidrojies arī manā sirdi! Pārtrauc manas kaislības, padari rāmu mani sirdi! Dod

lūgšanu tam, kurš lūdz Dievu, un dod pastāvību manam izklaidīgajam prātam!” Kad viņš ar sirds sāpēm teica šīs lūgšanas vārdus, no dievnama atnāca vēsma kā viegls vēja pūtiens, pilns brīnišķīga aromāta, kas, kā viņš man teica, piepildīja dvēseli ar prieku, apgaismību, dievišķu mīlestību, un, lūk, – no viņa sirds ar saldumu sāka tecēt nepārtraukta lūgšana.

Tad piecēlies viņš aizgāja uz savu dzīves vietu, jo bija jau vakars, un, noliecis galvu, sāka baudīt to saldumu, kuru sniedza viņam lūgšana, kas pati risinājās viņa sirdī. Un tūdaļ viņu pārņēma ekstāze, un viņš atstāja savu ķermeni. Viņam apkārt vairs nebija ne mājas sienu, ne vietējo klinšaino kalnu. Visas sirds vēlmes bija apklusušas. Viņš atradās pilnīgā klusumā un apžilbinošā gaismā. Visapkārt bija bezgalīgs plašums. Ķermeņa vairs nebija. Vienīgā vēlme bija viņa sirdī – neatgriezties vairs ķermenī, bet palikt uz visiem laikiem tur, kur viņš atradās tagad. Tā bija pirmā ekstāze, kuru piedzīvoja tas klosterbrālis.”

KRISTIETĪBAS VĒSTURISKĀ IZPLATĪŠANĀS

Kristietības vēsturisko izplatīšanos veicināja vairāki apstākļi. Romas impērija Jēzus laikā bija pasaules superlielvalsts. Tās varēnība neierobežojās tikai ar šīs valsts robežām, kas stiepās no Persijas robežām austrumos līdz Atlantijas okeāna krastiem rietumos un no tagadējās Francijas ziemeļos līdz Nūbijas tuksnesim Āfrikā. Romas impērija izveidojās uz vecākas lielvalsts pamatiem. Runa ir par Maķedonijas Aleksandra lielvalsti, kuru šis spējīgais grieķu karavadonis iekaroja 4. gadsimtā pirms kristīgās ēras. Pateicoties Maķedonijas Aleksandra karagājieniem, izveidojās neaptverami plaša infrastruktūra, proti, ceļi, sakari, kultūras kopība un – galvenais – grieķu valodā runājošas kopienas, kuras austrumos izveidoja pat atsevišķas hellēnizētas (grieķu–austrumnieku) valstis (piemēram, Ēģiptē valdīja maķedoniešu dinastija Ptolemaji). Indijas ziemeļos bija Kušas valsts, un nav brīnums, ka Jēzus māceklis apustulis Toms varēja sludināt Indijā. Arī šīs zemes ziemeļos bija cilvēki, kas varēja uzklaut viņa grieķu valodā teikto.

Ne velti 1. un 2. gadsimta kristīgā literatūra ir sarakstīta grieķu valodā. Ar šīs valodas palīdzību kristietība izplatījās visas Romas impērijas nostūros. Jau 1. gadsimta beigās kristietībai ir daudz anonīmu, vēsturei nepazīstamu sludinātāju un izplatītāju; citādi nevar izskaidrot šīs reliģijas ātro izplatīšanos.

Kopš 2. gadsimta beigām grieķu valoda savu lomu pakāpeniski sāka zaudēt Romas impērijas rietumu apgabalos, kuri ietvēra Itāliju un galvaspilsētu Romu (Rietumroma). Šeit kā starptautisku valodu lietoja latīņu valodu, kuru apguva barbaru tautas, kas spiedās Romas impērijā no ziemeļiem un austrumiem. 2. gadsimta beigās parādījās pirmie kristīgie autori, kuri rakstīja latīņu valodā, – Tertulliāns, Kipriāns.

Latīņu valodā kristietību apguva Eiropas jaunās tautas, kas veidojās, saplūstot latīņu civilizācijai ar klejoņtāņu tautām, kuras ienāca Romas impērijā

tā sauktās tautu staigāšanas laikā, – sākot ar 4. gadsimtu. Kristietībai Romas impērijas austrumos, kur lietoja grieķu valodu un domāja sarežģītajos grieķu filozofijas jēdzienos, bija filozofiska ievirze, turpretī latīniski runājošajā, bet mazizglītotajā vidē Rietumos izplatījās virziens, kuru varētu saukt par kristietības “populāro” variantu. Tas bija vienkāršs, saprotams reliģijas virziens, kas no saviem piekritējiem prasīja galvenokārt “civilizētu” uzvedību kristīgā garā. Rietumu kristietība gadsimtu gaitā izveidoja to, ko tagad saucam par Romas katolisko baznīcu. Barbaru tautas pamazām apguva kristietības vērtības un uzvedības normas, kā arī Senās Romas kultūras elementus.

Tikmēr Austrumos kristietības attīstība aizgāja citu ceļu, tur lielāka vērtība tika pievērsta kristietības noslēpumu racionālam skaidrojumam ticības gaismā (teoloģijai). Tās pamati tika formulēti pirmajos septiņos ekumeniskajos Baznīcas koncilos no 325. līdz 787. gadam. Par Austrumromas impērijas centru 4. gadsimtā kļuva Konstantinopole, vēlāk šo pašu valsti sāka saukt par Bizantiju. Bizantijas teritorijā dzīvoja dažādas austrumu tautas (persieši, arābi, ebreji, ēģiptieši – kopti, etiopi u. c.), un viņu iespaids nepalika bez vēsturiskām sekām. Austrumu kristietība savā reliģiskajā domāšanā pārņēma daudz austrumnieciska, kā arī tieksmi uz konservatīvismu, t. i., visu ticības lietu un reliģisko rituālu nemainīgumu. Šis kristietības virziens ieguva ortodoksijas jeb pareizticības nosaukumu. Latvijā to mēs pazīstam kā Pareizticīgo baznīcu.

Rietumos kristietība izrādījās pakļāvīgāka tām izmaiņām, kas nāca līdzī laikam. Viena no lielākajām izmaiņām notika 16. gadsimtā, kad Vācijā Mārtiņš Luters sāka kristietības reformāciju. Tās gaitā parādījās Luteriskā baznīca, kas ir viena no Latvijas divām lielākajām Baznīcām.

16. gadsimta notikumi Vācijā iedarbināja centrālās spēkus, kuru pamatā ir cilvēka “es” izvirzīšana augstāk par Baznīcas autoritāti. Pēc reformācijas sākās kristietības pielāgošanās dažādu tautu un sociālo grupu mentalitātei. Cilvēki, kam bija sveši mēģinājumi racionāli jeb teoloģiski aptvert kristietību, veidoja jaunus kristietības atzarus, kuri ar vienkāršu un kristīgu ikdienas dzīvi centās pierādīt savu uzticību tiem ideāliem, kurus bija sludinājis Jēzus. Latvijā parādījās baptistu draudzes un baptisms līdzīgi virzieni. Modernā individuālisma iespaidā daudzi atteicās no Baznīcas tradīcijas un sāka koncentrēt savu uzmanību uz viņiem tuvām Svēto Rakstu vietām. Radās adventisti, pentakostāļi (Vasarsvētku draudzes) un citi kristietības virzieni.

KRISTIETĪBAS VĒSTURISKĀ IZPLATĪŠANĀS (JAUTĀJUMI PĀRDOMĀM)

- Latvija kristietības izplatīšanās ziņā ir unikāla zeme. Latvijā ir pārstāvēti pasaules lielākie kristietības atzari. Ir vērts palūkoties kartē, vai Latvija kā ziemeļu zeme nav tālākā valstiskā teritorija, kur izplatīta kristīgā konfesija katolicisms.
- Vai tautībām (arī dialektiskām grupām), kas dzīvo Latvijā, ir kāda raksturīga konfesija vai kristietības virziens?
- Ar ko atšķiras kristīgo konfesiju baznīcu arhitektūra, mūzika, svētbildes?
- Kuras kristietības formas jums šķiet pievilcīgas un kuras – ne? Kāpēc?

KO JŪS ZINAT PAR KRISTIETĪBU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Kristietība neatšķiras no jūdaisma.
 2. Kristietība nav plaši izplatīta savā izcelsmes zemē.
 3. Kristus mācīja, ka savu attieksmi pret Dievu mēs apliecinām arī savos kontaktos ar citiem cilvēkiem.
 4. Kristietībā, kāda tā bija Jēzus laikā, nebija nekādu īpašu rituālu.
 5. Vārds "Kristus" nozīmē "svaidītais".

KRISTĪTĪBAS SATURS

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- uz kristietības saturu,
- uz kristietības atšķirībām no citām reliģijām,
- uz kristietības vēsturisko koncepciju,
- neattiecas ne uz kristietību, ne uz kultūru, ne uz citām reliģijām?

Marks Aurēlijs, Svētais Gars, Trīsvienība, cilvēka grēcīgā daba, dabas parādību pielūgšana, attīstība, Dieva hipostāzes, Dieva žēlastība.

Cilvēka dzīve ir “mūžības kredīts”.

DIEVA IZPRATNE KRISTĪTĪBĀ

Svarīgākās kristietības norādes par Dievu.

Par Dieva esamību liecina mūsu prāts, sirdsapziņas balss un paša Dieva atklāsme.

Dievs ir bezgalīgi pilnīgs Gars, visu redzamo un neredzamo lietu Radītājs.

Ar miesīgām acīm mēs Dievu redzēt nevaram, jo viņš ir Gars. Tomēr Dieva vareņību un pilnību zināmā mērā atspoguļo visa daba, kuras diženums māca mūs mīlēt un godāt tās Radītāju. Izcilākie Dieva radījumi ir eņģeļi un cilvēki.

1. *Dievs ir viens trijās personās: Dievs Tēvs, Dievs Dēls un Dievs Svētais Gars.* Šo patiesību sauc par Vissvētās Trīsvienības noslēpumu. Cilvēka prātam tā nav aptverama, jo Dievs stāv pāri cilvēka spēju robežām. Sastopoties ar ticības noslēpumiem, cilvēciskais saprāts ir jāpakļauj Dieva autoritātei.

2. *Otra dievišķā Persona – Dievs Dēls – ir kļuvis cilvēks un atdevis dzīvību par ļaužu pestīšanu.*

3. *Dievs ir visur aktīvi klātesošs – debesīs, virs zemes un ikvienā vietā.*

Tas nozīmē, ka Dievs visu zina (arī cilvēka domas) un par visiem radījumiem īpatnējā veidā arī gādā. Šo gādību saucam par Dieva Apredzību. *Cilvēka dvēseles atpestīšanai ir nepieciešama pārdabiska palīdzība, t. i., Dieva žēlastība.* Tātad, lai sasniegtu mūžīgo dzīvi, jātic Dievam, jāpilda viņa griba un jādzīvo Dieva žēlastībā. Dievs ir tavas dzīves augstākais un pēdējais mērķis. Dievu mīlēt un pēc viņa tiekties ir tā pati dabiskā un nepieciešamā prasība, kas cenšanās pēc savas dzīves piepildījuma.

(No kardināla J. Pujata sastādītās lūgšanu grāmatas *Slavējiet Kungu*)

Ar nāvi noslēdzas cilvēka dzīve, laiks, kas viņam bija dots, lai pieņemtu vai atmestu Dieva žēlastību. Jaunajā Derībā runa ir galvenokārt par tiesu kā noslēdzošo satikšanos ar Kristu, Viņam atnākot otrreiz, taču tā arī vairākkārt apgalvo, ka tūlīt pēc nāves ikvienam tiks atlīdzināts pēc viņa darbiem un ticības. Līdzībā par nabaga Lāzaru un vārdos, kurus krustā sistais Kristus sacīja saprātīgajam ļaundarim, kā arī daudzos citos Jaunās Derības tekstos ir runa par dvēseles galējo likteni, kas var būt atšķirīgs vieniem un otriem. Nāves brīdī ikviens cilvēks savā nemirstīgajā dvēselē saņem mūžīgu algu. Svētais Jānis no Krusta apgalvo: "Mūsu dzīves vakarā mēs tiksim tiesāti pēc mīlestības."

No Katoliskās Baznīcas katehisma (1021–1022)

Cilvēki ir atbildīgi Dieva priekšā par savu dzīvi. Tie, kas šai dzīvē patiesi nožēlo savus pārkāpumus, var droši cerēt uz piedošanu, jo Dievs ir labs un līdzcietīgs.

(No kardināla J. Pujata sastādītās lūgšanu grāmatas *Slavējiet Kungu*)

KAS RAKSTURĪGS KRISTĪGAJAI MĀCĪBAI PAR DIEVU?

Lūgšanu grāmatā "Slavējiet Kungu" redzams, ka Dieva koncepcija kaut kādā ziņā ir līdzīga tai, kādu mēs vērojām, apskatot senās un aizvēsturiskās reliģijas. Dievs visur ir gars, visur ir neredzams, bet viņa klātbūtne ir pamanāma dažādās lietās. Senajā Ēģiptē Dievu saskatīja dabas norisēs, un par to runā arī kristietība, lai gan nedaudz citādi. Kristietība māca, ka Dieva radījumi ir eņģeļi un cilvēki, un arī senajās reliģijās galvenais Dievs radīja padievisus jeb dievus un garus, kurus var saukt par eņģeļiem, kā arī radīja cilvēku. Šajā ziņā seno reliģiju un kristietības mācība ir vismaz daļēji līdzīga. (Atšķirībā no Austrumu reliģijām kristietībā pasaule tomēr nav dievišķa, dabas parādības nav jāpie-lūdz. Dabu var droši izmantot cilvēku labā, tikai tas jāveic saprātīgi, jo cilvēks ir Dieva iecelts dabas pārvaldītājs.)

Galvenās atšķirības sākas 2. punktā. Kristietībā Dievs ir monoteistisks. Tas nozīmē, ka Dievs ir viens, bet cilvēkiem viņš ir uztverams kā trīs atšķirīgas personas jeb *hipostāzes* (izpaušmes – grieķu val.). Dievs Tēvs, būdams Gars, nav redzams, taču Jēzus Kristus personā Dievs ir bijis redzams kā cilvēks, turklāt tāds, kādam vajadzētu būt ikvienam no mums, t. i., bez grēka un vainas, bet visā pārējā gluži cilvēcisks.

Kristietībai ir unikāla trīsvienīga Dieva koncepcija. Runa ir par to, ka vienīgais Dievs nav vientuļš, kā tas ir jūdaismā un islāmā, vai triāde, kā tas ir hinduismā. *Dievišķā vienība ir trīsvienīga. Dievišķās personas ir reāli atšķirīgas cita no citas.* Tēvs, Dēls un Svētais Gars nav tikai vienkārši vārdi, kas apzīmē dievišķās Būtnes darbības veidus, jo Viņi ir reāli atšķirīgi savā starpā. Viņi ir atšķirīgi pēc To attiecībām pret pirmcēloni: "Tas ir Tēvs, kas dzemdina, Dēls, kas tiek dzemdīnāts, Svētais Gars, kas iziet." *Dievišķās personas ir savstarpējās attiecībās.* Tā kā reālā personu atšķirība nešķel dievišķo vienību, tad tā slēpjas vienīgi attiecībās, kādas tām ir vienai ar otru. "Dievs vienlaikus ir viens, bet, būdams neierobežots un brīvs Radītājs, visa pastāvošā pirmcēlonis,

Viņš ir klātesošs savās radībās: “Mēs viņā dzīvojam, kustamies un esam.” (*Apustuļu darbi* 17,28) Svētā Augustīna vārdiem runājot, Viņš ir “augstāks nekā visaugstākais manī, dziļāks nekā visdziļākais manī”. Pēc radišanas Dievs nepamet savu radību likteņa varā. Viņš ne tikai piešķir tai esamību un eksistenci, bet arī uztur to esamībā ik mirkli, dod tai spēju darboties un virza to uz galamērķi. Rīcība, ar kuru Dievs vada savu radību uz tai paredzēto galīgo pilnību, tiek saukta par dievišķo aizgādību. (Sk. *Katoliskās Baznīcas katehismu*; 254 un 300–302.)

Otrās Trīsvienības personas Dieva Dēla galvenā atšķirība ir tā, ka Viņš ir uzņēmies visas cilvēces pārkāpumu nastu un ir nevainīgi cietis par mums visiem. Tas ir arī augstākais cilvēcības piemērs, kuram ir jāseko visiem kristiešiem. Līdzcietība un uzpurēšanās ir kristīgi tikumi. Nevainīgas ciešanas līdzīgi Dieva Dēla ciešanām kristīgie ir aicināti nest par citiem – tie var būt mūsu senči, vecāki vai arī tautas brāļi un māsas. Jebkurā gadījumā – nest citu nastas un arī ciest par citiem, sagaidot vienīgo atalgojumu no Dieva, nevis no tiem, kura nastas esi nesis vai kuriem palīdzējis, mudina Dieva Dēla – Jēzus Kristus – piemērs.

Svētais Gars ir Trešā Dieva persona, bet šīs personas parādīšanās parasti ir acīm neredzama. Evaņģēlijos gan Svētā Gara parādīšanos pavada kāda ārēja zīme – balts balodis, vēja šalkoņa vai uguns mēles. Bet Svētais Gars bieži ienāk cilvēkā, un tas notiek pavisam klusi un ikdienišķi. Kristīgie domā, ka vissvarīgākā izšķiršanās – pieņemt Dievu vai ne – notiek tad, kad Svētais Gars cilvēka sirdī uzdod šo jautājumu vai mudina izšķirties. *Dieva žēlsirdībai nav robežu, taču cilvēks, kas brīvprātīgi atsakās pieņemt Dieva žēlsirdību, atraida savu grēku piedošanu un Svētā Gara dāvāto pestīšanu.* Dieva apzināta noraidīšana savā sirdī ir grēks pret Svēto Garu, kurš, kā rakstīts Bībelē, “netiks piedots ne šajā pasaulē, ne nākamajā”, jo ar to cilvēks iziet ārpus kristietības, ārpus Dieva žēlastības. “Katrs grēks un zaimi cilvēkiem tiks piedoti, bet zaimi pret Garu netiks piedoti.” (*Mateja evaņģēlijs* 12,31) “Šāda nocietināšanās var novest pie tā, ka grēki netiek nožēloti arī nāves brīdī un cilvēks nonāk mūžīgajā pazūšanā.” (*Katoliskās Baznīcas katehisms*, 1864)

KRISTIETĪBA UN VĒSTURE

Kristietība māca, ka Dievs iemieso sevī visu iedomājamo pilnību; Viņš ir taisnīgs, mīlošs, labs, gudrs utt. Tādējādi cilvēkam pastāvīgi jāsamēro sevi ar pilnīgo Dievu un jāmēģina savu spēku robežās pilnveidoties un līdzināties Dievam. Šī Dieva augstā “kvalitāte” ir mudinājusi visu Eiropas civilizāciju tiekties pēc progresa un pilnības. Ne velti kristietības zemes ievērojami atšķiras no islāma, hinduisma, budisma un citu reliģiju zemēm ar savu augsto attīstību. Pat Japāna, kas ir ļoti attīstīta zeme, savu augšupeju sāka tikai pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados, kad tā sāka pārņemt Eiropas civilizācijas sasniegumus. Ķīnas civilizācijas sasniegumi (šaujampulveris, porcelāns, kompass, akmeņogles, papīrs) nekādā veidā neizmainīja tās kultūru, Ķīnā nenotika īpaša attīstība, gluži otrādi – ar

laiku Ķīna noslēdzās no visas pasaules un sastinga. Turpretī, tiem pašiem atklājumiem nonākot Eiropā, kristīgās kultūras vidē, sākās strauja to izmantošana. Radās arvien jauni atklājumi. Notika zinātniski tehniskā revolūcija. Tās rezultātus eiropieši centās izmantot ikviena cilvēka dzīves uzlabošanā, tie kļuva pieejami plašām masām. Tas, pirmkārt, tāpēc, ka kristietības koncepcija paredz cilvēka iespēju pārveidot dabu, kura nav dievišķa, bet gan dota cilvēkam, lai to izmantotu. Otrkārt, kristietība uzsver visu cilvēku līdztiesību un nepieciešamību palīdzēt ikvienam. Treškārt, Eiropas kultūras atvērtību jaunām pārmaiņām sekmeja īpaša laika jeb vēsturiskuma izjūta, kas rosināja cilvēkus pievērsties nākotnes plānošanai, vēstures aktīvai veidošanai.

Grieķu filozofi Parmenīds un Platons patieso realitāti saskatīja ārpuslaika – labā, skaistā un patiesā – ideālos. Aristotelis domāja, ka laiks, kas pāiet, sagrauj lietas. Īstā patiesības mēraukla ir nevis vēsturiskie notikumi, bet gan nemainīgās universālās idejas. Ievērojamais romiešu domātājs un imperators Marks Aurēlijs rakstīja: “Četrdesmitgadīgs cilvēks... var teikt, ka viņš ir redzējis visu, kas noticis pagātnē, un visu, kas vēl nāks; tik vienmuļa ir vēsture.” Grieķu un romiešu pasaulē dieviete Klio raudzījās, lai vēstures notikumi tiktu pierakstīti, bet nebija priekšstata, ka vēsture virzās uz kādu pārdabisku un pārlaicīgu mērķi.

Vēsturiskus darbus rakstīja gan grieķi, gan romieši. Piemēram, Hērodots, kuru uzskata par “vēstures tēvu”, rakstīja savu “Vēsturi”, lai saglabātu nākamajām paaudzēm lielos un slavenos darbus, kurus veikuši grieķi un barbari; lai

Jeruzalemes vecpilsēta

Senās Jeruzalemes ielas ir saglabājušas tādu pašu izskatu, kādas tās bija Jēzus dzīves laikā. Parasti tajās valda neiedomājama burzma, cauri kurai Jēzus ir vests uz viņa nāves vietu – Golgatu.

tie kalpotu kā līdzeklis audzināšanai. Grieķi attiecībā uz vēsturi nebija optimisti. Hērodots rakstīja grūtsirdīgi: “Valstis, kuras kādreiz bija varenas, ir kļuvušas niecīgas, bet tās, kuras tagad ir varenas, senatnē bija mazas un nenozīmīgas... Cilvēciskā laime ir pārejoša.”

Modernais vēstures redzējums sakņojas Bībelē. Bībeles tekstā Dievs rada pasauli, lai tajā iemiesotu savus plānus. Bībele piešķir vēsturei īpašu, reliģisku nozīmi. Dievs noslēdz Derību ar izredzēto tautu. Šīs tautas gaitas Ēģiptē, Babilonijā un citi notikumi, kas aprakstīti Bībelē, atspoguļo Dieva plānus. Vēstures matērija ir laiks. Seno Tuvo Austrumu reliģijās dievs (Dumuzi, Ozīriiss), kas periodiski mirst un ceļas augšām, atspoguļo un atražo cilvēku priekšstatos ideju par tādu laiku, kas tikai riņķo saskaņā ar gadalaiku secību, turpretī bibliskais viedoklis iezīmēja tādu laiku, kas izriet no Dieva, un, kad Dieva plāns būs piepildīts, tas atgriezīsies pie Dieva.

Šai laika koncepcijai ir reliģisks raksturs, un tā aicina uz garīgu pilnveidošanos, lai pie Dieva atgrieztos ar “nopelnītiem talantiem” jeb garīgu ieguvumu, kas uzkrāts cilvēka dzīves laikā. Reformācijas laikā sākās mēģinājumi progresa koncepcijas izmantot attiecībā uz Baznīcas vēsturi. Tas ietekmēja ikdienišķo dzīvi. 18. gadsimtā, balstoties uz Bībeles vēsturi, izveidojās modernā vēstures teorija. Visas Eiropas vēstures pamatā ir progresa un attīstības idejas.

KO JŪS ZINĀT PAR DIEVU UN VĒSTURI KRISTIETĪBĀ?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Dievs kristietībā ir trīsvienīgs.
 2. Tas nozīmē, ka kristietība nav monoteisms (viendievība).
 3. Senie grieķi un romieši rakstīja vēsturi, kas ir līdzīga mūslaiku vēsturei.
 4. Senie grieķi un romieši bija optimisti, kad viņi runāja par vēstures gaitu.
 5. Kristieši uzskata, ka Dievs atklājas cilvēkam vēsturē, nevis dabā, lai gan par Dieva esamību liecina arī likumsakarības, kas valda pasaulē.

SARUNA

- Atsauksim atmiņā nevēsturiskā cilvēka reliģijas pasauli. Viņš nedomā par Dievu, viņa dzīve pāiet attiecībās ar gariem, kurus, kā māca kristietība, ir radījis Dievs. Kāpēc šīs tautas nepiedzīvoja vēsturisku attīstību?
- Vai ir tādas reliģijas, kurās laika izjūta ir krasāka, un tādas reliģijas, kurās laiks “tek lēnāk” vai pat “stāv”?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Ko jūs atceraties par Bībeli? Vai jums mājā ir Bībele? Noskaidrojiet, vai kāds mājinieks to lasa vai vismaz tajā ielūkojas?

KĀ LASĪT BĪBELI?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Bībeles lasīšanas principiem,
- b) uz zinātniskās literatūras lasīšanas principiem,
- c) uz daiļliteratūras lasīšanas principiem,
- d) neattiecas ne uz Bībeles, ne uz zinātniskās, ne uz daiļliteratūras lasīšanas principiem?

Atbildes uz garīgiem jautājumiem, kritiska analīze, numeroloģija, estētisks baudījums, lasīšana ar "netīru sirdi", teksta patiesīguma apšaubīšana.

Vārds "Bībele" tulkojumā no grieķu valodas nozīmē "Grāmatas". Kaut arī Bībeli mēs pazīstam kā grāmatu vienā sējumā, tomēr tā sastāv no vairākām grāmatām un pat daļām. Bībele ir sarakstīta pakāpeniski – vairāk nekā 1000 gadu laikā dažādās kultūrās un dažādos vēsturiskajos apstākļos, kā arī dažādās valodās. Kristietība to tomēr uzskata par vienotu tekstu.

KĀ IR SASTĀDĪTA BĪBELE

Bībele sastāv no divām nevienādām daļām. Pirmā – lielākā – ir Vecā Derība. Tā atspoguļo jūdu reliģisko tautas vēsturi, tās reliģiskos uzskatus līdz pat tam laikam, kad piedzima Jēzus Kristus, kurš pats bija piederīgs pie jūdu reliģijas kopš dzimšanas.

VECĀ DERĪBA

Vecās Derības nosaukums ir cēlies no tā, ka tās svarīgākā daļa ir bauslība jeb Dieva likumi, kurus Dievs ir nodevis Mozum – ebreju tautas vadonim, lai tos izpildītu. Dievs no savas puses apsolijs, ka par šo likumu izpildīšanu viņš savu tautu vedīs pa saviem ceļiem un pats par to rūpēsies. Šo "līgumu" sauc vecmodīgā vārdā – "derība". Tātad Vecā Derība ir Dieva "vecais līgums" ar Viņam uzticīgo tautu.

Kristieši vienmēr ir sevi uzskatījuši par likumīgiem Senā Israēla reliģijas mantiņkiem. Tāpēc Vecā Derība, kaut gan attiecas uz jūdu reliģijas laiku un vietu, arī kristietībā tiek atzīta par "kanonisku" jeb Svēto Rakstu sastāvdaļu. Pilnīgi nepārzinot Vecās Derības saturu, arī Jaunās Derības teksts būs grūti saprotams.

JAUNĀ DERĪBA

Specifiski kristīga grāmata ir Jaunā Derība. Tā sastāv no 27 neliela apjoma

darbiem, kas sarakstīti 1. gadsimtā. Lielākā daļa autoru ir ebreji, bet viņu darbi ir rakstīti grieķu valodā, kas toreiz bija starptautiska un visā Senās Romas impērijā lietota valoda.

Galvenā Jaunās Derības daļa ir četri evaņģēliji, kuri no dažādām pozīcijām apraksta Jēzus dzīvi un mācību; seko *Apustuļu darbi*, kuri apraksta Jēzus mācekļu gaitas. Pēc tam ir apustuļu vēstules, to skaitā 13 apustuļa Pāvila vēstules, kas rakstītas dažādām tā laika kristīgajām kopienām jeb “draudzēm”. Pēdējais darbs, kas ietverts šajā Bībeles daļā, ir *Apokalipse*, kuru sauc arī par *Atklāsmes grāmatu*.

Jaunās Derības teksti ir sarakstīti samērā īsā laika periodā, bet tie ir ļoti atšķirīgi stila un valodas ziņā.

BĪBELE KĀ RELIĢISKS TEKSTS

Svētos Rakstus ir sarakstījuši “Svētā Gara iedvesmoti” cilvēki (Pētera otrā vēstule, 1, 21).

Tātad šīm grāmatām ir divi autori.

1. *Dievišķais* (no Dieva ir nākusi iedvesma).
2. *Cilvēciskais* (cilvēks, kas ir sarakstījis attiecīgo grāmatu).

Nedrīkst aizmirst, ka dievišķā atklāsmē Svētajos Rakstos ir izteikta caur konkrētiem cilvēkiem, kas dzīvojuši tālā pagātnē. Tas nozīmē, ka šīs grāmatas satur ne tikai ticības mācību, bet netieši atspoguļo arī sava laika cilvēku uzskatus, paša rakstītāja spējas, valodu, viņa laicīgās zināšanas, darba literāro formu utt. Šos laicīgos elementus jāprot atšķirt no ticības patiesībām vai garīgām pamācībām, ko autors gribējis izteikt. Citādi var rasties pārpratumi. Var teikt, ka Bībele – tas ir Dieva vārds, ietērpts cilvēku valodā. Svētos Rakstus ir ieteicams lasīt katram, tomēr, tajos ietverto ticības mācību skaidrojot, neviens nevar pašauties tikai uz saviem spēkiem vien. Tikai apustuļiem kā Baznīcas vadītājiem Kristus apsolīja, ka īpašā veidā būs viņiem vienmēr klāt (*Mateja evaņģēlijs* 28, 20). Ticības lietās arvien jāņem vērā tas, kāda ir oficiālā Baznīcas mācība, jo tās bīskapi turpina pildīt apustuļu uzdevumu.

(Pēc kardināla J. Pujata sastādītās lūgšanu grāmatas *Slavējiet Kungu*)

Par Bībeles lasīšanas principu Baznīcas vēsturē ir diskutēts daudzkārt. Īpaši šīs diskusijas atdzīvojās 16. gadsimtā, kad dažās Eiropas valstīs norisinājās reformācijas notikumi. Baznīcas reformētāji bija pārliecināti, ka Bībeli ir spējīgs saprast ikviens lasītprātējs. Tomēr laiks pierādīja, ka patvaļīga Bībeles vietu skaidrošana beidzas ar secinājumiem, kuriem ir maz kopēja ar kristietību. (Piemēram, Vācijas pilsētas Minsteres reformācijas līderi ieviesa daudzsievību.) Tāpēc arī reformācijas vadoņi lielu uzmanību sāka pievērst “pareizai Baznīcas mācībai”, kas nozīmēja Bībeles skaidrošanu saskaņā ar Baznīcas mācību. Tātad Bībeles lasīšana pilnīgi nesagatavotam var radīt izpratnes grūtības.

Kristīgie tic, ka Bībeles lasīšana ir garīga nodarbība, kas nevar būt sekmīga, ja Bībeli mēģina lasīt ar “netīru sirdi”. Lai Bībele “atvērtos”, ir nepieciešama patiesa vēlēšanās meklēt Dievu un patiesību.

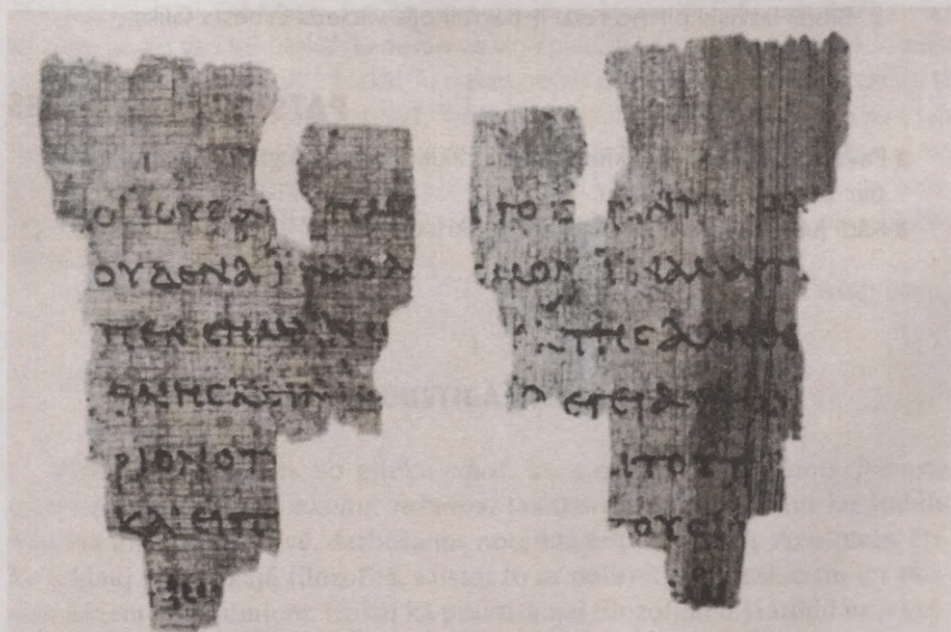
BĪBELES TEKSTS GADSIMTU GAITĀ

Attieksme pret Bībeli gadsimtu gaitā ir mainījusies. Vissenākajos avotos Jauno Derību dēvēja par “Apustuļu atmiņām”, kuras lasīja Baznīcā, bet par “īstiem Svētajiem Rakstiem” uzskatīja Veco Derību. Tomēr Jaunā Derība ļoti ātri kļuva par vispārpieņemtu Svēto Rakstu tekstu. Viduslaikos Bībeles teksta svētums bija tik neapšaubāms, ka pat senie simboliskā valodā sarakstītie un seno tautu mitoloģiskiem priekšstatiem līdzīgie apraksti par dažādām fizikālām sakarībām un parādībām tika uzskatīti par zinātniskiem faktiem un uzverti burtiski (piemēram, par pasaules radīšanu sešās dienās).

Kad 15. gadsimtā tika izgudrota grāmatu iespiešana, Bībele kļuva viegli pieejama un pietiekami lēta, lai to varētu lasīt jau samērā daudz interesentu. Tad sākās Bībeles kodeksu salīdzināšana, un izrādījās, ka dažādu valodu Bībeles tekstos ir atšķirības, kuras radušās tulkošanas un pārrakstīšanas gaitā. Sākās kritiska Bībeles pētniecība.

18. gadsimta laicīgie zinātnieki uz Bībeli sāka raudzīties kā uz vēsturisku tekstu, noraidot tās dievišķo raksturu. Daļa literatūras kritiķu un tā dēvētie liberālie teologi šādus uzskatus aizstāv arī mūsdienās. Ir teoloģiski mazizglītoti viedokļi, ka Bībele ir teksts, ar kuru var pierādīt jebkuras atziņas.

Tomēr Bībele ir svarīgs kritērijs, nosakot, vai reliģiska kustība, kas sevi sauc par “kristīgu”, tāda patiesībā arī ir. Ja Bībele šādā reliģiskā grupā tiek skaidrota pilnīgi patvaļīgi vai arī ja šādā grupā ir vēl kāda cita “svētā grāmata” līdztekus Bībelei, tas nozīmē, ka tās “kristīgums” ir visai apšaubāms.

Vissenākais saglabājamais Evaņģēlija fragments no Kumranas

Sērkokocīņu kastītes izmēra Marka evaņģēlija fragmentu zinātnieku paleogrāfu simpozijs 1992. gadā datēja ar 45. gadu. Tas sarakstīts tikai 15 gadu pēc Jēzus Kristus krusta nāves.

BĪBELE MŪSU DZĪVĒ

Bībelē ir atrodami dažnedažādu situāciju apraksti, visas iespējamās situācijas, kādas vien sastopamas pasaulē. Tās nozīmē, ka nav iespējama tāda cilvēka dzīves situācija, kuras tipoloģisku atspoguļojumu nevarētu atrast Bībelē. Katrai cilvēka dzīves situācijai atbilst noteikts Bībeles notikums. Vēl vairāk – katrs cilvēks, lasot Bībeles tekstus, atradīs sevi daudzos un dažādos notikumos. Bībeles situācijas grib kalpot kā formulas, kuras palīdz cilvēkam ieraudzīt to, kur viņš atrodas un kāds ir viņa problēmas risinājums. Bībele ir spogulis, kurā svarīgi mācēt ieraudzīt sevi, savu laikmetu. Ārējais fons nav tik svarīgs. Bībele nerunā par kādu īpašu svētu laikmetu, kas reiz bijis pasaules vēsturē, bet gan par šo pasauli tās parastajā ikdienā, par to pašu pasauli, kurā mēs visi dzīvojam. Tas ļauj piedzīvot, ka mūsu pasaule ir Bībeles pasaule, ka mēs, izrādās, vēl joprojām dzīvojam Bībeles pasaulē, un līdz ar to – Bībeles notikumi ir domāti šodienai.

(No mācītāja Jura Rubeņa grāmatas *Dievs ir tepat*)

KO JŪS ZINĀT PAR BĪBELI?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Bībele ir ebreju senu pasaku un leģendu grāmata.
 2. Bībele ir samērā reti sastopama grāmata.
 3. Bībeles izcelsme ir ļoti noslēpumaina, un tās autori ir nezināmi.
 4. Bībeles lielākā daļa sastāv jo Jēzus Kristus dzīves apraksta.
 5. Bībeli latviski pirmo reizi ir pārtulkojis vācietis Ernests Gliks.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Pavaicājiēt mājā vecākiem, vecvecākiem vai draugiem, ko viņi domā par kristīgu dzīvesveidu.
- Kādi jums pašam ir priekšstati par kristīgo ētiku?

CILVĒKS UN TIKUMĪBA

Daina Strelēvica

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz kristīgo ētiku,
- b) uz cilvēka cieņu,
- c) uz grēku,
- d) neattiecas ne uz kristīgo ētiku, ne uz cilvēka cieņu, ne uz grēku?

Kūtrība (slinkums), eitanāzija, tikums, ekoloģija, pašnāvība, skopums, aborti.

Ētiskās normas netiek uzspiestas cilvēka gribai, tās tiek dotas caur katra sirdsapziņu. Novērojot sevi, varam atklāt, ka parasti rīkojamies saskaņā ar iekšēju balsi, kas vai nu pavēl, vai aizliedz darboties. Sirdsapziņa pasaka, kas labs, kas ļauns, kas jādara, kas – ne. Cilvēks jūt, ja notiek atkāpšanās no sirdsapziņas prasībām. Sirdsapziņa, protams, ir audzināma un kopjama. Sliktas audzināšanas apstākļos sirdsapziņa aptumšojas. Sirdsapziņas nemiers padara cilvēku nelaimīgu.

Ar saviem lielajiem pirkstiem pataustījies pa Boņas pieri, Izidors atsāk: "Tu redzi, kā ir, kad tu esi cilvēka bērns. Tev jārunājas pašam ar savu sirdi. Citu reizi tā sāk zviegt kā zirgs, un ko vari tu? Nekā! Tu nevari vis viņu piebāzt ar auzām vai zāli un pateikt: esi tagad paēdusi un klusē... Nekā! Tu nekad nevari zināt, kad tā ir paēdusi un vai tā visā mūžā kādreiz vispār būs paēdusi. Tad tava sirds sāk prātot, vai tevī būtu kaut kas tāds, ar ko tu varētu pabarot citas sirdis? Tad tu beidzot sāk runāt ar Dievu – vai vismaz tu domā, ka jāparunā ar pašu Dievu par visu ko, ko tu pats te nevari ne zināt, ne saprast... Tev ir liela laime un nelaime reizē tāpēc, ka tu zini, ka tu esi – cilvēka bērns..."

(Jānis Klīdzējs. *Cilvēka bērns*)

KRISTĪGĀ ĒTIKA

Vārds *ētika* ir cēlies no grieķu *ethos*, kura nozīme ir *ieradums, pierasta dzīvesvieta, paradums, tikums, raksturs*, tas izsaka sākotnēji kaut ko stabilu. Visumā un cilvēku dzīvē, darbošanos noteiktā telpā un laikā. Aristotelis ētiku iekļauj praktiskajā filozofijā, saistot to ar politiskiem, tiesiskiem un ekonomiskiem jautājumiem. Ētikai kā praktiskajai filozofijai ir jāatbild uz jautājumu: "Kas man jādara?" Ētika attiecas uz cilvēka vērtību sistemātisku atspoguļojumu, darbību un tās motīviem. Ētika nosaka normas, tā spriež par to, kas ir labs un kas ir ļauns, un pamato šos spriedumus. Ētikas priekšmets

ir cilvēku rīcība un to noteicošās morāles normas, principi, vērtības, motīvi, sabiedriskā doma. Vispārīgā veidā ētiku varētu raksturot kā mācību par morāli kopumā.

Savukārt kristīgo ētiku rada pārdomas par esamību, kuras balstās uz Atklāsmi, t. i., uz visu, ko saskaņā ar kristiešu pārliecību Dievs par Sevi ir atklājis, sākot ar Vecās Derības praviešiem un visbeidzot caur Jēzu Kristu. Šīs pārdomas kopā ar uzskatu kopumu par cilvēku, par viņa esamības mērķi, par viņa eksistences jēgu sekmē īpašu uzvedību.

Tikumiskās normas ir tas, kas atšķir ētiku no citām zinātnēm. Ir svarīgi, kā šīs normas radušās. Atklāsmes avotos, īpaši Svētajos Rakstos, ir daudz dabisku apgalvojumu – baušļu, pārdomu, norādījumu, novērtējumu utt. Sevišķi evaņģēliju caurvij īpaša attieksme pret tikumiski labo un ļauno – gan personu atainojumā, gan notikumu aprakstos. Un tikai Kristus ir tikumiskās pilnības paraugs. Raksti piedāvā zināmas uzvedības principus. Tātad tiek uzskatīts, ka šie principi ir saskaņā ar Dieva nodomu un gribu. Dievs mums ir atklājis uzvedības noteikumus.

Jautājums – kāpēc? Uzvedības noteikumi ir morāles ārējā, redzamā dimensija, kas iekšēji izpaužas caur sirdsapziņu un gribu.

Menonītu ciems Kanādā

Menonīti ir Šveices vāciešu protestanti, kas izceļoja no Eiropas uz Ameriku 16. gadsimtā. Viņu reliģiozitāte ir koncentrēta uz kristietības ētisko saturu. Menonīti atsakās kalpot armijā, viņi nemaksā nodokļus, bet arī neizmanto tos pakalpojumus, ko saņem nodokļu maksātāji. Menonīti nebrauc ar automobiļiem, bet lieto zirgu pajūgus. Viņi nodarbojas ar ekoloģisku lauksaimniecību, gērbjas atbilstoši 16. gadsimta modei, un viņu apdzīvotajās vietās nav šoseju, bet mājās – televizoru un citu lietu, kas neatbilst viņu priekšstatiem par kristīgu dzīves veidu jeb ētiku.

CILVĒKA CIEŅA

Cilvēks ir sabiedriska būtne, bet nav pilnīgi pakļauts sabiedrībai. Sabiedrībai jākalpo cilvēkam kā līdzeklim, ar kuru cilvēks spēj sasniegt savu galīgo mērķi. Cilvēks kā sabiedriska būtne ir saistīts:

- 1) ar ģimeni;
- 2) ar skolas vai darbavietas kolektīvu;
- 3) ar savu dzīvesvietu un apkārtni, ar savu pilsētu, pagastu;
- 4) ar savu valsti.

Cilvēciskās personas cieņa izpaužas **tiesībās** un **pienākumos**, kas ir universāli un neaizskarami, skaidro II Vatikāna koncila dokuments – *Gaudium et Spes*, 26, 2. Cilvēkam ir jānodrošina viss, kas viņam vajadzīgs, lai viņš dzīvotu cilvēka cienīgu dzīvi, – pārtika, apģērbs, pajumte, tiesības dibināt ģimeni, izglītība, darbs, gods, cieņa, nepieciešamā informācija, sirdsapziņas un reliģijas brīvība, privātās dzīves neaizskaramība un brīvība. Ir arī citas tiesības, piemēram, tiesības uz dzīvību, fizisko neaizskaramību, atpūtu, sabiedriskajiem pakalpojumiem.

Dabiskās tiesības izriet tieši no cilvēka dabas, no tās dziļākajiem pamatiem, no cilvēka patiesās būtības neatkarīgi no viņa paša, no laikmeta un kulturālās vides iezīmēm. Dievs cilvēku ir radījis kā personu, tāpēc tam ir dabiskās tiesības, piemēram, tiesības uz dzīvību, uz ķermeņa neaizskaramību (ķermeņa locēkļu un iekšējo orgānu pārdošana) un sirdsapziņas brīvību. Šīs tiesības ir norādītas Vispārējā cilvēka tiesību deklarācijā, ko 1948. gada 10. decembrī pieņēma Apvienoto Nāciju Organizācija. Aborti, pašnāvība, eitanāzija (grieķiski *euthanasya* – laba nāve), t. i., cilvēka nogalināšana pēc viņa paša vēlēšanās, it kā aiz līdzjūtības pret viņu – tie būtu īpaši pārrunājami jautājumi, jo ir nesavienojami ar kristietības dziļāko būtību.

Saskaņā ar kristiešu pārliecību Dievs radīja cilvēku saprātīgu, dāvāja tam cilvēcisko cieņu, apveltīja ar atbildību par savu darbību. Dievs “atstāja cilvēku viņa paša padomam” (*Sīraha dēla grāmata* 15, 14), deva viņam brīvību. Cilvēks ir brīvs un atbildīgs par savu darbību. Tiesības praktizēt brīvību nav šķiramas no prasībām pret cilvēcisko cieņu. Brīvība ir vērsta uz labumu. Brīva izvēle nozīmē izvēlēties ļauno vai labo. Izvēloties ļauno (netikumus, ļaunus ieradumus), cilvēks pats nostājas pret savu cieņu.

Netikumi	Tikumi
Lepnība	Pazemība
Skaudība	Labvēlība
Skopums	Devība
Dusmas	Laipnība
Nešķīstība	Šķīstība
Negausība	Sātība (mērenība)
Kūtrība (slinkums)	Čaklums (darba tikums)

BAUŠĻI UN GRIBAS BRĪVĪBA

Vissvarīgākais bauslis: "Tev būs Dievu savu Kungu mīlēt no visas savas sirds, no visas savas dvēseles, no visa sava prāta un no visa sava spēka."

Otrs svarīgākais bauslis ir: "Tev būs savu tuvāko mīlēt kā sevi pašu." (*Marka evaņģēlijs* 12, 30–31) "Šajos divos baušļos ietverts viss Likums," māca Kristus. (*Mateja evaņģēlijs* 22, 40) Šie baušļi ir savstarpēji saistīti, jo nav iespējams mīlēt Dievu, nemīlot tuvākos. Mūsu tuvākais ir ikviens cilvēks, vienalga, draugs vai ienaidnieks. "Nedari citam to, kas pašam nepatīk." (*Tobija grāmata* 4, 15) Mīlestība pret tuvāko parādās labos darbos. Tomēr tie nav jāsaprot šaurā nozīmē, jo mīlestība ne tikai apdāvina, bet arī brīdina un soda, kad to prasa taisnība un kārtība.

Dieva baušļi aptver visus cilvēka pienākumus: gan reliģiskos, gan laicīgos. Kad vienlaikus ir spēkā dažādas prasības, ko nav iespējams izpildīt, tad ir jāizvēlas svarīgākie pienākumi. (...) Konkrētā situācijā labo no ļaunā, pienākumu no grēka – svarīgāko no mazāk svarīgā palīdz atšķirt prāts un sirdsapziņa.

Klausi vienmēr savas sirdzapziņas balsij, jo tas ir tuvākais Dieva likumu tuls.

(No kardināla J. Pujata sastādītās lūgšanu grāmatas *Slavējiet Kungu*)

Savā dziļākajā būtībā gribas brīvība nozīmē cilvēka spēju nostāties par vai pret Dievu, Viņam paklausīt vai ne. Šo koncepciju pieņem senākās kristietības konfesijas – katolicisms un pareizticība.

Reformācijas gaitā ievērojamais vācu Baznīcas reformētājs Mārtiņš Luters izteica citu pārliecību, proti, ka cilvēks ir tik dziļi iegrimis grēkā, ka viņam nav tikpat kā nekādas brīvās gribas. Kamēr Dievs nav cilvēkam dāvējis ticību, ir neiespējami, ka viņš varētu pats izšķirties par to, kas ir labs un kas – ļauns. Ikviens it kā labs darbs, kas darīts no paša cilvēka gribas, beigu beigās tā arī paliks par savtīgu rīcību, kas darīta, lai apmierinātu cilvēka paša iedomas par sevi. Šādu uzskatu īpaši uzsvēra un padziļināja citi reformatori. Visbeidzot dažos kristietības nozarojumos, piemēram, kalvinismā, sāk valdīt priekšstats par visa notiekošā iepriekšnoteiktību. No šāda viedokļa par cilvēka svarīgu uzdevumu kļūst zināšana, vai Dievs viņu ir izredzējis par cienīgu savai valstībai.

KO JŪS ZINĀT PAR GRĒKU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Likums un brīvība ir savstarpēji saistīti jēdzieni.
 2. Ir absolūta brīvība.
 3. Netīru sirdsapziņu, lai justos labi, ir nepieciešams aplūsināt.
 4. Kristīgā brīvība sankcionē pašlabuma meklēšanu.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Noskaidrojiet, kuri kristietības virzieni ir saglabājuši vēsturiski vissenākos simbolus un priekšstatus!

PAREIZTICĪBA

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz ortodoksiju,
- b) uz vēlino antīko laikmetu,
- c) uz ortodoksiju un vēlino antīko laikmetu,
- d) neattiecas ne uz ortodoksiju, ne uz vēlino antīko laikmetu?

Reformācija, "cezaropapisms", grieķu filozofija, patriarhi, inkvizīcija, teoloģijas pirmsākumi, Austrumu kristietība.

Ortodoksija jeb pareizticība ir viena no Latvijas vēsturiskajām konfesijām. Vispārējās Baznīcas vēsturē tā saglabā vissenākās kristietības formas teoloģijā un praktiskajā reliģiozitātē. Pareizticību ir pieņemts uzskatīt par Austrumu kristietības modeli. Latvija ir interesanta tajā ziņā, ka cauri tās teritorijai iet Austrumu un Rietumu kristietības robežlīnija.

PAREIZTICĪGĀ BAZNĪCA

Pareizticīgā baznīca apvieno tos kristietības pārstāvjus, kuri pieder pie viena no senākajiem kristietības atzariem. Parasti šīs Baznīcas vēsturi skaita kopš 4. gadsimta, kaut arī paši pareizticīgie uzskata sevi par tās Baznīcas patiesiem mantiniekiem, kuru dibinājis Jēzus Kristus. Kopš 4. gadsimta ortodoksālo baznīcu kā valsts institūciju vadīja Austrumromas (Bizantijas) imperators. Garīgos jautājumus noteica četri patriarhi (lielāko reliģisko centru bīskapi). Tie bija Aleksandrijas, Antiohijas, Konstantinopoles un Jeruzalemes patriarhi. "Pirmais starp līdzīgiem" skaitījās Konstantinopoles patriarhs, jo Konstantinopole bija impērijas galvaspilsēta.

Pēc tam kad 1453. gadā Bizantija krita turku rokās, šie patriarhāti kļuva par atsevišķu neatkarīgu Ortodoksālo baznīcu centriem. Vēlākos gadsimtos, dažādām agrākās Bizantijas sastāvdaļām iegūstot neatkarību, izveidojās jaunas neatkarīgas pareizticīgās Baznīcas. Radās Krievijas, Gruzijas, Serbijas, Rumānijas, Bulgārijas, Kipras, Grieķijas (Ellādas), Albānijas, Polijas, Čehijas, Amerikas, Somijas un Japānas Baznīcas. Visas šīs Baznīcas, izņemot Japānas un Somijas Baznīcas, ir neatkarīgas jeb *autokefālas*.

Kaut arī atsevišķas Ortodoksālās baznīcas ir neatkarīgas cita no citas, tās ievēro vienu mācību un liturģiskās (dievkalpojumu) tradīcijas. Atšķirības nosaka dažādas nacionālās valodas, kurās notiek dievkalpojumi, kā arī dažādi nacionālie svētie, kam ir ļoti svarīga vieta Pareizticīgajā baznīcā.

Kopš 1589. gada, kad Krievijas pareizticīgā baznīca ieguva neatkarību no Bizantijas un izveidoja Maskavas patriarhiju, Krievijas pareizticīgā baznīca ir

Ar rokām nedarinātais Pestītāja attēls

Kristietības tradīcijā ir stāsts par to, kā Edesas valdnieks Abgars Ukama (13. gads pirms kristīgās ēras–50. gads kristīgajā ērā) aizsūtījis galma gleznotāju pie Jēzus Kristus, lai sagādātu viņam Pestītāja attēlu. Pēc vairākkartējām mākslinieka neveiksmēm Jēzus noskalojis savu seju ūdenī un nosusinājis to lakatā, kurā palicis ar roku nedarināts attēls. Šis Baznīcas tradīcijas sižets ir īpaši populārs Austrumu Baznīcas svētbilžu glezniecībā.

lielākā Pareizticīgā baznīca pasaulē. Mūsdienās, kad Romas katoliskās baznīcas locekļu vairākums ir koncentrēts Latīņamerikā, Āzijā un Āfrikā, Pareizticīgā baznīca ir lielākā eiropiešu kristīgā konfesija pasaulē.

PIRMIE KRISTĪTĪBAS GADŠIMTI UN ORTODOKSIJAS IZVEIDOŠANĀS

Kaut gan Romas varas iestādes pret dažādām reliģijām izturējās iecietīgi, pret kristiešiem tās kļuva naidīgas. Romas sabiedrība ar bažām vēroja kristiešu skaita nemitīgu pieaugumu. Tā kā kristieši neatzina pagānu dievus un atteicās izrādīt dievišķu godu Romas imperatoram, viņus uzskatīja par dievu noliedzējiem. Kad notika dažādas katastrofas, bads, slimības, plūdi, vainoja kristiešus, jo tie esot apvainojuši un sadusmojuši dievus. Kristiešu vajāšanu pamatoja ar Romas impērijas likumiem. Soda mēri bija nežēlīgi – apcietināšana, izsūtīšana,

izsmalcināta spīdzināšana, atdošana zvēriem saplosīšanai, sišana krustā, sadezināšana, lai tikai piespiestu kristiešus atteikties no viņu ticības un upurēt dieviem. Kristiešu varonība izraisīja apbrīnu un cieņu. Šajā ziņā slavens ir kļuvis 3. gadsimta kristīgā autora Tertulliāna teiciens: "Mocekļu asinis ir jaunu kristiešu sēkla." Vajāšanas turpinājās līdz 311. gadam, kad ķeizars Galērijs izdeva tā saukto Nikomēdijas dekrētu. Dekrēts atcēla pret kristiešiem vērsto likumdošanu un atzina reliģisko brīvību.

Ortodoksija jeb pareizticība, kādu to pazīstam tagad, – ar grezniem, austrumnieciskas mistikas pilniem dievkalpojumiem, ar hierarhisku garīdzniecību un senatnīgu mācību –, ir izveidojusies, saplūstot pirmo triju gadsimtu kristietībai, grieķu domāšanas veidam un senajiem austrumnieciskajiem rituāliem. Šādu Baznīcas attīstību nodrošināja imperatora vara: kopš 313. gada Milānas edikta kristietība ieguva legālu statusu Romas impērijā – blakus vecajām pagāniskajām reliģijām; jau desmit gadu vēlāk kristietība bija uzvarējusi Romas valsti un pat kļuvusi par šīs valsts ideoloģiju.

Pagrieziena bija tik straujš, ka ne visi varēja to pieņemt. Kristietība no vajātas reliģijas, kad, lai būtu par kristieti, vajadzēja būt varonim, bija kļuvusi par privilēģētu institūciju, kurā meklēja vietu pašlabuma tīkotāji. Daudzi neapmierinātie aizgāja tuksnesī, lai tur cīnītos ar ļaunajiem gariem pasaules telpā. Toreiz valdīja uzskats, ka pagāniskās pasaules dievi nav nekur pazuduši; viņi ir aizbēguši uz tuksnešiem, kur, domāja, ir ļauno garu pulcēšanās vieta, un arī uz tālajām ziemeļu barbaru zemēm, par kurām klīda fantastiski nostāsti. Runa bija arī par vietām, kur tagad dzīvojam mēs, latvieši.

Antīkās pasaules noriets bija saistīts ar vispārēju izlaidību un morālu pagrimumu. Kristietība daudziem bija alternatīva šādai dzīvei, un tie kristieši, kuriem dzīves apstākļi ļāva, nodevās askēzei un lūgšanu dzīvei, cenšoties nekontaktēties ar apkārtējo sabiedrību. Jau pirms 3. gadsimta bija nelielas askētu kopienas privātos namos. Jāpiebilst gan, ka askētisku dzīves veidu Dievam par godu ir praktizējuši arī pirms kristietības – jūdi Kumrānā, grieķi, ēģiptieši; askētisms ir pazīstams kopš vissenākajiem laikiem Indijā. Askētisks cilvēks ierobežo savas vajadzības, atzīst vienkāršu dzīves veidu un pievēršas garīgajai dzīvei.

Īpašu monahisma jeb mūku kustības attīstību agrīnā kristietībā piedzīvoja kopš 4. gadsimta sākuma. Pagājis ir mocekļu – kristīgās varonības – laikmets. Kristīgā sabiedrībā vērojamas ainas, kuras aizvairo daudzu kristīgo priekšstatu par kristīgas sabiedrības normām. Dievkalpojumi iegūst vairāk formālu raksturu – tajos ir mazāk agrākās tiešās garīgās pieredzes izjūtas un iedvesmojošā spēka. Garīdzniecība attālinās no vienkāršās tautas ar savu izglītību un arī sabiedrisko stāvokli. Tāpēc daudzi laji jeb negarīdznieki, kuriem ir augstas garīgās prasības, dodas tuksnesī, lai tur, dzīvojot ļoti pieticīgos apstākļos, vientulībā meklētu satikšanos ar Dievu pēc tā parauga, kā tuksnesī 40 dienas un naktis bija pavadījis Jēzus Kristus. Dzīvi lūgšanās, prom no ļaunuma pilnās pasaules augstu vērtēja tā laika grieķu intelektuālajā pasaulē.

Šādu dzīvi tuksnešos sauc par vientuļniecību jeb eremītismu. Pareizticības centrālā figūra ir mūks – vientuļnieks, kas var būt priesteris, bet var arī nebūt.

Viņu uzdevums ir atrasties nemitīgās lūgšanās, kuras, kā tic ortodoksie, ļauj viņiem daudzās lietās ieraudzīt Dieva gribu. Tāpēc ticīgie gerontiem iet jautāt padomu gan par garīgo, gan laicīgo dzīvi. Gerontu gudrības ir pierakstītas, un tās veido daudzus sējumus, kurus sauc par *Filokaliju*.

Kāds askēts, kas dzīvoja ar mani vienā mājoklī un lūdza Dievu kopā ar mani, bija tik lielas Dieva žēlastības pilns, ka, lūdzot Dievu man blakus, vienmēr bija ļoti aizkustināts, jo viņš tad virmoja šī žēlastība. Viņam bija dota dziedināšanas dāvana. Viņš ne tikai spēja izdzīt dēmonus, bet arī saistīt to rokas un kājas; no nežēlīgām slimībām viņš prata dziedināt, uzliekot rokas. Pēc tam, zaudējis uzcītību [gavēnī un lūgšanās], aizrāvēs ar pasaulēslavu un savu diženumu, viņš krita visā grēka dziļumā. Lūk, pat dziedināšanas dāvana viņam bija, tomēr viņš krita. Redzi, kā krīt tie, kas nav sasnieguši mīlestības tikumu! Bet tas, kas ir sasniedzis mīlestību, ir ar to saistīts un piepildīts, ka viņš kā gūsteknis tiek ievests citā pasaulē, zaudējot priekšstatu par paša [miesisko] dabu.

(*Filokalija. Makārija Lielā "Pamācības"*, 204)

ORTODOKSIJAS TEOLOĢISKAIS PAMATS

Ortodoksijas teoloģiskais (kristīgās mācības skaidrojumu) pamats ir septiņu Vispārējo Baznīcas koncilu (Baznīcas vadītāju kongresu) lēmumi. Pareizticīgā baznīca uzskata, ka koncili galīgi un negrozāmi ir formulējuši kristīgo mācību, ka tā ir pietiekama pestīšanai no grēkiem, Svētā Gara iemantošanai un Dieva valstības sasniegšanai. Tāpēc kristietības mācība mainīties vairs nedrīkst. Koncilu lēmumi izsaka Svēto Rakstu un Baznīcas tradīcijas harmoniju.

Līdz 1054. gadam, kad notika shizma jeb Austrumu baznīcas pilnīga atdalīšanās no Rietumu baznīcas, kristietība bija vienota. Dramatiskās šķelšanās iemeslu bija daudz, tie bija sarežģīti, un atbildība par to jāuzņemas abām pusēm.

Svarīgākais no visiem koncilu lēmumiem ir pirmajā – Nīkajas – koncilā (325. gadā) pieņemtais un Konstantinopoles (381. gadā) koncilā papildinātais Ticības apliecinājuma teksts.

NĪKAJAS–KONSTANTINOPOLES TICĪBAS APLIECINĀJUMS

Es ticu uz vienīgo Dievu Tēvu Visavaldītāju, debesu un zemes, visu redzamo un neredzamo lietu Radītāju. Un uz vienīgo Kungu Jēzu Kristu, Dieva Dēlu, Vienpiedzimušo, kas no Tēva dzemdināts pirms visiem mūžiem; gaisma no gaismas, īstens Dievs no īstena Dieva, dzemdināts, neradīts, ar Tēvu vienādās būtībās, caur ko ir visas lietas darītas. Kas mums cilvēkiem par labu un mūsu pestīšanas labad ir nokāpis no debesīm un ieņemts miesā no Svētā Gara un Marijas Jaunavas, un tapis cilvēks. Arī krustā sists mūsu labad pie Poncija Pilāta un cietis, un aprakts. Un augšāmcēlies trešā dienā pēc rakstiem. Un uzkāpis debesīs un sēd pie Tēva labās rokas. Un atkal nāks godībā tiesāt dzīvos un mirušos, un Viņa valstībai gala nebūs. Un uz Svēto Garu, Kungu, kas dzīvu dara un no Tēva iziet, un līdz ar Tēvu un Dēlu ir pielūdzams un

augsti slavējams, kas runājis caur praviešiem. Uz vienīgo svēto, biedroto un apustuļu Draudzi. Es apliecinu vienu vienīgu kristību par grēku piedošanu. Es ceru uz miroņu uzmodināšanu. Un nākamā mūža dzīvošanu. Āmen.

(No Pareizticīgās baznīcas dievkalpojumu grāmatas)

Ortodoksālās baznīcas mācības avoti ir Svētie Raksti (Jaunā un Vecā Derība) un Baznīcas tradīcija. Baznīcas tradīcija ir senākie Baznīcas rakstu piemiņekļi, piemēram, "Svēto Apustuļu tradīcija", seno vietējo Baznīcu ticības apliecinājumu teksti, senās liturģijas, koncilu lēmumi, asinsliecinieku varonības apraksti, senās Baznīcas vēstures, Baznīcas Tēvu un mācītāju raksti.

Vēl viens īpašs pareizticības mācības avots ir liturģija jeb euharistiskais dievkalpojums, kura noteikumus ir izveidojis Konstantinopoles patriarhs svētais Jānis Hrizostoms (Zeltamute) 4. gadsimtā.

KĀ GARĪDZNIEKAM JĀSAGATAVOJAS CIENĪGAI DIEVIŠKĀS LITURĢIJAS KALPOŠANAI

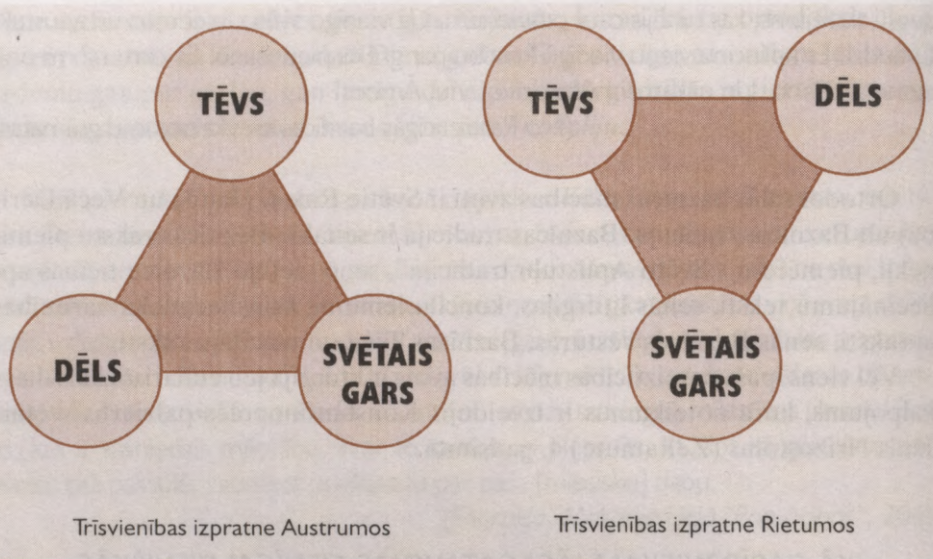
Noteikumi priesteriem

..Sirdsapziņas mocīts par kādu nāves grēku, lai neiedrošinājas liturģiju kalpot, kamēr nav šķīstījies savu dvēseli sirsnīgā grēku nožēlošanā sava garīgā tēva priekšā un nav devis solījumu atturēties no minētā grēkā. Bet, ja nāves grēkā kritušais iedrošināsies, nenožēlojis un neizsūdzējis savus grēkus, turēt liturģiju, tad nāves grēkam pievienos vēl otru smagāku nāves grēku un dievišķīgo noslēpumu baudīs sev par sodu un pazudināšanu..

Cienīgi noturēt dievkalpojumu un baudīt svētās Vakariņas ļoti kavē arī tas, ja priesteris vai diakons savu tuvāko pazemojis, apbēdinājis vai apvainojis un zina, ka tas skumst un tur ļaunu prātu uz viņu. Ja pats priesteris vai diakons ir apbēdināts no sava tuvākā un par to dusmojas, un tur ļaunu prātu uz to, tad lai neiedrošinājas turēt liturģiju, bet pēc tā Kunga pavēles lai iet saderēt mieru ar tuvāko un tad kalpo liturģiju.

(No Pareizticīgās baznīcas Dievkalpojumu grāmatas)

Pareizticīgās baznīcas teoloģiskie uzskati atšķiras no Rietumu Baznīcu nostādnēm par attiecībām Trīsvienības personu starpā. Ortodoksālās ticības apliecībā lasāms: "Es ticu .. uz Svēto Garu, kas dzīvu dara un no Tēva iziet.." Turpretī Rietumu kristīgo konfesiju ticības apliecībā teikts: "Es ticu .. uz Svēto garu, kas no Tēva un Dēla iziet." Tajā it kā izcelta Dēla tuvība Tēvam, tātad Dieva "cilvēciskā" dimensija, vienlīdzība pirmo divu personu starpā, kas veido trešo. Turpretī pareizticībā uzsvērta ideja par visa rašanos no Viena, tātad stingra pakļautība. Dēls dzimst un Svētais Gars iziet no Tēva. Šeit saskatāma austrumniekiem raksturīgā tendence uz monismu (daudzveidība sakņojas Vienā, kas ir visa pamats) pretstatā rietumnieku plurālismam, uzsvaram uz vienību daudzveidībā. (Ja Trīsvienību attēlotu ar trīsstūri, tad austrumnieku priekšstats augšā būtu trīsstūra smaile un lejā pamats, turpretī rietumnieku priekšstats labāk atspoguļotu trīsstūris, kas ar vienu no stūriem pavērsts uz leju.) No Rietu-

miem atšķirīgajā reliģiskās domāšanas modelī alkas pēc taisnīgas stingrās rokas, tēva, kas savai tautai nodrošinās mieru un kārtību, iespējams, sakņojas arī Austrumeiropā ilgstoši valdošajā, nemainīgajā sociālajā kārtībā, bijībā pret valdnieku un valsts varu. (Vai Senajā Ēģiptē nav vērojams kaut kas līdzīgs?) Pareizticīgā teoloģija, veidodamās grieķu kultūras vidē, ierosmi smēlās arī antīkajā filozofijā (piemēram, filozofa Platona un tā sekotāju, neoplatonistu, uzskatos par Dievu, kas ir visa labā, skaistā un patiesā pirmsākums – Viens, esošais, no kura tālāk “izplūst” pasaule).

KO JŪS ZINĀT PAR ORTODOKSIJU JEB PAREIZTICĪBU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Pareizticība neatšķiras no katolicisma.
 2. Pareizticība nav plaši izplatīta savā izcelsmes zemē.
 3. Pareizticība ir krievu nacionālā reliģija.
 4. Pareizticīgo dievkalpojumi notiek krievu valodā.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Ar ko katolicisms atšķiras no pareizticības?
- Kur Latvijā katolicisms ir īpaši izplatīts?

VIDUSLAIKU KATOLICISMS

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz viduslaiku kristietību,
- b) uz viduslaiku valsts iekārtu,
- c) uz viduslaiku kristietību un valsts iekārtu,
- d) neattiecas ne uz viduslaiku kristietību, ne uz valsts iekārtu?

Bīskapvalstis, skriptoriji, sievietes mācītājas, inkvizīcija, pāvesta valsts, pocezarisms, parlamenta vēlēšanas, pāvests, laulības gultas svētīšana.

Viduslaiku kristietība ir nesaraujami saistīta ar valsti. Viduslaikos Baznīcai bija iespēja piedalīties sabiedriskās un arī privātās dzīves veidošanā saskaņā ar savu mācību. Realizējot šīs iespējas, Baznīca ļoti cieši izrādījās saistīta ar “pasaulīgo” – īpaši ar valsti. Baznīcas augstākā amatpersona – pāvests – kļuva par svarīgāko Rietumeiropas politisko figūru.

Kad mēs spriežam par sen pagājušiem gadsimtiem, ir jāņem vērā tas, ka mūsu valoda un vērtību sistēma ir ievērojami mainījusies; to, ko uzskatīja par labu un atbilstošu kristietībai toreiz, vairs neatzīst par tādu mūsdienās. Tagad mēs uzskatām, ka normāla ir valsts nodalīšana no Baznīcas, taču šāds stāvoklis bija neiedomājams viduslaikos. Toreiz uzskatīja par pareizu, ka valsts palīdz Baznīcai. Valsts pienākums bija sekot pavalstnieku reliģiskajai lojalitātei. Tiesa gan, Svētajos Rakstos skaidru apstiprinājumu šādam stāvoklim mēs neatrodam, tomēr visas sabiedrības kristīgā piederība prasīja no ikviena, lai viņš savā darbā īstenotu kristīgos principus un uzdevumus. Atšķirībā no viduslaikiem daudzi mūsdienu kristieši tikai lielākos Baznīcas svētkos vai svētdienās atceras savu kristīgo piederību.

KRISTIETĪBAS IZPLATĪBA EIROPĀ

Kristietības vēsture sākās uz Eiropas un Āzijas robežas, un līdz viduslaiku sākumam galvenie tās notikumi risinājās Vidusjūras baseinā – Mazāzijā, Ziemeļāfrikā, Sīrijā. Iestājoties viduslaikiem, notika lielākas izmaiņas: kopš 7. gadsimta sākās islāma iekarojumi agrīnās kristietības zemēs Vidusjūras baseinā, kā arī Austrumu (Bizantija, Krievija, Balkāni) Baznīcas atdalīšanās. Islāma varā nonāca kādreiz kristīgā Ēģipte, Sīrija, Palestīna un Ziemeļāfrika.

Austrumiem bija milzīga loma Baznīcas pastāvēšanas pirmajos gadsimtos, bet ar islāma iekarojumiem šī loma saruka. Baznīcas rītausmā teoloģijas dogmatisko normu (citiem vārdiem – kristietības pamatu sistemātisku izklāstu) veidoja Austrumu Baznīca, taču, iestājoties viduslaikiem, Austrumu Baznīcas intelektuālā jaunrade apsīka, sākās stagnācija un seno tradīciju konservācija.

Iekarotajās teritorijās kristietība vairs nevarēja brīvi attīstīties, jo tā kļuva par apspiestu reliģisko minoritāti. Baznīcas attīstības process koncentrējās Rietumos – Eiropā.

Situāciju Eiropas kontinenta rietumos noteica jauni vēsturiskie apstākļi. Ģermāņu tautu (barbaru) ienākšana Eiropā sagrāva Rietumromas impēriju politiski, un tās teritorijā izveidojās jaunas ģermāņu valstis. Vienlaikus Senās Romas kultūras elementi turpināja pastāvēt arī barbariskajās valstīs, un galvenie senās kultūras kopēji bija klosteri. Līdz ar to Baznīca nonāca pavisam jaunā situācijā. Baznīcai bija jāuzņemas barbaru izglītošana, bija jāpielāgo filozofiski izsmalcinātā Baznīcas mācība barbaru tautu izpratnei. Jaunās Eiropas tautas atšķirībā no grieķiski runājošajiem Austrumiem neizrādīja interesi par teoloģiju. Teoloģija pamazām sāka veidoties klosteros un katedrāļu skolās, kur prata latīņu valodu un kur glabājās senie rokraksti, kur klosteru skriptorijos pārrakstīja manuskriptus un bija interese par grāmatu gudrībām.

Baznīca bija lielākais un spēcīgākais sabiedriskais institūts viduslaiku Eiropā. Baznīca centās ieviest mieru un kārtību apstākļos, kad Eiropas bruņinieki bija pastāvīgā kara stāvoklī cits ar citu. Lai izmantotu bruņinieku enerģiju cīņai pret kristietības ienaidniekiem, 1095. gadā pāvests Urbāns II pasludināja krusta karu pret turāņiem – seldžukiem, kas bija pieņēmuši islāmu un iekarojuši Svēto Zemi – Palestīnu. Krusta kariem un ar to saistītiem eiropiešu izceļošanas plāniem vajadzēja risināt arī Eiropas pārapdzīvotības problēmu. Viduslaiku zemkopības ražīgums nebija tik liels, lai spētu paātrināt pieaugošo iedzīvotāju skaitu.

Jeruzalemi krustnešiem izdevās iekarot 1099. gadā, un krusta kari turpinājās līdz 1250. gadam. Šajā laikā pastāvīga karotāju, tirgotāju un – vienkārši – svētceļnieku straume plūda uz Austrumiem. Visveiksmīgākais bija krusta karu sākums, jo vēlākajos gados laime karā bija musulmaņu pusē.

Bija divi krusta karu ceļi – dienvidu un ziemeļu. 13. gadsimtā sāko Ziemeļu krusta karu nolūks bija kristianizēt ziemeļu tautas Baltijas jūras austrumu krastos. Šo krusta karu gaitā Baltijas valstīs iesakņojās kristietība tās Rietumu – katolicisma – variantā. Kristietības ienākšana Latvijā un Igaunijā un vēlāk arī Lietuvā bija saistīta ar kultūras barjeras pārvarēšanu. Rietumeiropā jau bija universitātes, bija attīstīta sholastika un eksaktās zinātnes, tiesu sistēma un pārējie attīstītas civilizācijas elementi. Baltijas tautām visa tā nebija, un “ielēkt” Eiropas civilizācijā tieši no bezrakstības cilšu stāvokļa, bez valstiskuma priekšstatiem, neko nezinot par Eiropas ģeogrāfiju, politisko situāciju un domāšanas veidu, lielākajai daļai iedzīvotāju bija par grūtu. Kristietību tolaik nešķīra no pārējiem kultūras atribūtiem, un jaunajiem Baltijas tautu kristiešiem vajadzēja apgūt ne tikai reliģiskās normas, bet arī iekļauties mazsaprotamās “europeiskās” dzīves realitātēs.

VIDUSLAIKU NOZĪME EIROPAS CIVILIZĀCIJĀ

Viduslaiku kristietība ir atstājusi dziļu iespaidu uz Eiropas civilizāciju. Kristietības gadsimtos veidojās cilvēktiesības, vīrieša un sievietes tiesiskā vienlī-

dzība, demokrātija sabiedrības un politikas jomā, fenomenāli attīstījās zinātne un daudzas citas mūsu vērtības. Tās nav radušās ne islāma, ne hinduisma, ne konfūcisma pasaulē. Pat tad, kad mēs runājam par “postkristiānisko” kultūru, ir jāsaprot, ka tā ir augusi tiešā veidā no kristietības saknēm.

Viduslaiku kristietības mantojums īpaši labi saskatāms ir mākslā. Gluži tāpat, kā kristietība ir vēsturiska reliģija (Dievs ir iemiesojies cilvēcē un tāpēc – arī vēsturē), tā arī māksla, kas izaugusi no baznīcu glezniecības un skulptūrām, katedrāļu arhitektūras, liturģisko grāmatu tekstiem un dekorējuma, ir vienmēr atainojusi sava laika dzīves norises. Viduslaiku sakrālā māksla daudz lielākā mērā nekā māksla hinduismā, budismā un islāmā ir bijusi uzticīga vēsturisku personu attēlojumam. Cēzars Augusts, Poncijs Pilāts, Jēzus Kristus, apustuļi, Vecās Derības ķēniņš Dāvids, Zālamans un citas bibliskās personas redzamas viņu reālajā cilvēciskajā veidolā; pati dzīve kļūst par dievišķās pasaules dimensiju. Taču Eiropas mākslā netrūkst arī tādu darbu, kuriem ir augsts filozofiskais lidojums, un tas ir iespējams tur, kur cilvēka domāšana ir tā izkopta, ka atrodas uz laicīgā un pārlaicīgā, materiālā un garīgā robežas.

Pirmajos kristietības gadsimtos rakstītais vārds aprobežojās ar teoloģiju vai gramatiku. Tomēr arī sarakstītajos sprediķos un apcerēs par Bībeles tēmām redzams, kā kalpošanai reliģiskai patiesībai vai morālai pamācīšanai ir pakļauta vārda un izteiksmes forma. Neatņemami literatūras vēsturē ir bijuši viduslaiku garīgie rakstnieki Gregors Lielais, Izidors no Seviljas, Bēde Cienījamais, Alkvīns un citi.

Tiek kļūdaini uzskatīts, ka 16. vai 18. gadsimtā literatūra un arī pārējā māksla atbrīvojās no kristīgām dogmām un kļuva neatkarīga no reliģiskā pasaules uzskata un vērtībām. Patiesībā apzināta nekristīgā literatūra parādījās ne agrāk kā 18. gadsimtā. Šekspīrs, Servantess, Rablē un simtiem citu autoru nerakstīja gluži “kristīgo drāmu” vai daiļliteratūru. Viņu darbos ir atrodamas kristīgās morāles vērtības, kristietības orientieri un kristietības izauklēta vide, kurā norisinās aprakstīto varoņu darbība.

KO JŪS ZINĀT PAR VIDUSLAIKU KRISTIETĪBU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
- 1. Viduslaiku kristietība ir pilnīga tumsonība.
- 2. Viduslaikos norisinājās asa cīņa starp zinātni un reliģiju.
- 3. Viduslaiku inkvizīcija vērsās pret neticību.
- 4. Profesionāli izkopta māksla viduslaikos bija tikai Baznīcā.

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Ko jūs atceraties par renesansi un reformāciju?
- Vai jums mājā vai tuvinieku lokā ir luterāņi?
- Ar ko katolicisms atšķiras no luterisma?
- Kuros Latvijas novados luterisms ir vairāk izplatīts?

RENEŠANSE UN REFORMĀCIJA

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz renesansi,
- b) uz reformāciju Vācijā,
- c) uz reformāciju Šveicē,
- d) neattiecas ne uz renesansi, ne uz reformāciju Vācijā, ne uz reformāciju Šveicē?

Adventisti, antīkās kultūras atdzimšana, Lutērs, pentakostālisms, Kalvins, indulgences, Cvinglijs, Vitenberga, Gūtenbergs.

Reformēto kristietību (luterismu, kalvinismu, baptismu u. c.) uzskata par “moderno”, “individuālistisko” reliģiozitāti. Daļa domā, ka protestantisms ir pavēris iespēju būt reliģiozam bez īpašas piederības pie Baznīcas. Parasti tā uzskata mālā esoši teorētiski, bet Baznīcas cilvēki gluži tā nedomā. Reformācija drīzāk bija reliģiska atbilde uz jaunām dzīves realitātēm 16. gadsimtā Vācijā un Šveicē.

KAS IR RENESANSE?

Reformācija nebija politisku izmaiņu rezultāts; to neizraisīja arī indulgenču pārdošana vai kādas citas nebūšanas sava laika Baznīcā. Reformācija brieda ne mazāk kā gadsimtu, un tai pamatā bija fundamentālas izmaiņas sabiedrībā, cilvēku domāšanā, pasaules redzējumā, etniskajā ģeogrāfijā, Eiropas tautsaimniecībā utt.

Viduslaiki bija pagājuši kā vesels cilvēces attīstības posms. Viduslaiku zinātne – sholastika – bija sevi izsmēlusi, kristietībā agrāko dedzību bija nomaiņījusi remdenība, sabiedriskās attiecības, kurās noteicošie bija garīdzniecība un zemes īpašnieki – muižnieki, bija neglābjami novecojušas. Jaunās pilsētu bagātnieku aprindas, kas bija savākušas naudu un bagātību, prasīja dzīves pārkārtošanu atbilstoši savām prasībām. Tā laika pilsētu biznesa pārstāvji vēlējās redzēt sabiedrību, kas ik dienas strādā, nevis staigā pa baznīcām daudzajos baznīcas svētkos; viņiem trūka darbaspēka manufaktūrās, bet vienlaikus klostēros mūki un mūķenes pievērsās, pēc bagātnieku domām, mazsaprotamām nodarbēm. Baznīcu bagātība kārdināja alkatīgo naudas “taisītāju” acis un sirdis: viņi prasīja lētu un vienkāršu Baznīcu, kas augstu vērtētu viņu – kapitālistu – darbīgumu, nejauktos ar Baznīcas autoritāti viņu darbā un dzīvē.

Pa to laiku – 1453. gadā – turku rokās bija kritusi senā Konstantinopole – Austrumromas impērijas galvaspilsēta un Austrumu kristietības – ortodoksijas – galvaspilsēta. Izglītotie grieķi bēga uz Eiropas pilsētām, lai nopelnītu sev iztiku,

sāka mācīt turienes jaunatnei grieķu valodu. Grieķu valodas mācīšanās vērsās plašumā, kļūstot par modes lietu. Ap grieķu valodas prasmi veidojās arī plašāks zināšanu loks: valodu apguvušie sāka interesēties par antīko – seno grieķu – literatūru. Citus interesēja senā māksla, vēl citus – senās pasaules dzīvesveids, kuru sāka atdarināt. Tā radās jauna zinātne, kuru nosauca par “humānismu” jeb “zinātņi par cilvēku” pretstatā “sholastikai”, kas bija viduslaiku zinātne un kura bija saistīta ar reliģiju un teoloģiju. 19. gadsimta vēsturnieki šo laikmetu nosauca par renesansi, proti, atdzimšanu. Domāta bija antīkās pasaules atdzimšana.

Par humānisma spārniem sauca grāmatu. Kopš 1445. gada, kad Gūtenbergs izgudroja grāmatu drukājamo mašīnu, grāmatas kļuva pieejamas jau daudz plašākam Eiropas iedzīvotāju skaitam. Svarīga laikmeta iezīme bija daudzās Bībeles, kuras izdeva, lietojot drukātu tekstu; Bībeles sāka uzmanīgi pētīt, salīdzināt un tulkot dažādās valodās. Laikposmā starp 1514. un 1517. gadu tika nodrukāta pirmā kristīgā Bībele Spānijā, kurai paralēlu tekstu vairākās valodās bija sagatavojusi Alkalas universitāte. Pirms tam – 1488. gadā – Ziemeļitālijā, Sončino, parādījās pirmais drukātais Vecās Derības ebreju teksts.

Aizraušanās ar Bībeles tekstu kā grāmatu; grāmata kā atklājums, elks un modes lieta lika noraidīt iepriekšējās dievbijības formas, lai reliģijas centrā atkal noliktu rakstīto vārdu, kā tas bija Vecās Derības jūdu ticības laikos. Lielā mērā tieši dažāda izpratne par rakstīto evaņģēlija tekstu, citiem vārdiem – atšķirīga attieksme pret grāmatu, bija par iemeslu dažāda Baznīcas reformācijas izpratnei Vācijā, Šveicē, Anglijā un citur.

Ar reformācijas sākumu ir saistīts vēl viens svarīgs notikums. 16. gadsimts ir jaunu nāciju aktīvas veidošanās laikmets. 1492. gadā sākās Spānijas apvienošanās vienotā valstī; Francija, izcīnot Simtgadu karu (1337–1453) pret Angliju, konsolidējās vienotā nācijā. Vācijai šo procesu lielā mērā nodrošināja ar reformāciju saistītie notikumi.

Patiesībā tas bija pilnīgi jauns laikmets, par ko liecināja arī sasniegumi citās cilvēces darbības sfērās. Reformācijas vadonim Mārtiņam Luteram bija pieci gadi, kad Bartolemeo Diašs apbrauca ap Labās Cerības ragu. Viņam bija deviņi gadi, kad Kristofors Kolumbs atklāja Ameriku; kad Luteram bija 15 gadu, Vasko da Gama atklāja jūras ceļu uz Indiju. Fernans Magelāns, Fransisko Pisaro un Ernans Kortess bija Lutera laikabiedri.

Jaunā laikmeta patoss bija viduslaiku noraidījums un sapnis par jaunu dzīvi, kuru iedomājās kā romantizētu grieķu un romiešu pasauli.

KAS IR LUTERISMS?

MĀRTIŅŠ LUTERS

Mārtiņš Luters (1483–1546) ir dzimis Eislēbenē, studējis Erfurtes universitātē. 1505. gadā viņš iestājās Augustīniešu klosterī. 1507. gadā viņš kļuva par priesteri. Pēc teoloģijas studijām Luteru nosūtīja uz Vitenbergas universitāti par morālteoloģijas profesoru. 1512. gadā viņš kļuva par Bībeles studiju profesoru turpat Vitenbergā.

Luters izcīnīja ilgstošu un dziļu garīgo krīzi, iekams viņš izprata, kā jāsaprot Dieva taisnīgums. Pamatojoties uz šo atziņu, M. Luters noraidīja agrāko, Baznīcas Tradīciju, sakņoto teoloģiju, lai uzsvērtu personisko Dieva Vārda izpratni un pieredzi. Viņš ticēja, ka visa mūsu darbība izriet no Dieva gribas. Mēs neesam Dieva priekšā taisnoti no mūsu pašu darbiem, centības vai dievbijības, bet tikai no ticības.

Luters savu popularitāti ieguva nejauši, uzstājoties pret apšaubāmo grēku atlaišanas zīmju pārdošanu, kuras sauca par *indulgencēm*. (Ticīgie ziedoja Svētā Pētera katedrāles celšanai Romā, un, ja viņi bija iepriekš izlīdzinājuši savus grēkus grēksūdzē, bijuši pie dievgalda, tad Baznīca solīja viņiem soda atlaišanu par grēkiem.) Pret indulgencēm M. Luters sarakstīja 95 tēzes, kuras piekāra pie Vitenbergas baznīcas durvīm, kas kalpoja par universitātes ziņojumu dēli. Luters protestēja pret to, ka Baznīca pestīšanas darbu jauc ar naudas lietām. Latīniski sarakstītās un akadēmiskam disputam paredzētās tēzes kāds pārtulkoja vāciski un aizsūtīja saviem draugiem. Tēzes sāka izplatīties pa visu Vāciju, nesot M. Luteram popularitāti, bet Vācijas tautai – pārdomas par to, kā reformēt Baznīcu.

1517. gada decembrī Maincas arhibīskaps, kura Baznīcas provincē (arhidiecēzē) bija Vitenberga, aizrakstīja sūdzību uz Romu par Luteru darbību. Politiskā situācija izveidojās tāda, ka Luters, kurš agrāk nebija domājis par lielām reformām, bet tikai par dažu Baznīcas nebūšanu likvidēšanu, nonāca situācijā, kad viņam vairs nebija atkāpšanās iespēju. Luteram bija principiāls un nelokāms raksturs, un savu taisnību viņš bija gatavs aizstāvēt līdz pēdējam. Arī Vācija ātri aizrāvās ar reformācijas idejām, un M. Luters, kļuvis par reformācijas vadoni, kļuva arī par tās ķīlnieku.

Baznīcas vadība Luteram vairākkārt piedāvāja atteikties no saviem uzskatiem, bet šos priekšlikumus viņš noraidīja. 1521. gadā M. Luteru izslēdza no Baznīcas. Pēc vēlreizējas atteikšanās piekāpties Baznīcas vadībai Vormsas Saeimā 1521. gada aprīlī M. Luters, Saksijas kūrfirsta Frīdriha spiests, slēpās Vartburgas pilī, kur tulkoja Bībeli vāciski.

Pēc astoņiem mēnešiem, kad 1522. gadā Vitenbergā bija sākušās nekārtības, kuras bija izraisījuši pārlieku aizrautīgi reformētāji, Luters bija spiests atgriezties, lai ieviestu pilsētā kārtību. Izrādījās, ka viņš bija vienīgā personība, kam Vitenbergas iedzīvotāji bija gatavi paklausīt. Luters ieviesa dievkalpojuma kārtību, kura centrā ir Dieva vārda sludināšana, dievgalds un draudzes dziedāšana tautas valodā.

M. Luters uzskatīja, ka Dieva vienīgā komunikācija ar cilvēci notiek caur Viņa vārdu – evaņģēliju. Dievs uzrunā caur Bībeli tikai tos, kuriem ir ticība, taču ticība nav paša cilvēka sasniegums, bet gan Dieva dāvana.

Dievs ir ārpus mūsu izpratnes spējām. Ja Dievs būtu ar cilvēka prātu aizsniedzams, Viņš pārstātu būt Dievs.

REFORMĀCIJA ŠVEICĒ

Reformācija Šveicē notika vienlaikus ar notikumiem Vācijā, bet neatkarīgi no tās. Luters reformāciju sāka, dziļas personīgas dievbijības mudināts, turpretī Šveices reformatoram Ulriham Cvinglijam bija citi motīvi. Viņu mudināja patriotisma jūtas. Nabadzīgie Šveices kantoni pelnīja sev iztiku, sūtot savus

jauniešus kalpot svešu valstu karaspēkos par algotņiem. Cvinglijs pats bija armijas kapelāns un saņēma algu no Romas pāvesta, kura armijā kalpoja Šveices algotņi. Vienā no kaujām – tā bija pie Mariņano 1515. gadā – bezjēdzīgi bojā aizgāja ļoti daudz Šveices algotņu, bet dzīvi palikušie pārdevās pretiniekam par lielāku algu. Šis notikums satrieca Cvingliju, un kopš šā brīža viņš sāka agitēt pret algotņu vervēšanu.

ULRIHS CVINGLIJS

Ulrihs Cvinglijs (1484–1531) ir izglītojies Bāzelē, Bernē un Vīnē. 1516. gadā viņš kļuva par draudzes mācītāju. Šo amatu pildot, viņš iemācījās grieķu un ebreju valodu, studēja Baznīcas Tēvu darbus. Viņš izpildīja Šveices algotņu kara kapelāna pienākumus un piedalījās Navaras kaujā (1513) un kaujā pie Mariņano (1515).

Cvinglijs kļuva par humānisma ideju piekritēju, kad viņš 1515. gadā satikās ar filozofu un kristīgo humānistu Roterdamas Erasmu (Erazmu), par kura izglītību viņš bija ļoti sajūsmināts. Kad Cvinglijs bija jau ieguvis pietiekamu popularitāti kā reformācijas sludinātājs, viņu uzaicināja būt par sludinātāju Cīrihes Lielajā Minsterā (galvenajā baznīcā). Tur viņš sāka aicināt uz Baznīcas reformēšanu un atrada sev palīgus Cīrihes kantona (Šveices pavalsts) pārvaldē.

1529. gadā Cvinglijs piedalījās debatēs par teoloģiskiem jautājumiem ar Luteru Marburgā. Ar Luteru Cvinglijam bija nesaprašanās, un to dēļ Cvinglijs zaudēja savus piekritējus Šveicē. Pret Cvingliju un viņa piekritējiem Cīrihē karu sāka arī pieci Šveices katoļu kantoni. Pretstatā cerētajam Cvingliju neatbalstīja neviens vācu firsts, un kaujā pie Kapelas Cvinglijs krita kara laukā.

ŽANS KALVINS UN REFORMĀTU BAZNĪCA

Šveice ir daudzu tautību zeme. To veido kantoni, kuros runā vācu valodā, un kantoni, kuros iedzīvotāju vairākums ir itāļi. Kantonos, kur runāja otrā lielākajā Šveices valodā – franču valodā, reformācijas līderis bija Žans Kalvins. Franču reformācijas centrs bija Ženēva. Kalvins bija stingrs cilvēks, kam nebija tik vētrains raksturs kā Luteram. Viņš bija arī labs sistematizētājs. Kalvins bija aizrāvis ar Luteru idejām un mēģināja tās salikt vienotā sistēmā franču valodā. Šā darba laikā Kalvins varēja arī pārdomāt atsevišķus ticības jautājumus un formulēt tā, kā viņš tos saprata.

ŽANS KALVINS

Žans Kalvins (1509–1564) ir dzimis Nojonā Francijā. Viņš studēja Orleānā, Buržē un Parīzes universitātē. Viņš aizrāvās ar humānismu, proti, ar grieķu valodu un antīko autoru lasīšanu un apcerēšanu.

Parīzē jaunais Kalvins pirmo reizi iepazinās ar Luteru mācību. Ap 1533. gadu viņš sāka interesēties par reliģiskiem jautājumiem. Sarāvis saites ar katoļu Baznīcu, viņš aizbrauca no Francijas un dzīvoja Šveicē – Bāzelē. Tur viņš sāka mēģinājumus formulēt

savu reliģijas izpratni, un 1536. gada viņš publicēja pirmo savas grāmatas "Kristīgās reliģijas institūti" izdevumu.

Ženēvā Kalvins satikās ar turienes reformācijas kustības pamatlicēju Gijomu Farellu, kurš pierunāja viņu palikt Ženēvā un palīdzēt reformācijas darbos. 1537. gadā abi reformatori aicināja Ženēvas iedzīvotājus zvērot uzticību protestantiskam *Ticības apliecinājumam*. Ženēvas iedzīvotāji tam pretojās, un abi Baznīcas reformatori bija spiesti pamest Ženēvu. Kalvins apmetās Strasbūrā (toreizējā Štrāsburgā). Tur viņš kļuva par franču draudzes mācītāju, sarakstīja plašāku savas grāmatas "Kristīgās reliģijas institūti" versiju.

Viņu aicināja atgriezties Ženēvā 1541. gadā. Pilsētas padome bija nolēmusi pieņemt pilsētas jaunos likumus, kā bija ieteicis Kalvins. Šajos likumos bija prasīts, lai ikviens pilsētnieks ievērotu stingru garīgo disciplīnu.

Kalvins sapņoja par Dieva valstības uzcelšanu Eiropā, un viņa plānos Ženēvai bija jākļūst par sākumu un centru jaunajai kristīgajai Eiropai. Pamazām Kalvins kļuva par faktisku Ženēvas diktatoru, kaut arī viņš neieņēma nekādus oficiālus amatus. Viņš nodibināja Ženēvas akadēmiju, kas vēlāk pārtapa par Ženēvas universitāti. Kalvins bija spējīgs sistematizētājs, un viņš apkopoja pirmās paaudzes reformatoru idejas vienotā un loģiskā sistēmā, kas kļuva par pamatu reformātu Baznīcas tradīcijai. Reformātu teoloģija ieguva daudz piekritēju anglosakšu pasaulē, tā kļuva par pamatu tam protestantisma variantam, kas iesakņojās Britu salās, Ziemeļamerikā, Austrālijā un Dienvidāfrikā.

REFORMĀCIJAS TURPMĀKĀ IZPLATĪBA EIROPAS ZEMĒS

Reformācija tādā veidā, kādā to sludināja Mārtiņš Luters un viņa tradīcijas piekritēji, izplatījās galvenokārt tajās zemēs, kurās runāja vāciski. Tā bija Vācija, arī Skandināvijas zemes, kurās labi saprata vācu valodu un varēja lasīt Luteru un viņa piekritēju darbus. No Vācijas luterisms ienāca arī Latvijā, kur tā pirmie piekritēji bija rīdzinieki. Kalvina un Cvinglija sludinātajā variantā protestantisms kļuva par izplatītu kristietības mācību daļā Vācijas. Reformātu teoloģija kļuva par kompaktu kristietības virzienu Lielbritānijas ziemeļos – Skotijā. Pārējā Anglijā reformācijas notikumi norisinājās savdabīgi, izveidojot Anglijas jeb anglikāņu Baznīcu. Reformācijas mēģinājumi Itālijā, Francijā un Polijā diezgan ātri apsīka. Tā Latvijas daļa, kas tobrīd bija Polijas pakļautībā, tāpat Latgale, arī drīz vien atgriezās katolicismā.

KO JŪS ZINĀT PAR RENESANSI UN REFORMĀCIJU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Reformācija ir mēģinājums atgriezties pie senās kristietības formām.
2. Mārtiņš Luters ir jaunas reliģijas dibinātājs.
3. Reformācija ir modernās individuālistiskās reliģijas sākums.
4. Reformācija ir politiskā cīņa pret viduslaiku pāvestu varu.

KATOLISKĀ BAZNĪCA MŪSDIENĀS

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz mūsdienu katolicismu,
- b) uz II Vatikāna koncila mācību,
- c) uz Baznīcas sociālo mācību,
- d) neattiecas ne uz mūsdienu katolicismu, ne uz II Vatikāna koncila mācību, ne uz Baznīcas sociālo mācību?

Cilvēka klonēšana, streiku likumīgums, aborti, dogmas, feminisms, vēsturiskais Jēzus, "Prieks un cerība", sakramenti, eitanāzija, mistiskais Kristus.

Viduslaiku kristietībai bija raksturīga reliģijas un ikdienas dzīves integritāte, taču modernais katolicisms dzīvo sabiedrībā, kas ir nelabvēlīgi noskaņota pret kristietību.

MŪSDIENU KATOLICISMS

Romas katoliskā baznīca, kā to sauc oficiāli (sadzīvē dēvē par katoļu Baznīcu), no pareizticības atšķiras ar to, ka savas vēstures gaitā tā vienmēr ir mēģinājusi skaidrot kristīgo mācību attiecīgā laikmeta valodā, t. i., jēdzienos, simbolos, priekšstatos, kuri ir saprotami ikvienam. Katoliskā baznīca lūko pārvarēt tādu situāciju, kad kāds, iegājis baznīcā, iziet no tās ar vārdiem: "Es nesaprotu, kas tur notiek un par ko tur runā." (Pareizticīgā jeb Ortodoksālā baznīca, kas ir unikāla pirmo kristietības gadsimtu mantojuma glabātāja, aicina uz kaut ko citu – cilvēka pakāpenisku pārkārtošanu

Dievkalpojums modernā katoļu draudzē

Romas katoliskajā baznīcā ir aptuveni 20 tā dēvēto ritu, tostarp Romas, Bizantijas (grieķu katoliskais), Tridentas (Pija X), Malabaras (Indijas) un citi riti. Rīts pirmām kārtām nozīmē dievkalpošanas veidu, kas izveidojies kādā vietā gadsimtu gaitā. Rīts ietver arī Baznīcas dzīves tradīcijas, kuras ir atšķirīgas, piemēram, Romas rita priesteriem ir liegta laulība, toties grieķu katoliskā rita priesteri ir precēti.

tā, lai viņš ieaugtu šajā senajā tradīcijā un sāktu to izprast.) Vienlaikus Romas katoliskajai baznīcai atšķirībā no protestantu Baznīcām (luterāņu, baptistu u. c.) mazāk raksturīgs ir princips *Ecclesia semper reformanda est* ("Baznīca ir pastāvīgi reformējama"). Romas katoliskā baznīca uzskata par neiespējamu pakļauties visām laicīgās pasaules vēsmām un idejām (seksuālā visatļautība, "atvērtā ģimene", eitanāzija, aborti, feminisms, cilvēka embriju klonēšana u. c.), jo tām nav pamatojuma Svētajos Rakstos, kas ir Baznīcas mācības pamats. Atšķirībā no protestantisma mācības, toties līdzīgi pareizticībai, Romas katoliskā baznīca tur godā Baznīcas Tradīciju, proti, seno Baznīcas Tēvu teoloģisko mantojumu, ekumenisko koncilu pieņemto mācību ("dogmas"), lūgšanu un liturģiskās paražas u. c.

II Vatikāna koncils (1962–1965) piešķīra Romas katoliskajai baznīcai mūsdienīgus vaibstus. Mūsdienīgumu tā saista ar tiešu Jēzus Kristus pasludinājuma mantojumu:

- 1) **ar vēsturisko Jēzu** Katolisko baznīcu saista apustuliskā pēctecība (bīskaps konsekkrē jeb iesvētī ne mazāk kā trīs vecāki bīskapi, kamēr pirmo bīskapu gods pienācās tiešajiem Kristus apustuļiem, kuri pēc Kristus aicinājuma sāka šo garīgās varas mantošanas procedūru). Ar vēsturisko Jēzu Baznīcu saista arī no apustuļiem mantotais evaņģēlija teksts;
- 2) **ar mistisko Kristu** jeb *debesīs esošo, dievišķo, no krusta nāves augšāmcelušos Kristu* Baznīcu saista neskaitāmas garīgās saites – lūgšanas, sakramenti, euharistiskā liturģija jeb *svētā Mise*.

ROMAS KATOLISKĀ BAZNĪCA PAR SEVI

Saskaņā ar Romas katoliskās baznīcas mācību cilvēka dzīves mērķis ir pazīt un mīlēt Dievu:

- Dievs ar tīras labestības nodomu ir brīvprātīgi radījis cilvēku, lai to padarītu par savas svētlaimīgās dzīves līdzdalībnieku. Tāpēc katrā laikā un vietā Viņš tuvojas cilvēkam. Viņš aicina kopā visus cilvēkus, ko grēks ir izklīdējis, savas ģimenes vienībā – Baznīcā. Šajā nolūkā viņš ir sūtījis savu Dēlu kā Pestītāju jeb Glābēju, kurš ir aicinājis cilvēkus kļūt par Dieva bērniem un Dieva svētlaimīgās dzīves mantiniekiem;
- lai šis aicinājums atskanētu uz visas zemes, Kristus sūtīja apustuļus, kurus Viņš bija izvēlējis, uzliekot tiem par pienākumu sludināt evaņģēliju, t. i., "Labo vēsti". Visi Kristum ticīgie ir aicināti to nodot no paaudzes paaudzē, sludinot ticību, piepildot ticības vērtības lūgšanās, liturģijā (kopīgā dievkalpojumā) un ikdienas dzīvē.

Romas katoliskā baznīca savu mācību būvē uz četriem lieliem "pīlāriem", Tie ir *Ticības apliecinājums*, sakramenti, ticīga cilvēka dzīve (baušļu izpildīšana) un lūgšana.

Tiem, kas ir saņēmuši kristības sakramentu (tātad ir kristīti) un tāpēc pieredz Kristum, ir jāapliecina sava ticība cilvēku priekšā. Tas nozīmē, ka katolicim ar savu dzīvi ir jāparāda kristīgas dzīves paraugs un, lai to varētu pareizi

darīt, viņam pašam ir jāzina, kas katoliskā ticība ir. Kristietības pamata teksts ir Jaunā Derība, bet tās izpratne jeb skaidrojums var būt dažāds. Dažāda Jaunās Derības skaidrošana ir bijusi par iemeslu dažādu *sektu* jeb *denomināciju* izcelsmei (sk. 31. tematu). Katoliskā kristietības izpratne ir koncentrēta "Ticības apliecinājumā" ("Ticības apliecībā"), kas rakstiskā veidā ir saglabājusies kopš 2. gadsimta un kuru no kristietības pirmsākumiem līdz mūsdienām lieto, cilvēku ievadot kristietībā, proti, viņu kristot.

Ikdienas dzīvē katoļa pienākums ir ik svētdienu apmeklēt baznīcu, lai piedalītos tur notiekošajā liturģiskajā dievkalpojumā, viņam saskaņā ar savu vietu Baznīcā jāpiedalās pasniegtajos *sakramentos* – svētdarbībās, kas ir Dieva žēlastības avots; regulāri saņemamie sakramenti ir *gandarīšana* jeb *grēksūdze ar tai sekojošo grēku piedošanu*; ja grēki ir atlaisti, tad seko *Euharistijas sakraments* jeb "Dievgalds", kurā simboliskā veidā ticīgais nāk pie Kristus Pēdējo vakariņu galda. Jēzus Kristus, kā rakstīts evaņģēlijos, ņēma maizi, svētīja un lauza, un deva saviem mācekļiem, sacīdams: "Ņemiet un ēdiet no tās visi, jo tā ir mana miesa, kas par jums tiks atdota." Tāpat viņš ņēma biķeri, kas bija pildīts ar vīnu no vīnakoka augļiem, pateicās un deva saviem mācekļiem, sacīdams: "Ņemiet un dzeriet no tā visi, jo tas ir manu jaunās un mūžīgās derības asiņu biķeris, kas par jums un par daudziem tiks izlietas grēku piedošanai. Dariet to manai piemiņai."

Katoliskā baznīca par sakramentu uzskata laulību, un tāpēc laulība katoļiem ir nešķirama un neatkārtojama (izņemot gadījumus, ja viens no laulātajiem ir miris); priesteri saņem priesterības sakramentu, bet viņi nedrīkst precēties (latīņu ritā); nopietnas slimības laikā vai arī uz nāves gultas katoļim ir jāsaņem *slimnieku sakraments*; bērns, sasniedzot prāta gadus (12–16 gadu vecumu), iet pirmo reizi pie grēksūdzes un saņem Euharistijas sakramentu, pēc tam viņam pienākas arī *iestiprināšanas sakraments*, kurā viņš saņem Svētā Gara dāvanas, kas nepieciešamas svētīgai garīgai dzīvei. Katoliskajā baznīcā ir septiņi sakramenti, tikpat to ir Pareizticīgajā baznīcā; protestanti atzīst tikai divus sakramentus (Kristību un Euharistiju), bet radikālākie no tiem – nevienu.

Bez minētajām norisēm, kas notiek lielākoties baznīcā un ir katoļa reliģiozitātes "publiskā" daļa, ir arī "privātā", un tā ir lūgšana. Ārēji lūgšana izskatās kā vienkārša iepriekš sastādīta vai spontāni izteikta vārdiska formula, kas adresēta Dievam. Patiesībā lūgšana ir veids, kādā var nodibināt tiešu kontaktu ar Dievu, bet tam ir vajadzīga liela nopietnība un koncentrēšanās, apziņas atbrīvošana no blakus domām, kā arī iepriekšēja atbrīvošanās no grēkiem *gandarīšanas sakramentā*. Romas katoliskajā baznīcā ir bijis daudz lūgšanu meistarų; daži ir varējuši ar savām lūgšanām dziedināt neārstējamās slimības, pasargāt citus no nelaimēm vai spējuši atgriezt uz patiesības ceļa nelabojamus noziedzniekus, pievērst Dievam stingrus ateistus utt. Lūgšanas nedrīkst teikt ļaunā nodomā vai uzbāzīgā vēlmē piepildīt savu gribu, kas var būt pretstatā Dieva plāniem.

Ikviens katolis dzīvo sabiedrībā, un viņa pienākums ir arī tur īstenot Katoliskās baznīcas principus. Tie izklāstīti Baznīcas sociālajā mācībā.

BAZNĪCAS SOCIĀLĀ MĀCĪBA

Baznīcas sociālā mācība koncentrēti ir formulēta vairākos pamatuzdevumos, kuri kā atsevišķi punkti atrodami II Vatikāna koncila konstitūcijā *Gaudium et spes* ("Prieks un cerība"). Tie apliecina, ka dažādām teorijām, kas mēģina nostiprināt atsevišķu cilvēku vai tautu ekonomisko nevienlīdzību, no Baznīcas viedokļa nav pamata. Koncila konstitūcija nosaka kapitāla īpašnieku pienākumus un darba ņēmēju tiesības. Seko šo principu uzskaitījums.

1. Galvenā vērtība ir cilvēks, nevis sabiedrība kopumā.
2. Nav tiesa, ka dabas resursu nepietiek, lai nodrošinātu visus cilvēkus ar viņiem nepieciešamo. Darbs un tirdzniecība ir spējīgi visu sagādāt.
3. Saimnieciskā darbība nevar norisināties pilnīgi stihiski. Lai harmonizētu atsevišķu personu, ekonomisko grupu vai tautu saimniecisko darbību, ir nepieciešama varas iestāžu saskaņota darbība.
4. Vienpusīga aizraušanās ar ekonomisko efektu iegūšanu var izraisīt nevienlīdzību starp lauksaimniecību un rūpniecību, atsevišķiem cilvēkiem vai valstīm.
5. Esošajā ekonomiskajā kārtībā ir daudz netaisnību.
6. Iespējami liela cilvēku skaitam ir jākontrolē ekonomiskie procesi, lai bagātības nekoncentrētos dažu cilvēku vai dažu valstu rokās.
7. Jāievēro taisnīgums attiecībā uz imigrantiem.
8. Cilvēkam ir jāsaņem cienīgs atalgojums par padarīto darbu. Jānovērš bezdarbs un necilvēcīgi darba apstākļi.
9. Strādājošajiem ir tiesības organizēties, sekot uzņēmumu darbībai. Konflikti ir jārisina, cik iespējams, miera ceļā. Streiki ir pieļaujami, ja nav cita ceļa.
10. Īpašniekiem ir jāatceras, ka viņu rīcībā esošie materiālie labumi ir domāti visiem, un īpašums ir jāizmanto tā, lai palīdzētu visiem izdzīvot. Īpaši svarīgas ir nabadzīgajām zemēm.
11. Veicot finanšu darījumus, nedrīkst kaitēt savai zemei, īpaši – trūcīgajiem iedzīvotājiem.
12. Īpašumam ir sabiedriska funkcija. Ar to nav pieļaujams rīkoties pēc paša patikas, aizmirstot tos cilvēkus, kas no tā ir atkarīgi (nepamatota atlaišana no darba, algu samazināšana utt.).

KO JŪS ZINĀT PAR MŪSDIENU KATOLICISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Romas katoliskās baznīcas prasības atbilst dzīvei viduslaikos.
2. Katolicisms prasa ticīgo noslēgšanos no apkārtējās pasaules.
3. Katolicisms nepieļauj laulāto šķiršanos.
4. Katoli ir viena no nelielajām kristietības konfesijām.

MŪSDIENU PROTESTANTISMS

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz 19. un 20. gadsimta kristietību,
- b) uz moderno kristietību Āzijā, Āfrikā un Latīņamerikā,
- c) uz radikālo reformāciju,
- d) neattiecas ne uz 19. un 20. gadsimta kristietību, ne uz kristietību Āzijā, Āfrikā un Latīņamerikā, ne uz radikālo reformāciju?

Feminisms, fundamentālisms, starptautiskās attiecības, Vasarsvētku draudzes, antiklerikālisms, industrializācija, atbrīvošanās teoloģija, liberālā teoloģija, sinkrētisms.

Pasaulē ir vairāk nekā 20 000 dažādu kristīgās orientācijas sektu (denomināciju) un virzienu. To lielāko daļu veido grupas, kas atšķēlušās no galvenajām reformācijas laika Baznīcām. Tāpēc šo sektu kopumu dažkārt dēvē par “radikālo” vai “sekundāro” (“otreizējo”) protestantismu

KRISTIETĪBA 19. UN 20. GADSIMTĀ

19. un 20. gadsimtā notika vēstures modernā perioda kristietības nomaiņa. “Modernais periods” jeb “jaunie laiki” Baznīcas vēsturē sākās ar reformāciju Vācijā 16. gadsimtā. Šis periods beidzās 19. gadsimtā, kad sākās lielas ekonomiskās un sociālās izmaiņas. Jauno laiku periodā valsts sevi saistīja ar Baznīcu un kristietības ētiskajām vērtībām, atbalstīja Baznīcu morāli un materiāli, taču franču un amerikāņu revolūcijas 18. gadsimta beigās situāciju krasi mainīja. Franču 1789. gada revolūcija bija antiklerikāla, pēc kuras Baznīca zaudēja valsts atbalstu. Amerikas situāciju noteica cits apstāklis – Amerikas Savienoto Valstu iedzīvotāji ir imigranti no dažādām zemēm, konfesijām un reliģijām. Tas dara neiespējamu valsts atbalstu vienai reliģijai vai konfesijai. (Ņemot vērā valdošās konfesijas vēsturiskās priekšrocības un skaitlisko vairākumu, Eiropā šādas privilēģijas bija iespējamās.)

19. gadsimta vidū notika industriālā revolūcija, kas bija saistīta ar lielu iedzīvotāju pārvietošanos no tradicionālās dzīves laukos uz augošajām pilsētām. Šis process norisinājās arī Latvijā. Veidojās jaunas pilsētu šķiras – strādniecība un vidusšķira jeb pilsonība, kas krasi atšķīrās no vecajām kārtām gan ar dzīvesveidu, gan ar jaunu attieksmi pret tradicionālajām vērtībām, pirmām kārtām – pret reliģiju. Industriālā revolūcija ir saistīta ar vairākiem zinātniskiem atklājumiem, kuri apšaubīja biblisko pasaules radīšanas ainu.

19. gadsimts bija arī protestantisma atmodas laiks. Šajā periodā veidojās

protestantu misijas, kuras dažu gadsimtu laikā aptvēra jau visu zemeslodi. 19. gadsimtā atdzima protestantiskā teoloģija, kas iepriekšējos gadsimtos bija nīkuļojusi. Mūsdienu protestantismu būtiski ietekmē liberālā teoloģija, kuras dibinātājs bija Frīdrihs Šleiermahers (1768–1834). Šleiermahers nošķīra ticību no prāta un reliģisko pārdzīvojumu – no vēstures. Bībeli viņš aplūkoja drīzāk kā cilvēcisko pieredzi nekā dievišķo atklāsmi. Pēc Šleiermahera domām, reliģija ir jūtas un pārdzīvojums. Dievs objektīvi nav atrodamas nedz Bībelē, nedz pasaulē.

Šleiermaheram Jēzus ir paraugs, kura uzdevums ir nevis pestīt cilvēci mirstot un augšāmceloties, bet gan ceļot cilvēka dievapziņu un aicinot dzīvot saskaņā ar morāli. Augšāmcelšanās, atgriešanās debesīs un Kristus otrreizējā atnākšana, pēc viņa domām, ir mitoloģiski pārspilējumi.

Šleiermahera teoloģisko pieeju turpināja attīstīt daudz citu teologu un filozofu. Saskaņā ar viņu apgalvojumiem reliģija ir dziļi subjektīva. Tā ir realitāte, kas norisinās paša cilvēka apziņā, nevis tajā pasaulē, kas cilvēkam ir apkārt. Šāda pieeja atspoguļoja esošo reliģisko situāciju un vienlaikus veicināja dažādu psiholoģiski motivētu sektu (denomināciju) parādīšanos.

DENOMINĀCIJAS

Par sektām dēvē skaitliski nelielas grupas, kas atšķēlušās galvenokārt no luterāņu Baznīcas vai arī no citām reformācijas laika kristietības grupām. Nosaukumam “sekta” ir izveidojusies negatīva pieskaņa, un tāpēc lietojams neitrāls, Amerikas izcelsmes nosaukums – *denominācija*. Denominācija no Baznīcas atšķiras ar īpašu koncentrēšanos uz dažiem otršķirīgiem elementiem kristietības izpratnē un praktizēšanā. Piemēram, Septītās dienas adventisti uzskata par iespējamu savus piekritējus kristīt neskaitāmas reizes, lai “nomazgātu grēkus”, svin nevis svētdienu, bet gan sestdienu, nepieļauj cūkgaļas un alkohola lietošanu, citiem vārdiem – no jauna ievieš dažas reliģiskās dzīves formas, kas bija Jēzus laika jūdu sabiedrībā. Latvijā esošā “Konfesionālā luterāņu baznīca” uzskata, ka Latvijas evaņģēliski luteriskā baznīca, no kuras tā ir atšķēlusies, ir atkāpusies no “patiesā luterisma”, un tāpēc “Konfesionālā luterāņu baznīca” atzīst sastingušas ārējās dievbijības formas un reformācijas laika teoloģiju. Pentakostu jeb Vasarsvētku draudzes ir koncentrētas uz “Svētā gara saņemšanu”, “runāšanu mēlēs”, atkārtotot to, kas aprakstīts par Svētā Gara saņemšanu Jaunās Derības *Apustuļu darbos*. Dažas denominācijas apgalvo, ka galvenais kristietības uzdevums ir veiksmīgi risināt ikdienas problēmas ar Dieva palīdzību (“Jaunā Paaudze”).

Liela daļa denomināciju īsteno stingru uzraudzību pār saviem piekritējiem, tos iesaistot aktīvā un regulārā kopībā (Bībeles studiju pulciņos, dievbijīgu pārrunu grupās), pastāvīgi seko viņu privātajai dzīvei un prasa lielus ziedojumus naudā vai mantā. Denominācijas visvieglāk sev piesaista psiholoģiski atkarīgas personas, kurām ir grūti pašām orientēties lielu individuālo uzņēmību un atbildību prasošajā mūsdienų demokrātiskajā sabiedrībā.

LIBERĀLISMS UN FUNDAMENTĀLISMS

Mūsdienu protestantisms nav viendabīga parādība, jo viena daļa protestantu stingri respektē tradicionālo reformācijas mantojumu. Pie konservatīvā protestantisma spārna pieder arī Latvijas evaņģēliski luteriskā baznīca – viena no Latvijas divām lielākajām konfesijām. Kad runā par “mūsdienu” protestantismu, ar to parasti domā 20. gadsimta liberālo teoloģisko domu, kurai seko attiecīgas izmaiņas protestantu ikdienas reliģiozitātē un viņu dievkalpojumos.

20. gadsimtam bija raksturīga teoloģiskās domāšanas dažādība. Gadsimta sākumā visietekmīgākais teologs bija Ādolfs fon Harnaks (1851–1930). Kristīgo mācību, viņaprāt, bija dziļi iespaidojusi un pat izkropļojusi grieķu filozofija. Ja noņemtu šo grieķu uzslāņojumu, tad paliktu “tīrā Jēzus mācība”, ko veidojuši trīs punkti: Dievs kā tēvs, cilvēce kā brālība un individuālās dvēseles vērtība. Harnaka darbā “Kristietības būtība” Jēzus ir attēlots kā persona, kas tieši atbild uz 20. gadsimta cilvēka jautājumiem. Harnakam Jēzus ir atbrīvotājs no likuma spaidiem.

Amerikā 20. gadsimta sākumā lielu popularitāti iemantoja Valters Raušenušs (1861–1918). Darbā “Sociālā evaņģēlija teoloģija” viņš aicināja atkāpties no vecmodīgā priekšstata par “Dieva valstību”. Pēc viņa domām, tas, ko sludināja Jēzus, bija zemes sabiedrības pārveidošana. Ar to bija domātas sociālās reformas un politiska darbība. Raušenušs aicināja Baznīcu apvienoties ar strādnieku šķiru, lai mainītu sabiedrisko kārtību. Lielbritānijā jauno teoloģisko domāšanu ievadīja R. Dž. Kempbels ar savu darbu “Jaunā teoloģija” (1907). Viņš lūkoja saplūdināt cilvēku ar Dievu, un Jēzus Kristus viņam bija piemērs tam, kā dievišķais sadzīvo ar cilvēcīgo vienā personā.

20. gadsimta pirmajā pusē bija arī citi teoloģiskās domāšanas virzieni. Viens no tiem ir kristietības analīze no reliģiju vēstures pozīcijām. Hermans Gunkels (1862–1932), pētot Senās Mezopotāmijas mītus, secināja, ka Bībeles pasaules redzējums atspoguļo senākus Babilonijas priekšstatus par pasauli, tās pirmsākumiem un galu.

To protestantismu, kas mēģināja evaņģēlija pasludinājumu pārvērst par laicīgās pasaules reformēšanas projektu, asi kritizēja Johanness Veiss (1863–1914) un Alberts Šveicers (1875–1965). Veiss domāja, ka Jēzus sludinātā Dieva valstība nav cilvēku sabiedrība, tā nerunā par cilvēka darbību sabiedrībā, bet gan par Dieva suverēnu iejaukšanos vēstures gaitā saskaņā ar jūdu apokaliptiskajā literatūrā izteiktajām cerībām. Šveicers – ārsts, misionārs, apdāvināts mūziķis un teologs – šo ideju attīstīja, apgalvojot, ka Jēzus bija pārņemts ar domu par esošās pasaules kārtības gaidāmu sabrukumu un ka viņa krusta nāve bija mēģinājums pāātrināt notikumu gaitu.

Liberālās teoloģijas uzskati daudziem nepatika, un drīz radās tai pretējs virziens, kas ieguva “fundamentālisma” nosaukumu. Fundamentālisti bija cieši pārliecināti, ka Bībeles teksts ir nemaldīgs un ikviens vārds tajā ir Svētā Gara iedvesmots. Ap 1909. gadu tika izdota brošūru sērija ar kopīgu nosaukumu “Pamati” (*The Fundamentals*). No tā arī iegājās nosaukums “fundamentālisti”, ko mūsdienās kā negatīvu apzīmējumu lieto attiecībā uz musulmaņu grupējumiem, kā arī uz konservatīvi noskaņotiem kristiešiem, īpaši – uz protestantiem.

Lielākais protestantu teologs 20. gadsimtā bija Karls Bārts (1886–1968). Divpadsmit gadu Bārts bija mācītājs Šveicē. Pirmā pasaules kara šausmas viņu pārliecināja, ka liberālās teoloģijas idejas ir bankrotējušas. Bībelē viņš saskatīja “citu, nepazīstamu un jaunu pasauli, kas pilnīgi atšķiras no cilvēku pasaules”, atrada tajā vārdus par “citādu Dievu.” Viņa teoloģijai bija kaut kas kopējs ar dāņu eksistenciālisma teologu Sorenu Kjerkegoru. Bārta slavenais darbs “Komentārs par Vēstuli romiešiem” klajā nāca 1919.–1922. gadā. Šajā darbā apskatīta Dieva suverenitāte, Dieva žēlastība un Atklāsme, cilvēka ierobežotība un grēcīgums un citas tēmas. Bārtam Dievs ir “pilnībā citāds”. Kristietība nav reliģija tās parastajā nozīmē. Kristietība ir suverēnā Dieva Vārds, uz kuru cilvēks ir spējīgs atbildēt vai nu ar “jā”, vai “nē”. Bārts mēģināja pierādīt, ka Dievs nav tverams ne ar kādiem cilvēkam pieejamiem konceptiem. Viņš rakstīja, ka Dieva vārds stāv pretī cilvēkam kā viņa soģis. Pēc Otrā pasaules kara Bārta teoloģijas iespaids sāka mazināties, populāras kļuva citas teoloģijas.

MODERNĀ KRISTIETĪBA ĀZIJĀ, ĀFRIKĀ UN LATĪNAMERIKĀ

Āzija ir kristietības dzimtene. Tomēr, dzimusi Palestīnā, jūdu vidē, kristietība pirmajos gadsimtos ir veidojusies grieķu filozofijas gaisotnē. Bībeles teoloģiskie skaidrojumi ir domāti Eiropas kultūras cilvēkiem. Mēģinājumi izskaidrot kristie-

Dienvidamerikas “atbrīvošanas teologu” “Kristus” tēls

Šaujamočī ir līdzeklis varmācīgai rīcībai. Jēzus Kristus sludināja pretējo. “Atbrīvošanas teoloģiju” atbalsta samērā neliela, bet trokšņaina sabiedrības daļa.

tības priekšstatus, piemēram, Indijas kultūras jēdzienos, parasti beidzas ar ļoti atšķirīgu galarezultātu. Indiešiem ir pilnīgi nesaprotams un pat nepieņemams daudz kas no tā, kas teikts Mateja evaņģēlijā. Tāpēc indieši labprātāk lasa Jāņa evaņģēliju, kas viņiem šķiet tuvāks.

Filipīnās Lielajā Piektdienā atsevišķus gribētājus piesit krustā. Reliģiozitāte, kas ietver staigāšanu pa asiem nažiem, kvēlošām oglēm vai sevis durstīšanu ar dunča asmeni, ir raksturīga Dienvidaustrumāzijas hinduismā; mēs redzam vietējās reliģiskās tradīcijas ieiešanu kristietībā. Perspektīvā var izveidoties pavisam kaut kas jauns – kristietības un vietējo reliģiju sajaukums, ko dēvē par *sinkrētismu*. Lai arī kādas formas kristietība iegūtu, statistika liecina, ka tās nākotne ir saistīta tieši ar Āzijas kontinentu.

Āfrikas kristietība ir gandrīz analfabētiska, jo tikai 5–50% “Melnā kontinenta” iedzīvotāju ir lasītpratēji. Viņu kristīgā tradīcija vairāk ir iesakņota praksē un mutvārdu tradīcijā. Afrikāņu teologi apgalvo, ka tas garīgums, kas rodas Bībelē, Āfrikai ir ļoti raksturīgs. Toties eiropēiskais individuālisms un abstrakta teoloģizēšana viņiem ir sveša. Āfrikas kristietībā dominē Vecās Derības idejas, kuras reālo Āfrikas ikdienu atspoguļo vairāk nekā Jaunās Derības vērtības. Afrikāņiem pieņemama ir Vecās Derības jūdu cilšu saliedētība, uzticība savai dzimtai, Abraāma daudzie pēcnācēji.

Latīņamerikas kristietībā skandaložu slavu ir ieguvusi tā dēvētā atbrīvošanās teoloģija, kas ir raksturīga gan turienes katolicismam, gan protestantismam. Tā ir teoloģiskā valodā izteikts marksisms, kas prasa politisku un ekonomisku atbrīvošanos. Šo teoloģiju veicina ļoti nabadzīgā vide. Gadsimta vidū kļuva skaidrs, ka ar palīdzības akcijām nav iespējams atrisināt samilzušās ekonomiskās problēmas. Tīkmēr mīts par Ķīnas un Kubas taisnīgo sabiedrību daudziem lika domāt, ka viņu nabadzībā vainojama netaisnīgā sabiedriskā iekārta, kuru nepieciešams mainīt. Daudzi Latīņamerikas garīdznieki nostājās uz revolucionārās cīņas ceļa. Vienam no tautas varoņiem priesterim Kamillo Torresam pieder izteiciens: “Katolis, kas nav revolucionārs, dara nāves grēku.” Atbrīvošanas teologam Gustavo Gutjeresam pestīšana nozīmē “cīņu pret trūkumu un ekspluatāciju”. Cits atbrīvošanas teologs – Hosē Miranda – apgalvo, ka Vecās Derības pravieši un Jēzus ir cīnījušies pret privātpašumu; Rietumu kristieši to nav pamanījuši, jo viņi, vadoties no saviem kapitālistu aizspriedumiem, Bībeli lasa kā “teoriju”, nevis kā norādījumu praktiskai darbībai.

KO JŪS ZINĀT PAR MŪSDIENU PROTESTANTISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Mūsdienų protestantisms neatšķiras no 16. gadsimta protestantisma.
2. Protestantisms visos kontinentos ir vienāds.
3. Liberālo protestantismu no konservatīvā var atšķirt ar to, ka liberālie protestanti par mācītājiem aicina arī sievietes.
4. Āzijā kristietībai ir citādas izpausmes formas nekā Eiropā.

KRISTĪTĪBA BEZ BAZNĪCAS

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz ārpusbaznīcas kristietību,
- b) uz ekumenismu,
- c) uz ārpusbaznīcas kristietību un ekumenismu,
- d) neattiecas ne uz ārpusbaznīcas kristietību, ne uz ekumenismu?

Gnosticism, baznīcu dialogs par vienotību, 21. gadsimta kristietība, jaunās reliģiskās kustības.

2. gadsimtā Baznīcas Tēvs Svētais Irenejs Baznīcu sauca par “jauno cilvēci”, kuras galva ir Kristus. Pirms viņa cita Senās Baznīcas autoritāte Svētais Ignācijs no Antiohijas rakstīja, ka Baznīca ir bijusi pirms pasaules radīšanas. Gadu simtiem Baznīca ir centusies saglabāt šos mistiskos uzskatus par sevi.

Vārds “baznīca” grieķu valodā (*ekklesia*) nozīmē “tautas sapulce”, kas saņākusi uz reliģisku pasākumu. Ar šo vārdu Vecās Derības grieķu tekstā apzīmē tautas pulcēšanos Dieva priekšā, īpaši – pie Sīnāja kalna, kur Israēļa tauta saņēma desmit baušļus un tika iecelta “izredzētās tautas” godā. Gluži tāpat pirmkristiešu kopiena uzskatīja sevi par “jauno Dieva tautu” – Senā Israēļa mantiņnieci.

Baznīcai ir dažādi apzīmējumi: “Kristus miesa”, “Dieva tauta”. “Jaunais Israēlis” un citi. Šie nosaukumi izsaka to, ka Baznīca ir kopība, kuras galva ir Dievs. Tā kā Dievs ir neredzama garīga būtība, tad Baznīcu ir grūti saukt par sabiedrisku organizāciju. Baznīcā pulcināto cilvēku mērķis ir pestīšana jeb glābšana, tātad – Dieva valstības sasniegšana, atgriešanās pie Dieva. Tā kā mērķis nav attiecināms uz šīs pasaules realitātēm, tad arī no šā viedokļa Baznīca nav gluži salīdzināma ar visām citām cilvēku kopībām.

Baznīca pulcina tos, kas tic Dievam un meklē pestīšanu, neatkarīgi no viņu panākumiem ceļā pie Dieva. Tāpēc neizbēgami Baznīcu veido dažādi cilvēki – neatkarīgi no tā, vai viņi ieņem kādu amatu Baznīcā vai ne; pat, ja šis amats ir augsts; Baznīcā var būt ļoti zemas morāles cilvēki, bet tajā vienmēr ir bijušas arī izcilas personas, kuras pēc nāves atzītas par svētām. Šajā dažādo cilvēku kopumā Baznīcas centru veido Dievs Jēzus Kristus un tie svētie (arī mūsdienās dzīvojošie), kuru dievbijība un tuvība Dievam parasti nevienam nav redzama un zināma. Reformācijas laika teologi šo priekšstatu formulēja kā “divu Baznīcu esamību”. Viena no tām ir redzamā Baznīcas organizācija pasaulē, kuru veido dažādie cilvēki, bet ir arī neredzamā Baznīca, kuru veido Kristus izredzētie.

Baznīca, kā jau teikts, ir arī redzama organizācija, kurai ir savi līderi (priesteri vai mācītāji, bīskapi, kardināli, patriarhi, pāvests), kuriem ir pienākums

vadīt publiskās lūgšanas, saskaņā ar piešķirtajām tiesībām izdalīt sakramentus, pārstāvēt Baznīcu attiecībās ar pārējo sabiedrību vai valsti utt. Kaut arī šīm Baznīcas amatpersonām ir zināma garīgā vara un garīgās privilēģijas, Baznīcas amati nepiešķir tām “automātisku” svētumu.

Tātad Baznīca ir redzama organizācija (draudze, kopiena) un vienlaikus – garīga un neredzama kopība ar Dievu. Tā, ļoti īsi skaidrojot, lielākās konfesijas izprot Baznīcu. Ikvienu konfesiju ir pārliecināta par to, ka vienīgi tā pārstāv patieso Baznīcu. Citu konfesiju Baznīcas tiek uzskatītas par “šķeltnieciskām”, “herētiskām”, “sektantiskām”. Mūsdienās šādu pārliecību vairs neizsaka skaļi, bet turpina tā domāt. Kā tad ir ar tiem, kuri atrodas ārpus Baznīcas, bet paši uz savu roku meklē Dievu? Romas katoliskās baznīcas katehismā ir sacīts: “Patiesām tie, kas nav vainīgi pie tā, ka nepazīst Kristus evaņģēliju un Baznīcu, bet ar atvērtu sirdi meklē Dievu un žēlastības ietekmē cenšas pildīt Viņa gribu, kā to viņiem atklāj un liek viņu sirdsapziņa, var sasniegt mūžīgo pestīšanu.” (Kato-liskās baznīcas katehisms, 847).

Vienotās Baznīcas sadalīšanās ir vēstures gaitas, dažādu kultūras tipu un politisko apstākļu mijiedarbības rezultāts. Tomēr, no Baznīcas iekšpuses raugoties, šāda sadalīšanās ne īpaši draudzīgās kristīgo apvienībās ir cilvēku grēcīgās dabas rezultāts. Labi pazīstams ir teiciens: “Konfesiju mūri debesis neaizsniedz.” “Visu veidu šķelšanās ceļas no grēka un vainas meklēšanas nevis sevī, bet gan savā tuvākajā,” mācīja 20. gadsimta sākumā dzīvojušais Atona kalna mūks, Pareizticīgās baznīcas svētais Siluans Sirdsšķīstais.

ĀRPUSBAZNĪCAS KRISTĪTĪBA

Baznīcas sašķeltība un modernie liberālās teoloģijas virzieni veicina tādu kristietības veidu, kuru divus tūkstošus gadu ilgajā vēsturē kristīgā Baznīca nekad nav atzinusi, – kristietību, kas nav saistīta ne ar kādu Baznīcu. Tiesa gan, ārpusbaznīcas kristīgie var arī parādīties tur, kur Baznīca ir aizliegta. Bijušajā Padomju Savienībā bija kristieši, kas objektīvu apstākļu dēļ (izsekošanas, Baznīcas nepieejamība daudzos PSRS rajonos u. c.) vienkārši nepazīna nekādas ārējas kristīgo kopības.

Latvijas apstākļos ir raksturīga dažu reliģiskā ceļa meklētāju gadiem ilga klejošana pa dažādu konfesiju dievnamiem, nekur tā arī neapstājoties. Nereti tas ir saistīts ar to, ka indivīda kultūras saknes ir “norautas”. Audzis valstiskā ateisma apstākļos, ģimenē un apkārtējā vidē radinājies nicināt baznīcas apmeklētājus, tāds cilvēks jūtas svešs un nepiederīgs, ieejot jebkuras konfesijas baznīcā. Visbiežāk šādi ļaudis vairās no dievnamiem, bet labprāt palasa šo to no tās reliģiskās literatūras, kas gadās pa rokai. Līdz ar to veidojas uzskatu mistrojums, kas ir nesistemātisks un neatbilst nevienai kristietības tradīcijai. Parasti kristīgu ideju kokteilim ir piejaukti populāri priekšstatī, kas aizgūti no citām reliģijām, kā arī no zinātniskām un filozofiskām teorijām.

Apstākļos, kad nav ārēju šķēršļu piederēt pie kādas konfesijas (piederēt pie Baznīcas), ārpusbaznīcas kristietība var būt ne tikai garīga sekluma, bet arī

pārspīlētas pašcieņas (Baznīcas terminoloģijā – lepnības) pazīme. Ja cilvēkam nav īstas skaidrības, kurai konfesijai pievienoties, tad viens no ceļiem ir painteresēties, pie kādas konfesijas ir piederējuši viņa vecvecāki. Šādu ieteikumu vairākkārt ir izteicis Latvijas Romas katoliskās baznīcas galva kardināls Jānis Pujats.

Ārpusbaznīcas kristietība ir drīzāk filozofiska vai idejiska pozīcija nekā reliģiozitāte. Tā ir vairāk piederīga pie jaunajām reliģiskajām kustībām, par kurām runa būs 45.–50. tematā.

EKUMENISMS

Ekumenisms ir Baznīcu apvienošanās kustība. Vistuvāk viena otrai ir senās nereformētās Baznīcas, piemēram, Romas katoliskā un Pareizticīgā (ortodoksālā) baznīca, kaut arī ārēji to līdzība ir ļoti maza. Katoliskās baznīcas katehismā ir teikts: “Ar tiem, kas, būdami kristīti, nes skaisto kristieša vārdu, bet kas neatzīst ticību visā tās pilnībā vai arī nav vienoti ar Pētera pēcteci [pāvestu], Baznīca sevi apzinās esam vienotu daudzu iemeslu dēļ. Tie, kas tic Kristum un kas ir saņēmuši derīgu Kristību, paliek noteiktā, kaut arī nepilnīgā kopībā ar katolisko Baznīcu. Ar ortodoksajām Baznīcām šī vienotība ir tik dziļa, ka tai trūkst pavisam maz, lai sasniegtu pilnību, kas dod tiesības kopīgi svinēt Kunga Euharistiju.” (Katoliskās baznīcas katehisms, 838). Citiem vārdiem, Romas katoliskā baznīca par saviem potenciālajiem locekļiem uzskata visus, kas ir saņēmuši kristību Dieva Tēva, Dēla un Svētā Gara vārdā.

Pareizticīgā baznīca Krievijā šādu Romas katoļu attieksmi nepieņem. Protestantiskajām konfesijām par šo jautājumu ir ļoti dažādi viedokļi.

KO TU ZINI PAR BAZNĪCU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Ekumenisms ir Baznīcu dialogs par vienotību.
2. Baznīca ir kristiešu politiskā organizācija.
3. Jēdzieni “garīdznieks” un “svētais” ir sinonīmi.
4. Ortodoksālā un Romas katoliskā baznīca ir ļoti svešas viena otrai.

KRISTĪGĀS KONFESIJAS LATVIJĀ

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz luterismu,
- b) uz katolicismu,
- c) uz pareizticību,
- b) uz baptismu?

Romas pāvests, reformācija, pieaugušo kristīšana, Konstantinopoles patriarhs, kardināli.

Latvija ir daudzu kristīgo konfesiju zeme. Latvijā jau gadsimtiem ilgi nav notikuši reliģiskie kari. Reliģiskā iecietība ir raksturīga Latvijas iezīme.

KRISTĪTĪBAS IENĀKŠANA LATVIJĀ

Kristietību Latvijā kā paliekošu parādību ieviesa vācu krustneši. Latvijas apustulis ir Svētais Meinhards, kas ieradās Ikšķilē 1186. gadā. Tomēr kristietība Latvijā dzīvojušajām ciltīm bija pazīstama jau krietni agrāk.

Maz zināmi grieķu, slāvu un dāņu misionāri ir nesuši kristietības vēsti Latvijā pirms Meinharda ierašanās. Šo misionāru darbība neparādās ne dokumentos, ne aculiecinieku liecībās, taču tā atspoguļojas latviešu valodā. Misionāri, jādomā, bija iemācījušies vietējās valodas, lai tajās izplatītu evaņģēliju un skaidrotu kristīgās tradīcijas, vienlaikus bagātinot tās ar kristīgo terminoloģiju. Krusts ir aizgūts no slāvu *krest*, no šā paša vārda caur lībiešu *rist* un *ristima*, kas arī ir aizgūvums no slāviem, latviešu valodā ir ieviesies kristīt. Gavēt ir nācis no slāvu *goveķ*, grēks – no *greh*, grāmata – no *gramota*, baznīca – no *božņica*, karogs – no *horugv*, kūma – no *kumā*, nedēļa – no *neģeļa*, svece – no *svečā* utt.

No vēsturiskajiem avotiem ir zināms, ka Jersikas un Tālavas, kā arī dažas lībiešu ciltis kristietībai pievērstas krietnu laiku pirms vācu misionāru ierašanās. Kad vēlāk šie misionāri mēģināja vietējos iedzīvotājus kristīt ar varu, radās krietns sajukums.

“Indriķa hronikā” (1216) ir rakstīts, ka pēc tam, kad daudz vietējo iedzīvotāju bija pieņēmuši latīņu kristību un noraidījuši pareizticību, Pleskavas krievi saniknojušies, piedraudējuši ar karu un pieprasījuši nodevas un padevību. Citā vietā Indriķis raksta, ka Livonijas bīskaps Alberts fon Bokshevdens pūlējies nokristīt visus iedzīvotājus, kas bija viņa ietekmes sfērā, taču to pārtrauca Polockas kņazs, apgalvodams, ka “livonieši ir viņa kalpi un tas ir viņa varā – kristīt

viņus vai nekristīt". Autors piebilst, ka patiesībā krievu valdnieku galvenā interese bija savākt nodevas.

13. gadsimtā Austrumlatvija bija krievu reliģiskās ietekmes sfērā, bet rietumbalti – prūši, kurši, zemgaļi un libieši – jau daudzus gadsimtus pirms vācu parādīšanās Baltijas krastos bija kontaktos ar Skandināvijas misionāriem. Kurzeme bija jau pazīstama Rimbartam (miris 888. gadā), kas bija Dānijas un Zviedrijas misionārs, Brēmenes arhibīskaps. Plašākas ziņas par Kurzemi sniedz Ādams no Brēmenes savā "Hamburgas arhibīskapu vēsturē", un tās viņš esot saņēmis no Dānijas karaļa Sveina II Estridsona.

"Lielāko no šīm salām sauc par Kurzemi. To var šķērsot astoņās dienās. Tās iedzīvotāji ir ļoti asinskāri, jo viņi ir stūrgalvīgi pieķērušies pagānismam, tāpēc visi no viņiem izvairās. Šeit ir daudz zelta un ļoti labu zirgu; visas mājas ir pilnas ar pagānu pareģiem, zīlniekiem, mirušo garu izsaucējiem, kas ir ietērpti mūku drānās. Pēc viņu padomiem šurp dodas ļaudis no visām pasaules malām, īpaši no Spānijas un Grieķijas."

"Pateicoties kāda tirgotāja dedzībai, kuru dāņu karalis [Sveins II Estridsons] pabalstījis ar daudzām dāvanām, ir uzbūvēta baznīca [ap 1070. gadu]."

Šis ir pirmais avots, kurā minēta baznīcas celšana Baltijā – Kurzemē. Nav zināma vieta, kur tā tikusi uzcelta un kas ar to noticis vēlāk. Iespējams, ka baznīca celta galvenokārt pašu skandināvu tirgotāju vajadzībām. Arī Meinhards, kā domā vēsturnieki, sākumā bijis tirgotāju priesteris. Šādu priesteru pienākums viduslaikos bija ne tikai tirgotāju ekspedīcijas garīgā aprūpe. Priesteri, būdami gandrīz vai vienīgie izglītotie cilvēki tā laika sabiedrībā, atbildēja par tirgotāju grāmatvedību, izpildīja ārsta pienākumus un pārzināja gandrīz vai visas lietas, kas prasīja izglītību un skolās gūtas zināšanas.

KĀ LATVIJĀ PARĀDĪJĀS DAŽĀDAS KONFESIJAS?

KATOLICISMS

Svētais Meinhards bijis lēnīgas dabas cilvēks un sācis kristietības sludināšanu libiešiem Ikšķilē, kas, jādoma, bijis svarīgs libiešu centrs. Vēstures materiāli liek domāt, ka Svētā Meinharda sludināšana ir atbildusi evaņģēliju garam, ka viņa darbība nav bijusi saistīta ar piespiešanu un varmācību.

Kristietības ieviešana ar valsts politikas paņēmieniem sākās, kad par Rīgas bīskapu kļuva Alberts fon Buxshevdens (1199–1229). Viņa valdīšanas laikā tika nodibināta Rīgas pilsēta, izveidots Zobenbrāļu ordenis, sāka noformēties Livonijas valsts. Līdz ar to arī katolicisms ieguva valsts reliģijas statusu ar visām tā priekšrocībām un tiesībām. Latvijas iedzīvotāji, vismaz ārēji, tika iekļauti Eiropas kristīgajā kopībā. Šis apstāklis pasargāja Latvijas tautas no pārkrievošanas – procesa, kas strauji norisinājās to tautu vidū, kas pieņēma pareizticību.

LUTERISMS

1517. gadā Vācijā sākās Mārtiņa Luterā vadītā Baznīcas reformēšanas kustība, kas 1520. gadā aizsniedza arī Rīgu. Reformācijas notikumi iznīcināja to mērķi, kas bija likts Livonijas valsts pamatā, – kristietības sludināšana un pagānu pievēršana kristietībai. Reformācija – tās mācība – bija vērsta uz esošās Romas katoliskās baznīcas pārveidošanu, nevis uz misijas darbu. Pēc četriem gadu desmitiem – 1561. gadā – reliģisko un sociāli politisko pretrunu pārņemta Livonijas valsts sabruka. Sākumā to pārņēma Polija, bet pēc Polijas–Zviedrijas kara (1600–1629) Latviju sadalīja trīs daļās: Kurzeme palika puslīdz neatkarīga hercoga valsts (ar vasaļatkarību no Polijas); Vidzeme nonāca Zviedrijas pārvaldē, Latgale kļuva par Polijas sastāvdaļu.

Atbilstoši politiskajai piederībai Latvijā trīs novados izveidojās atšķirīga konfesionālā piederība. Latgalē poļu vara nodrošināja katolicisma saglabāšanos, Vidzemē zviedri ar lielu bardzību ieviesa luterismu, bet Kurzemē saglabājās zināma brīvība. Lielākā Kurzemes daļa saglabāja no reformācijas mantoto luterismu, bet Alsungā un tās apkaimē, kā arī Skaistkalnes apkārtnē saglabājās katolicisms.

PAREIZTICĪBA

Kad 1772. gadā tika sadalīta Polijas valsts un daļa tās teritorijas, ieskaitot Latgali, kļuva par Krievijas sastāvdaļu, sākās otrais pareizticības vilnis. Latvijas austrumu daļā sāka ieceļot krievi, kas atnesa līdzīgu savu kristietības atzaru – pareizticību. Tā pareizticība, kas bija Latvijas teritorijā pirms vāciešu ienākšanas 13. gadsimtā, jau bija iznīkususi. 18. gadsimta beigās ar valsts aparāta palīdzību sākās jauna Krievijā izplatītākās konfesijas ieviešana. Īpaši lielu spiedienu cariskā Krievija izdarīja, 1831. gadā sākoties “rusifikācijas” jeb pārkrievošanas politikai.

Šā paša gadsimta četrdesmitajos gados Vidzemē un Igaunijā bija vairāki bada gadi, un turienes zemnieku vidū izplatījās baumas, ka, pārejot “ķeizara ticībā”, var tikt vaļā no dažiem nodokļiem, var saņemt tiesības izceļot uz speciāli paredzētām zemēm dienvidu guberņās vai pat atbrīvoties no klaušām. Daļēji baumas, daļēji politiskais protests un nevēlēšanās būt garīgā atkarībā no vācu mācītājiem, kā arī garīgi meklējumi rosināja daudzus zemniekus pāriet pareizticībā. (Pareizticību pieņēma liela daļa kādreizējo Brāļu draudžu locekļu.) Šo kustību enerģiski atbalstīja cara valdība, kas cerēja garīgi iekarot Baltiju un pievienot to pārkrievošanai. 1845. gada 21. aprīlī pareizticībā pārgāja pirmie 10 latvieši. 1852. gadā, kad pāriešana pareizticībā kā masu kustība jau bija beigusies, Latvijā bija 166 240 pareizticīgo; 33,6% no viņiem bija latvieši. 1925. gadā Latvijā bija 157 000 pareizticīgo, no kuriem mazāk nekā trešā daļa bija latvieši.

VECTICĪBNIEKI

Vecticībnieki Latvijā sāka ieceļot pirms Latgales pievienošanas Krievijai. Vecticībnieki ir tie pareizticīgie, kuri nevēlējās pieņemt Krievijas patriarha

Nikona (1652–1667) ieviestās Baznīcas reformas. Reformu pretiniekus Krievijā nežēlīgi vajāja, un viņi bija spiesti bēgt uz ārzemēm. Viena no zemēm, uz kuru bēga vecticībnieki, bija Polija, kur bija liberāla attieksme pret citticībniekiem. Toreizējā Poļu Latgalē ieceļoja vecticībnieki no tuvējās Tveras un Pleskavas guberņas, izveidojot kompakus ciematus ar vecticībnieku lūgšanu namu centrā. Pirmajā Latvijas Republikā vecticībnieku bija aptuveni 90 000, visvairāk viņu bija Rēzeknes un Daugavpils apriņķī. Lielāks skaits vecticībnieku dzīvoja arī Ilūkstes apriņķī un Rīgā.

BAPTISTI

Latvijas baptistu draudžu kustība sākās tajā pašā reliģiskām pārmaiņām bagātīgajā 19. gadsimta vidū. Laikā, kad Vidzemē norisinājās pāriešana “ķeizara ticībā”, Kurzemes dienvidos popularitāti ieguva baptistu sludinātās idejas, kas 1860. gadā vainagojās ar pirmās baptistu kopas izveidošanu. Pirmskara Latvijas brīvvalsts laikā (1925) bija aptuveni 10 000 baptistu.

KRISTĪGĀS KONFESIJAS MŪSDIENU LATVIJĀ

Pēc Latvijas Tieslietu ministrijas datiem, Latvijā 1999. gadā bija:

Romas katoļi	500 000
Luterāņi	339 500
Pareizticīgie	190 000
Vecticībnieki	70 000
Baptisti	6150

Konfesijas sadarbojas gan oficiālā līmenī, gan neoficiāli. Oficiālas sadarbības statuss ir Tradicionālo konfesiju konsultatīvajai padomei, kas darbojas Tieslietu ministrijā; Latvijas Bībeles biedrībai. Oficiāls raksturs ir reprezentatīviem dievkalpojumiem, kuri notiek valsts svētkos (piemēram, Latvijas Republikas proklamēšanas dienā 18. novembrī) ar tradicionālo konfesiju vadītāju piedalīšanos.

Neaptverami plaša ir neoficiālā dažādo konfesiju sadarbība garīgās izglītības jomā; uz Romas pāvesta dievkalpojumiem Rīgā un Aglonā 1993. gada septembrī bija ieradušies daudz visu tradicionālo un netradicionālo konfesiju un denomināciju pārstāvju. Dažādu konfesiju jaunatnes pārstāvju aprindās ļoti populāra ir Tezē ekumeniskā jauniešu kustība. Populāri un

starpkonfesionāli ir svētceļojumi uz Aglonu ik gadu augusta pirmajā pusē, kā arī luterāņu draudžu rīkotās vasaras nometnes. Garīgās dzīves pamatus var apgūt Saldus Svētā Gregora skolā, kas tāpat darbojas kā starpkonfesionāla luteriskās Baznīcas iestāde. Īpaši cieša sadarbība ir starp baptistiem un luterāņiem.

KO JŪS ZINĀT PAR KRISTĪTĪBU LATVIJĀ?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Pareizticība ir izplatītākā kristietības forma krieviem.
2. Katolicisms ir izplatītākā kristietības forma poļiem.
3. Luterisms ir izplatītākā kristietības forma vāciešiem.
4. Latviešiem nav savas kristīgās reliģijas formas.

IZCILAS PERSONĪBAS UN GARĪGĀS AUTORITĀTES KRISTĪTĪBAS VĒSTURĒ

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Atrodiet jums pieejamā literatūrā kādas izcilas personības biogrāfiju un izanalizējiet tās psiholoģiskās, garīgās, intelektuālās un citas īpašības, ņemot vērā to, ko jūs zināt par kristietību.

KALKUTAS MĀTE TERĒZA: DZĪVE KĀ LITURĢIJA

“Patiesi es jums saku: ko jūs esat darījuši vienam no šiem maniem vismazākajiem brāļiem, to jūs esat man darījuši.” (*Mateja evaņģēlijs*, 25, 40).

“Jo es biju izsalcis, un jūs esat mani paēdinājuši; es biju izslāpis, un jūs esat mani padzirdinājuši; es biju svešinieks, un jūs esat mani uzņēmuši. Es biju kails, un jūs esat mani apģērbuši; es biju slims, un jūs esat mani apmeklējuši; es biju cietumā, un jūs esat nākuši pie manis.” (*Mateja evaņģēlijs*, 25, 35–36).

Kopš 1946. gada šie evaņģēlija vārdi bija Kalkutas Mātes Terēzas dzīves un darbu princips. Kalpojot visnabadzīgākajos Kalkutas graustos, Māte Terēza nesa savu mīlestību dzīves sērdieņiem, jo viņos redzēja pašu Pestītāju.

“Mums ir jāpateicas nabagiem, jo, kalpojot viņiem, mēs spējam kalpot Kristum,” saka Māte Terēza. “Dievs ir mīlestība” (*Jāņa evaņģēlijs*, 4, 16), un tieši šo mīlestību, kas ir Dievs, Māte Terēza nes sevī. Savāds – it kā neredzams, bet ar visu būtni izjūtams – oreols apskauj viņas personību. Nē, tā nav gaisma, kas redzama svētbildēs ap Dieva izredzēto galvām. Staro mīlestība, un savādi šķiet, ka šī garīgā substance šķiet gandrīz vai rokām tverama. Viņas būtnei apkārt ir kaut kāda labi izjūtama aura, kuras aprakstīšanai trūkst vajadzīgo vārdu un jēdzienu. “Mīlestība, kas pāri mīlestībai; vienkāršības diženums; svētuma gaisotne,” tā gruzīnu kinokritiķe Latavra Dularidze, viena no tuvākajām Mātes Terēzas Maskavas paziņām, kvalificē izjūtu gammu, kas pavadīja slaveno Kalkutas mūķeni.

.. Kalkutas Mātes pirmā ierašanās Padomju Savienībā. Sabiedrībā, kas gandrīz gadsimtu dzīvojusi ekstrēma ateisma apstākļos, sabiedrībā, kas sastāv no ateistu bērniem un bērnu bērniem. Un raugi, no klātesošajiem atdalās te viens, te otrs: lūdz Mātes Terēzas svētību, skūpst rokās, metas ceļos. Nē, tie nav baznīcas cilvēki, drīzāk otrādi. .. Hospitāļu apmeklējumi, sarunas ar slimniekiem, kas jau šķīrušies no cerībām, kuru redzokļos lūkojas nāve un izmisums. Asaras, un, lūk, cerības stars pavīd skatienā, un uzplaukst Cerība un Ticība. Jo tās ir atmodinājušas Mīlestība, kas “lielākā no tām”. (*I Vēstule korintiešiem*, 13, 13) Krievu filozofs I. Iljins raksta, ka cilvēks ar laiku iegūst tā ārējos vaibstus, kam viņš kalpo; ja tas ir Kristus, tad tie būs Kristus vaibsti. Māte Terēza personificē

Svētīgā Kalkutas Māte Terēza

Kalkutas Māte Terēza un britu princese Diāna nomira vienā un tajā pašā nedēļā. Pasaules prese ļoti daudz rakstīja par princeses Diānas nāvi un dzīvi, Mātes Terēzas bēres pagāja gandrīz nemanāmi. Prese atspoguļoja to, kā pusē ir modernās sabiedrības simpātijas. Turpretī Baznīca ir pasludinājusi māti Terēzu par svētīgu, ar to apliecinot, ka viņa ir piepildījusi kristīga cilvēka dzīves mērķi.

autentisku kristietību, kas stāv pāri konfesionāliem kontrastiem, nacionālajai dažādībai un kultūras pretstatiem. Jo Gars stāv pāri visam.

Modernā pasaule ar neticību uztver Bībeles vēstījumu par to, ka Vasarsvētku dienā, Svētajam Garam nākot pār apustuļiem, viņi sāka runāt valodā, ko saprata visi svešzemnieki, kas tur bija sapulcējušies. Tie, kam bija izdevība redzēt, kā Māte Terēza sarunājas ar angļu valodu neprotošiem padomju slimniekiem, var teikt, ka viņi ir bijuši liecinieki tai “mehānikai”, kā notiek runāšana “valodās”. Vārdi zaudē savu ikdienišķo jēgu – sirds runā ar sirdi, dvēsele ar dvēseli. Šie slimnīcu dialogi ir vienkārši un satriecoši līdz dvēseles dziļumiem. Rafinēti inteligenti no mākslas pasaules, augsti titulēti zinātnieki skeptiķi kā bērni samulst, un viņu sirdīs notiek liels Ticības brīnums. Nezinu, cik liels ir Mātes Terēzas medicīniskās un sociālās lietderības koeficients, bet dvēseļu apvērsumi, kas notiek viņas klātbūtnē, ir fenomenāli.

Svētdienas rītos Mātes Terēzas māsas var ieraudzīt Maskavas Svētā Ludviķa dievnāmā. Ikvienu no jauneklīgajām, miniatūrajām māsām – Mātes Terēzas spogulis. Īsa saruna, un atkal šis neparastais garīgais valdzinājums, kāda svētība, kas staro no šīm sastrādātajām un ļoti maigajām rokām. Izkopta angļu valoda – tā, kuru filologi dēvē par “karalisko izrunu”, atšķirībā no anglofonās pasaules vulgārajiem dialektiem. Tātad manā priekšā ir vai nu augstas skolas izgājušas mūkenes, vai arī turīgu ģimeņu bērni. Neesmu maldijies: Mātes Terēzas kongregācija, kas rūpējas par visnabadzīgākajiem no nabadzīgajiem, pirmām kārtām Kalkutas gigantiskajos, neaprakstāmi netīrajos un smirdošajos graustos, sastāv galvenokārt no labāko aprindu ļaudīm. Tā nav pārdomāta politika, bet tā veidojas stihiski, tāda ir Dieva griba.

Terēzas kristības vārds ir Agnēse. Viņa dzimusi 1910. gada 27. augustā Dienvidslāvijā, albāņu apvidū, triju bērnu ģimenē. Jezuītu tēvi, kas rosīgi tur darbojās, iepazīstināja jauno Agnēsi ar saviem misijas darbiem Indijā, un tas ievadīja

viņas domas par kalpošanu Dievam misiju laukā. 1928. gadā viņa devās uz savu pirmo klosteri – Loreto Abateju Dublinā, Īrijā, kur apguva klostera dzīves un misiju darba pamatus, kā arī kvalificējās par ģeogrāfijas skolotāju. Nākamajā gadā kā Loreto kongregācijas māsa Terēza sāka misionāru skolas pasniedzējas gaitas Kalkutā, kur viņai bija lemts nostrādāt visu atlikušo dzīvi. Māte Terēza atceras, ka skolotājas darbs viņai bijis mīļš. Ne velti pirmie viņas sekotāji Kalkutas graustu aprūpē ir nākuši no bijušo skolnieču vidus.

1946. gadā māsa Terēza izjuta aicinājumu veltīt savu turpmāko dzīvi kalpošanai sabiedrības un dzīves atstumtajiem. Divus gadus bija jāgaida atļauja no Ordeņa vadības un Svētā Krēsla Romā. 1948. gadā – medicīnas pamatu studijas – un tajā pašā gadā – viņas pirmais cilvēkmīlestības darbs jaunajā kalpošanā. Māte Terēza:

“Pirmā sieviete, kuru es pacēlu no ielas, bija jau daļēji žurku apgrauzta. Aizdabūju viņu uz slimnīcu, bet pretī viņu neņēma, jo palīdzēt vairs nebija iespējams. Beigās viņu tomēr ievietoja slimnīcā, jo es uzstāju, ka neiešu prom, iekams mirēju nepieņems. Pēc tam aizgāju uz municipalitāti un palūdzu man piešķirt telpas, kur es varētu izvietot ielās pamestos mirējus. Veselības departamenta vadītājs man ierādīja pamesta Kali dievietes tempļa piebūvi. Es biju ļoti priecīga, jo turklāt tā bija hinduistu svētvietā. Divdesmit četru stundu laikā klāt bija jau pirmie pacienti, un darbs sākās.” Līdzekļu nebija, ja neskaita dažas rūpijas kā kabatas naudu. “Dievs ir mans banķieris,” izteicās Māte Terēza kādam žurnālistam, un tiešām – pēc kāda laika parādījās ziedojumi, vēlāk – dažādas prēmijas un apbalvojumi. Tas viss – slimnieku un pamesto aprūpei. Pašas žēlsirdīgās māsas dod nabadzības solījumu, un arī viņām nekas nepieder. Kalkutas Mātes žēlsirdības valstība no Indijas ir izplatījusies pa visu pasauli. Kongregācijas nodaļas ir pat pasaules galvaspilsētās Ņujorkā un Londonā. Bet viņas rūpju sociālā “ģeogrāfija” nav mainījusies – tie ir graustu mītnieki, visu atstumtie, atkritumu kastēs izsviestie zidaiņi. Tradicionālajiem Indijas spītālīgajiem ir nākuši klāt amerikāņu AIDS slimnieki. Gan vieni, gan otri tiek nežēlīgi izstumti no sabiedrības, un seko sociālais, bet vēlāk – garīgais pagrimums. “Nevis nabadzība, bet pamestība ir briesmīgākais,” stāsta Kalkutas mūķene, “un nelaimīgajam mēs liekam just, ka viņam ir mīloši draugi, ka viņš nav visu atstāts.”

Lielas garīgās personības iemieso sevī ticības patiesības, kas mūsu uztverē ir kā abstrakti principi un teoloģiskas nostādnes. Svēto dzīvē šie principi iegūst lielas realitātes spēku. Tas pats sakāms par Māti Terēzu. Svētās Mises upurī Kristus ir augstais priesteris “pēc Melhisedeka kārtas” (*Psalmi*, 109, 4) un vienlaikus – upura Jērs. Euharistiskajā upurī Kristus nāk pie mums, un mēs savienojamies ar viņu Svētajā Komūnijā. Kalkutas Terēza turpina Mises noslēpumu savā ikdienas dzīvē: “Seit, graustos, mēs Jēzu sastopam izmocītos ļaudīs, pamestos bērnos, un, sniedzot palīdzību tiem, mēs savienojamies ar Kristu.” Tāpat kā liturģiskajā upurī Kristus ir upurētājs un upurētais, tā arī žēlsirdības darbos – palīdzību sniedzošais redz Pestītāju nelaimīgajā, bet nelaimīgais – Kristus mīlestību palīdzību nesošajā Dieva kalponē. Liturģija kļūst par dzīvi, un dzīve – par liturģiju.

(No *Katoļu kalendāra*, 1990)

MUHAMEDS UN ISLĀMS

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz islāmu,
- b) uz Korānu,
- c) uz Dievu islāmā,
- c) neattiecas ne uz islāmu, ne uz Korānu, ne uz Dievu islāmā?

Hidžra, ājats, Allāhs, spiritisms, Kaaba, sūra, čanelings, pravietis Muhameds.

Islāms ir viena no pasaules reliģijām. Par pasaules reliģiju uzskata tādu reliģiju, kas ir izplatīta ne tikai vienas tautas vidū. Islāms pēc izcelsmes ir Tuvo Austrumu reliģija. Arābiem tā ir patiesi nacionāla reliģija, jo tā radusies tieši arābu pilsētās pirms 14 gadsimtiem. Islāms ir izplatīta reliģija arī Āzijas dienvidos un dienvidaustrumos, Āfrikā; islāms kļūst arī par Eiropas reliģiju.

MUHAMEDA DŽĪVE

Muhameds ir dzimis Mekā ap 570. gadu. Meka bija ziedošs arābu tirdzniecības un reliģiskais centrs. Jau bērnībā Muhameds zaudēja tēvu, viņam bija jāpaļaujas uz saviem daudzajiem radniekiem, bet vienlaikus viņš saprata, ka ir nolēmts nabadzībai. Sākumā viņu audzināja vectēvs, vēlāk – viens no viņa onkuliem. Muhameds apguva arābu beduīniem parasto karavānu dzinēja arodu, viņš iemācījās apieties ar kamieļiem, kuri arābu pasaulē bija daudz kas daudz vairāk nekā pie mums – zirgs. Kamieļi bija transporta līdzeklis, kas vienīgais spēja šķērsot tuksnesi ar tirdzniecības kravām, jo kamieļi var nedēļām iztikt bez ūdens un pārtikas. Kamieļu pienu lietoja uzturā, no tā gatavoja dažādus piena produktus; no kamieļa vilnas vērpa dziju; kamieļa ādu izmantoja apavu un ādas lietu darināšanai; žāvētus kamieļa izkārnījumus dedzināja kā kurināmo tuksnesī, kur nav malkas, urīnu lietoja kā antiseptisku līdzekli, beduīnu skaistules ar to veidoja frizūras. Muhamedam bija jāiemācās karavānu ceļi un jāprot lietot ieročus, vest karavānas apsardzi kaujā, ja tai uzbruka tuksnešu laupītāji vai naidīgas arābu ciltis.

Visu to Muhameds veiksmīgi apguva, un viņa pakalpojumus sāka izmantot bagāta un lietpratīga tirgotāja atraitne Hadīdža. Muhameds ar laiku stājās viņas vīra vietā un viņu apprecēja. Viņš kļuva par bagātu un cienījamu Mekas tirgoni. Tomēr mierīga un pārtikusi dzīve Muhamedam nebija lemta, iemesls – viņa izteiktā reliģiozitāte.

Kā jau teikts, Muhameds ir dzimis pilsētā, kas bija arī reliģisks centrs. Meka arābiem bija svēta pilsēta, jo tajā atradās neparasts, no debesīm nokritis melns akmens, kas tagad iemūrēts kubveida celtnē *kaaba*. Zinātnieki domā, ka šis akmens ir meteoroīds. Senie arābi ne tikai Meku, bet arī visu tuvāko pilsētu apkārtni uzskatīja par svešiniekiem aizliegtu zemi. Muhamedu tas viss dziļi iespaidoja. Viņš bieži pavadīja laiku kādā Hīras kalna alas vēsumā, kur pilnīgā tumsā nodevās garīgām pārdomām.

Kādu reizi, tur iemidzis, viņš redzēja sapni, kurā viņu uzrunāja eņģelis un lika viņam izrunāt kādu tekstu. Muhameds atbildēja, ka viņš neprot to darīt. Tas sadusmoja eņģeli, un viņš sāka Muhamedu žņaut ar drānas gabalu, kas viņam bija rokā. Atlaidis eņģelis vēlreiz pavēlēja: "Izrunā!" Muhameds vaicāja: "Kas man jāsaka?" Eņģelis lika atkārtot šādus vārdus: "Lasi sava Kunga vārdā. Viņš radīja cilvēku no iedīgļa. Izrunā to, jo nav neviena, kas būtu žēlsirdīgāks par tavu Kungu. Viņš dāvāja cilvēkam rakstu mākslu. Viņš dāvāja cilvēkiem zināšanas, kuru viņiem agrāk nav bijis."

"Kad es atmodos, man šķita, ka šie vārdi ir ierakstīti man sirdī. Es iznācu no alas uz kalna nogāzes un sastingu. Jo no debesīm es sadzirdēju balsi: "Muhamed, tu esi Kunga pravietis, bet es – Džibraīls (Gabriēls)." Pacēlis acis, es ieraudzīju viņu debesīs. Pamēģinājis palūkoties uz otru pusi, es vienalga redzēju eņģeli."

Muhameds bija satriekts par redzēto, un viņam sākumā šķita, ka viss notikušais ir tikai sapnis un halucinācija (pie tuksneša mirāžām Muhameds bija jau pieradis). Bet sekoja vēl citi redzējumi, un viņa nemiers sirdī laužās uz āru. Vajadzēja vai nu sludināt, vai kļūt par slimu cilvēku (sk. 6. tematu par šamanismu). Muhameda sieva Hadīdža ieteica viņam sākt sludināšanu savu tuvāko radnieku vidū, ko viņš arī sāka darīt. Pāmazām jaunā mācība ieguva piekritējus arī Mekas iedzīvotāju vidū. Islāmam pieņemoties spēkā, sadumpojās tie Mekas iedzīvotāji, kurus Muhameds ar savu sludināšanu traucēja. Tas notika pēc Muhameda iespaidīgās sievas Hadīdžas nāves. Muhameds ar savu sekotāju pulku 622. gadā bija spiests Meku atstāt. Šo gadījumu nosauca par bēgšanu jeb *Hidžru*. Jaunās reliģijas piekritēji par savu nākamo apmetni izraudzījās netālo pilsētu Medīnu ("Madīnah" nozīmē "pilsēta"). Tur Muhameds no pilsētas un tās apkaimes izveidoja reliģisku valsti, par kuras galvu kļuva viņš pats. Šis gads vēlāk kļuva par musulmaņu ēras sākumu, kuru tā arī nosauca – par Hidžras ēru. Muhameda dibinātā valsts kļuva par ideālu paraugu islāma valstīm visos laikos.

Medīnā Muhameds turienes jūdiem mēģināja pierādīt, ka viņš sludina to pašu viendievību, ko viņi, bet jūdi jaunizcepto pravieti izsmēja. Saniknotais Muhameds lika saviem piekritējiem iznīcināt Medīnas bagāto jūdu tirgotāju kopienu. Salīdzis mieru ar vairākām beduīnu dzimtām, 630. gadā Muhameds iebruka Mekā un to viegli iekaroja. Tūdaļ sekoja pilsētas iztīrīšana no visiem elku dievu tēliem, un visiem bija jāpieņem neredzamais un neattēlojamais vienīgais Dievs (Allāhs). Pēc diviem gadiem (632. gadā) Muhameds nomira. Viņš uzskatīja sevi par Allāha sūtņi (*Rasūllah*), bet nekad – par Dieva dēlu vai kaut ko tamlīdzīgu.

SVĒTIE RAKSTI: KORĀNS

Korāns ir musulmaņu svētie raksti. Tulkojumā šis vārds nozīmē "lasīšana balsi". Musulmaņi uzskata, ka Korāns ir Dieva pilnīgākā atklāsme, ka Korāns ir bijis pirms visiem laikiem Debesīs kā plāksne ar tajā iegravētām musulmaņu svēto rakstu rindām. Korāna teksts tiek turēts augstā godā. Ikviens eksemplārs tiek glabāts mājās goda vietā, pret to ir jāizturas ar nepieciešamo cieņu, un to nekad nenolaiž zemāk par cilvēka jostas vietu. Grāmatu parasti glabā ietītu zīdā vai rakstītā audeklā. Musulmaņi mēģina šo grāmatu iemācīties no galvas, turklāt arābu valodā. Korāns tulkojumos netiek uzskatīts par "īstu".

Medanas Lielās Mošejas (Sumatra, Indonēzija) iekšskats

Lūgšanu telpas dziļumā atrodas *mimbars* – paaugstinājums sprediķošanai. Sprediķotājs drīkst pakāpties tikai dažus pakāpienus, jo ar kupolu segtā *mimbars* augša ir simboliski atstājama pravietim Muhamedam.

Korānā ir 114 nodaļas, kuras sauc par *sūrām*. Sūras savukārt dalās pantos – *ājatos*. Sūras ir sakārtotas pēc to izmēra. Korāns sākas ar visgarāko sūru un beidzas ar visīsāko. Ikvienu sūra sākas ar vārdiem “Visžēlīgā un žēlsirdīgā Allāha vārdā”. Vārdu *sūra* var arī tulkot kā “brīnums”, *ājatu* – kā “zīme”.

Korāns pārstāsta Vecās Derības un evaņģēliju sižetus, bet tiem visiem ir maz līdzības ar to, kas aprakstīts pašos Bībeles tekstos. Senākajās Korāna nodaļās ir runa par draudzību ar “Rakstu cilvēkiem” (jūdiem un kristiešiem). Tomēr Korānā ir arī citas vietas, kurās teikts, ka jūdi ir izkropļojuši patieso Dieva vēstījumu cilvēcei.

Korānu ir grūti lasīt eiropietim, ja viņš neprot arābu valodu un nav arābu kultūras cienītājs. Iemesls ir vienkāršs: Korāns ir sastādīts arābu beduīnu savdabīgās poēzijas valodā, ar attiecīgiem refrēniem jeb atkārtojumiem, kuri eiropieša prātam šķiet neloģiski un mazesaprotami, bet arābam ir arguments, poētisms un dzimtās kultūras dārgums.

Žēlsirdīgā, žēlīgā Dieva vārdā.

1. Slava Dievam, pasaulu Kungam,
2. Žēlsirdīgajam, žēlīgajam,
3. Kura rokās ir tiesas diena!
4. Tavā priekšā zemojamies un Tavu palīdzību lūdzam:
5. vedi mūs pa taisnu ceļu,
6. pa Tevis svētīto ceļu,
7. ne Tavai dusmībai nolemto ceļu un ne to, ko mēro noklīdušie.

(Korāns. 1. sūra *Kas atver durvis uz Godājamiem Rakstiem*)

Korāns gan ir sastādīts pēc jau minētā sūru garuma principa, bet tas ir veidojies ilgākā laikā. Zinātnieki ir izpētījuši, ka daļa sūru pieder pie tā dēvētā “Mekas perioda”, kad Muhameds piedzīvoja savus redzējumus Hīras kalna alā. Vēl viena daļa, var droši apgalvot, ir sastādīta Medīnas periodā, jo tajā ir norādījumi par karošanu un sabiedrības valstiskām normām. Atsevišķi ir pārstāstītas Vecās Derības praviešu gaitas. Mekas periodu atspoguļo arī tās vietas, kas stāsta par kristietību vai neskaidri pārstāsta kādas Jaunās Derības vietas. Neskaidras ziņas par kristietību Korānā ir ienākušas tāpēc, ka Muhameda dzīves laikā Bībele arābu valodā vēl nebija tulkota. Muhameds informāciju guva no dažādiem nedrošiem mutvārdu avotiem. Svēto Trīsvienību viņš saprata kā “Dievu Tēvu, Dievu Māti un Dievu Dēlu”. Par Jēzu Kristu (*Īsa*) Korānā ir teikts, ka viņš dzimis no Jaunavas, darījis brīnumus, bijis Mesija, dzīvojis taisnīgu dzīvi, uzņemts dzīvs debesīs, bet krustā ticis sistis nevis viņš, bet gan Jūda, kas Jēzu nodeva.

Korāna pierakstīšana sākusies jau Muhameda laikā. Pēc viņa nāves 632. gadā halīfs Abū Bakrs (632–634) pavēlēja Muhameda sekretāram Saīdam savākt vienuviet visus Korāna daļu pierakstus. Kad šis darbs bija veikts, trešais kalīfs Osmāns (644–656) pavēlēja Korānu pārrakstīt kā vienotu tekstu, bet visus savāktos variantus un daļu pierakstus iznīcināt. Visi Korāna teksti ir vienādi; nelielas filoloģiskas atšķirības, kas radušās pārrakstīšanas gaitā, neizraisa būtiskus teoloģiskus strīdus.

Esot Austrumos, ir vērts paklausīties ļoti savdabīgo Korāna recitēšanu. Tā ir īpaša māksla. Ir dažādas Korāna publiskās lasīšanas skolas. Vienu *ājatu* klājas izdziedāt vienā elpas vilcienā. Ir interesanti paklausīties, kā to dara, jo daži *ājati* ir diezgan gari.

KO JŪS ZINĀT PAR ISLĀMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Musulmaņi uzskata, ka Muhameds ir pēdējais Allāha pravietis.
2. Islāms ir kristietības un jūdaisma mistrojums.
3. Islāmam ir sarežģīta teoloģija.

MUSULMAŅU RELIĢISKĀ DZĪVE

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- uz islāma pieciem pīlāriem,
- uz islāma svēto karu,
- uz cilvēka izpratni islāmā,
- neattiecas ne uz islāma pieciem pīlāriem, ne uz svēto karu, ne uz cilvēka izpratni islāmā?

Abd Allāh salāt, saum, hadžž, džihād, svēto kulta, priesterība, Šahādah.

Nosaukums "islāms" ir cēlies no arābu vārda *aslām*, kas nozīmē absolūtu padevību. Pie islāma reliģijas piederīgie uzskata sevi par Dieva vergiem.

Musulmaņa piekārtējās lūgšanas kārtība

1. *Niija* – sagatavošanās (koncentrēšanās). Pēc rituālas apmazgāšanās (*tahara*) ir jānostājas ar seju pret Meku.
2. Pacelot rokas līdz pleciem ar lielajiem pirkstiem, pavēršiem pret ausīm, saka: "Dievs ir liels." (*Allāh akbar*)
3. Saliekot rokas uz krūtīm tā, lai labā roka būtu virs kreisās, saka lūgšanu "Slava un gods Tev, ak Kungs, lai svētīts Tavs vārds un neizsakāms ir Tavs diženums. Nav Dieva kā tikai Tū. Pie Tevis meklēju patvērumu no sātana, atraidītā." Tālāk lasa Korāna 1. sūru un vēl vienu lūgšanu.
4. Noliekšanās un trīskārtēja Dieva slavināšana.
5. Nostājoties taisni, musulmanis apliecina Dieva klātbūtni ar vārdiem: "Lai Dievs uzklausa to, kas Viņu slavē. Ak Kungs, lai slava Tev, Visaugstajam!"
6. Krišana pie zemes (*sudžud*).
7. Apsēšanās un klusēšana. (6. un 7. pozīcija tiek atkārtota 2–4 reizes vai vēl vairāk atkarībā no lūgšanas laika un indivīda dievbijības.)
8. Vēl viena krišana pie zemes.
9. Savelkot labo roku dūrē ar izstieptu rādītāja pirkstu, musulmanis lūdz no Dieva piedošanu par grēkiem. Dažviet ir pieņemts ar nopūtu pārvilkt ar delnu pār seju.
10. Pasludinājums: "Dievs ir liels."
11. Atkārtots lūgums piedot grēkus.
12. Pagriežot galvu pa labi un kreisi, tiek izrunāts sveiciens: "Miers un Dieva svētība lai ir ar jums!" (*As-salam aleikum va rahmatullah*)

MUSULMAŅA PIECI PIENĀKUMI

Islāma reliģiskā mācība ir koncentrēti izsakāma ar nedaudz apgalvojumiem. Ir tikai viens Dievs, kuru arābiski sauc *Allāh*. Viņa praviētis ir Muhameds. Islāma ticība ir izklāstīta Korānā – musulmaņu svētajā grāmatā. Allāhs ir visuvarošs un visuzinošs. Viņš ir žēlīgs, bet arī taisnīgs. Īstā ticība un labie darbi ir padevības mēraukla Allāham. Visa islāma ticības mācība īsi izsakāma piecos tā dēvētajos “islāma pīlāros” jeb pienākumos.

1. *Šahadah* jeb “ticības apliecinājums”. Tas skan: “*Ašhadu anna, lā illāhu ill-Allāhu va ašhadu anna Muhammad rasūlullāh.*” (“Es liecinu, ka nav dieva kā tikai Dievs, un es liecinu, ka Muhameds ir viņa praviētis.) To izrunā vairākas reizes dienā.
2. *Salāt* nozīmē lūgšanu. Lūgšanas notiek piecas reizes dienā.
3. *Zakāt* ir dāvanas trūkumcietējiem, kas ir obligātas, un tām ir jāveido 2,5% no visa esošā īpašuma. (Mūsdienās pieprasa 2% no ienākumiem.)
4. *Saum* ir gavēnis. Musulmaņiem ir jāatturas no ēdiena un dzēriena, kā arī mīlas priekiem visu ramadāna mēnesi. Gavēnis ietver sevī tikai diennakts gaišo daļu – no saules lēkta līdz rietam. Naktī gavēni pārtrauc.
5. *Hadžž* – tā saucas svētceļojums uz Meku, kas jāveic katram īsteni ticīgam musulmanim vismaz reizi dzīvē.

SVĒTAIS KARŠ (DŽIHĀDS)

Jau agrīnā musulmaņu likumdošanā pasaule tika sadalīta divās daļās: *dār-al-Islām* (miera jeb islāma pasaule) un *dār al-Harb* (cīņas jeb kara pasaule). Islāma rītausmā ikviena musulmaņa pienākums bija paplašināt *dār al-Islām*, lai beidzot ticība Allāham un viņa praviētim uzvarētu visā pasaulē. Šā mērķa nodrošināšanai kalpoja svētais karš – džihāds.

Mūsdienās populāros islāma reliģijas aprakstos teikts, ka džihāds ir cīņa ar grēku pašam sevī. Šajā skaidrojumā ir noklusēts tas, ka izšķir divus džihāda veidus: *Al-džihād al-akbar* un *Al-džihād al-asghar*.

Otrais ir reāla karošana pret neticīgajiem. Šo karu sauc *sabīl-ullāh* (“Allāha ceļš”). Praktiskajā dzīvē bieži veidojas tāda situācija, ka islāma pasaulei sagaida nevis savas teritorijas paplašināšana, bet gan tās zaudēšana. Par šādu situāciju mūsdienās tiek uzskatīti Izraēlas uzbrukumi palestīniešu teritorijām. Tad, kad jāaizsargā sevi no neticīgo uzbrukumiem, musulmaņi lieto arī pašnāvnieku cīņu. Šādus pašnāvniekus sauc par *mudžāhid*iem kopš apņemšanās brīža, bet pēc nāves – par *šahīdi*em (“mocekļiem”, “ticības lieciniekiem”). Pašnāvnieka pašupurēšanās karā par Allāhu (*sabīl-ullāh*) tiek sākta ar īpašām lūgšanām un rituāliem. *Mudžāhidu* uzdevums ir nogalināt iespējami daudz neticīgo ienaidnieku. Par *mudžāhidu* var būt arī sieviete – *mudžāhida*. Dažkārt musulmaņa iesvētīšanā par pašnāvnieku ir nepieciešama tuvāko radnieku klātbūtne.

CITĀTI NO KORĀNA

"Neskaiti tos, kas nogalināti Allāha ceļā (*fil sabīl-ullāh*) kā mirušus, bet kā dzīvojošus pie sava Kunga." (III:163)

"Ļauj viņiem karot Allāha ceļā (*fil sabīl-ullāh*), tiem, kas izmaina savu tagadējo dzīvi pret to, kas nāks; jo ikvienam, kas karo Allāha ceļā, vienalga, vai tiks noslepkavots vai uzvarēs, Mēs viņam piešķirsim lielu balvu." (IV:76)

HADĪSI (MUHAMEDA IZTEICIENI)

"Allāhs atmaksās tam, kas dosies karā par Allāhu."

"Elles ugunis neapdedzinās tā cilvēka kājas, kuras būs klātas ar ceļa putekļiem karā par Allāhu."

"Tiesas dienā rētas, kas gūtas karā par Allāhu, atklāsies, tajās iemirdzēsies asinis, un tās smaržos kā muskuss."

"Tas, kas kritis karā par Allāhu, izlīdzinās visus grēkus, izņemot parāda grēku."

"Karš par Allāhu vai izšķiršanās to darīt ir dievišķs pienākums. Kad tavs imāms pavēl tev iet karā, paklausī tam!"

KO JŪS ZINĀT PAR ISLĀMA RELIĢISKO MĀCĪBU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Islāms māca, ka kristiešiem ir jāpieņem islāms vai jāmirst.

2. Muhameds ir kaut kas līdzīgs Jēzum Kristum kristietībā.

3. Džihāds jeb svētais karš ir brīvprātīgs pasākums.

SARUNA

■ Islāms ir radies jūdaisma un kristietības krustcelēs. Islāmā ir daudz īpašību, kuras atmeta kristietība. Pirmo kalifu laikā islāms nostiprinājās tajās teritorijās, kurās agrāk bija kristietība, bet kur bija lielas grūtības ar dažu kristietības dogmu pieņemšanu un jūdaisma paražu atmešanu. Islāms atjaunoja daudzas kristietības atmestās reliģiozitātes formas. Kāds secinājums no tā varētu izdarīt?

■ Klasiskajā islāmā ir tā dēvētā poligāmija. Poligāmija nozīmē, ka vīrietim var būt vairākas sievas (līdz četrām) un vēl neierobežots skaits "piedzīvotāju" jeb konkubīnu. Atceroties beduīnu dzīves apstākļus tuksnesī, paskaidrojiet, kāpēc ir izveidojusies šāda sistēma. Kas šajā ziņā būtu sakāms feminisma aizstāvjiem?

■ 630. gadā tika pieņemta tā dēvētā Medīnas konstitūcija, kas, starp citu, pasludināja, ka ikviens, kas pielūdz Allāhu, ir fiziski neaizskarams. Ja kāds uzdrošināsies uzbrukt Allāha vergam, tas ir pelnījis nāvi. Medīnas konstitūcija lika pamatus arābu valstij. Atceroties arābu vēsturi, beduīnu kareivīgumu un kāri laupīt, mēģiniet izprast, kāda loma reliģijai ir islāma civilizācijas izveidē.

HINDUISMS

Elizabete Taivāne

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz hinduismu,
- b) uz vedisko reliģiju,
- c) uz hinduismu un vedisko reliģiju,
- d) neattiecas ne uz hinduismu, ne uz vedisko reliģiju?

Dharma, Mahābhārata, Tantras, konfūcisms, sanghjo, Vedas, protoindieši, Atharvaveda, Soma, Varuna.

Hinduisms ir viena no senākajām un komplicētākajām reliģijām. Hinduisms nepazīst stingrus reliģijas standartus un ir visai irdena un izplūdusi reliģija. Hinduisms ir iecietīgs pret citām reliģijām, viegli ietver sevī no citurienes nākušus ticējumus un reliģiskas filozofijas. No hinduisma reliģijas neizriet Eiropai raksturīgi cilvēka uzvedības modeļi, piemēram, apkārtējās vides enerģiska pārveidošana, aktīva labdarība, palīdzība grūtībās nonākušam cilvēkam.

HINDUISMA JĒDZIENS

Vārds "hinduisms" nenāk no indiešiem. Tā izcelsme nav līdz galam zināma. Saskaņā ar vienu versiju tas ir radies 10.–14. gadsimtā iekarotāju – musulmaņu – vidū pēc analogijas ar Indas upes nosaukumu. Otra versija apgalvo, ka hinduisma termins savu sākumu ir radis daudz vēlāk, t. i., 19. gadsimtā, kā reliģiju pētniecības termins.

Savu dzimteni indieši sauc nevis par Indiju, bet gan par *Bharat*–varšu. Arī reliģijas jēdziens viņiem nav pazīstams, līdz ar to reliģijas nosaukums "hinduisms" indiešiem nav saprotams. Viņiem ir priekšstats par *Dharmu*, kas ir sarežģīts reliģijas, ētikas, sabiedriskās uzbūves un tiesiskās iekārtas komplekss. Cilvēks nevar norobežoties no kādas šā kompleksa sastāvdaļas, jo jebkura sabiedriska vai sadzīves aktivitāte ir reliģiska, bet kults nav atdalāms no cilvēka statusa sabiedrībā.

Uzskatīt hinduismu par vienu tradīciju ar skaidri formulētu doktrīnu nav iespējams. Tas ir tik daudzveidīgs, ka pareizāk ir runāt par dažādu ideju, novirzienu un sektu kopu. Paši indieši nekad nav centušies dogmatiski sistematizēt hinduismu. Viņiem gluži tuva ir bijusi daudzveidība. Tā tantristu dzīves veids un uzskati ir krasā pretrunā ar ortodoksālo hinduismu. Tomēr nevienam nekad nebija ienācis prātā pasludināt viņus par herētiķiem. Hinduisms ir bijis ļoti plastisks, visas pasaulē esošās reliģiskās mācības uzskatot par savu

sastāvdaļu. Rietumnieki pētniecības gaitā ir sistematizējuši tos priekšstatus, kas kopīgi visiem hinduistiem bez izņēmuma, un tos priekšstatus, kas atšķiras.

HINDUISMA ATTĪSTĪBAS POSMI

Hinduisma vēsturē ir bijis daudz periodu. Varētu izveidot garas hronoloģijas, bet iezīmēsim tikai sešus visnozīmīgākos posmus.

Pirmais – Indas upes ielejas civilizācija (aptuveni no 2500. gada līdz 1600. gadam pirms kristīgās ēras).

Nākamais ir vediskais periods (sākas ap 2. gada tūkstoša vidu), kad Indijā ienāk iekarotāju āriešu ciltis. Tās atnes līdzī savus reliģiskos priekšstatus, kas pierakstīti vissenākajos indiešu svētajos rakstos – Vedās. Pie vediskā perioda var pieskaitīt Upaniṣadu rašanos Indijā, ko mums vajadzētu izdalīt kā atsevišķu un ļoti svarīgu posmu hinduisma vēsturē. Pirmās Upaniṣadas ir rakstītas ap 8. gadsimtu pirms kristīgās ēras. Tām bija būtiska nozīme mūsdienu hinduisma doktrīnas veidošanā.

Ceturtais periods ir tā sauktais episkais laikmets (no 400. gada pirms kristīgās ēras līdz 800. gadam). Šajā laikposmā radās dižie indiešu eposi “Mahābhārata” un “Rāmājana”, mitoloģiskie teksti *Purānas*, reliģiski filozofiskie teksti *Āgamas*, ezoteriskie āvoti *Tantras* un dažādu filozofisko skolu, tajā skaitā Jogas, traktāti. Šo periodu sauc arī par klasiskā hinduisma izveidošanās laiku.

Šivas templis Džakartā Indonēzijā

Divās daļās sašķeltie vārti ļauj hinduistam simboliski iziet no šīs pasaules un nonākt dievu valstībā, kuru apzīmē triju pagalmu anfilāde ar nelieliem paviljoniem un dievu figūrām. Vārtu priekšā stāv briesmoņi, kurus sauc par “dieviem-sargātājiem” (*deva pendjaga*).

Upanišadu periods un episkais periods noformēja hinduismu tādu, kāds tas ir mūsdienās ar tam raksturīgo dievu panteonu un uzskatu summu, piekuras, piemēram, pieder priekšstats par reinkarnāciju (iedzimšanu citā dzīvā būtnē pēc nāves).

Nākamais – piektais – hinduisma posms ir viduslaiki (750–1750). Tie dāvāja Indijai visievērojamākos filozofus Šankaru un Rāmānuđu. Viņi neizstrādāja jaunas sistēmas, bet padziļināja hinduisma mācību no filozofiskā un teoloģiskā viedokļa. Sestais ir modernais periods (no 1750. gada līdz mūsdienām), kad hinduismu ir spēcīgi ietekmējusi islāmiskā un Rietumu kultūra.

HINDUISMA IZPLATĪBA PASAULĒ

Hinduisms kā vispārpieņemta un primāra reliģija ir iesakņojies Indijā, kur vairāk nekā 80% iedzīvotāju ir hinduisti, 12% ir musulmaņi, bet pārējie ir budisti, džaini, kristieši un citi. Hinduisms ir izplatīts arī citās Dienvidāzijas un Dienvidaustrumu Āzijas valstīs – Nepālā, Pakistānā, Bangladešā, Šrilankā, Indonēzijā, Fidži salās, Āfrikā, kā arī Eiropā un Amerikā, jo tur ir daudz izceļotāju no Indijas.

ĀRIEŠI UN VEDISKĀ RELIĢIJA

Indieši nav vienveidīga tauta, kā tas var šķist sākumā. Starp indiešiem ir cilvēki ar gaišāku ādas krāsu, kas parasti ir augstāko kastu pārstāvji un ir āriešu pēcteči. Ir arī tumšādainie Indijas pirmiedzīvotāji. Viņu senči, kā uzskata zinātnieki, ir tā sauktie protoindieši, kas dzīvoja Indas upes ielejā vēl pirms āriešu ienākšanas šajā teritorijā. Protams, gadsimtu gaitā ārieši un protoindieši, pateicoties pusatļautām un neatļautām laulībām starp abām iedzīvotāju grupām, ir sajaukušies. Tomēr ārienes atšķirības indiešu vidū vēl joprojām ir manāmas.

Tumšādaino zemais statuss sabiedrībā nepavisam neliecina par zemu kultūras līmeni, jo ap 3. gadu tūkstoša vidū pirms kristīgās ēras viņi bija radījuši tā saukto Indas upes civilizāciju, kas bija attīstīta daudz labāk nekā nomadu āriešu kultūra. Protoindieši dzīvoja pilsētās. Viņiem bija plaši starptautiskie sakari ar Mezopotāmiju un citām zemēm, bija arī rakstība, kuru diemžēl vēl nav izdevies atšifrēt. Par protoindiešu reliģiju nekas daudz nav zināms. Domājams, ka viņi pazina jogu. Svarīgs ir bijis ūdens, kam bija domātas seno pilsētu akas un baseini. Tas liek domāt, ka indiešu mazgāšanās svētās Gangas upes ūdeņos mūsdienās kā šķīstīšanās rituāls nāk no Indas ielejas civilizācijas senreliģijas, kuriem acīmredzot arī bija priekšstats par ūdens attīrīšanas spējām, turklāt ne tikai fiziskajā nozīmē. Indas upes civilizācija gāja bojā, āriešiem ierodoties šajā teritorijā, varbūt arī nedaudz agrāk. Seno pilsētu iedzīvotāji bēga uz Austrumiem, bet daļa palika dzīvot uz vietas kopā ar kareivīgi noskaņotajiem jaunienācējiem.

ĀRIEŠU SVĒTIE RAKSTI

Āriešu reliģiskie priekšstati, kas vēlāk saplūda ar subkontinenta agrāko iemītnieku idejām un kultiem, ir aprakstīti āriešu svētajos rakstos – *Vedās*. Gandrīz visi raksti, izņemot pēdējo Vedu “Atharvaveda”, bija domāti priesteru – brahmaņu – izpildāmajiem rituāliem. Pirmā un vissenākā Vedu daļa “Rigveda” ir 1028 himnu krājums, kas sastādīts par godu senajām indiešu dievībām. Šos tekstus priesteri upurēšanas laikā skaļi deklamēja. “Sāmaveda” faktiski atkārtoja “Rigvedas” tekstus dziedājumu formā. “Jadžurveda” bija domāta kā upuru izpildīšanas instrukcija.

Vedas liecina par divām raksturīgākajām āriešu reliģijas iezīmēm – daudzdievību un upurēšanu. Dievi gan piedalījās rituālos, gan pieņēma upurus. Upurēšanas rituāli bija ļoti sarežģīti un ilga vairākas stundas. Bija arī asins upuri, piemēram, valdniekiem par godu izpildīja tā saukto *ašvamedhu* jeb zirga upurēšanu. Upuris kļuva par āriešu reliģijas sirdi. Tāpēc Raksti nebija domāti plašākam ļaužu lokam, bet gan kā palīglīdzeklis priesterim upurēšanas darbā. Kamēr priesteri izpildīja rituālus, pārējie piedalījās kā skatītāji.

UPURĒŠANA

Upurēšanai bija vairāki mērķi. Pirmkārt, tie ir pasaulīgie labumi. Ja kāds gribēja izlūgties pēctečus, mantu, veselību, viņš gāja pie priestera un pasūtīja pie viņa rituālu. Brahmanis nu vairs nebija vienkāršs cilvēks, bet gan dievam līdzīga būtne, no kura mākas bija atkarīgs upura iznākums. Otrkārt, rituāla laikā tā dalībnieki ieguva kontaktu ar dievu pasauli un uz īsu brīdi baudīja dievu dzīvi, kļūdami nemirstīgi. Treškārt, pasaules kārtības uzturēšana saskaņā ar seno indiešu ticējumiem bija būtiski atkarīga no cilvēku izpildītiem rituāliem.

DAUDZDIEVĪBA

Dievu panteons bija milzīgs. Galvenie starp tiem ir Indra, Agni, Soma, Sūrja, Varuna, Mitra, Rudra un Jama.

Indru godināja kā indoāriešu aizstāvi un dievu – karotāju. Viņa ierocis ir pērkons, pārvietošanās līdzeklis – debesu kara ratī. Viņa lielākais varoņdarbs ir pūka Vritras nogalināšana, kurš bija paslēpis sauli un pārvērtis ūdeni par akmeni.

Agni ir uguns dievs. Bez viņa cilvēku dzīve nav iespējama, jo viņš ir mājas pavarda uzturētājs. Viņš uznes cilvēku upurus debesīs un kremētos mirušos Somas pasaulē.

Soma arī vienlaikus ir dievība un materiāla substance. Indieši ticēja, ka Soma ir mēness dievs, pie kura nonāk taisnīgo senču dvēseles. Pie nemirstības viņus uztur dievišķais dzēriens ar to pašu nosaukumu (*soma*), kas piepilda mēnesi līdzīgi traukam. Somu dzer arī dievi.

Soma ir arī kāds mūsdienās nezināms augs, no kura senie indieši ir izspie-
duši sulu, upurēdami to, lai pabarotu mēness dievu, kurš, pastāvīgi atdodams
dzīvinošo dzērienu citiem, pats zaudē dzīvību un gaišumu. (Domātas mēness
fāzes.) Reliģiju pētnieki domā, ka rituāla izpildītāji, kas sākumā upurēja somu
dieviem, bet pēc tam dzēra to paši, piedalījās Euharistijai līdzīgā noslēpumā.
Caur kopīgo maltīti viņi savienojās ar dieviem. Turklāt baudītais skaitījās die-
vības miesa.

Sūrja ir saules dievs un gaismas devējs.

Varuna un Mitra ir dievi brāļi. Varuna ir nakts, Mitra – dienas dievs.

Rudra ir dusmīgais dievs, kurš, domājams, turpināja eksistēt klasiskajā hin-
duismā kā Šiva.

Jama ir mirušo valstības kungs. Vedas nepiemin mācību par pārdzimšanu
jeb reinkarnāciju. Tā radās vēlāk – ap 8. gadsimtu pirms kristīgās ēras. Vedas
runā par divām pēcnāves eksistences iespējām. Ja mirušā dzīve ir bijusi krietna,
viņš nonāk Somas valstībā. Netaisnīgais nokļūst pazemē pie mirušo valstības
kunga Jamas.

KO JŪS ZINĀT PAR HINDUISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Hinduisms ir samērā jauna reliģija, kas radusies mūsu ērā.
2. Hinduisms nav vienveidīga reliģija. Tam ir daudz dažādu novirzienu.
3. Hinduisms ir izplatīts Ķīnā un Japānā.
4. Senie indieši ticēja vienam, nevis daudziem dieviem.
5. Visiem Indijas iedzīvotājiem (indiešiem) ir vienāda ādas krāsa.

HINDUISMA MĀCĪBA

Elizabete Taivāne

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz hinduismu,
- b) uz Upanišadām,
- c) uz Dieva jēdzienu,
- d) neattiecas ne uz hinduismu, ne uz Upanišadām, ne uz Dieva jēdzienu?

Koāni, Brahmanis, čaņ, mokša, Ātmans, brahmanis, Trimūrti.

Trešais hinduisma posms, ko iepriekš iezīmējām, ir Upanišadas. Šos tekstus var raksturot kā kontemplatīvi filozofiskus traktātus. Kopā ir aptuveni 200 Upanišadu. Pirmās Upanišadas radās 8. gadsimtā pirms kristīgās ēras, un, kaut formāli tās ir uzskatāmas par Vedu komentāriem un to daļu, tās pārstāv pavisam jaunu reliģiozitātes veidu. Upanišadu paustie priekšstati ir ļoti svarīgi, jo tie izveido tādu hinduisma pasaules skatījumu, kādu mēs pazīstam tagad.

UPANIŠADAS

Reliģiju pētnieki uzskata, ka Upanišadas radās kā protests pret brahmaņu privilēģēto stāvokli reliģijā. Vediskajā periodā cilvēks bija atkarīgs no brahmaņu upuriem. Upanišadu autori apgalvo, ka pestīšana jeb atbrīvošanās (*mokša*), kā to sauc indieši, nav atkarīga no priesteru izpildītajiem rituāliem, bet gan no personīgā askētisma. Turklāt atbrīvošanās ceļā cilvēkam ir darīšana nevis ar dieviem, bet gan ar vienu visu apvienojošo dievišķo principu Brahmanu. Pamatojot meditācijas gaitu un iznākumu, radās Upanišadas ar gluži jauniem reliģiskiem priekšstatiem.

BRAHMANS

Vedās ir vairāki mājiieni uz to, ka virs cilvēkiem un dieviem ir par tiem augstāka pārdabiska autoritāte. Upanišadas, attīstot šo ideju, visu apvienojošo dievišķo principu nosauc par Brahmanu. Vai viņu var salīdzināt ar Dievu kristietībā? Jā, to var darīt ar nosacījumu, ka Brahmanu neuzskata par personu, kas piedalās dievu un cilvēku dzīvē. Viņš arī nevienu neuzrunā un neuzklausā, jo ir pilnīgi bezpersonisks.

Pasaule no Brahmana **izplūst**, turklāt pati par sevi, nevis ir viņa radīta no nekā vai kaut kā, kā tas ir kristietībā vai islāmā. Brahmanam nav gribas, lai kaut ko apzinīgi radītu. Un, ja esošais izplūst no Brahmana, tad tas pēc savas

38. TEMATS

dabas ir dievišķs. Tas skar gan nedzīvas, gan dzīvas būtnes. Tāpēc hinduists ir tiesīgs saukt sevi par dievu pēc dabas. Brahmans ir jāmeklē nevis ārpus, bet sevī.

PASAULE

Pasaule savā iekšējā neredzamajā būtībā (pēc izcelsmes) ir dievišķa, toties tās redzamās formas ir tikai ilūzija (*mājā*) un līdzinās kādam apvalkam, čaumalai, kas slēpj nemainīgo, mūžīgo un neredzamo lietas vai būtnes daļu. Tāpēc nedrīkst piekerties redzamajai pasaulei, bet askētismā un meditācijās ir jāmeklē neredzamais pamats, kas ir Brahmans. Ir veltīgi censties uzlabot pasauli, jo tā ir iluzora. Arī kristietībā aktuālā pasaules pestīšanas ideja hinduismam ir sveša.

DVĒSELE

Cilvēkam ir mūžīga dvēsele, ko sauc par ātmanu. Tā ir Brahmana dzirksts jeb daļiņa. Līdz ar to pareizs ir apgalvojums, ka ātmans ir Brahmans. Tomēr cilvēks neapjēdz savu dievišķumu, jo viņš ir aizņemts ar pasaulīgām lietām un ir pieķēries pats sev. Dzīvojot viņš rada karmu, kas ir labo un ļauno darbu

Hinduists pienes upurus dieviem (Bali, Indonēzija)

Mājas saimnieks noliek kārbīņu ar upura pienesumu uz apaļa akmens, kas simbolizē Šivas fallu. Falls ir novietots apaļā grodā, kas simbolizē *joni* – sievietes dzimumorgānu. Hinduists ir apjozies ar dzeltenu rituālu jostu, kuru viņš noņem pēc upurēšanas. Uz paplātes ir saliktas no palmu lapām darinātas upura kārbīņas, trauks ar svētītu ūdeni – *tīrtha*, un tiek aizdedzinātas sandalkoka nūjiņas. Upuris kļūst dieviem baudāms tikai pēc tam, kad tas ir aplacīts ar tīrthu. Upurdāvanas tiek noliktas visās mājas svētvietās trīs reizēs dienā.

sekas. Jo smagāka ir iepriekšējā dzīvē iegūtā karma, jo cilvēkam ir mazāka tieksme pievērsties garīgām nodarbēm un apzināties savu dievišķumu. Tas ievēl cilvēku reinkarnācijas jeb pārdzimšanas ritenī, ko sauc par samsāru.

REINKARNĀCIJA

Priekšstats par pārdzimšanu Vedās nav atrodamš. Tas parādījies tikai Upaniṣadās ap 8. gadsimtu pirms kristīgās ēras. Dzīvas būtnes dvēsele, ķermenim nomirstot, iemiesojas atkal un turpina dzīvot citā ķermenī. Tas nav obligāti cilvēka ķermenis. Pārdzimšanas kvalitāte ir atkarīga no iepriekšējā dzīvē uzkrātās karmas. Ja cilvēks ir pareizi pildījis reliģiskos priekšrakstus, viņš piedzimst par augstāko kastu pārstāvi kā pārticis un laimīgs cilvēks. Ja viņš iepriekšējā dzīvē ir bijis nekrietns, viņš piedzimst par *šūdrū*, nepieskaramo vai dzīvnieku, vai kādu vēl zemāku radību un ir savā dzīvē nelaimīgs.

Neatkarīgi no pārdzimšanas kvalitātes indieši uzskata, ka pārdzimšana ir negatīva dzīves parādība, jo dzīva būtne vienalga cieš. Kā pretstats nenodrošinātai un mainīgai eksistencei ir pilnīga miera un svētlaimes iegūšana, saplūstot ar Brahmanu, kad cilvēks vairs nepārdzimst. Tā arī ir pestīšana vai atbrīvošanās hinduistu izpratnē.

KO DARĪT, LAI IEGŪTU ATBRĪVOŠANOS?

Cilvēki parasti ir aizņemti ar pasaulīgām lietām un dvēseles dzīvi atstāj novārtā, atrodoties savdabīgā garīgā miega stāvoklī. Lai atbrīvotos no pārdzimšanas un iegūtu mūžīgo laimi un mieru, ir jānonāk līdz iekšējai (ātmana) dzīvei un jāizbeidz pieķeršanās sev un pasaulei, atmetot nevajadzīgo redzamās dzīves čaumalu. Joga mācīja distancēties no parastā eksistences veida. Pirmkārt, tie bija askētiskie vingrinājumi ķermenim, lai iegūtu pilnīgu neatkarību no tā. Līdz ar to jogam vairs nebija jāpievērš uzmanība tam, ka ķermenis ir nosis vai izsalcis. Viņš to vienkārši nejuta. Kad izdevās pilnīgi pakārtot ķermeni, jogs pievērsās psihotehnikai jeb meditējam, lai iznīcinātu emocijas un pārtrauktu domu skrējieni. Tādējādi jogs absolūti norobežojās no mainīgām pasaulīgām lietām un ieguva iekšējo redzi. Viņš kļuva laimīgs, jo nekas vairs nespēja viņu uztraukt. Ieguvis miera stāvokli, viņš pārstāja radīt karmu un pēc miesas nāves vairs nepārdzimā, saplūstot ar Brahmanu kā lāse ar okeāna ūdeņiem.

KLASISKAIS HINDUISMS

Tā ir pieņemts saukt hinduismu no 400. gada pirms kristīgās ēras līdz 800. gadam kristīgajā ērā. Šim periodam ir arī citi nosaukumi, piemēram, episkais vai purāniskais hinduisms. Vārds "klasiskais" tiek lietots tāpēc, ka kopš 800. gada tas ir ļoti maz mainījies. Visas mūsdienu hinduisma pamatkoncepcijas, dievu panteons un reliģiskais kulss ir pilnībā izveidojies tieši šajā laikposmā.

Upanišadas bija ļoti radikālas daudzdievības un rituāla noliegšanā, taču ap 400. gadu pirms kristīgās ēras gan upurēšana, gan dievi atguva savas pozīcijas. Upanišadas izvirzīja ļoti augstas prasības askēzes un meditatīvās prakses ziņā. Brahmana meklējumiem bija nepieciešama intelektuālā sagatavošanās un īpašas dotības psihotehniku izpildīšanai. Vienkāršiem ļaudīm tas bija par grūtu. Tāpēc viņi, lai izteiktu savu dievbijību, bija spiesti meklēt vienkāršākas reliģiskās formas. Par tādu no jauna kļuva rituāls par godu dieviem.

Jaunais dievu panteons ir pārstāvēts tā laika mitoloģiskajos tekstos – Purānās. Brahmaņi, kas gadsimtiem ilgi bija saglabājuši upurēšanas mākslu, nu atkal varēja likt to lietā. Lielu nozīmi ieguva cilvēku pašu izpildītie rituāli. Upanišadu pasaules skatījums ar visām iepriekšminētajām idejām saglabājās, bet meditācija kļuva par alternatīvu rituālajai dievbijībai.

TRIMŪRTI

Vedisko dievu vietā radās jauns panteons. No vecā pāri palika, iespējams, tikai Agni godināšana. Trīs visievērojamākie dievi Purānās un mūsdienu hinduismā ir Brahmā, Višnu un Šiva, kuri veido tā saukto dievu triādi Trimūrti. Visi trīs ir Brahmana izpausme pasaulē. Trimūrti nebūtu pareizi salīdzināt ar kristīgo Trīsvienību jo Trimūrti neparedz attiecības iepriekš minēto dievu vidū. Turklāt hinduists parasti godina kādu vienu no triādes dieviem, pārējos atstājot novārtā. Citādi ir ar kristietī, kurš nenodala Dievu Tēvu no Dēla un Svētā Gara.

Brahmā ir dievs radītājs. Atšķirībā no kristīgā Dieva Radītāja Brahmā rada pasauli nevis vienu, bet gan neskaitāmas reizes. Pēc pasaules bojāejas seko jauna tās radīšana, un tā bezgalīgi. Turklāt nevienam hinduistam neienāk prātā pateikties Brahmā par šo darbu vai apbrīnot to. Pasaule ir ilūzija, tā ir ļauna un ciešanu pilna. No tās ir jāatbrīvojas. Tāpēc hinduisti nepielūdz Brahmā, un visā Indijā ir tikai divi viņam par godu uzcelti templi.

Višnu ir pasaules kārtības sargātājs un cilvēces pestītājs. Kad dzīvas būtnes apdraud katastrofas vai tirānija, Višnu piedzimst virs zemes kā kārtējā *avatāra* jeb inkarnācija (iemiesošanās). Hinduisti uzskata, ka ir notikušas jau deviņas tādas iemiesošanās, no kurām vispopulārākā ir Krišna. Viņš apvieno dažādas lomas. Krišna ir dievišķais bērns, draugs, mīļotais, bet arī visuvarenais Dievs. Parasti viņu attēlo starp dejojošām ganu meitām, kas sapņo par erotiskas mīlestības saitēm ar Krišnu un tās arī sasniedz. Tas ir savienošanās simbols starp cilvēku un Dievu. Krišnas seja ir gaiši zila. Tā ir debesu un okeāna krāsa, kas simbolizē dievišķo bezgalību. Hinduisti cer sagaidīt desmito Višnu avatāru, kura atnākšanai ir jāsakrīt ar pasaules galu. Viņa vārds ir Kalki.

Šiva ir dievs iznīcinātājs, viņš kļūst par iemeslu visas pasaules un katras atsevišķas būtnes bojāejai. Šivu bieži attēlo kā Nātarādžu jeb dejojošo Kungu. Viņa ekstātiskā deja nes nāvi visam esošajam. Līdzīgi Višnu Šiva ir ļoti populārs dievs mūsdienu Indijā.

Visiem trim dieviem ir sievas, kuras arī ir godā turamas. Brahmā sieva ir

Sarasvatī. Viņa ir gudrības un mākslas dieviete. Lakšmī ir ļoti populāra, pateicoties tam, ka ir bagātības un veselības aizbildne, viņa ir Višnu sabiedrotā. Indijā, kur valda liela nabadzība un slimības, viņas kulta ir ļoti aktuāls.

Arī Šivam ir sieva Šakti, kuru atšķirībā no Sarasvatī un Lakšmī godina atsevišķi no viņas vīra. Šakti kulta pastāv blakus Višnu un Šivas godināšanai. Šakti ir arī citi vārdi, piemēram, Durgā, Kālī, Umā. Viņa ir gan pasaules māte un dzīvības devēja, gan briesmīga dieviete, kas ēd savus bērnus. Šakti veltītie reliģiskie rituāli ir tikpat pretrunīgi un bieži vien atbaidoši, kāds ir pašas dievietes tēls.

Hinduistiem ir simpātisks dievs cilvēks-zilonis, kuru sauc Ganeša. Viņa figūriņu bieži nēsā ap kaklu kā talismanu, jo Ganeša ir dievs, kas novērš visus šķēršļus.

Hanumāns ir dievs-pērtiķis, eposa "Rāmājanas" varonis. Viņš ir fizikultūras un sporta aizbildnis.

Kārtiķeja (Skanda) ir kara dievs. Sievietes reti ieiet viņa templī.

Milzīga loma Indijā ir govij. Tā dod pienu un tāpēc ir dzīvības devēja. Govs ir svēts dzīvnieks, kuru pielīdzina dievībai, to nedrīkst nogalināt un ēst tās gaļu. Pret govi ir jāizturas ar lielu cieņu.

TRIS GALVENIE HINDUISMA NOVIRZIENI

Pirmais no tiem ir višnuisms. Višnuīti godina Višnu vai kādu no viņa *avatārām* kā galveno dievu, kura statuss ir līdzīgs Dieva lomai kristietībā. Dievs Višnu ir no visas sirds jāmīl. Vislabākais kalpošanas veids ir uzticēšanās un mīlestība, ko sauc par bhakti, un Višnu neskaitāmo vārdu dziedāšana. Pēc nāves uzticīgs dieva kalps savienojas ar Višnu, bet nesaplūst ar viņu, kā tas ir Upaniśadās. Viņš saglabā dvēseli, kura turpina mīlēt.

Šivaītu atbrīvošanās (pestīšanas) modelis ir līdzīgs tam, kāds atrodams Upaniśadās. Tikai Brahmana vietu aizņem Šiva. Pestīšanas mērķis ir pilnīga saplūšana ar dievu Šivu, neatstājot nekā pāri no dvēseles. Šivaīti uzskata savu dievu ne tikai par iznīcinātāju, bet arī par dzīvības devēju. Tāpēc tā sauktie lingājati Šivu godina lingama veidā, kas ir vīriešu dzimumorgāna stilizēts attēls. Tas ir dieva radošā aspekta simbols. Kalpošanas veidu šivaīti sadala trīs daļās – ētikā, rituālos un jogā. Jogas galvenais elements ir meditācija jeb apziņas pārveidošana.

Trešais lielais hinduisma novirziens ir šaktisms. Tā locekļi uzskata Šakti par galveno dievību, jo viņa esot radījusi visu esošo. Šakti kā seksuālā sieviešu enerģija ir arī unikāls pestīšanas rīks. Tāpēc viens no svarīgākajiem rituāliem ir joni jeb sieviešu dzimumorgāna pielūgšana. Šaktisti bieži dara to, ko ortodoksālais hinduisms aizliedz, cenšoties grēku pārvērst par atbrīvošanas līdzekli. Vispār šaktisms, kas ir saistīts ar tantrismu, ir ļoti sarežģīts Rietumu cilvēku izpratnei. Tantrisma galvenās reliģiskās metodes ir tantriskie rituāli un tantriskā joga. Tantriskais sekss, kura laikā vīrietis savienojas ar savu dievieti parastas sievietes izskatā, ir daļa no šaktisma rituāliem.

JOGA UN TĀS METODES

Ir ļoti daudz jogas paveidu. Rietumos ir pieņemts uzskatīt, ka joga ir domāta veselības un neparastu fizisko spēju iegūšanai. Hinduistam tā ir atbrīvošanās (pestīšanas) metode. Jogi apgalvo, ka cilvēks sasniedz mērķi tikai tad, kad dara to nesavtīgi. Ja kāds praktizē jogu egoistisku mērķu dēļ, piemēram, lai iegūtu slavu, viņš ir nicināms. Īpašas spējas, kuras piemīt jogam, ir tikai blakus parādība. Ja jogs vairs nejūt sāpes vai iemācās neelpot, tad tikai tādēļ, lai veicinātu atbrīvošanos no pārdzimšanas. Īsta joga mērķis ir pilnīgi atraisīties no pasaules un dzīvot gara dzīvi.

Pie jogas metodēm pieder pirmām kārtām dievbijība. Pēc tam jauniesācējs pievēršas askēzei, atsakot sev ēdienā, siltumā un miegā. Tad pienāk laiks īpašām pozām (*āsānām*) un elpošanas vingrinājumiem (*prānājamai*). Visbeidzot jogs izpilda pašiedziļināšanos un iemācās nenovērst uzmanību no meditācijas objekta, kas ļauj pilnīgi izolēties no pasaules un pievērsties iekšējai dzīvei.

Pie jogas metodēm pieder arī mantru skaitīšana. Mūsdienās mantrām ir milzīga nozīme. Tās recitē, arī izpildot rituālus. Mantra nav lūgšana. Lai tā iedarbotos, nepietiek iegaumēt tekstu. Ir nepieciešams zināt, ar kādu intonāciju un balss vibrāciju to izrunāt. To iemāca guru (skolotājs). Mantras ir domātas dažādiem mērķiem. Lielākoties tās ir paredzētas meditācijai, bet ir arī tādas, kurām piemīt burvestības spēks. Hinduisti tic, ka pareizi izrunāta mantra iemieso piesaukto dievību. Skaņā dievs ir klāt, dāvājot savu žēlastību apkārtesošajiem. Mantru teksti var būt saprotami un nesaprotami. Ne jau katru mantru var iztulkot, piemēram, pazīstamo *Aum* (*Om*) mantru, kas noslēpumaini aptverot visu esošo.

KO JŪS ZINĀT PAR HINDUISMA MĀCĪBU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Hinduisti godina daudzus dievus un nepazīst viena Dievišķā principa ideju.
2. Hinduisti tic tam, ka viņi jau ir dzīvojuši pirms šīs dzīves un dzīvos neskaitāmas reizes.
3. Kopš Upanišadu laikiem meditācija hinduistu dzīvē ir ļoti svarīga.
4. Hinduisti uzskata šo pasauli par reālu.
5. Jēzus Kristus figūra ir ļoti populāra ortodoksālajā hinduismā.

HINDUISMS MŪSDIENĀS

Elizabete Taivāne

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- uz mūsdienu hinduismu,
- uz varnām un kastām,
- uz priekšstatu par reinkarnāciju,
- neattiecas ne uz mūsdienu hinduismu, ne uz varnām un kastām, ne uz reinkarnāciju?

Mitoloģizācija, brahmaņi, upanajana, kšatrijas, Hīnajāna, Mahājāna, daliti.

Hinduisti tic, ka ikviens cilvēks dzimstot ieņem nemaināmu, stingri noteiktu vietu pasaulē. Indivīds nevar izmainīt to sabiedrisko vietu, kuru viņš ir iemantojis kopš dzimšanas. Vieta sabiedrībā nosaka ne tikai tiesības, bet arī reliģiskos pienākumus. Un tomēr hinduisma ētikā ir arī cita tendence – neatkarīgi no sociālā statusa sekot sirds likumam. Liels nopelns tajā ir “Bhagavadgītā”.

KASTAS UN VARNAS

Indiešu sabiedrība kopš Vēdu laikiem ir bijusi strikti sadalīta. To ir veidojušas četras varnas jeb sabiedrības kārtas. Piedzimt var vienā no četrām varnām. Dzīves laikā nav iespējams mainīt savu sabiedrisko statusu. Četras varnas ir:

- 1) brahmaņi – priesteri. Šī ir augstākā sabiedrības kārta, un no tās nākušie ir tautas intelektuālie un garīgie līderi;
- 2) kšatrijas – senatnē ir bijuši kareivji un valdnieki, bet tagad tie ir politiķi un administratori. Kšatrijas ir otra augstākā varna;
- 3) vaišjas pēc izcelsmes ir zemkopji un tirgotāji;
- 4) šūdras ir zemākā varna, pie kuras pieder kalpi un melnstrādnieki. Lauības un cita veida saskarsme (piemēram, kopīgs galds) starp dažādu varnu pārstāvjiem ir apgrūtināta. Lauku rajonos šādi kontakti ir pilnīgi izslēgti.

Filologi domā, ka sākotnēji vārds “varna” nozīmēja ādas krāsu. Iekarotājiem – āriešiem – bija gaiša ādas krāsa, un tas garantēja piederību pie trim augstākajām varnām. Tumšādainie Indijas pirmiedzīvotāji kļuva par vizemākās varnas pārstāvjiem jeb šūdrām.

Senatnē un arī mūsdienās triju augstāko varnu pārstāvjus sauca par *divreiz dzimušajiem* atšķirībā no visiem pārējiem, kas nākot pasaulē tikai vienu reizi. Piedzimt otro reizi nozīmē piedzimt pilnvērtīgai reliģiskai dzīvei, t. i., īpašā rituālā kļūt par īstu hinduistu, iegūt tiesības lasīt Svētos Rakstus un piedalī-

ties visos rituālos. Neviens sabiedrības zemākas kārtas loceklis nav uz to tiešs. Arī sievietes neatkarīgi no savas piederības pie varnas nevar piedzimt otro reizi.

Iepriekš minētais otrās piedzimšanas rituāls saucas upanajana jeb svētās auklas saņemšana, kas notiek apzinātas bērnības gados.

Varnas dalās daudzās apakšgrupās, kuras sauc par kastām (rietumnieku apzīmējums, kuru ieviesuši portugāļi – pirmie Indijas kolonizatori) jeb *džati*, kā tās sauc indieši. Arī starp kastām ir hierarhija, tomēr tā nav vienāda visā Indijā, kā tas ir varnu gadījumā. Piemēram, kādā ciematā veļas mazgātāju kasta ir augstāka par frizieriem, bet citā vietā – otrādi. Abas kastas pieder pie šūdru varnas, kas ir zemāka par trim augstākajām varnām. Līdz ar to varna un kasta nav viens un tas pats.

Pat viszemākās varnas un kastas locekļiem ir garantētas mazas, tomēr kaut kādas tiesības. Vismaz piektā daļa pie hinduisma piederīgo ir nepieskaramie, kurus ievērojamais Indijas domātājs un politiskais darbinieks Mahatma Gandijs nosauca par “Dieva bērniem” – haridžāniem. Tagad viņus sauc par dalītiem (apspiestajiem). Jebkāds kontakts ar tiem apgāna “divreiz dzimušos”, t. i., augstākās varnas. Nepieskaramie ir visbeztiesiskākie Indijas iedzīvotāji. Viņi izpilda visnetīrākos darbus. Viņu darbs ir saistīts ar reliģiski nešķīstām vielām (asinis, āda, liķi). Sava amata dēļ viņi vienmēr ir reliģiskas nešķīstības stāvoklī. Viņu vienīgā cerība ir atdzimt nākamajā dzīvē kādā kastā. Pēdējos gadu desmitos nepieskaramie ir sākuši politisku cīņu par savām cilvēktiesībām un tagad nereti kļūst par štatu galvenajiem ministriem.

Mirušā kremācija

Mirušā ķermenis ir ietīts autā un piesiets pie nestuvēm, kuras ir noliktas uz kremācijas ugunsкура. Pirms tā aizdedzināšanas, kas jāizdara hinduista vecākajam dēlam, viņš aplaista mirušo ar svētītu ūdeni, kuru viņam pasniedz hinduistu priesteris.

Nepieskaramība visu indiešu izpratnē ir bijusi hinduisma kauna traips. Taču tā joprojām lielā mērā ir saglabājusies.

Kastu sistēma no konstitucionālā viedokļa ir nelikumīga, bet patiesībā Indijas dzīvi aizvien vēl nosaka hinduismam raksturīgā varnu un kastu sistēma. Hinduistiem varnas un kastas ir fundamentāli svarīgas kategorijas, jo saskaņā ar Vedām tās nav atdalāmas no reliģiskās dzīves un ir dievišķās pasaules sastāvdaļa.

HINDUISMS MŪSDIENĀS

Varnu un kastu sistēmai nav juridiska pamata. Lielās pilsētās barjera starp dažādām sabiedrības kārtām ir daļēji salauzta. Šūdrām un nepieskaramajiem paveras tiesības iegūt jebkuru izglītību.

Tomēr cilvēku apziņā sabiedrības sadalījumam vēl joprojām ir svarīga nozīme. Tai ir liela loma, lai noslēgtu laulību, ieņemtu valsts amatu un darītu darbu, kā arī politikā. Likums aizliedz arī tā saukto *satī* jeb atraitņu sadedzināšanu uz sārta kopā ar mirušo vīru, tomēr prese raksta, ka tas dažkārt vēl notiek.

Eiropā un angļiski runājošajā Indijā ir pazīstams modernizētais hinduisms, kas cenšas likvidēt varnu un kastu ierobežojumus, šķīstības noteikumus, mājīgu un upurēšanu, uzsverot meditāciju, filozofiju un sekošanu guru.

Vēl joprojām vērojama sieviešu apspiestība, kaut arī pēdējos gadu desmitos tā ir mazinājusies. Sievas loma ir pakārtota vīram. Viņu vēl arvien ierobežo dažādi priekšraksti, un savas fizioloģijas dēļ viņa tiek uzskatīta par nešķīstu un nepieskaramu. Meitenes piedzimšana ģimenē vispār nav vēlama, jo pieaugot viņa atstāj tēva māju un neuztur vecākus. Turklāt, meitai precoties, ir jādod viņai līdzīgs iespaidīgs pūrs. Šī problēma nopietna ir bijusi vienmēr, un 21. gadsimtā, kad ir kļuvis iespējams uzzināt bērna dzimumu pirms viņa dzimšanas, situācija ir izraisījusi masveida abortus tad, ja topošais bērns būs meitene.

“BHAGAVADĢĪTĀ”

Jau pusotru tūkstoši gadu populāra ir “Bhagavadģītā”. Tā ir indiešu eposa “Mahabhārāta” daļa. Kā rakstīts teksts tā parādījās ap 4. gadsimtu, bet mutvārdu tradīcijā tā bijusi jau 4. gadsimtā pirms kristīgās ēras. Vārdu “Bhagavadģītā” var tulkot kā “dievišķā dziesma”. Tā ir rakstīta dialoga formā starp valdnieku un kara ratu braucēju Krišnu, kurš patiesībā ir Augstākā Dieva iemiesojums. Viņi satiekas kara laukā, kur Ardžuna gatavojas cīņai ar saviem brālēniem. Ardžunam šī asiņainā kauja nav pa prātam, un viņš nolemj no tās atteikties. Krišna iebilst, apgalvojot, ka karot ir Ardžunas dharma jeb pienākums, jo viņš ir dzimis kšatriju ģimenē.

Tātad “Bhagavadģītā” galvenā ideja ir reliģisks pienākums, kas ir cieši saistīts ar piederību pie varnas. Nav jēgas izpildīt svešas varnas pienākumus, apgalvo “Ģītā” (saīsināts “Bhagavadģītā” nosaukums), tam nav nekādas vērtī-

bas, jo tas tikai izraisa haosu pasaules lietu kārtībā. Tādu viedokli pauž ne tikai “Bhagavadgītā”, bet arī ortodoksālais hinduisms kopumā. Hinduisti cenšas darīt nevis to, kas šķiet pareizs un tikumīgs, bet gan izpildīt savu pienākumu (*dharmu*) saskaņā ar piederību pie varnas, jo tas uztur pasaules kārtību.

Otra tēma ir *bhakti* jeb uzticīga mīlestība uz Dievu Krišnu. Cilvēkam pietiek nāves brīdī pieminēt Krišnu, lai ar viņu savienotos. Turklāt šis solījums skar bez izņēmuma visu varnu un kastu pārstāvjus. Tāpēc arī *bhakti* Indijā 14. un 15. gadsimtā bija kustība pret kastu atšķirībām.

“Bhagavadgītā” pirmo reizi Augstākā Dievišķā Autoritāte ir nosaukta par Krišnu. Nav nozīmes, kādu dievu tu pielūdz. Tik un tā tu kalpo vienīgi Krišnam, kaut arī neapzināti. Var padomāt, ka *dharma* un *bhakti* ir viens otru izslēdzoši jēdzieni, tomēr pretrunu atrisina “Gītā” apgalvojums, ka uzticīgas mīlestības dēļ cilvēks nevar darīt neko citu kā izpildīt savu *dharmu* jeb pienākumu.

HINDUISMA ĒTISKĀ SISTĒMA

Ortodoksālais hinduisms apgalvo, ka ikvienam cilvēkam ir pienākums dzīvot ne tikai saskaņā ar piederību pie varnas, bet arī pie vecuma grupas. Ir četras vecuma grupas. Pirmais dzīves periods ir skološanās. Zēniem šis posms sākas ar upanajanu. Otrais periods ir namturības laiks, kad indivīds veido ģimeni un audzina bērnus. Trešais periods ir aiziešana no pasaulīgām aktivitātēm un došanās uz mežu. Tas sākas tad, kad cilvēkam piedzimst pirmais mazdēls no vecākā dēla. Tagad pienākumu lielāko daļu viņš nodod vecākajam dēlam, bet turpina vēl ietekmēt svarīgus ģimenes lēmumus. Liela uzmanība tiek piešķirta meditācijai un Svēto Rakstu lasīšanai. Mokšas (atbrīvošanās jeb “pestīšanas”) meklējumi ir sākušies.

Ceturta – pēdējā – stadija iestājas tad, kad hinduists kļūst par *sanjāsīnu* – klejojošu vientuļnieku, kurš atsakās no mantas, ģimenes un vārda. Vientulības, galējas atturības un garīgās pārdomās hinduists bieži dodas uz svēto pilsētu Benaresu (Varānasī), lai tur nomirtu svētās Gangas upes krastā. Sanjāsīnus apglabā tur, kur viņi nomirst, jo radiem par viņu nekas nav zināms. Ģimene katru gadu upurē par piemiņu sanjāsīnam, izpildot tā saukto *šrāddhu*. Sanjāsīna dzīves veids nav domāts sievietēm. Arī vīrieši kļūst par tādiem vienīgi tad, ja jūtas pietiekami spēcīgi. Tas ir laiks, kad cilvēks sasniedz mokšu vai sagatavo sevi pārdzimšanai jaunā ķermenī.

Vēl ir arī citi reliģiskie priekšraksti, kas jāizpilda ikvienam neatkarīgi no sabiedriskā statusa un vecuma. Ir pieci vissmagākie pārkāpumi, no kuriem hinduistam ir jāatturas,

1. Mācīta brahmaņa nogalināšana.
2. Alkohola lietošana.
3. Zelta zagšana.
4. Necieņa pret guru un viņa sievu.
5. Aborta izdarīšana.

Galvenais uzvedības princips hinduismā un citās indiešu reliģijās ir *ahimsa* jeb nevardarbība pret dzīvām būtnēm domās, vārdos un darbos. Ir apsveicami, ja kāds palīdz tuvākajam, jo tas uzlabo karmu. Pārtikuši indieši, ja viņi ir labi hinduisti, uzņem kādu nabagu darbā pie sevis mājā par kalpu, apmaksājot visus viņa parādus un piešķirot iztikas līdzekļus viņa ģimenei.

KO JŪS ZINĀT PAR INDIEŠU SABIEDRISKO IEKĀRTU UN ĒTIKU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Varnu un kastu sistēma Indijā ir sen noiets posms. Mūsdienās neviens hinduists vairs neatzīst varnas un kastas.
2. Mūsdienu indiešiem vairs nav pieņemams sati jeb atraitņu sadedzināšana kopā ar mirušā vīra liķi.
3. Dažādu varnu un kastu pārstāvji nedrīkst precēties savā starpā.
4. Dažādu varnu un kastu pārstāvji nedrīkst piedalīties kopīgā maltītē.
5. Sievietēm ir tādas pašas tiesības kā vīriešiem. Indieši priecājas par meitenes piedzimšanu ģimenē tāpat kā par zēnu.
6. Varnām un kastām nav ne mazākā sakara ar reliģiju.

SARUNA

■ Jūsu draugs hinduists ir slims ar vēzi. Viņš ir nolēmis izdarīt pašnāvību, atsakoties no ēdiena. Jūsu padoms draugam?

BUDA UN BUDISMS

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz budismu,
- b) uz Theravādu,
- c) uz Mahājānu,
- d) neattiecas ne uz budismu, ne uz Theravādu, ne uz Mahājānu?

Gautama, Hīnajāna, arhats, "Astoņu noteikumu ceļš", bodhisatva, nirvāna, dharma, teozofija, saientoloģija.

Budisms ir viena no Indijas izcelsmes reliģijām. Tāda reliģija, kāds ir budisms, varēja izaugt tikai Indijā, jo šī reliģija centās atrisināt tos jautājumus, kurus nespēja izdarīt toreizējā (5. gadsimtā pirms mūsu ēras) Indijas reliģija. Bet budisms Indijā bija izsmalcināta filozofiska mācība.

BUDAS DZĪVE UN MĀCĪBA

Budisma dibinātājs Sidhartha Gautama jeb Buda (Atmodinātais) ir cēlies no augstmaņu kārtas. Viņš ir dzimis aptuveni 560. gadā pirms kristīgās ēras Indijas ziemeļos – netālu no Nepālas robežas – Kapilāvastu – radžas (valdnieka) Šudhodanas ģimenē. Nelielā radžastānā (karaļvalsts) tronmantnieka dzīve ir apvīta ar daudzām legendām, kurās, iespējams, ir kāds patiesības grauds. Lūk, vispazīstamākā no tām.

Kad jaunās reliģijas dibinātājs bija piedzimis, vecāki deva viņam vārdu Sidhartha, kas nozīmē – "Tas, kas ir sasniedzis mērķi". Tomēr apkārtējie viņu sauca par Gautamu – viņa diženā vecvectēva, hinduisma reliģijas skolotāja, vārdā. Vārds "Buda" ir parādījis jau daudz vēlāk, kad viņš jau pats bija kļuvis par reliģijas skolotāju.

Pirmo izglītību jaunajam princim deva viņa mātes māsa Mahāpradžāpati, jo māte bija dzemdībās mirusi. Prinča dzīve bija pilna greznības un bezrūpības. Viņa tēvam kādreiz ticis pareģots, ka dēls kļūs vai nu par slavenu valdnieku, vai klaidoni. Lai izvairītos no pēdējās iespējas, tēvs licis jauno Sidharthu rūpīgi sargāt no saskarsmes ar apkārtējo pasauli. Zēns apguva sava laika zinātnes un mākslas, trenējās arī fiziski. "Es biju ļoti samaitāts," atcerējās vēlāk Sidhartha Gautama. "Es svaidīju savu ķermeni ar sandala eļļu no Benaresas un ģērbos tikai drēbēs no Benaresas audekliem. Baltu saulesargu turēja pār mani dienu un nakti. Vienā pilī es dzīvoju ziemā, citā – vasarā, un trešā pils man bija lietuss sezonai. Četrus lietainos mēnešus es vispār nenācu ārā no pils un pavadīju laiku meiteņu – dejojāju un muzicētāju – sabiedrībā."

Sešpadsmit gadu vecumā princis apprecējās ar meiteni, kuru sauca Jašodharā. Turklāt viņam bija vesels pulks meiteņu, kas veidoja viņa harēmu. Vienīgo dēlu viņš

nosauca par Rāhulu, kas tulkojumā nozīmē – ķēde. Jaunais Buda visā savā greznībā jutās kā pieķēdēts ieslodzītais. Viņa dzīvi izmainīja trīs tikšanās.

Nejauši izrādījies ārpus pils, Sidhartha ierauga ciešanas. Pirmā tikšanās ir ar salīkušu, nožēlojamu večuku, otrā tikšanās – ar slimnieku, kura ādu pārklājušas jēlas ekzēmas, un visbeidzot viņš ierauga arī bērnu ceremoniju un iepazīstas ar nāvi. Kad viņš pārsteigts izvaicā apkārtējos, kas tas viss ir, viņam paskaidro, ka tā ir parastā dzīve un cilvēka liktenis, kas beidzas ar mirušā sadedzināšanu uz sārta un pelnu, kā arī nesadeģušo kaulu iemešanu Gangas upē. Atstājis pili vēlreiz, viņš sastapis mūku, kas priecīgs, ar bļodiņu ubagu dāvanām rokās, bijis ceļā no nekuriens uz nekuriem. Šī tikšanās uz Sidharthu atstājusi vislielāko iespaidu – viņš sapratis, ka patiesa brīvība ir tur, kur nav greznības, bet kur ir gudrības meklējumi.

Slepeni, nevienam nezinot, naktī, kad sieva un dēls gulējuši, Gautama atstājis pili. Savu askēta un reliģisko meklējumu ceļu viņš sācis tradicionāli: pēc divu reliģijas skolotāju – guru – ieteikuma sācis nodarboties ar jogu. Radušies arī pieci līdzgaitnieki. Sešus gadus ilguši sevis mērdēšana tikai sagrāvusi Sidharthas veselību, un viņš sapratis galveno: ārēja askēze nav spējīga pārtraukt bezgalīgo pārdzimšanas loku, tāpēc ir meklējams cits – iekšējs – ceļš. Vispirms bija nepieciešams atteikties no visām saitēm, kas saista cilvēku ar apkārtējo pasauli. Gautama atteicās no miesas mērdēšanas un koncentrēja visus savus spēkus, lai ar meditāciju palīdzību meklētu patiesību. Iegrimis dziļās pārdomās zem Bodhi (apgaismības) koka, viņš beidzot sasniedza augstāko patiesību un kļuva Atmodinātais jeb Buda.

Apgaismība nāca trīs pakāpeniskos soļos. Pirmās nakts meditācijās viņa gara acu priekšā pagāja visas viņa iepriekšējās dzīves. Otrajā naktī viņam bija iespēja redzēt dzimšanas un nāves ciklus, kā arī iepazīt bezgalīgās pārdzimšanas likumsakarības. Pēdējā naktī viņam atklājās četras svētās patiesības: ciešanu zināšana, ciešanu avots, atbrīvošanās no ciešanām un ceļš uz ciešanu pārvarēšanu.

Tagad, kad Buda bija sasniedzis pilnību, viņš būtu varējis iegrimt neesamībā – nirvānā, jo viņš bija iepazīnis Augstāko Patiesību. Bet Budam parādījies dievs Brahmā Sahampati un palūdzis, lai viņš savas zināšanas nodod kaut vai dažiem cilvēkiem. Buda paklausījis un devies kopā ar saviem pieciem līdzgaitniekiem patiesības meklējumos uz Indijas svēto pilsētu Benaresu (Varānasī), lai tur palaistu "mācības rīteni". Pamazām ap Budu sāka pulcēties citi reliģiskās gudrības meklētāji, kuru vidū bija gan viņa dēls Rāhula, gan citi vīriešu kārtas radinieki. Kad reliģiskā kopiena bija sasniegusi sešdesmit cilvēkus, Buda nosūtīja viņus sludināt jauno mācību citur pasaulē.

Saņēmis apgaismību, 44 gadus Buda ceļoja pa Indiju kā klejojošs askēts un sludināja savu mācību, pārtiekot no ubaga dāvanām. No jūnija līdz oktobrim, kad Indijā ir lietus sezona, viņš pavadīja laiku pilsētu parkos, kur bija "vihāras" jeb klostera tipa mītnes. Kādu dienu, uzaicināts ciemos pie kāda laucinieka Čundas, viņš saindējies un nomiris. Tas noticis Kušinagārā. Vēl viens nostāsts glabā viņa pēdējos vārdus, kurus viņš mirstot teicis savam māceklim Ānandam: "Neraudi, Ānanda. Vai es tev neesmu neskaitāmas reizes teicis, ka tāda ir visu lietu būtība; lai arī cik tuvas vai dārgas būtu lietas, no tām vienreiz ir jāšķiras. Gudrs cilvēks saprot, ka visas lietas, kas nākušas caur rūpēm un ciešanām, izzūd, bet nemirst patiesība. Kāpēc man uzturēt šo mirstīgo ķermeni, ja paliek patiesība? Tu, Ānanda, esi uz pareizā ceļa. Pieliec visus spēkus, un arī tu būsi brīvs no juteklības, egoisma, ilūziju un nenoteiktības ļaunuma."

Pārējiem mācekļiem viņš teicis vārdus, kas labi raksturo budisma jēgu: "Esiet nelo-kāmi, brāļi. Esiet gaisma paši sev, esiet paši sev patvērums, jo jums nav cita patvēruma."

MĀCĪBA

Budisms savā Sidharthas Gautamas mācības pirmvariantā neparedzēja nekādu budisma reliģisko rituālu. Budisma reliģiozitātei ir jāizpaužas vienīgi apziņas noskaņā un pareizas uzvedības modeli. Tiesa, daudzus gadu simtus pēc Budas nāves, kad budisms Indijā jau sen bija aizmirsts, bet iesakņojies citās Āzijas zemēs, tas izveidoja savus reliģiskos rituālus, taču šoreiz aplūkosim "tīro budismu". Lai sāktu budisma ceļu, ir nepieciešams pieņemt sava veida "ticības apliecinājumu", kas saucas – "Četras cildenās patiesības".

1. Cilvēka dzīve sastāv no ciešanām.
2. Ciešanas rodas no vēlmēm.
3. Atbrīvojoties no vēlmēm, var atbrīvoties arī no ciešanām un sasniegt nirvānu.
4. Pēdējā patiesība ir "Astoņu noteikumu ceļš" uz apgaismību un atbrīvošanos.

ASTOŅU NOTEIKUMU CEĻŠ

1. Patiesa zināšana.
2. Patiess lēmums.
3. Patiesa runa.
4. Patiesa darbība.
5. Patiesa dzīve (darbošanās).
6. Patiesi centieni.
7. Patiesa atmiņa.
8. Patiesa pašiedziļināšanās.

"Astoņu noteikumu ceļa" punkti ir sadalāmi trīs grupās. Pirmie divi aicina uz gudrību un sapratni, nākamie trīs runā par uzvedības modeli, pēdējie trīs – par prāta disciplīnu.

KO BUDISMS LIEK IZPILDĪT IKVIENAM SAVAS RELIĢIJAS SEKOTĀJAM?

Tie ir desmit priekšraksti.

1. Nenogalini neko dzīvu, tajā skaitā insektus.
2. Nezodz.
3. Nenododies netikumībai.
4. Nemelo.
5. Nelieto reibinošus dzērienus (un narkotikas).

Pirmie pieci priekšraksti attiecas uz visiem budistiem, nākamie pieci – tikai uz mūkiem.

6. Ēd mēreni un tikai noteiktā laikā.

7. Izvairies no visa, kas kairina jutekļus.
8. Nevalkā greznas drēbes un nelieto smaržas.
9. Neguli labās gultās.
10. Nepieņem zeltu un sudrabu (naudu).

DHARMA

Dharma ir autentiskā Budas mācība. Tāpat kā Jēzus, arī Buda sludināja. Savu pirmo sprediķi viņš teica Varānasī pilsētā. Tās saturs bija “Četras cildenās patiesības”, kas koncentrētā veidā izsaka Budas mācību.

SANGHA

Sangha ir budistu reliģiskā kopība, ko pirmsākumos veidoja pieci askēti, bijušie Budas draugi, ar kuriem kopā Buda sāka garīgos meklējumus. Kad viņš ieguva apgaismību un sāka sludināt, šie pieci askēti kļuva par viņa mācekļiem un nodibināja kopienu ar Budu priekšgalā. Mūsdienās Sangha ir kaut kas līdzīgs kristīgajai Baznīcai, un to veido ne tikai visi pasaulē dzīvojošie budisti, bet arī visas apgaismību guvušās būtnes, kas tagad atrodas debesīs un atliek ieiešanu nirvānā, lai palīdzētu dzīvām būtnēm atbrīvoties no pārdzimšanas un ciešanām.

THERAVĀDA UN MAHĀJĀNA

Budismā ir divas tradīcijas – Theravāda (senā mācība) un Mahājāna. Cits Theravādas nosaukums ir Hīnajāna. Tas ir nievājošs vārds, kurā Mahājānas budisma piekritēji sauc Theravādu. Hīnajāna nozīmē “mazie rati”, jo Buda apsolīja nirvānu tikai mūkiem. Tāpēc Hīnajāna ir mazie atbrīvošanas rati, ku-

Pasaules lielākais budistu templis – stupa Borobudurs (Java, Indonēzija)

Templa perimetrs ir puskilometru garš; templim ir budistu mandalas – trīsdimensiju pasaules modeļa – forma. Templī nav iekštelpu; tās aizvieto atklātas galerijas, kuru sienas ir noklātas ar bareljefiem, kuri vēstī par Budas dzīvi un vizuāli skaidro Budas mācību.

ros var iesēsties tikai daži. Mahājāna jeb "lielie rati" ir domāti ne tikai mūkiem, bet arī laicīgajiem.

Theravādas budisms ir izplatīts Šrilankā, Taizemē, Kampūčijā, Laosā, Mjanmarā, Mahājāna – Tālajos Austrumos (Ķīnā, Japānā, Tibetā, Korejā, Vjetnamā, Mongolijā).

Theravādas budisms ir saglabājis sākotnējo budisma mācību. Budu uztver kā vienkāršu cilvēku, kurš ir atklājis cilvēkiem ceļu. Par ideālu ir uzskatāms perfekts Budas mācekļis *arhats*, kurš ir nopelnījis ieiešanu nirvānā. Iegūt nirvānu var tikai paša spēkiem – meditējot.

Mahājānas budisms ļoti atšķiras no Theravādas. Tam ir labi izstrādātas psiho-tehnikas, bet liela loma ir arī rituāliem un dievbijīgai uzticībai. Kas ir šis uzticības objekts? Ir jāsāk ar to, ka Budu pārstāj iedomāties kā vienkāršu cilvēku. Mahājānas budisms izveido priekšstatu par augstāko dievišķo realitāti, kuru arī nosauc par Budu. Gautama Buda nebija vienkāršs cilvēks, bet gan šīs augstākās realitātes iemiesojums. Viņš tikai izlikās par cilvēku, lai vestu dzīvās būtnes uz atbrīvošanu.

Ir tādas dzīvas būtnes, kurām ir izdevies atbrīvoties no karmas un pārdzimšanas. Viņi ir nopelnījuši ieiešanu nirvānā, bet atliek to citu dzīvo būtnu dēļ. Viņus sauc par *bodhisatvām*. Viens no ievērojamākajiem ir bodhisatva *Avalokitešvara*. Bodhisatvām ir savas paradīzes, kur nokļūst visi, kas dzīves laikā ir bijuši kādam konkrētam bodhisatvam uzticīgi un piesaukuši viņa vārdu. Meditācija nemaz nav nepieciešama. Mahājānas budismā ir arī neskaitāmie budas, kuriem arī ir savas paradīzes. Vispopulārākais ir Buda Amitabha, kurš pārvalda tā saukto Tīro Zemi. Budas atšķiras no bodhisatvām ar to, ka daļēji atrodas nirvānā. Bodhisatvas visā pilnībā ir šajā pasaulē.

TRĪS DĀRGUMI

Lai kļūtu par pilntiesīgu budistu, ir jāpieņem tā sauktais patvērums *Budā, Dharma un Sanghā*, kas arī ir trīs dārgumi ikvienam budistam. Pietiek trīs reizes atkārtot formulu:

"Es eju meklēt patvērumu pie Budas.

Es eju meklēt patvērumu pie Dharma.

Es eju meklēt patvērumu pie Sanghas."

JAUTĀJUMI TURPMĀKĀM PĀRDOMĀM BUDISMA GALVENĀ ATŠĶIRĪBA

Budisti atsakās ticēt, ka ir Dievs ārpus cilvēka apziņas, kurš varētu uzklaut, palīdzēt un atpestīt. Arī vēlāka laika dievus un bodhisatvas viņi uztver kā savas apziņas radītus. Tāpēc cilvēka apziņai ir milzīgs spēks ieslodzīt sevi pārdzimšanas ritenī vai atpestīt sevi no tā. Mūsdienu Mahājānas budisms apgalvo, ka var atbrīvot no reinkarnācijas un ciešanām ne tikai sevi, bet arī citus, kas iespējams vienīgi meditējot. Tāpēc, uzskata budisti, nav jēgas aktīvi kalpot tuvākajam, jo vislabākā kalpošana norisinās paša apziņas līmenī.

Budismā pasaulei ir maza vērtība. Tā ir iluzora, rada tikai ciešanas un ir šķērslis ceļā uz nirvānu. Šī pasaule ir domāta vienīgi tās noliegšanai. Tāpēc budisti ignorē pasauli. Turpretī kristietībā pasaule ir laba, tā ir Dieva radīta un domāta pestīšanai. Kristietis piedalās pasaules glābšanas darbā, tāpēc nekad nenovērš skatienu no pasaules vajadzībām un sāpēm.

Gan kristietībā, gan nerelīģiskajā ētikā mēs esam aicināti palīdzēt cietējiem ar visiem tiem līdzekļiem, kādi ir mūsu rīcībā. Ko darītu budists, ieraudzījis citu ciešanas?

Budisti daudz laika pavada meditācijās un atturas no cilvēciskiem priekiem. Arī kristietība prasa no cilvēka mērenību; laicīgā ētika – analogiski – aicina atturēties no pārmērībām visās lietās. Kādi ir argumenti ikvienā šajā gadījumā?

Budisms ir noraidošs pret prieku par radīto pasauli. Tas kultivē riebumu pret cilvēka miesu, piedāvājot meditācijas par liķa sadalīšanos. Šāda veida meditācijas māca nepieķerties savas miesas spēkam un skaistumam. Vienlaikus budisms māca saviem piekritējiem priecāties par pasauli, nepieķeroties tai. Šādam priekam nevar rasties karmiskās sekas, jo pieķeršanās veido karmu.

Reliģijās cilvēks parasti paļaujas uz Dieva gribu; jūdaismā, kristietībā un islāmā pareizi ir, ja ticīgais meklē iespēju izpildīt Dieva gribu. Tas nozīmē, ka Dievam ir konkrēts plāns par katru cilvēku, ka ikvienam cilvēkam Dieva acīs ir sava neaizvietoama vērtība. Kā cilvēks ir vērtējams budismā?

KO JŪS ZINĀT PAR BUDISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Budisms neatšķiras no hinduisma.
2. Budisms nav plaši izplatīts savā izcelsmes zemē.
3. Buda mācīja, ka cilvēka laime ir atkarīga tikai no paša cilvēka, viņa spējam un no tā, kā viņš liek šīs spējas lietā.
4. Sākotnējā budismā nebija pārdabiskas augstākās būtnes, un tajā nebija rituālu.
5. Vārds "Buda" nozīmē "atmodinātais".

SARUNA

■ Vai jums patīk budisma dzīves noteikumi? Ar ko tie atšķiras no kristietības desmit baušļiem?

■ Salīdziniet arī citus budisma mācības principus ar kristietību vai laicīgu ētiku! Turpmākie jautājumi varētu rosināt jūsu salīdzinājumus.

- Vai budisms jums šķiet cerīga, pieņemama reliģija?
- Vai esat gatavi atzīt, ka jūsu patiesībā nemaz nav?
- Ar ko karma atšķiras no pirmgrēka kristietībā?
- Vai dzīve ar vienīgo mērķi – izzust – jums šķiet simpātiska?

BUDISMS: RELIĢIJA BEZ DIEVA?

Elizabete Taivāne

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz budismu,
- b) uz nirvānu,
- c) uz dzenbudismu,
- d) neattiecas ne uz budismu, ne uz nirvānu, ne uz dzenbudismu?

Tathata, bahaisms, Čaņ, dzadzen, karma, naraka, Baha-ullā.

Pagājušajā gadsimtā bija pieņemts maldīgs uzskats, ka budisms nemaz nav reliģija, jo tajā esot tikai ētika. Savukārt mācības par Dievu tajā neesot. Mūsdienās tāds skatījums uz budismu tiek vērtēts kā novecojis. Sākotnējā budisma fokuss ir kontemplatīvā dzīve, t. i., pašiedzīlīnāšanās. Ja nebūtu citas pasaules, tad nebūtu arī jēgas nodoties meditācijai. Ētika tikai sagatavo kvalitatīvu meditāciju.

Nirvāna, CILVĒKS, REINKARNĀCIJA

Budisms ir izveidojies uz hinduisma bāzes. Hinduisma mācības centrā bija priekšstats par Brahmanu, kuru raksturoja kā patiesi un mūžīgi esošo, kā apziņu un svētlaimi. Buda šo mācību noliedza. Viņš uzskatīja, ka dievišķo realitāti nevar aprakstīt ar cilvēciskiem vārdiem. Ja kāds izsaka par to spriedumus, piemēram, apgalvojot, ka dievišķā realitāte ir apziņa vai mūžīgi esoša, viņš tikai maldina sevi. Šie uzskati nepalīdz ceļā uz pārpasaulīgo, tāpēc nedz dievišķā realitāte ir jāapraksta, nedz jānosauc. Patiesībā pārpasaulīgā pieredze ir kaut kas absolūti cits nekā tas, ko cilvēks pazīst šajā pasaulē un apraksta ar vārdiem. Buda nekad nenoliedza dievišķo realitāti, bet gan klusēja, kad viņam par to jautāja.

Jautājums par to, kas īsti stājas Dieva vietā budismā, ir ļoti sarežģīts. No vienas puses, pirmais, ar ko gribas salīdzināt Dievu, ir nirvāna. Visi minētie "noteikumi" un "patiesības" tuvina vienam mērķim, proti, nirvānai. Nirvānas jēdzienu Buda nav mēģinājis pats izskaidrot, un parastākā analogija, ar kuru skaidro šo jēdzienu, ir nopūsta sveces liesma. Nav vairs liesmas, nav vairs par ko runāt. Ir pārvarēts karmas pārdzimšanas ritenis, nav vairs ne kaislību, ne ciešanu. Pats Buda nirvānu salīdzināja ar drošu ostu, vēsu kalnu alu, mierpilnu māju, kur cilvēks ir "pasargāts no visām rūpēm un raizēm" (*Tipitaka. Sutta Pitaka. Sabbasavasutta*).

Vislabāk Budam patika runāt par nirvānu nolieguma formā, t. i., pasakot,

kas nirvāna nav. Turklāt vienreiz, kad kāds mācekļis jautāja viņam, kas tad nirvāna ir, viņš atbildēja ar līdzību. Iedomājieties, kādu cilvēku ievaino ar bultu. Un, lūk, pienāk viņa tuvākais. Kāda būs viņa rīcība? Vai viņš sāks teoretizēt par to, kurš bultu ir palaidis, par to, kā bulta ir izgatavota un kāds ir tās sastāvs, vai tūlīt pat izvilks bultu no cietēja ķermeņa? Protams, ka viņš tūlīt mēģinās glābt cietēju. Tāpat arī mums ir nekavējoties jāglābj sevi, tikumiski uzvedoties un meditējot, nevis teoretizējot par dažnedažādām tēmām.

Taču Buda atzina, ka ir universāls cēlonības likums pasaulē. Nevis Brahmanis ir iemesls, kāpēc cilvēks pārdzimst, bet gan nezināšana un karmas radīšana. Tas liek cilvēkam pārdzimt. Šis dzīves likums ir tikpat noslēpumains kā Brahmana ideja. Cēloņsakarības likums stājas Dieva vietā.

Mahājānas budisms – tieši pretēji – apgalvoja, ka augstākā realitāte ir. Taču Mahājāna paliek uzticīga Budam tajā ziņā, ka atsakās to raksturot. Filozofi to sauc par *tathatā* (tādību), kas arī neko konkrēti neizsaka. *Tathatā* ir arī citi nosaukumi, tostarp Buda. (Sk. iepriekšējo tematu.)

Cita Mahājānas filozofiskā skola piedāvā vēl vienu risinājumu – istā realitāte ir apskaidrotā apziņa jeb prāts, kas nekādā ziņā nav kaut kur ārpus cilvēka. Apskaidrotā apziņa (*ālaja vidžņāna*) ir ikvienā cilvēkā. Lai to pazītu, ir nepieciešams tikt vaļā no kaislībām, kas to piesārņo un liek pārdzimt.

CILVĒKS

Buda noliedz priekšstatu par to, ka cilvēkam ir mūžīga dvēsele, kas pārdzimst daudzos ķermeņos. Viņš nav viengabalains, bet sastāv no daļām – līdzīgi, kā ratiem ir daudz dažādu detaļu. Cilvēkam ir piecas sastāvdaļas – *skandhas*. Tās ir:

- 1) materiālie elementi (ķermenis),
- 2) sajūtas,
- 3) priekšstati,
- 4) gribas akti,
- 5) apziņa.

Buda apgalvoja, ka arī *skandhas* nav kaut kādi viengabalaini ķieģeļi, bet sastāv no neskaitāmiem elementiem (*dharmām*). Līdz ar to cilvēku var iedomāties kā filmu, kas uz ekrāna izskatās viengabalaina, bet patiesībā sastāv no liela skaita kadru. Šis sarežģītais komplekss, izņemot ķermeni, arī pārdzimst citā miesā.

REINKARNĀCIJA

Atkarībā no iepriekšējā dzīvē uzkrātās karmas kvalitātes dzīva būtne var piedzimt par dievu, cilvēku, dzīvnieku, izsalkušu garu vai dēmonu. Ja iepriekšējā dzīvē cilvēks ir bijis ļoti tikumīgs un meklējis garīgo pasauli, bet ne tik ļoti, lai ieietu nirvānā, viņš piedzimst paradīzē par dievu. Dievi dzīvo ilgu un laimīgu mūžu, bet tas tik un tā ir pārejošs. Kad labā karma ir izsmelta, dievs

piedzimst kā kāda cita dzīva būtne, piemēram, cilvēks. Par izsalkušiem gariem kļūst tie, kas iepriekšējā dzīvē bijuši pārāk alkātīgi. Viņus attēlo ar lielu vēderu un šauru kaklu. Lai cik viņi ēstu, viņi vienmēr ir izsalkuši. Dēmoni nav sātana kalpi, kā tas ir kristietībā. Par dēmoniem (*naraka*) sauc nelaimīgos, kas, iepriekšējā dzīvē izdarījuši nāvīgu grēku (nogalinājuši vecākus, mūku, izlējuši bodhisatvas asinis vai veicinājuši Sanghas šķelšanos), ir izpelnījušies sodu ellē. Tāpat kā palikšana debesīs, arī dzīve ellē nav mūžīga un beidzas, kad sliktā karma ir izpirkta.

Budisti uzskata, ka vislabāk ir piedzimt par cilvēku. Tikai cilvēks ir spējīgs apzināties nirvānas meklējumu nepieciešamību un meditēt, jo citas dzīvas būtnes ir vai nu pārāk laimīgas, vai pārāk cieš, lai to saprastu un spētu meditēt.

BUDISMA SAKRĀLĀS PERSONAS. SANGHA

Buda nāca no kšatriju ģimenes. Viņam nebija pieņemama varnu un kastu sistēma un arī tas, ka brahmaņiem (priesteriem) bija privilēģijas reliģijā. Viņš uzstāja, ka priesteri nav vajadzīgi, lai meklētu ceļu uz atbrīvošanu. To var darīt tikai personīgi. Budas sekotāji bija askēti, kuri dzīvoja kopā nabadzībā, bez ģimenes, pastāvīgi klejot un dzīvojot uz vietas tikai lietus sezonā. Viņiem uzrakstīta otrā Tripitakas daļa – “Vinaya Pitaka”, kas ir budistu mūku regula.

Saskaņā ar Budas ieviesto kārtību budisma organizācija neparedz priesterus. Tāpēc Theravādas zemēs ir tikai mūki. Ir zemākās kārtas un augstākās kārtas mūki. Zemākās kārtas mūki solās ievērot desmit morāles principus. Pirmie pieci principi ir tie paši, kurus ievēro visi pārējie, t. i., nenonāvēt, nezagt, nemelot, nenodoties netikumībai, nelietot alkoholu. Pārējie pieci principi ir: neēst no pusdienas līdz rītam, nevalkāt greznas drēbes, nepiedalīties publiskās izpriecās un nevērot tās, nelietot labas gultas, neizmantot naudu. Augstākās kārtas mūki izpilda 227 uzvedības noteikumus. Dienvidaustrumāzijā visi jaunieši kļūst par zemākās kārtas mūkiem. Tas nenozīmē, ka viņi paliek dzīvot klosterī. Viņi pavada tajā tikai dažus mēnešus. Theravādas budistiem tas nav nekas neparasts un līdzinās ticības mācībai kristietībā. Sievietēm nav tiesību kļūt par pilnvērtīgām mūķenēm.

Buda uzskatīja, ka nirvānu sasniegt var tikai mūki. Tāpēc pie Sanghas, t. i., kopienas, ir pieskaitāmi tikai mūki. Tomēr starp mūkiem un laicīgajiem ir plaši kontakti, un tā tas bija arī Budas laikā. Laicīgie palīdz mūkiem materiāli: ziedo ēdienu, audumu un visu nepieciešamo. Pieņemot dāvanas, mūki piešķir laicīgajiem savus garīgos nopelnus. Mūki piedalās arī pasaulīgos pasākumos (dzimšanas dienās, prezentācijās), lai dāvātu dalībniekiem svētību.

Mahājānas budismā ir ideja par to, ka katrs cilvēks, mūks vai laicīgais, var kļūt par bodhisatvu. Tāpēc pie Sanghas pieder visi budisti, ne tikai mūki. Mahājānas reliģiozitāte ļoti atšķiras no Theravādas. Theravādā laicīgajiem ir nepieciešami mūku nopelni, turpretī Mahājānas budistiem ir budas un bodhisatvas, kas piešķir nopelnus ikvienam, kas no sirds viņus godina. Tāpēc dažās Mahājānas sektās (piemēram, *Tīrās Zemes* sektā Japānā) mūku vispār var nebūt.

Toties ir priesteri, kas pamāca, apkalpo vietējos tempļus un apglabā mirušos. Viņi izglītību iegūst garīgos semināros.

Tibetā, kur izplatīta ir Vadžrajāna, sakrālās personas ir lamas. Šis tituls atbilst nevis mūku, bet gan guru statusam hinduismā. Lama var nemaz nebūt mūks. Ir svarīgi saņemt mācību un iesvētību (inciāciju) no kāda skolotāja. Eiropieši gan par lamām parasti sauc mūkus no *Gelugpa* sekas, pie kuras, starp citu, pieder arī dalailama. Dalailama – Tibetas garīgais un politiskais galva – tiek uzskatīts par bodhisatvas Avalokitešvaras iemiesojumu.

KULTS. DZENBUDISMS

Sākotnējais budisms neparedzēja nekādas reliģiskās ceremonijas. Buda uzskatīja, ka rituāli ir tukša laika pavadīšana. Svarīga ir tikai meditācija. Tāpēc mūsdienu Theravādā ir maz reliģisko ceremoniju, un, ja tādas ir, tad tās ir diezgan vienkāršas. Mahājānas budisti šajā ziņā ir bijuši pārāki par theravādiešiem. Tibetā, kur budisms ir savienojies ar vietējo, rituāliem pārsātināto šamanismu (*Bon*), lamu izpildītās ceremonijas ir ļoti sarežģītas un simbolikas pilnas. Lielākā daļa rituālu attiecas uz ezoterisko praksi, kas nav domāta plašākam cilvēku lokam. Ir arī publiskie svētki, kad iespējams vērot rituālās dejas, kuru dalībnieki, uzvilkuši maskas, tēlo tibetiešu budisma dievības.

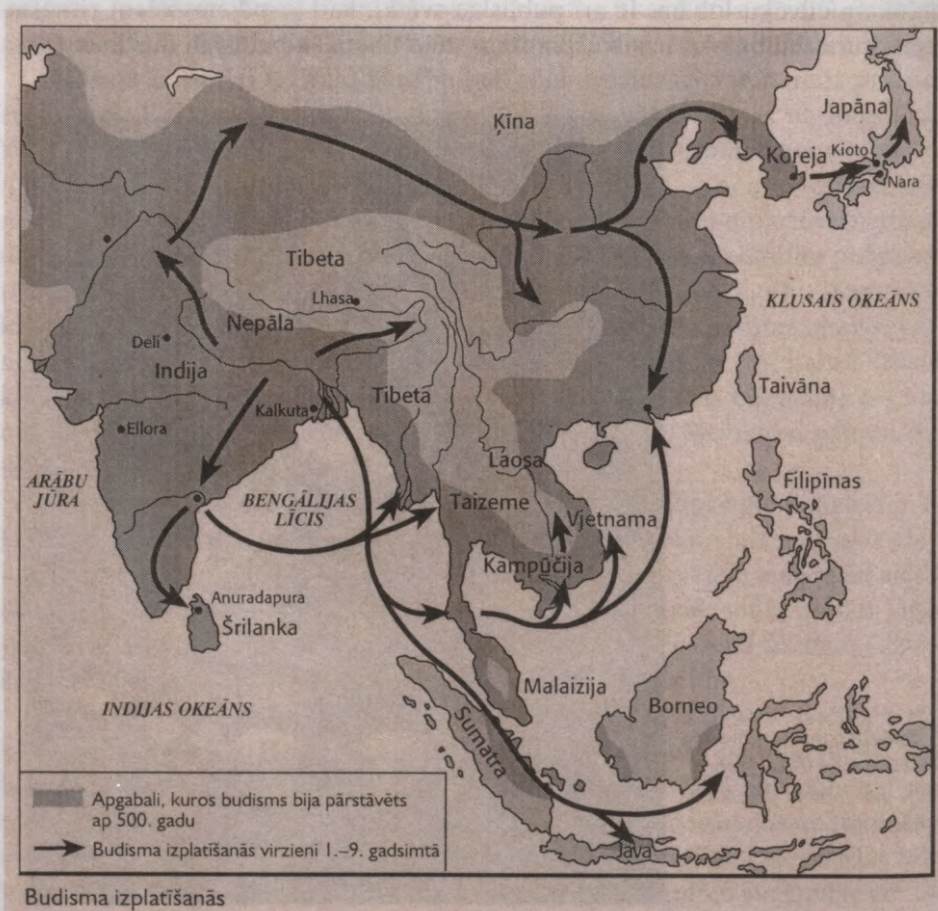
Tibetiešu panteona dievība Mahāvāla uz lotosa troņa. Viņš vienmēr ir gatavs uzbrukt netikumiem un neziņai. Miruša cilvēka figūra simbolizē uzvarētās kaislības.

Vispārpieņemtie svētki ir Budas piedzimšanas, apgaismības un nāves svētki. Theravādieši tos sauc par *Vesak*. Populāri ir *Kathina* svētki, kad lietus sezonas beigās laji dāvina mūkiem audumu, ko izmanto jaunu ikdienas tērpu šūšanai. Mahājānas budismā pievienojas konkrētas zemes specifika. Piemēram, Japānā un Ķīnā ir īpašas dienas, kas domātas senču pieminēšanai, Tibetā ir svētki par godu Tibetas apustulim Padmasambhawai, ievērojamiem skolotājiem un tibetiešu dievībām.

Budisma rituālā simbolika ir diezgan plaša. Vispārpieņemtais simbols ir ziedi, kas atgādina šo dzīvi – skaisto un pārejošo. Sveču un eļļas lampiņu gaisma nozīmē apgaismību. Viraka neparastā smarža aicina atraisīties no šīs dzīves aktivitātēm. Tibetiešu budismā ir savi rituālie priekšmeti. Starp tiem īpaši svarīgi ir *vadžra* (stilizēts zizlis) un *ghanta* (zvans), tie ir līdzcietības un gudrības simboli. Zizlis un zvans ir ikviena lamas atribūti.

DZENBUDISMS

Ar nosaukumu *Čaņ* šis virziens parādījās Ķīnā 526. gadā. Tā dibinātājs bija *Bodhidharma* no Indijas. Čaņ (japāņu *Dzen*) nosaukums ir atvasināts no sanskrita vārda *dhjana*, t. i., meditācija, un mūsdienās šis virziens ir izplatīts galve-

nokārt Japānā. Ar *Dzen* ir aizrāvušies arī Eiropā un Ziemeļamerikā. *Dzen* pamatā ir meditācija pieredzējuša skolotāja vadībā. Meditācijas mērķis ir meta-apziņas stāvokļa ("apgaismības" – *satori*) iegūšana, kas iestājas spontāni, bieži vien pēc gadu ilgiem apziņas treniņiem. Šāda veida spontānu apskaidrību iegūst ar loģiski neatrisināmu mīklu intuitīvu minēšanu (piemēram, "Kā skan vienas rokas plaukšķis?"). Tam pašam nolūkam var kalpot skolotāja sitieni vai kliegzieni. Tas liek mācekļa prātam uz mirkli apjukt, kas, iespējams, pamudina uz pēkšņu apskaidrību. Ir arī cits *Dzen* virziens, kura piekritēji praktizē tā saukto *dzadzenu*, kas ir stundu ilga meditācija vienatnē sēdus ar seju pret sienu.

Čaņ (*Dzen*) ir grūti izprotams indiešiem vai eiropiešiem. Būdams ķīniešu un japāņu budisma virziens, tas atspoguļo šo tautu mentalitāti. Ķīnieši ir pieraduši saskatīt dievišķo šajā pasaulē un nemeklē to kaut kur citur. Arī *Čaņ* (*Dzen*) neatbalsta filozofēšanu, bet liek koncentrēt uzmanību uz kokiem, puķēm un ikdienišķām domām. *Dzen* budismam nav raksturīga filozofija, jo saskaņā ar ķīniešu *daosu* uzskatu mācības nav jārada. Tās nav devusi daba, tātad ir nedabiskas un nevajadzīgas. Japāņi savukārt nav filozofiskās domas meistari. Viņu nacionālajā reliģijā *sintō* nav filozofijas un pat ticības apliecinājuma. *Dzen* budismā arī nav patstāvīgas doktrīnas, svēto rakstu, rituālās simbolikas. Tajā ir tikai metode. Tāpēc to pie budisma var pieskaitīt nosacīti.

KO JŪS ZINĀT PAR BUDISMA AUGSTĀKĀS REALITĀTES FORMULĒJUMIEM, KULTU UN DZENBUDISMU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Budismā nav mācības par Dievu.
 2. Budisms māca, ka cilvēkam ir nemirstīga dvēsele.
 3. Sākotnējais budisms neparedzēja rituālus.
 4. Mūsdienās budisti izpilda dažādus rituālus un svin reliģiskos svētkus.
 5. Dzenbudisms ir radies Indijā.

SARUNA

- Vai budisms ir reliģija? Kas tajā aizvieto Dieva ideju? Vai budismā cilvēkam ir mūžīga dvēsele vai kaut kas cits?
- Vai budismā ir mūķi un priesteri? Paskaidrojiet!
- Pastāstiet par budisma svētkiem un simboliem!
- Kur ir radies *Dzen*? Raksturojiet to!
- Jūsu draugs budists ir slims ar vēzi. Viņš ir nolēmis izdarīt pašnāvību, atsakoties no ēdiena. Jūsu padoms draugam?

PATSTĀVĪGAIS DARBS

- Uzziniet kaut ko par Konfūciju!
- Ko jūs zināt par Ķīnas sabiedrību, dzīvi ķīniešu ģimenē?

KĀDU DIEVU PIELŪDZ ĶĪNIEŠI?

Elizabete Taivāne

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- b) uz senču kultu Ķīnā,
- c) uz daoismu,
- d) uz priekšstatiem par cilvēku,
- e) neattiecas ne uz senču kultu Ķīnā, ne uz daoismu, ne uz priekšstatiem par cilvēku?

Kami, ģeomanti, Laodzi, jan un iņ, sjaņi, Daodedzin, sintō, u–vei.

SENČU KULTS

Senču kults ir ļoti sena reliģija, kas raksturīga un pazīstama ļoti daudzām tautām. Arī latviešiem aizvien vēl ir vērojamas senču kulta pazīmes. Kapu svētki, kas gan paslēpušies zem kristīgas virskārtas, patiesībā ir senču kulta turpinājums. Citas kristīgās tautas nepazīst kapu svētkus, un, ja ir nepieciešamība šo nosaukumu pārtulkot kādā svešvalodā, tad rodas lielas grūtības; citas tautas pārstāvis nevar saprast, ko gan var kapos svinēt. Senču kulta reliģiskā jēga ir priekšstatā, ka senči turpina piedalīties savu dzīvo radnieku ikdienas gaitās. Viņi spēj labvēlīgi vai arī negatīvi iespaidot mūsu likteni. Senču pieminēšana, kapa apkopšana var izraisīt senču labvēlību, bet nevērība – mirušo niknumu. (Varbūt jūsu ģimenē ir saglabājušies šādi nostāsti?) Ļoti ievērojami ķīniešu senči varēja nonākt pat dievu lomā.

Šis kults Ķīnā bija pazīstams jau gadu simtiem ilgi, iespējams, pat gadu tūkstošus pirms Konfūcija. Viņš pieņēma šo kultu un no tā aizguva ideju par nepieciešamību attiekties pret vecākiem kā pret dieviem. Tālāk šis cieņpilnās attiecības klājās attiecināt arī uz citiem – augstākiem sabiedrības locekļiem un valdību.

Konfūcijs svarīgu lomu piešķīra senču godināšanai, bet par Dieva eksistenci daudz nerakstīja. Cilvēka un Dieva attiecības viņu neinteresēja. Kad gadsimtu gaitā Konfūcija filozofiskā dzīves mācība pārvērtās par reliģiju, senči stabili ieņēma Dieva vietu, un viņu pielūgšana ieguva maģisku nokrāsu. No senču gariem baidījās, viņus mēģināja pielabināt; ja piemeklēja nelaimes, tad domāja, ka vainīgi varētu būt kādi senči, kuriem nav patikuši upuri vai pielūgšanas.

Modernajā Taivānā senču garus pielūdz arī zagļi, prostitūtas un bandīti. Bet, jādūmā, godīgi senči nekad nepalīdzēs ļaunos darbos un domās. Tāpēc turienes noziedznieki uzceļ tempļus virs cilvēku kauliem, kas atrasti, rokot būvbedres. Tāds aizgājējs, kura kapavietu neviens neuzrauga, noteikti pieder

pie ļauno garu plejādes. Pie šādas kapavietas noziedzīgās pasaules pārstāvji dedzina nevis smaržīgās sandalkoka nūjiņas, bet gan cigaretes un kā ēdienu upuri uzliek arī alkoholiskus dzērienus un narkotikas.

DAOISMS

Saskaņā ar tradicionālo viedokli daoisms ir radies 6. gadsimtā pirms kristīgās ēras. Tā dibinātājs ir Laodzi, kurš esot uzrakstījis grāmatu *Daodedzin*. Tajā ir atrodamas viņa galvenās idejas. Bet patiesībā šī reliģija ir daudz vecāka, jo iekļauj daudz seno ķīniešu mācību, kuras nemaz nav Laodzi izdomātas. Tie ir priekšstati par *Dao*, *ci*, *jan* un *in*, dabas dievišķošanu un atgriešanos pie harmonijas ar visu esošo. Laodzi necentās speciāli radīt jaunu reliģisku vai filozofisku sistēmu un nekad nevienam neuzmācās ar savām idejām. Viņš dzīvoja dabiski un sekoja Dao, it kā bez vārdiem akcentējot atšķirību no Konfūcija piedāvātā "nedabiskā" dzīves ceļa.

Daoismā ir arī priekšstats par nemirstīgajiem sjaņiem, kuru miesa nemirst, un speciālu metožu klāsts, kas domātas nemirstības iegūšanai. Pie tām pieder arī alķīmija, kas bija paredzēta nemirstības eliksīra radīšanai.

DAOISMA JĒDZIENS

Daoisma nosaukums ķīniešu valodā ir *Dao dzjao* jeb *Ceļa mācība*; to nebija izdomājuši pirmie daosi. Nosaukums radies tikai 4. un 5. gadsimtā. Laodzi un

Senču altāris Ampenanas ķīniešu kapos (Lomboka, Indonēzija)

Greznas kapavietas centrā ir altāra galds, uz kura piemiņas dienās saliek upurus senčiem; tās ir ēdamlietas un aizdedzinātas sandalkoka nūjiņas. Aiz upuraltāra ir stēla ar mirušo vārdiem. Altāra abās pusēs ir Konfūcija un Lao Dzi skulptūras. Tām ir vairāk dekoratīvs raksturs.

viņa sekotāji necentās radīt jaunu reliģiju un līdz ar to nevarēja izgudrot tās nosaukumu. Daoisma jēdziens neizsaka šīs reliģijas būtību, jo atslēgas vārds ir Dao. Priekšstats par Dao ir ļoti sens un ir kopīgs visām ķīniešu tradīcijām, arī konfūcismam.

IZCELŠANĀS UN VĒSTURE

Daoisma dzimtene ir Ķīnas dienvidi, kur atradās senā Ču valsts. Tur arī piedzima Laodzi. Ķīnas dienvidos vienmēr valdīja mītiskā domāšana, nosliece uz dzeju un šamanisms. Konfūcisms savukārt radās Ķīnas ziemeļos, kur cilvēki interesējās galvenokārt par ētiku un rituālu.

Ap 6. gadsimtu pirms kristīgās ēras, kā apgalvo tradīcija, vai ap 3. gadsimtu pirms kristīgās ēras, kā domā pētnieki, senie Dienvidķīnas ticējumi un prakse, pateicoties *Daodedzin* un *Džuandzi* traktātiem, ieguva filozofisko jeb teorētisko bāzi. Kopš šā laika ir iespējams runāt par nobriedušu reliģisko sistēmu ar savu mācību un praksi.

Leģenda vēstī, ka 6. gadsimtā pirms kristīgās ēras Ču valstī piedzima kāds cilvēks, vārdā Ļi Er. Pieaudzis viņš ieguva pseidonīmu *Laodzi*, ko var tulkot kā skolotājs Lao vai novecojis bērns (*lao* – “vecs”, “cienījamais”, “vecis”; *dzi* ir galotne, kuru pievienoja Senās Ķīnas filozofu vārdiem: Mendzi, Suņdzi). Viņš šo vārdu nopelnījis tāpēc, ka mātes klēpī esot pavadījis 81 gadu un piedzimis, jau būdams sirmgalvis. Visu savu dzīvi viņš bija klusētājs. Tas tomēr netraucēja viņam satikties ar Konfūciju un izteikt viņam šaubas par viņa ideju pareizību. Laodzi strādāja par imperatora arhīva un bibliotēkas sargātāju, bet vienā dienā, kā vienmēr, nevienam neko nepasakot, viņš aizbrauca prom uz Ķīnas rietumiem, lai uz visiem mūžiem pamestu Ķīnu. Ķīnietim dzimtenes pamešana visos laikos bija uzskatāma par drošu nāvi, un neviens nezina, kas lika Laodzi pieņemt tādu lēmumu. Uz robežas viņu esot pazinis viens no virsniekiem – In Si, kurš nav ļāvis sirmgalvim robežu šķērsot, iekams viņš nav atstājis savu mācību. Tā radās pazīstamā grāmata *Daodedzin* (“Ceļš un Labais spēks”). Tad Laodzi pameta dzimteni un nedeļa par sevi vairs nekādas ziņas.

Pētnieki nezina, vai Laodzi vispār bija vēsturiska persona un kas īsti ir uzrakstījis “*Daodedzin*”. Tā pārstāv filozofiski mistisko daoisma daļu. Otro daoisma slāni veido praktiskā mācība par nemirstīgajiem un nemirstības iegūšanas metodēm, kuras apraksta nesen arheologu atrastie *Mavanduj* teksti. Atšķirībā no “*Daodedzin*”, ko varēja lasīt visi bez izņēmuma, tie bija domāti kā ezoterisko ziņu krājums tiem, kas saņēmuši iniciāciju (iesvētību). Tekstus datē ap 2. gadsimtu pirms kristīgās ēras.

Pie ezoteriskām metodēm pieder alķīmija, kuras uzdevums bija izgudrot nemirstības eliksīru. Tā bija vesela zinātne, kas savu uzplaukumu piedzīvoja 3. un 4. gadsimtā. Viens no lielākajiem alķīmijas traktātiem saucas *Baopudzi*. To sarakstījis Ge Huns, kurš pats esot ticis nemirstīgo kārtā; viņa mācekļi atrada viņa zārku tukšu. Alķīmiskie traktāti ir ļoti sarežģīti, un tos ir grūti izprast, jo ietver tā laika ķīmijas un fizikas atklājumus. Alķīmijas noriets no-

tiek Tan dinastijas laikā (618.–907. gadā), atbrīvojot ceļu tā sauktajai iekšējai alķīmijai, kurai patiesībā nav ne mazākā sakara ar cinobru un zeltu. Tā paredz meditāciju un vingrinājumus. Mūsdienų Ķīnā un Eiropā populārā vingrošana *cigun* ir daoisma vissenākās mācības un prakses mantiniece.

Daoisms kā institucionāla reliģija ar priesteriem, mūkiem, tempļiem un dievkalpojumiem ir pazīstama kopš 2. gadsimta. Daosu priesteri (*Dao-ši*) arī mūsdienās notur liturģiju, kas sastāv no sarežģītiem rituāliem un ilgst vairākas dienas. Tās laikā klāt esošie draudzes locekļi saņemot īpašas Dao svētības, kurām pateicoties viņi iegūstot harmoniju un paildzinot savu dzīvi.

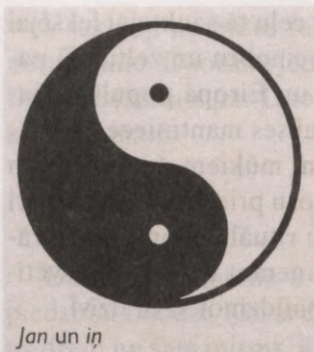
DAODEDZIN. DAO UN DE

Zinātnieki domā, ka *Daodedzin* ir radies trīs gadsimtus vēlāk, nekā apgalvo tradīcija, t. i., nevis 6. gadsimtā pirms kristīgās ēras, bet gan 3. gadsimtā pirms kristīgās ēras. Tas ir neliels teksts, kura sastāvā ir 81 džana jeb nodaļa. Tas sadalīts divās daļās. Pirmā daļa ir veltīta *Dao*, otrā – *De*.

Dao ir visa esošā pirmavots un gala punkts. *Dao* nav ar gribu apveltīta dzīva būtne. To nevar aprakstīt, ar prātu aptvert un nav pat iespējams nosaukt. *Daodedzin* 1. nodaļā ir teikts: “Vārds, kuru var nosaukt, nav mūžīgais vārds.” Autors turpina šo domu ar atzinumu, ka tikai ar piepūli, nosacīti, viņš dod šim pirmsākumam vārdu *Dao*, kas gan neko nepasaka par tā būtību. *Dao* ir bieži saukts par noslēpumaino Māti, kas ir debesu un zemes sakne, kamēr īsts gudrais līdzinās bērnam mātes klēpī, jo cilvēka uzdevums ir atgriezties pie *Dao* un savienoties ar viņu tik cieši, cik bērns ir saistīts ar māti, klēpī būdams.

Kaut *Dao* ir netverams, tam ir izpausme pasaulē. To sauc par *De*, un tas veido katru atsevišķu lietu tādu, kāda tā ir. *De* ir savdabīgs *Dao* instruments vai labais spēks, kā to tulko sinologi. Noskaidrot atšķirību starp *Dao* un *De* palīdz 51. nodaļas vārdi: “*Dao*–Ceļš visu rada. Labais spēks *De* izaudzē.” *De* ir pieejams, un viņam var būt vārdi.

Dao tulko kā “ceļš”, un šis apzīmējums, kaut arī ir aptuvens, nav nejaušs. Pirmkārt, tas liecina par to, ka *Dao* ir ne tikai netverams galamērķis, bet arī ceļš, kas aizved pie mērķa. Līdz ar to pareizā dzīves veida meklējums arī ir *Dao*. Otrkārt, vārds *Dao* liecina par unikālu ķīniešu pasaules uztveri. Esošais ir nevis kaut kas pamatīgs, kas stāv uz vietas, bet gan kustība. Katra lieta sastāv no kustīgām daļiņām *ci*, kurām ir tieksme sabiezināties, veidojot matēriju, un izretināties, konstruējot garu. Ja *ci* nekustas, nekas nevar eksistēt. Kustību, attīstību un mainīgumu ķīnieši atšķirībā no indiešiem vienmēr ir uzskatījuši par kaut ko ļoti pozitīvu un dievišķās klātbūtnes, dzīvīguma un dabiskuma lieciniekiem. *Dao* ir tas, kas iekustina *ci*. *Dao* ir lielais pārmaiņu veicējs. Īsts gudrais iemācās pakļauties pasaulē notiekošajām pārmaiņām. Par *Dao* līdzdalību kustībā un Viņu kā jebkuras kustības apvienojošo principu liecina 32. nodaļa, kurā teikts, ka *Dao* ir “okeāns, kurā ieplūst visas upes un avoti”.

JAN UN IN

Lai izprastu ķīniešiem tik svarīgo mācību par *jan* un *in*, ir jāatgriežas pie ķīniešu pasaules rašanās stāsta. Sākuma tajā valdīja haoss. Vissīkākās kustīgās daļiņas *ci* bija nesakārtotā stāvoklī, bet tad sadalījās divās daļās. Viena daļa pacēlās augšā un ieguva pozitīvo lādiņu (*jan*), izveidojot debesis. Otra daļa ieguva negatīvo lādiņu (*in*) un izveidoja zemi. No tiem radās viss pārējais. Katru lietu vai vielu veido kāds *jan* un *in* daudzums. Piemēram, uguns gandrīz simtprocentīgi sastāv no *jan*, bet ūdens – no *in*. *Jan* parasti raksturo kā gaišo, vīrišķo, ciето, silto, kustīgo. *In* ir tumšais, sievišķais, mīkstaіs, aukstaіs, mierīgaіs.

Tā kā *jan* un *in* veido kustībā esoši elementi *ci*, *jan* un *in* pastāvīgi pāriet viens otrā. Tos attēlo visiem pazīstamā emblēma (sk. attēlu). Tumšā daļa apzīmē *in*, gaišā – *jan*. Ir periodi, kad *jan* palielinās līdz maksimumam, atstājot no *in* visniecīgāko daļu. Zīmējumā to attēlo mazais punktiņš uz baltā fona. Šo stadiju sauc par *jan* nobriešanu. Pēc tam notiek pretējs process, kad *in* sāk palielināties, bet *jan* attiecīgi samazināties, un *in* pilnīgi nobriest. Tad atkal pienāk laiks *jan* uzvarai pār *in*. Tas ir mūžīgs process, kas dabā izpaužas ļoti vienkārši: diena nomaina nakti, vasara – ziemu. Tāpat kā pamazām mainās gaisa temperatūra saskaņā ar gada laika maiņu, arī *in* un *jan* lēnām “mainās vietām”.

PASAULE UN CILVĒKS

Ķīniešiem ir bijusi ne tikai pozitīva attieksme pret kustību, bet arī pret visu, kas kustas. Līdz ar to pasaule, it īpaši dzīvā daba un stihijas, liecina par Dao. Kāds no “Daodedzin” komentētājiem ir rakstījis, ka pasaule tikpat lielā mērā atspoguļo Dao, cik precīzas pēdas jūras viļņi atstāj smiltīs. Tāpēc senatnē ķīnieši dārzos ir ierīkojuši speciālus torņus, no kuriem varēja vērot Dao spoguļa attēlu kokos un puķēs. Kāds izskatās Dao? Palūkojieties apkārt, un jūs zināsiet atbildi. Ķīnieši domā, ka nav citas pasaules jeb viņpasaules, jo dievišķais ir pilnībā pārstāvēts dabā. Šis princips ir arī Čaņ (Dzen) budisma pamatā, kas iesaka apgaismību meklēt ikdienišķās lietās.

Cilvēks ir dabas sastāvdaļa, un, rīkojoties dabiski, viņš arī ir Dao atspulgs. Bet, tā kā cilvēks ir apveltīts ar saprātu un gribu, viņam ir tieksme visā meklēt egoistiskus mērķus. Tas nu vairs nav dabiski, un cilvēks kļūst par netīru spoguļi, kurā vairs nevar saskatīt Dao attēlu. Dzīvē šāda aiziešana no Dao izpaužas kā nelaimes, slimības un ķermeņa nāve.

U-VEI: DABA UN DABISKUMS CILVĒKU ATTIECĪBĀS

Pasaule, pēc ķīniešu domām, ir perfekta un iemieso Dao. Tāpēc ķīniešu reliģiskais ideāls ir saplūst ar Dao pasaulē jeb savienoties ar pasauli. Tas ir iespējams tad, kad iemācās dzīvot saskaņā ar dabu, kad dzīves veids ir vienkāršs un dabisks. To sauc par *u-vei*, kas ir viena no svarīgākajām daoisma kategorijām. *Veī* ir rīcība, darbība, aktivitāte, *u-vei* ir ne-rīcība, ne-darbība, ne-aktivitāte. Šāda veida bezdarbība nenožīmē slinkumu un pasivitāti. Tas, kam ir jātop neaktīvam, ir egoisms un kaislības. Savukārt dabai ir jāpiekļaujas tā, kā ūdens piekļaujas traukam. *U-vei* ir neiejaukšanās pasaules norisēs.

Praktiski tas izdarāms šādi: ir jāapmetas uz dzīvi dabā, atsakoties no civilizācijas ērtībām un sabiedriskām aktivitātēm. Arī cilvēku attiecībām ir jābūt vienkāršotām. Konfūcija ideālais modelis bija dzīvot maksimāli attīstītā un tikumīgā valstī, kurā katrs pilsonis godīgi izpilda sabiedrības uzliktos pienākumus, arī rituālus. Laodzi ideāls – tieši pretēji – ir maza karaļvalsts, kurai nav sakaru ar citām valstīm. Tās locekļi dzīvotu dabiski, nepazīdami rituālus, likumus, administratīvo iekārtu un pat rakstību. Viss, ko cilvēki ir izgudrojuši, pēc Laodzi domām, ir aiziešana no dabas un Dao. Tāpēc īsts daoss ir vientuļnieks, kas dzīvo mežā vai kalnos. Tur ar īpašu tehniku viņš arī iegūst nemirstību.

PRIEKŠSTATS PAR DVĒSELI UN MĀCĪBA PAR NEMIRSTĪGAJIEM

Indiešu uztverē, kuri domāja, ka cilvēka dvēsele ir mūžīga un nepārtraukti pārdzimst jaunā miesā, ķermenim nebija nekādas vērtības. Viņi meklēja iespēju, kā atbrīvoties no pārdzimšanas. Ķīniešiem nekad nav bijis priekšstats par mūžīgu dvēseli. Tā dzīvo, kamēr ir dzīvs ķermenis. Pēc tā nāves cilvēka dvēsele (pareizāk sakot – dvēseles, jo tās ir vairākas) vēl kādu laiku eksistē, bet tad izšķīst dabas stihijās. Pēcteču upuri, kaut arī pagarina mirušā dzīvi, nepadara to par nemirstīgu. Tāpēc vienīgais ceļš palikt uz mūžiem dzīvam ir padarīt savu ķermeni par nemirstīgu.

Esot bijis liels skaits svēto – nemirstīgo, kurus ķīnieši sauc par *sjaņ*. Kļūt par tādu ir ļoti sarežģīti, un tomēr tas esot iespējams. Mēdz būt debesu un zemes *sjaņi*, un, kaut arī debesu nemirstīgais pieder pie augstākas kategorijas, katram ķīniešim ir patīkamāka doma par dzīvi virs zemes iemīļotajos kalnos vai mežos. Viszemākā *sjaņu* kategorija ir tie, kuru miesa ir nomirusi, toties tā ir augšāmcēlusies un atkal savienojusies ar dvēseli. Parasti tai piemīt ne tikai nemirstība, bet arī pārdabiskas spējas – spēja iet cauri sienām, atrasties vairākās vietās vienlaikus, kļūt neredzamam un pārvietoties pa gaisu (levitācija).

NEMIRSTĪBAS IEGŪŠANAS METODES

Par tām sīki stāsta *Mavanduj* teksti. Tie atgādina, ka viss, arī cilvēks, sastāv no *ci*. *Ci* kā asinis caurstrāvo ķermeni, cirkulējot pa speciāliem kanāliem. Tie atgādina asinsvadus. Dzīves gaitā cilvēks pamazām zaudē *ci*, turklāt pāri pali-

kušie *ci* kļūst netīri. Kanālos rodas aizsērējumi, kas kavē *ci* riņķošanu. Līdz ar to ķermenis sāk slimot, noveco un visbeidzot nomirst, ļaujot dvēselei atdalīties no ķermeņa.

Lai tas nenotiktu, ir jāpraktizē dažādas metodes. Pirmām kārtām tā ir diēta, kas sākas ar atteikšanos no gaļas un beidzas ar to, ka daoss pārtiek no savām siekalām un gaisa. Tas izsmalcina *ci* un veicina ķermeņa pārtapšanu par smalko miesu. Tādas metodes ir arī vingrošana *daoīn* un speciāli elpošanas veidi. Vingrošanas kustībām ir jābūt lēnām. Kopā ar pareizu elpu tās likvidē aizsērējumus un atjauno *ci* riņķošanu. Elpošana uzkrāj organismā *ci* no gaisa, tāpēc šo metodi sauc par *ci* norīšanu. Dzīvi pagarina arī seksuālā prakse, kuras galvenais princips ir sēklas aizturēšana dzimumattiecību laikā. Sēkla arī ir *ci*. Tāpēc to nedrīkst zaudēt. Vienlaikus partnere ir vajadzīga, lai aizgūtu no viņas sieviešu *ci* (*īn*). Tas rada harmoniju miesā un atjauno to iekšienē.

Ir bijusi arī prakse, kas domāta dvēselei. Sākumā tie ir labie darbi, pēc tam – meditācijas, kuru uzdevums ir atbrīvot sevi no egoistiskām tieksmēm un apzināties savu vienotību ar pasauli un Dao. Tas viss ir domāts vienam mērķim – apturēt novecošanu un nodrošināt mūžīgu dzīvi šajā pasaulē.

ALKĪMIJA

Agrīnajā periodā, t. i., ne vēlāk kā 2. gadsimtā pirms kristīgās ēras, ķīnieši ticēja, ka ir augi, kuru lietošana uzturā var pagarināt dzīvi. Tie augot noslēpumainās salās. Tāpēc jau 4. un 3. gadsimtā pirms kristīgās ēras imperatori sūtīja jūrā speciālas ekspedīcijas, lai šīs salas uzietu. Ap 2. gadsimtu pirms kristīgās ēras radās alķīmija, kas, darbojoties galvenokārt ar metāliem – uzkarsējot tos, centās panākt tajos *ci* daudzuma pieaugumu, ko varētu lietot uzturā. Metāli atšķirībā no augu sulām nav pakļauti pūšanas procesam un tāpēc, kā domāja, var dāvēt nemirstību. Daudzas vielas, piemēram, dzīvsudrabs, ir ļoti indīgas. Tādu nemirstības eliksīru izdzerot, vairāki Tanu dinastijas 9. gadsimta imperatori ir gājuši bojā lielās mokās. Vīlušies tāda veida metodē, ķīnieši atteicās no alķīmiskiem eksperimentiem.

KO JŪS ZINĀT PAR ĶĪNIEŠU RELIĢIOZITĀTI?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Dao ir ar gribu apveltīts dievs, kuru var piesaukt.
2. Ķīnieši domā, ka dvēsele ir mūžīga un nemirst arī pēc ķermeņa nāves.
3. Daoisms mācīja, ka ir pareizi dzīvot pie dabas un izvairīties no sabiedriskām aktivitātēm.
4. Ideja par to, ka var iegūt miesas nemirstību, ir ķīniešu izcelsmes.
5. Lai iegūtu miesas nemirstību, ir jāatturas no sātīgas ēšanas, jāvingro un jāmeditē.
6. Ķīniešu imperatori neatbalstīja alķīmiju un nekad nemeklēja nemirstības eliksīru.

VAI KONFŪCISMS IR RELIĢIJA?

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz konfūcismu,
- b) uz daoismu,
- c) uz konfūcismu un daoismu,
- d) neattiecas ne uz konfūcismu, ne uz daoismu:

Ideāls cilvēks (dzjundzi), Tjaņ, Ji, Šakti, dēla uzvedība attiecībā pret tēvu (sjao), Durgā.

Konfūcisms ir viena no nacionālajām reliģijām. Par nacionālo reliģiju sauc tādu reliģiju, kas izplatīta tikai vienas tautas vidū. Tomēr konfūcisms ir ļoti ietekmējis Ķīnai kaimiņos esošās zemes – Japānu, Koreju, Vjetnamu.

Konfūcismu dažkārt sauc par “senču gudrības reliģiju”, jo tas uzskata, ka Ķīnas senatnē ir bijis “zelta laikmets” un visām lietām ir jābūt samērotām ar pagātnes mērauklu. Saka arī, ka ķīnieši, kas atzīst konfūcismu, ir ļaudis ar sejām pakausi un ka viņiem laiks “tek” nevis uz priekšu, bet gan atpakaļ.

KONFŪCIJA DZĪVE

Tagadējās Ķīnas provinces Šaņduņas dienvidaustrumos ir sena pilsētiņa Cjui-fu. 6. gadsimtā pirms kristīgās ēras tur bija neliela valstiņa Ļu. 551. gadā pirms kristīgās ēras tur piedzima ievērojamais ķīniešu filozofs, kuru Eiropā pazīst kā Konfūciju. Ķīniski gan viņu sauc Kundzi. Kun – ir dzimtas vārds jeb uzvārds, dzi nozīmē – skolotājs.

Konfūcijs ir dzimis sīka ierēdņa ģimenē. Viņam agri nomira tēvs, un kopš septiņu gadu vecuma viņš ir bijis mātes apgādībā. Konfūciju nodeva skolā, kur viņš mācījies 10 gadus ar lielu uzcītību. Ķīnas reliģiskā dzīve ir saistīta ar daudziem rituāliem, kuros Konfūcijs mīlējis piedalīties kopš bērna dienām. Vēlāk viņa mācībā rituāliem tiks ierādīta ļoti nozīmīga vieta. 19 gadu vecumā viņš dabūja sīka ierēdņa vietu – viņu nozīmēja par rīsa klēts pārraugu. Tad arī viņš apprecējies. Vēlākos gados Konfūcijs savus spēkus izmēģinājis arī augstos amatos, bet viņa pārliecīgā principālitate ir bijusi traucēklis turpmākajai karjerai. Tāpēc Konfūcijs jau brieduma gados pametis ierēdņa darbu, lai strādātu par skolotāju. Viņa skolēni gan bijuši galvenokārt pieaugušie no augstmaņu un Ķīnas mazvalstiņu valdnieku aprindām.

Ķīnas oficiālajā literatūrā Konfūcijs ir attēlots kā ideāls dēls, seno Ķīnas paražu stingrs aizstāvis un lielisks Ķīnas senatnes pazinējs. Tieši šī senatnes autoritāte,

Kun-dzi (Konfūcijs)

"Godīgi pildī savus pienākumus, respektē garīgo, bet turies no tā tālāk!"

Kun-dzi (Konfūcijs)

kuru viņš nenogurstoši sludināja, piešķīra viņam ļoti lielu slavu. Viņa padomus meklējuši ievērojami ļaudis no visas plašās Ķīnas. Taču sekotāju pulciņš viņam bijis neliels – 72 "gudrie vīri" un 3000 sekotāju, kas veidojuši kaut ko līdzīgu otrajam mācekļu lokam.

Līdz 66 gadu vecumam Konfūcijs ceļojis pa Ķīnu un mācījis, bet tad atgriezies dzimtajā Ļu mazvalstiņā un savas vecumdienas pavadījis Cjuifu, kur 479. gadā pirms kristīgās ēras 72 gadu vecumā miris. Vēlāk viņa mājas vietā tika uzcelts liels templis. Tempļa galveno ēku sauc par Augstākās pilnības pili (Dačandjan). Tās centrālo zāli grezno Konfūcija skulptūra, zem kuras ir uzraksts: "Vissvētākais, ar pareģa spējām apveltītais, gudrais Konfūcijs – viņa gara miera vieta."

555. gadā tika izdots imperatora dekrēts, ka ikvienā pilsētā ir uzceļams

templis par godu Konfūcijam un ka tur ir regulāri jānes upuri. Ķīnā daudzviet ir šādi templi. Virs to vārtiem greznojas visur viens un tas pats uzraksts: "Zemei un Debesīm līdzīgais Skolotājs un paraugs 10 000 paaudzēm."

Vēl 20. gadsimta sākumā, kad Ķīnā pie varas bija imperatore Ci Si, Konfūcija templī Pekinā divreiz gadā notika svinīga Konfūcija godināšanas ceremonija, kurā piedalījās imperatore un visi valsts augstākie amatvīri. Viņiem vairākas dienas pirms ceremonijas bija jāievēro gavēnis. Ceremonijas dienā viņi devās uz templi, tur rituāli šķīstījās ūdenī, uzvilka priesteru drēbes un pēc tam nesa upurus (tā parasti bija upurnauda, kuru sadedzināja, kā arī tēja, riss, sandalkoka nūjiņas, kuras aizdedzināja). Upurēšanas laikā tika izrunāti šādi Konfūcija slavināšanas vārdi: "Tu esi dižens, visgudrākais no gudrākajiem! Tavi tikumi ir bez robežām; tava mācība ir pati pilnība. Mirstīgo vidū tev nebija līdzīgu. Visi valdnieki tevi godā. Tavi izteicieni un likumi tiek atzīti un slavināti. Tu esi imperatora skolas paraugs. Upurtrauki ir svētsvinīgi nolikti. Pilni godbijības mēs skandinām gongus un zvanus." Ceremonijas laikā skanēja mūzika un dejotājas izpildīja rituālas dejas.

SEŠI KONFŪCISMA MĀCĪBAS PRINCIPI

Konfūcisma mācība apkopojama sešos principos.

1. **Žeņ – zelta likums.** Žeņ ir cilvēcības, labestības un izpalīdzības princips. Ja šo principu īstenotu dzīvē, pasaule sasniegtu mieru un harmoniju.
2. **Dzjuņdzi – būt par īstu cilvēku.** Cilvēks, par savas dzīves pamatprincipu izmantojot žeņ, kļūst par ideālu personību – dzjuņdzi. Šādas personības ir spējīgas izmainīt sabiedrību saskaņā ar Konfūcija ideāliem.
3. **Dženmin – pareizie vārdi.** Katrai lieta ir sava vieta. Katram nosaukumam ir jāatbilst savai lietai, kuru tas apzīmē. Valdniekam jābūt valdniekam, tēvam jābūt tēvam, dēlam jābūt dēlam.
4. **Li – ceremonija.** Atkarībā no konteksta li ir dažādi tulkojumi latviešu valodā. Tas nozīmē visu darīt ar rūpību, ievērojot priekšrakstus. Tas īpaši attiecas uz sabiedriskām un ģimenes attiecībām.
5. **De – morālā autoritāte.** De ir lieta, kas izriet no augstākās instances Ķīnas reliģijā – Debesīm (Tjaņ). De ir "Debesu mandāts", kuru valdnieks var iegūt, ja viņš pareizi izpilda li, pats ir dzjuņdzi un ievēro arī pārējos priekšrakstus. De ir tā autoritāte, kuru iegūst sabiedrībā un ģimenē augstāk esošie, ja viņi atbilst visiem Konfūcija formulētajiem morāles principiem.
6. **Veņ – mākslu piekopšana.** Ar vārdu veņ saprot trīs sabiedrību harmonizējošas mākslas: poēziju, ceremonijas un mūziku. Visām šīm mākslām ir ritmiska sistēma, kas Konfūcijam atgādina dabas harmoniju.

Konfūcija mācības izklāsts atrodams grāmatā *Lunjuj*.

KO JŪS ZINĀT PAR KONFŪCISMU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Ķīnas un Japānas reliģijas maz interesējas par Dievu, bet uzsvāru liek uz "dzīves veidu".
 2. Ķīnas filozofija attēlo cilvēka dzīvi kā tādu, kurai ir noteikta "formula", kuru vajadzētu uzzināt un kurai sekot.
 3. Konfūcijs mudināja apbrīnot mūziķus, māksliniekus, dzejniekus un skolotājus, bet viņu maz interesēja kareivji.
 4. Konfūcisms nekad nav bijusi nozīmīga Ķīnas reliģija.
 5. Viena no galvenajām Konfūcija vēlmēm bija attīstīt tādas dzīves principus, kas nodrošinātu mieru visā pasaulē.

SARUNA

- Konfūcismā ir ļoti daudz saprātīgu elementu, un šīs sistēmas prakticismš ir pārsteidzošs. Tie, kam ir gadījies būt šādā ceremoniālā sabiedrībā, atklāj, ka ir diezgan komfortabli skaidri apzināties savu vietu augstāk un zemāk sakārtotu personu hierarhijā. Tur, kur ir ļoti lielas cilvēku masas, šāda kārtība ir arī ļoti nepieciešama, jo palīdz pašorientēties. Cik daudz mēs varētu aizņemties no konfūcisma?
- Konfūcisms aicina godāt vecākus un pielūgt mirušos senčus. Kādas, pēc mūsu ieskatiem, būtu šādas godāšanas robežas un kāpēc?
- Konfūcieši domā, ka cilvēks ir labs savā būtībā. Cilvēka izglītošana palīdzētu viņam izvairīties no tām morāli ētiskajām kļūdām, kuras viņš pieļauj savas nezināšanas dēļ. Komentējiet šo tēzi, balstoties savā ikdienas pieredzē!

SINTŌ

Elizabete Taivāne

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz *sintō*,
- b) uz Japānas senču kultu,
- c) uz ticību gariem – *kami*,
- d) neattiecas ne uz *sintō*, ne uz senču kultu, ne uz ticību gariem?

Dievu ceļš, bucdans, animisms, Idzanagi, kamidans, mormoņi, Aum Sinrikjo, sakaki, mācība par dieviem – kami.

Sintō ir japāņu tautas reliģija, kuru neviens neesot radījis. Tai nav sava dibinātāja, kā tas ir kristietībai, islāmam vai budismam. Mūsdienās *sintō* ir saplūdis ar budismu un konfūcismu, un starp īstenām japāņu dievībām ir daudz budu un bodhisatvu. Un tomēr *sintō* var nosaukt par japāņu dvēseles krātuvi, kas ar savu vienkāršību un neviltotu mīlestību uz dabu ir pārvērtis filozofizēto budismu par īsti japānisku. *Sintō* ir neiznīcināms. Kamēr uz zemes dzīvo japāņi, būs arī *sintō*, jo tas izsaka tautas mentalitāti.

KO JAPĀŅI SAKA PAR SINTŌ

Sintō ir ļoti sena reliģija. Tā ir tikpat veca kā paši japāņi, kuri *sintō* uzskata par visdabiskāko ceļu, kas ejams visiem Japānas iedzīvotājiem. *Sintō* nevar nodalīt no ikdienišķās dzīves, tāpēc senatnē to nav uzskatījuši par kaut ko atsevišķu no parastās dzīves esošu, kam būtu jādod kaut kāds nosaukums. Vārds *sintō* ir japāņu izcelsmes, bet ir radies diezgan vēlu. Pirmā šo vārdu piemin japāņu hronika *Nihongi* ("Japānas annāles") 586. gadā, kas vēstī par imperatoru Jomei. Viņš esot ticējis Budas mācībai un godinājis "dievu ceļu". Japāņu valodā "dievu ceļš" ir *sintō*. *Sintō* nozīmē arī – mācība, māksla, iemaņas, mācība par dieviem – *kami*.

TEHNISKAIS PROGRESS UN RELIĢISKĀ ATPALICĪBA

Reliģiju pētnieki uzskata, ka līdz ar civilizācijas attīstību cilvēki iegūst priekšstatu par vienu Dievu un cilvēku kā atsevišķu individu, stingru morāles kodeksu un filozofiski izkoptu mācību. Un tā tas parasti ir, tikai ne attiecībā uz japāņiem. Par spīti Japānas tehniskajam progresam, tās nacionālā reliģija allaž bijusi un joprojām ir ļoti vienkārša. Tā nav mainījusies kopš visdziļākās senatnes.

DIEVS

Politeisma reliģijās, pie kurām pieder arī *sintō*, blakus priekšstatam par daudziem dieviem bieži ir kāda augstāka dievišķā ideja. Indijā tas ir Brahmans, Ķīnā – Dao. Ideja par augstāko Dievu ir pat afrikāņu ciltīm, kuras dzīvo garu reliģijas pasaulē. *Sintō* reliģijā ir tikai dievības, bet nav augstākā Dieva vai visu apvienošā pirmsākuma.

FILOZOFIJA UN MĀCĪBA

Lai definētu augstāko dievišķo realitāti, ir nepieciešama filozofija. Japāņu mentalitātei ir sveša domāšana grieķu filozofijas garā. Viņiem ir nosliece uz vizuālu pasaules uztveri, kurai paraugs ir Japānas skaistie dārzi, glezniecība un dzeja. Filozofēšana japāņiem nav tuva. Viņiem allaž ir grūti kaut ko definēt un sistematizēt. Tāpēc *sintō* nav izkoptas mācības vai vismaz vienkārša ticības apliecinājuma. Pareizu dzīvesveidu nosaka intuīcija un tradīcijas. Tāpēc, lai iepazītos ar *sintō*, ir jāiedziļinās rituālu pasaulē un jāizjūt tie no iekšienes. Krievu sintologs A. Nakorčevskis pārstāsta kādu gadījumu ar *sintō* priesteri, kurš, atbildot uz katoļu garīdznieka jautājumu par to, kā *sintō* definē Dievu, teicis: "Mēs dejojam!"

MORĀLE

Sintō nepazīst nedz baušļus, nedz priekšstatu par to, kas ir labs un kas ir ļauns. Pat dievību raksturs nekad nav viennozīmīgs. Viņi līdzīgi cilvēkiem rīko-

Torii (Itsukušima tempļis, Japāna)

Torii atgādina laktu, uz kuras dziedāja gaiļi. Dzīvam cilvēkam neklājas iet pa Torii vārtu apakšu; tā ir vieta *kami*. Itsukušima tempļa torii atrodas uz sāļņas, kuru pašuma laikā klāj ūdens.

jas gan tikumiski, gan netikumiski. Cilvēku darbi dzīves laikā neiespaido pēcnāves eksistenci. Visi – gan labie, gan ļaunie – kļūst par dievībām. Vienīgais iemesls, kāpēc daži mirušie nevar atrast mieru, ir nejauša, vardarbīga nāve un pēcnāves ceremoniju neizpildīšana, ko nav veikuši radi. Taču japāņi zina, kas patik un nepatik dievībām, un cenšas tās pielabināt ar pareizu izturēšanos, lai zemes dzīvē būtu saskaņa.

Japāņiem ir priekšstats arī par ļauniem gariem un spokiem, kurus no dieviem atšķir tas, ka viņi apzināti bojā cilvēku dzīvi.

“SVĒTIE RAKSTI”

Sintō nepazīst svētos rakstus. Tos aizvieto mitoloģiski vēsturiskas hronikas *Kodziki* (raksti par seniem darbiem, hronika pabeigta 712. gadā) un *Nihongi* (“Japānas annāles”, pabeigta 720. gadā). Tās ir diezgan neparastas hronikas, jo cilvēces vēsture pazīst vai nu eposus kā mītu krājumus, vai hronikas kā vēsturiskus dokumentus. Japāņu hronikās mītus par dievu darbiem turpina vēsturiskie notikumi. Mīti ir ļoti svarīgi *sintō* reliģijai, jo visu rituālo simboliku var izskaidrot ar mītu sižetiem.

DŽĪVAIS UN KAMI

Pēc japāņu domām, nav robežas starp dzīvo un nedzīvo. Tas, ka kāda lieta neelpo vai nekustas, nenožīmē, ka tā nav dzīva. Viss ir dzīvs – vienalga, vai tas būtu akmens, koka lapa, cilvēks vai debesu dievība. Rietumu reliģiju pētnieki tādu pasaules uztveri sauc par animismu (latīniski *anima* – dvēsele). Cilvēks mīt šajā dzīvības piepildītajā pasaulē un maz atšķiras no citām būtnēm. Viņa uzdevums ir sadzīvot ar dabas spēkiem, nodibinot ar tiem labas attiecības.

Japāņi netic vienam Dievam, bet gan neskaitāmiem *kami*. Tas ir Rietumu valodās grūti iztulkojams vārds. Nedz *dievi*, nedz *gari* tam īsti neatbilst, bet, tā kā Eiropas valodās nav cita apzīmējuma, jāizmanto viens no diviem piedāvātajiem tulkojumiem. *Kami* skala ir neaptverama. Tie ir mitoloģiskie varoņi, kas radījuši visas lietas, daba, mirušie un dzīvie imperatori, mirušo cilvēku dvēseles un reliģisko sektu dibinātāji. Mitoloģiskos personāžus droši var saukt par dieviem, turpretī mirušo dvēseles vai mazo augu garus par tādiem ir grūti dēvēt. Tāpēc jālieto *kami* jēdziens. *Kami* nevar saskaitīt, jo ir ļoti daudz tādu, kuru vārdi vispār nav zināmi. Piemēram, tādi ir lauku un kalnu *kami*, kurus godina visus kopā, nesaucot tos vārdā.

JAPĀŅU MĪTI

Japāņi nekad nav apsprieduši pasaules rašanos. Arī mītos atrodams tikai stāsts par Japānas salu radīšanu. Tas notika šādi. Debesu klajuma dievības šo uzdevumu uzticēja diviem *kami* – brālim un mātai Idzanagi un Idzanami,

kuri arī dzemdēja astoņas salas. *Kami* nekad neko nerada, bet gan dzemdē, kas nodibina radniecīgas saites starp visām lietām un *kami*. Līdz ar to robeža starp cilvēkiem un *kami* ir ļoti trausla. Tai nav nekā kopīga ar kardinālo atšķirību starp Radītāju un radību kristietībā. *Kami* spēja dzemdēt esošās lietas, izveido kārtību, ka *sintō* garīdznieki atbild tikai par dzīves pasākumiem. Ar mirušo apglabāšanu saistītās ceremonijas paliek budistu mūku ziņā.

Idzanagi un Idzanami dzemdēja ne tikai astoņas salas, bet arī neskaitāmus *kami*, starp kuriem ir Saules dievība *Amaterasu* un vēja dievs *Susanoo*. Saskaņā ar mītu *Susanoo* bija negants raksturs. Viņš iebēris zemi ūdens kanālos, iznīcinājis stādus, apgānījis upurēšanas vietu. *Amaterasu* ļoti pārdzīvoja brāļa nedarbus. Viņas pacietības mērs bija pilns, kad *Susanoo* novilka kumeļam ādu un iemeta to pili. *Amaterasu* dziļā sašutumā paslēpās kalna alā. Pasauli apņēma tumsa un mūžīga nakts.

Citi dievi nolēma dabūt *Amaterasu* ārā no alas, bet tas nepavisam nebija viegls uzdevums. Viņi lika dziedāt gaiļiem, lai atgādinātu Saulei, ka ir jāiestājas rītam, skaitīja lūgšanas un atnesa apaļu spoguļi cerībā, ka *Amaterasu* ieinteresēs viņas attēls. Visbeidzot viņi uzaicināja dievieti Ame-no Udzume, kura sāka dejot un, nonākusi transā, gandrīz vai izgērbās kaila. Dievi smējās, bet *Amaterasu* ieinteresējās par to, kas notiek. Kad viņa parādījās pie alas ieejas, viņa ieraudzīja ne tikai Ame-no Udzume, bet arī savu attēlu spoguļi. Dievi tūlīt pat aiz *Amaterasu* muguras novilka salmu virvi, neļaujot viņai atgriezties alā. Un atkal iestājās diena. Šo mītu pazīst jebkurš japānis. Gandrīz vai katrā *sintō* templī ir mīta simboli – apaļš spoguļis – *kami* talismans – un tempļa vārti *torii*, kas atgādina laktu, uz kuras dziedāja gaiļi. *Amaterasu* veltītajā tempļa kompleksā *Ise* pilsētā jaunas meitenes izklaidē *kami* ar stilizētām dejām, kuras atgādina kādreiz Ame-no Udzume sarīkoto priekšnesumu.

Pēc kāda laika *Susanoo* raksturs mainījās. Viņš pārvērtās par pozitīvu varoni un nogalināja pūķi, kura astē bija zobens. Šo zobenu *Susanoo* arī uzdāvināja *Amaterasu* kā samierināšanās zīmi.

Cits mīts vēstī par *Amaterasu* mazdēlu *Ōnigi-no Mikoto*, kuru viņa sūtīja uz zemi, lai viņš to pārvaldītu. *Amaterasu* iedod viņam līdzī svētās krelles, *Susanoo* zobenu un apaļu spoguļi, kuru dievi kādreiz nolika pie alas ieejas. No *Ōnigi-no Mikoto* piedzimst pirmais imperators, kurš kā varas zīmi iegūst šīs relikvijas. Starp tām īpaši ievērojams ir spoguļis, jo *Amaterasu* esot mazdēlam teikusi, ka tas ir godā turams kā viņas pašas dvēsele.

DIEVIŠĶIE SENČI *KAMI*

Nav atrodams neviens *kami* attēls. Attēlot dievības nav aizliegts, un tomēr japāņiem nekad nav ienācis prātā radīt ikonas. *Kami* simbolizē priekšmeti. Bieži vien tie ir jau pieminētie spoguļi, zobens vai krelles. Vēl vairāk – tie nav tikai simboli, bet gan *kami* pagaidu ķermeņi jeb lietas, kurās *kami* nolaižoties iemiesojas, lai nonāktu kontaktā ar cilvēkiem. Tāpēc šīs relikvijas nemaz nav domātas, lai uz tām skatītos un tās aiztiktu. Pret tām ir jāizturas

dievbijīgi. Parasti tās atrodas speciālā tempļa telpā, kur nevienam nav atļauts ieiet. Durvis vienmēr ir aizslēgtas, tās tiek atvērtas tikai lielos svētkos. Bet arī tad relikvijas apskatīt nevar. Tās parasti atrodas lādē vai audeklā.

Kami līdzinās cilvēkiem, kuriem var kaut kas patīkt vai nepatīkt. Ikviens japānis zina, ka *kami* pirmā īpašība ir tīrība. Dievi necieš putekļus, tāpēc japāņi ir ļoti tīri. Saimnieces sakopj un tīra ne tikai māju, bet arī mājas sliekšni un pagalmu, turklāt tik rūpīgi, ka arī ārā var staigāt baltās zeķēs. Pirms reliģiskiem svētkiem ir pieņemts šķīstīties ar ūdeni un ēst tikai baltus produktus (galvenokārt risu), jo baltais ir tīrības krāsa. Pie tempļa parasti ir ūdens avots, kur var nomazgāt rokas un izmazgāt muti. Neviena japānis neuzdrošinās tuvuoties *kami*, būdams netīrs.

Kami patīk atklāts, godīgs un taisnīgs raksturs. *Kami* necieš viltību un liekulību.

Kami nav visvareni un visuresoši. Viņi mīt tikai dzimtajā teritorijā, viņiem patīk uzmanība un dāvanas, ko viņiem pasniedz cilvēki.

KUR MĪT *KAMI*

Kami mītnes ir ļoti dažādas. Reizēm tās ir jau pieminētās svētlietas. Neapšaubāmi, lielākā *kami* daļa dzīvo dabā, t. i., kalnos un mežos. Japāņi vienmēr ir uzskatījuši, ka kalnos mīt neierobežots *kami* skaits. Tur dzīvo arī mirušo dvēseles. Jo dabiskāka ir atmosfēra, jo vairāk ir *kami*. Tāpēc visos laikos bija pieņemts ierīkot kalnos tikai svētnīcas un uz dzīvi apmesties kaut kur citur. Katram kalnam un sīkam akmenim ir dvēsele. Ir arī koki, kurus īpaši godina kā *kami* mītnes. Pie tādiem parasti pakar salmu virvi ar balta papīra gabaliem, kas ir *kami* nolaišanās zīme.

Kami par godu ceļ arī tempļus, kur ir telpa *kami* svētlietām, telpa priesteru ceremonijām un vēl viena telpa tautai. Reizēm kāda no tām var arī nebūt. Piemēram, ja *kami* ķermenis ir vesels kalns, tad tā pakājē ierīko telpu tikai reliģiskajām ceremonijām. Japāņiem vispār patīk piedalīties rituālos svaigā gaisā. Tāpēc telpas tautai var arī nebūt. Pie tempļa (reizēm arī diezgan tālu no tā) ir vārti *torii*, kuri apzīmē *kami* teritoriju.

Sintō tempļi ir ļoti mazi un vienkārši. Parasti tos ceļ no koka, bet ik pēc 20 gadiem nojauc un uzceļ jaunus. Iemesls – tīrības priekšnosacījums. Vēca celtnē kļūst putekļaina un netīra, bet tas nepatīkot *kami*.

KĀ PIELABINĀT *KAMI*

Ikvienā tradicionālā japāņu mājā ir altāris, kur atrodas neliela *kami* svētlietas. Tur ģimene ik dienu notur vienkāršu ceremoniju – tā ir šķīstīšanās ar ūdeni un *kami* pabarošana.

Īpašās dienās japāņi svin reliģiskos svētkus, kurus sauc *macuri*. Tajos piedalās *sintō* priesteri *kannusi* un tauta. Priesteri, iepriekš šķīstījušies, tempļi izpilda rituālus. Viņi piesauc *kami* un, kad tie ir klāt, tos garšīgi pabaro, uzdāvina dāvanas, izklaidē ar mūziku, dejām, teātri un sporta spēlēm, piemēram, *sumo*,

un uzslavē, skaitot *norito* (kaut ko līdzīgu reliģiskām himnām). Pēc tam *kami* ar godu “atlaiž”.

SENČU KULTS

Senču kulta japāņiem ir ļoti svarīgs. Visi nomirušie kļūst par senčiem, kas ir vēl viena *kami* kategorija. Tas nenotiek uzreiz. Ja cilvēks nav miris vardarbīgā nāvē, ir pareizi apglabāts un viņa radi izpilda visas ceremonijas, pēc 33 vai – citā versijā – pēc 55 gadiem mirušais visbeidzot atrod mieru un pārvēršas par *kami*. Tā kā mirušos apglabā budistu mūki, viņi iedod mirušajam jaunu vārdu un uzraksta to uz tāfelītes, kuru pēc ķīniešu parauga ievieto mājas altārī. Kad paiet 33 vai 55 gadi, to noņem un mirušo vairs nepiemin. Viņa vārdu aizmirst, un viņš pievienojas neskaitāmajiem senčiem, kuru vārdi arī ir aizmirsti.

Tiek uzskatīts, ka senči apmeklē savus radus divas reizes gadā – Jaunajā gadā un mirušo piemiņas dienā. Šajā laikā ikviens godīgs japānis atgriežas pie senču kapiem, paņemot dažas brīvas dienas. Ceļojums uz dzimtajām vietām var izmaksāt ļoti dārgi, tomēr tas nav iemesls, kāpēc varētu neapmeklēt kapus. Šajā dienā nav vietas skumjām. Tie ir svētki, kad ciemos sagaida aizgājējus. Senčus ne tikai pabaro, bet arī izklaidē ar dziesmām un dejām.

KO JŪS ZINĀT PAR JAPĀŅIEM UN JAPĀŅU RELIĢIJU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Japāņi godbijīgi izturas pret senčiem un gados vecākiem cilvēkiem, uzskatot viņus par dieviem.
2. Japāņi ir ļoti tīrīga tauta.
3. Japāņi tic vienam Dievam.
4. Japāņu tempļi ir milzīgas un krāšņas celtnes, kurās ir iemūžināta seno meistaru māksla.
5. Japāņi bieži rīko reliģiskos svētkus dabā.
6. Svētos rakstus *sintō* reliģijā aizvieto rituāli.

SARUNA

- Kas japāņu reliģijā aizvieto Dievu, mācību, baušļus un svētos rakstus?
- Kādas *kami* kategorijas jūs pazīstat?
- Kas kopīgs un atšķirīgs ir latviešu senču un japāņu kultam?

JAUNAIS LAIKMETS

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Jauno laikmetu,
- b) uz teozofiju,
- c) uz antropozofiju,
- d) uz spiritismu?

Kristīgā zinātne, čanelings, Rēriha kustība, okultisms, zodiaka Ūdensvīra zīme, Valdorfa skolas, karmas ideja.

Jaunais laikmets (*New Age*) ir ideju kopums par cilvēces garīgo progresu un šīm idejām atbilstoši rituāli.

LAIKMETS VAI RELIĢIJA?

Jaunā laikmeta kustību nav viegli ne definēt, ne uzrādīt. Tai nav ne dibinātāja, ne līdera, ne administratīvā centra, ne organizācijas, ne īpaša ticības apliecinājuma. Taču *Jaunā laikmeta* kustība ir kaut kas daudz vairāk nekā izolēta reliģisku uzskatu un rituālu kopums. *Jaunais laikmets* ir garīguma, veselības, politikas, izglītības, biznesa kustība, kas ar neskaitāmu grupu darbību tiecas cilvēci ievirzīt jaunā vēstures ceļā. Šīm grupām ir daudz kas kopīgs, tomēr tās arī atšķiras un pat apkaro cita citu. Kas vieno šo daudzveidīgo kustību?

Kaut arī *Jaunais laikmets* ir dažādu, bieži – ļoti senu, ideju kopums, tam ir

Personāžs no jaunās reliģiskās kustības rituālas drāmas ("Jaunās paaudzes" draudze, Rīga)
Jaunās reliģiskās kustības plaši izmanto skatuves mākslas paņēmienus, lai izraisītu mākslīgu "katarsi" (psiholoģisku "attīrīšanos"). Klasiskā kristietība māca, ka "reliģiskām jūtām" nav noteicošās lomas garīgajā pieredzē.

savi pravieši. Ļoti bieži citē Merlīnas Fergusones grāmatu “Ūdensvīra sazvērestība”, kurā lasāms:

“Cilvēce atrodas pie pārmaiņu kontrolpults, kas ir sapratne par to, kā notiks izmaiņas. Mēs dzīvojam *maiņu izmaiņu laikmetā* – laikā, kurā mēs varam izmainīt sevi un mūsu bojā ejošās institūcijas. .. Mēs neesam upuri, neesam bandinieki, neesam apstākļu ierobežoti. .. Mēs esam spējīgi uz iztēli, uz izgudrojumu, uz pieredzi, par kuru mums ir tikai jāpajauta.”

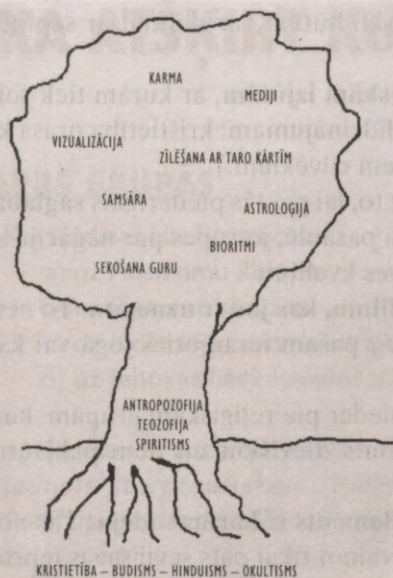
Par ko tad ir runa? M. Fergusone un citi *Jaunā laikmeta* ideologi jauno – 21. – gadsimtu iedomājas tādu, kurā evolūcijas process no materiālās evolūcijas un tehnikas pilnveidošanās ieies jaunā – garīgā – fāzē. Tas nozīmē, ka cilvēks, ja vien viņš gribēs, varēs attīstīt savas garīgās spējas ārpus “vidējā” intelekta robežām.

Patiesībā tas nav nekas jauns: no reliģiju un īpaši – kristietības – vēstures mēs zinām, ka daudzi reliģiskās dzīves ģeniji – kristietībā tie ir “svēto” titulu ieguvušie – ir bijuši spējīgi gan paredzēt nākotni, gan ilgstoši iztikt bez partikas, gan atrasties vienlaikus divās vietās, gan lasīt sveša cilvēka dvēselē kā atvērtā grāmatā. Bet šīs spējas vienmēr ir bijušas tikai dažiem. Periodiski cilvēces vēsturē ir bijusi tieksme padarīt šādu pieredzi pieejamu visiem vai vismaz daudziem. Dažkārt tā ir šķitusi tuva un pieejama. Ir bijuši rakstnieki, dzejnieki, poētiski noskaņoti filozofi, kas sludinājuši šāda laikmeta iestāšanos. Pēdējais lielākais šādas aizraušanās laiks bija 19. gadsimta beigas un 20. gadsimta sākums. Daudziem toreiz šķita, ka cilvēce ir iegājusi jaunā, brīnišķīgā attīstības fāzē, kurā valdīs citi likumi, cits garīgums, citas attiecības starp valstīm. Šos sapņus izklaidēja Pirmā pasaules kara šausmas. Kas ir kopīgs iepriekšējam periodam ar *Jauno laikmetu*? Tas ir priekšstats par Dievu un reliģiju.

19. un 20. gadsimta mijā izveidojās priekšstats, ka kristietība ir “jūdu reliģija”, un Rietumeiropā pieauga interese par pirmskristīgo Eiropas reliģisko mantojumu, kā arī mēģinājumi to rekonstruēt un iedzīvināt no jauna. Francijā un Lielbritānijā interesējās par seno ķeltu reliģiju, Vācijā meklēja teitoņu jeb seno ģermāņu reliģijas saknes, Itālijā lūkoja atgriezties pie Senās Romas dieviem utt. Šie reliģiskie meklējumi nebeidzās ar Pirmo pasaules karu, bet turpinājās arī vēlāk. Tie beigās radīja fašisma ideoloģiju Itālijā un nacismu Vācijā. Abu valstu totalitārisms bija naidīgs kristietībai.

KAS IR JAUNĀ LAIKMETA DIEVS?

Jaunā laikmeta Dievs nav Bībeles Dievs. M. Fergusone raksta, ka *Jaunā laikmeta* “Dievs nav tas, par kuru tika mācīts svētdienas skolā”. *Jaunā laikmeta* Dievs ir bezpersonisks spēks, kas aptver visu radību. Dievs ir monisks, citiem vārdiem, gan labā, gan jaunā avots ir pats Dievs. Arī cilvēks ir vienots veselums ar dabu un Dievu. Tu redzi laukā stāvošu akmeni? Patiesībā tas tev tikai šķiet. Viss ir otrādi – lauks guļ uz akmens. Līdzīgi arī cilvēki tikai domā, ka viņi ir indivīdi, kas ir dažādu veidu attiecībās ar citiem indivīdiem. Īstenībā, māca

Jauno reliģisko kustību "ciltskoks"

Jaunais laikmets, ir tikai viens liels "Es", kurā ir lauks ar akmeni, visi pārējie indivīdi. Līdzīgi ir ar Dievu – ja Viņš kaut kādā veidā ir, tad tu pats esi tas Dievs, vai arī Dievs ir tevī, vai arī viņa nemaz nav.

Ikvienu reliģiju mēģina noskaidrot, kas ir cilvēks. Tātad *Jaunā laikmeta* cilvēks būtībā ir Dievs vai vismaz ir pašpietiekama būtība. Vēl viens no *Jaunā laikmeta* ideologiem Deivids Spenglers raksta:

"Dievs ir ikviena lieta. Tātad ikviena lieta, ko tu dari, ir dievišķa. Atceries to un dari, ko tu gribi.

Pārdomā Dieva mīlestību; to, cik liela ir šī pašietvere, kas ir visaptveroša, kas ļauj tev būt un darīt visu, kas tev tīk, un nepakļaut tevi nekādam tiesai. Jo viņš ir tas, kas tiesā sevi; taču tu esi nekas cits kā viņš. .. Tu pats sev esi likums, tu pats sev esi patiesība, tev nav vajadzīga nekāda ārēja autoritāte."

Jaunajam laikmetam nav reāla grēka, nav nozieguma. Ir tikai ilūzijas. "Ļaunums ir nekas cits kā spēka izpausmes, kas notikušas nelaikā, nevietā, neatbilstoši situācijai un tās vajadzībām," raksta D. Spenglers. Tas nozīmē, ka ļaunums ir apmaldījusies doma. Lūk, kā raksta vēl viens *Jaunā laikmeta* ideologs Rasels Čendlers:

"Tu esi vienīgā realitāte. Viss pārējais ir tava izdoma, videokasete, kuru tu esi ielicis savā televizorā, lai labāk saredzētu, kas esi tu pats. .. Nav šajā dzīvē upuru, nav kļūdu, nav nepareizu soļu, nav vinnētāju, nav zaudētāju. Pieņem to un tad uzņemies veidot savu dzīvi, kā tu to vēlies."

Vēl viens citāts no kāda cita *Jaunā laikmeta* autora:

"Divtūkstoš gadus mēs esam bijuši saukti par grēcīgām būtnēm. Šī kauna zīme dara mūs nespējīgus atzīt, ka mēs esam vienādi ar Dievu, Kristu, Budu vai jebkuru citu."

Tātad *Jaunā laikmeta* reliģiskais piedāvājums ir mainīt cilvēka apziņu, uzskatot, ka tikai viņš ir Visuma subjekts un centrs, bet apkārtējās pasaules galējā

instancē nemaz nav. *Jaunā laikmeta* reliģisko būtību var definēt ar septiņām tēzēm.

1. *Jaunais laikmets* ir **fokusēts uz reliģiskām izjūtām**, ar kurām tiek solīta cilvēka dzīves kvalitātes celšana. (Salīdzinājumam: kristietība prasa kalpošanu "savam tuvākajam", t. i., citiem cilvēkiem.)
2. *Jaunā laikmeta* ideoloģija ir vērsta uz to, lai pie tās piederīgais **saglabātu vienaldzību** pret notiekošo apkārtējā pasaulē, jo rūpes par negāciju novēršanu var ietekmēt viņa paša "dzīves kvalitāti".
3. *Jaunais laikmets* **realitāti aplūko kā filmu, kas jau ir uzņemta**. To nevar vairs mainīt. Vienīgais ir to "izslēgt", pašam ieraujoties jogā vai kādā citā "alternatīvā" pasaulē.
4. Liela daļa *Jaunā laikmeta* sekotāju pieder pie reliģiskām grupām, kuras vada **guru** tipa līderi; guru **ir pieņemts dievišķot** un tiem pakļauties, atsakoties no savas brīvās gribas.
5. *Jaunā laikmeta* domāšanas būtisks elements ir **karmas ideja**. Tas nozīmē, ka ikviens savās neveiksmēs var vainot tikai pats sevi; savās iepriekšējās dzīvēs viņš ir sapelnījis ļaunu karmu. Veiksmīgam cilvēkam nav jāpateicas par savu veiksmi ne Dievam, ne citiem cilvēkiem, viņa panākumi ir "labās karmas" rezultāts. (Cits skaidrojuma variants neietver "iepriekšējās dzīves", bet apgalvo, ka "karmas likums" darbojas vienas dzīves laikā. Izdarījis kaut ko ļaunu, cilvēks dabū attiecīgu samaksu savas dzīves laikā.)
6. "Karmas likums" padara cilvēka dzīvi determinētu. Citiem vārdiem – **cilvēks pārstāj būt par "savas laimes kalēju"**. Viss jau ir izlemts un "liktenī ierakstīts". Šāds stāvoklis veicina interesi par astroloģiju un turpmāko dzīves norišu zīlēšanu.
7. "Karmas likums" ieliek cilvēku bezgalīgā ritenī. Ne laba, ne slikta karma nespēj cilvēku izvilkst no bezgalīgā pārdzimšanas rata, un cilvēka **liktenis kļūst par ļaunu bezgalību**.

JAUNĀ LAIKMETA KULTS

Jaunajam laikmetam reliģisko rituālu ir bezgala daudz, jo tie praktiski ietver visu jauno reliģisko kustību kultisko praksi, daļēji arī tos kristīgo dievkalpojumu jaunievedumus, kuri ietilpst *Jaunā laikmeta* ideoloģijā (īpaši tas attiecas uz harismatiķu pārspilējumiem).

KO JŪS ZINĀT PAR JAUNO LAIKMETU!

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. *Jaunais laikmets* par savu dibinātāju uzskata Jēzu Kristu.
2. *Jaunais laikmets* ir pilnīgi jauna un oriģināla filozofiski reliģiska kustība.
3. *Jaunā laikmeta* ideoloģijas centrā ir karmas princips.
4. *Jaunais laikmets* ir draudzīgs visām reliģijām.

KĀ ATŠKIRT KULTUS NO SEKTĀM?

Elizabete Taivāne

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz Austrumu kultiem,
- b) uz Rietumu sektām,
- c) uz Krišnas apziņas biedrību,
- d) uz Jehovas lieciniekiem?

Apvienošanās baznīca, Jehovas liecinieki, Čārlzs Teizs Rasels, sargtornis, jaunais starptautiskais (Bībeles) tulkojums, Bhaktivedanta Svami Prabhupāda, bhakti, "Dievišķais princips", CARP, Starptautiskā Krišnas apziņas biedrība.

Par sektām ir pieņemts saukt tās kopienas, kuras radušas samērā nesen uz kristīgās mācības pamata. Par kultiem dēvē tās kustības, kuras izmanto Austrumu reliģiju mācību, bet ievieš arī daudz kā jauna, piemēram, rietumniecisko ideju par evolūciju. Vārds "sekta" nav īsti piemērots Austrumu reliģiju jaundarīnājumiem, jo tas bieži ir pieņemts kā klasisko reliģiju novirzienu apzīmējums. Piemēram, četras klasiskās tibetiešu budisma skolas sauc par sektām, un šajā gadījumā terminam nav negatīva piekrāsa.

Ir tādas jaunās reliģiskās kustības, kuras ir uz Rietumu sektu un Austrumu kultu robežas. Tāda, piemēram, ir Mūna jaunā reliģiskā kustība, kas apvieno kristīgo mācību ar daoisma un korejiešu reliģijas Sanghjo idejām. Ir arī jaunas reliģiskās kustības, kas ir pilnīgi jaunveidojumi. Pie tādām pieder mormoņi, Jehovas liecinieki, saientologi.

KAS IR MŪNISTI?

Kopienai ir vairāki nosaukumi. Paši adepti to sauc par *Apvienošanās ģimeni*, *Apvienošanās baznīcu* vai arī par *Tongil kustību*. Ārējie vērotāji šo jauno reliģisko kustību sauc par mūnistiem pēc kustības dibinātāja un galvenā līdera Mūna vārda. Pilns organizācijas nosaukums ir *Svētā Gara asociācija pasaules kristietības apvienošanai*.

Apvienošanās baznīca ir diezgan plaša. Pie tās piederīgie domā, ka viņu ir aptuveni trīs miljoni 120 valstīs. Tomēr Starptautiskais dialoga centrs Dānijā Orhūsā deviņdesmitajos gados, apkopojot informāciju, atklāja, ka mūnistu statistika ir stipri pārspīlēta. Mūna sekotāju visā pasaulē varētu būt aptuveni 300 tūkstoši, bet viņu skaits neapšaubāmi pieaug, īpaši Austrumeiropā.

VĒSTURE

Apvienošanās Baznīcas dibinātājs un līderis ir San Mjang Mūns (*Sun Myung Moon*), kurš dzimis 1920. gada 6. janvārī Ziemeļkorejā kristīgo protestantu – prezbitēriāņu – ģimenē. Viņa sākotnējais vārds bija Jang Mjang Mūns (*Young Myung Moon*), kuru viņš 1946. gadā pēc paša iniciatīvas nomainīja pret iepriekš minēto. Ir vairākas versijas, kā viņa jauno vārdu tulkot. Viens no izplatītākajiem tulkojumiem ir *Spīdošā Saule un Mēness*.

Augot kristiešu ģimenē, San Mjang Mūns esot bijis pazīstams ar Bībeli jau kopš 10 gadu vecuma. (Viņa vecāki pievērsās prezbitēriāņu Baznīcai, kad viņam bija 10 gadu.) Zēnu īpaši nodarbinājis jautājums par to, kāpēc visvarenais Dievs nespēj iznīcināt pasaules ļaunumu. 1936. gadā, kad viņam bija 16 gadu, viņam esot parādījies Jēzus Kristus un devis atbildi uz mokošo jautājumu. Izrādās, Jēzum neesot izdevies paveikt cilvēces pestīšanu līdz galam. Viņam bija uzticēta šī misija, bet viņš netika ar to galā. Tāpēc viņš tagad nāk pie 16 gadu vecā Mūna, lai lūgtu viņu turpināt pestīšanas darbu un pabeigt to. Šī vīzija, kaut arī bijusi visvarīgākā, neesot vienīgā. Mūns esot kļuvis par garu pasaules ekspertu un daudzkārt veicis ceļojumus uz viņpasauli, lai aprunātos ar Jēzu un svētajiem. Šī pieredze esot mūnistu svēto rakstu “Dievišķais princips” (*Divine Principle*) pamats (publicēts tikai 1957. gadā). Tā ir savdabīga Bībeles interpretācija, kuru pierakstīja Mūna sekotājs Jī Hji Vens (*Yee Hye Wen*). “Dievišķajā principā” apgalvots, ka Bībelē ir tikai daļa patiesības. Šo trūkumu Mūns esot spiests izlabot.

Pēc Otrā pasaules kara Mūns iesaistījies kādā mesiāniskā kustībā Ziemeļkorejā. Grupas locekļi ticēja, ka mesija nāks no Korejas, jo saskaņā ar Bībeli Koreja arī esot Jaunā Jeruzaleme. 1945. gadā kārtējā vīzijā Mūnam atklājies, ka gari atzinuši viņu par pasaules uzvarētāju un radišanas Kungu. Visa garu pasaule esot zemojusies debesu un zemes uzvarētāja Mūna priekšā.

Kad Mūnam parādījās sekotāji, viņu apcietināja par daudzsievību un nekārtīgu seksuālo dzīvi. Pēc citas versijas, vainīga bijusi Mūna antikomunistiskā propaganda. Mūnistu buklets “Mūsu tēva sirds” (*The Heart of Our Father*), aprakstot notikumus cietumā, “Tēva Mūna” ciešanas pielīdzina Kristus mokām uz krusta. Pēc atbrīvošanas viņš pārcēlās uz Dienvidkoreju. Strādājot par melnstrādnieku, viņš Seulā oficiāli nodibināja savu baznīcu. 1955. gadā viņu atkal apcietināja par dzimumpārkāpumiem un atteikšanos dienēt armijā. Acīmredzot apsūdzība par nekārtīgiem dzimumsakariem nebija bez pamata, jo Mūna bijušie sekotāji ir liecinājuši par organizācijas doktrināro nostādni, saskaņā ar kuru atpestīšanu var iegūt, stājoties ar Mūnu asinsradniecībā. Attiecībā uz sievietēm tas nozīmē trīsreizējus dzimumsakarus ar organizācijas līderi. (Šāda veida Mūna izdarības tiesas iestādēm gan neizdevās pierādīt.)

1954. gadā no Mūna aizgāja sieva, un 1960. gadā viņš apprecējās ar Hak Dža Hanu (*Hak Ja Han*). Šī laulība neesot parasta. To sauc par *Jēra laulību*, jo Mūns līdz ar to ir kļuvis par pilnvērtīgu “pasaules Tēvu” un viņa sieva – par “pasaules Māti”. Citiem vārdiem, ir noticis cilvēces pestīšanas akts. Mūns apgalvo, ka ir nodibinājis perfektu ģimeni, kurā pēc 12 Kristus mācekļu parauga

ir jābūt 12 bērniem. Mūns ir panācis savu un laidis pasaulē 12 pēctečus, kurus pieņemts uzskatīt par pilnīgi bezgrēcīgiem un jaunās atpestītās un apvienotās cilts vecākiem.

1972. gadā Mūnam esot parādījies pats Dievs un licis braukt uz Ameriku. To viņš arī izdarīja. Ņujorkā viņš nopirka lielu zemes gabalu un ierīkoja tur savas reliģijas centru. Vēlāk Mūns saviem sekotājiem ir atklāti paziņojis, ka vēlas ietekmēt arī ASV politiku, ko viņš arī cenšas darīt. Saskaņā ar "Dievišķo principu" un Mūna lasītajām lekcijām misijas nolūks ir radīt automatisku teokrātisku sistēmu, lai pārvaldītu pasauli. Mūns īpaši uzsvēris to, ka sadalījums starp politiku un reliģiju ir tas, kas visvairāk patīk sētanam. Tāpēc kopš 1972. gada Mūns ir radījis finansu impēriju, kas nākotnē kļūšot par Mūna teokrātiskās valsts bāzi un kurai jau tagad ir liels nekustamais īpašums un seminārs Ņujorkā, banka *Diplomat National Bank*, avīze *Washington Times*, viesnīcas un citi īpašumi. Mūns sponsorē zinātniskas konferences, cenšoties nodibināt dialogu starp Apvienotās baznīcu un tradicionālās kristietības pārstāvjiem. Kaut arī daudzi teologi apmeklē viņa rīkotās konferences, teoloģiskais dialogs izrādās neiespējams. Mūnistiem pieder arī izdevniecības. Viņi sponsorē popmūzikas koncertus, rīko bezmaksas svešvalodu kursus un sporta sacensības.

Apvienotās baznīcai ir sarežģīta struktūra. Tai ir vairākas organizācijas, arī plašāk pazīstamā *CARP* (*Collegiate Association for The Research of The Divine Principle*) – apvienotā asociācija "Dievišķā principa" izpētei. Organizācija ir domāta jauniešiem, precīzāk – studentiem, kurus ar laiku pierunā atstāt augstskolu un ģimeni un veltīt personīgo dzīvi un karjeru kalpošanai par labu Mūna organizācijai. Kad paiet smadzeņu skalošanas laiks un jauniešācēji kļūst pilnīgi paklausīgi, viņus piespiež strādāt 20 stundas dienā, t. i., ubagot naudu vai pārdot konfektes un ziedus. Kalpošanas mērķis ir personīgā pestīšana un "vienotās pestītās cilvēces" radīšana, kam par redzamu zīmi kļūst piespiedu laulība ar Mūna vai viņa vietnieku izraudzīto partneri. Mūnisti darbojas arī Latvijā.

MĀCĪBA

Mūnisti savu doktrīnu iedala trīs daļās, kas atbilstot cilvēces vēstures trim attīstības posmiem. Pirmā daļa ir pirmā Ādama laikmets, otrā – otrā Ādama laikmets, trešā daļa – otrreizējās atnākšanas Kunga ēra.

1. *Pirmais Ādams*. Dievs radījis cilvēku nepilnīgu un līdz galam neattīstītu. Bet tas nenožīmē, ka cilvēkam bijis lemts par tādu palikt. Dievs ieplānojis, ka cilvēkam jāiet cauri attīstības fāzēm. Viņš radīts kā gars, kuram pēc kāda laika būtu jāiemiesojas ķermenī. Tikai ķermenis garantējot personības nobriešanu. Līdz ar to Ādams un Ieva tikuši radīti kā nepilnīgas būtnes jeb gari. Paredzēts, ka viņi nobriedīs iemiesošanai un tad stāsies pilnvērtīgās laulāto (t. i., seksuālās) attiecībās un radīs perfektus bērnus. Tas būšot Debesu valstības sākums zemes virsū. Tāds esot bijis Dieva plāns. Bet to nav izdevies īstenot, jo cilvēki sagrēkojuši. Kā tas noticis?

Lucifers kļuvis greisirdīgs, ka Dievs īpaši iemīlējis cilvēku. Viņš nolēmis kārdināt Ievu, stājoties ar viņu seksuālās attiecībās. Viņa piekritusi un sagrēko-

jusi. Tad arī notikusi cilvēka garīgā grēkā krišana. To saucot par garīgo, jo tad Ievai vēl nav bijis fiziskas miesas, un dzimumsakars noticis garīgi. Pēc tam Ieva sapratusi, ko izdarījusi, un nožēlojusi izdarīto. Lai atbrīvotos no grēka, viņa izlēmusi stāties dzimumattiecībās ar Ādamu. Ieva cerējusi, ka tas viņu šķīstīs, bet tas – tieši pretēji – apgānījis Ādamu, jo viņš vēl nebijis nobriedis šīm attiecībām. Tā notikusi cilvēka fiziskā apgrēcība.

Tātad grēkā krišanai esot divi aspekti – garīgais un fiziskais. No attiecībām ar Luciferu Ievai piedzimis Kains, bet no Ādama nācis pasaulē Ābels. Kains simbolizējot cilvēka attiecības ar sātanu un pasaulīgā dzīvē izpaužoties kā komunisms, pret kuru Mūns arī uzkrītoši cīnās. Ābels esot cilvēka un Dieva attiecību simbols un politikā izpaužoties kā demokrātija.

2. *Otrais Ādams*. Dievs nav gribējis atstāt visu, kā ir. Viņš nolēmis atpestīt cilvēka garīgo un fizisko dabu, sūtot uz zemi mesiju. Jēzus piedzimšanu sagatavojuši Gautama Buda, Konfūcijs, Sokrats un citi patiesības meklētāji. Dievs plānojis, ka Jēzus, būdams bezgrēcīgs, atradis sev vīrs zemes perfektu sievu, līdz ar to izdarot to, kas sākotnēji bija uzticēts pirmajam Ādamam. Tomēr iecerēto atkal neesot izdevies paveikt. Šoreiz vainīgs bijis Jānis Kristītājs, kurš noskaņojis jūdus pret Jēzu. Viņi visbeidzot nolēmuši Jēzu pakārt krusta kokā. Tādā veidā Jēzus atpestījis cilvēka garīgo dabu, bet ne fizisko, ko būtu varējusi glābt tikai mesijas laulība. Mūnistu augšāmcelšanās izpratne atšķiras no tradicionālās. Pirms krustā sišanas Jēzus ķermenī esot iegājis sātans. Jēzus esot augšāmcelies nevis miesā, bet gan garā. (Tāpēc cilvēces atpestīšana ir paveikta tikai garīgajā sfērā.) Pretējā gadījumā viņam nebūtu izdevies iet cauri sienām, uzskata mūnisti.

3. *Otrreizējās atnākšanas Kungs*. Dievs nav rimies un izlēmis sūtīt vēl vienu mesiju, kas visbeidzot atpestītu cilvēka fizisko dabu. Par tādu kļuvis San Mjang Mūns. Viņš nodibinājis perfektu ģimeni un līdz ar to 1960. gadā ir sācis jaunu laikmetu. Pateicoties Mūnam, nākotnē mūs sagaidot pasaules apvienošanās un vispārējā atpestīšana. Lai cilvēka pestīšana varētu norisināties praktiskā līmenī, viņam ir nepieciešams iesaistīties Mūna kustībā un nodibināt radniecīgas saites, t. i., asinssaites, ar perfektu cilvēku Mūnu. Tāpēc mūnisti piedalās savdabīgā euharistijā – viņi dzer Mūna asinis, iepilinātās kādā citā šķidrumā, kas ir kristiešu dievgalda analogs.

STARPTAUTISKĀ KRIŠNAS APZIŅAS BIEDRĪBA

VĒSTURE

Starptautisko Krišnas apziņas biedrību uzskata par vienu no aktīvākajām neohinduisma kustībām, kas ir īpaši populāras ārpus Indijas. Tās dibinātājs ir Bhaktivedanta Svami Prabhupāda (1896–1977), kurš ir dzimis Kalkutā un tur kļuvis par Gaudīja–vaišnavu guru Šrīlas Bhaktisiddhāntas Sarasvatī Gosvāmī mācekli. 1922. gadā Prabhupāda kļuva par aktīvu Gaudīja–vaišnavu biedrības locekli. 1944. gadā viņš uzrakstīja *Bhagavadgītā* komentāru un sāka izdot žurnālu angļu valodā *Back to Godhead*, kas mūsdienās ir pieejams lasītā-

Krišnaītu procesija Rīgā

Latvijas iedzīvotāju aizraušanos ar eksotiskiem kultiem liecina gan par jaunatnes tieksmi uz visu neparasto, gan par remdenās kristietības nespēju parādīt garīgās pieredzes ceļu.

jiem 30 pasaules valodās. 1950. gadā viņš atteicās no ģimenes dzīves, pieņemot vānaprastu (3. āšramu), un apmetās uz dzīvi Vrindāvanā. Pēc deviņiem gadiem viņš kļuva par sanjāsinu un turpināja akadēmisko darbu – tulkoja un komentēja hinduisma rakstus.

Saskaņā ar skolotāja lūgumu 1965. gadā Prabhupāda devās uz Ameriku, kur 1966. gadā viņš nodibināja Starptautisko Krišnas apziņas biedrību. Viņš nodibināja arī eksperimentālo vedisko lauksaimniecības kopienu un vairākās Rietumu pamatskolās un vidusskolās izveidoja vediskās izglītības sistēmu. Viņš rosināja Krišnas tempļu celšanu un izglītības centru radīšanu dzimtajā Indijā. 1972. gadā Prabhupāda nodibināja krišnaītu izdevniecību *Bhakti-vedanta Book Trust*, kas izdod biedrības literatūru 40 pasaules valodās. 12 gadus Prabhupāda ceļoja pa pasauli, lasot lekcijas visos kontinentos. 1977. gada 14. novembrī viņš nomira.

Patiesībā krišnaītu kustība nav tik jauna, kā sākumā varētu šķist. Par tās aizsācēju var uzskatīt Čaitanju (1486–1533), kurš Bengālijā nodibināja *Gaudīja-vaišnavu* kustību. Viņš noliedza kulta ārišķības, par vienīgo rituālu uzskatot tā saukto sankirtanu jeb Dieva vārdu dziedāšanu. Viņš noliedza kastu sistēmu, pieņemot kustībā viszemāko kastu locekļus un musulmaņus. Viņa dievbijības centrā bija *bhakti* jeb uzticīgā mīlestība pret Krišnu. Vairāki viņa kustības atzarojumi ir saglabājušies arī mūsdienās, ieskaitot Starptautisko Krišnas apziņas biedrību. Adepti Čaitanju uzskata par Krišnas un Rādhārānī “iemiesojumu” (avatāru).

MĀCĪBA

Krišnaītu kustība pieder pie hinduisma višnuītu tradīcijas. No klasiskā višnuisma to atšķir tas, ka Višnu figūra ir otrā plānā. Višnu vietu aizņem viņa avatāra Krišna, kuru krišnaīti uzskata par visaugstāko dievišķo personu. Starp

Krišnu un dzīvām būtnēm ir mīlestības attiecības. Krišna mīl pasauli un to pašu sagaida no mums. Pie viņa var atrast mūžīgo laimi, ja vien viņam uzticas un kalpo ar mīlestību. Krišnaītu svētie raksti ir *Bhagavadgītā*, ar kuru Krišna no jauna vērsas pie cilvēces, aicinot visā pilnībā nodoties Dievam. Uzticīgo mīlestību sauc *bhakti*; tos, kas īsteno *bhakti* – par bhaktiem (*bhakta*) jeb uzticīgajiem.

Savā noraidošajā attieksmē pret pasauli krišnaīti ir tipiski hinduisti. Materiālā pasaule ir ļauna un līdzinās slazdam, kurā iekļūst ar kaislībām apņemtās dzīvās būtnes. Krišnaīti pieņem mācību par reinkarnāciju un piekrīt, ka nākamo piedzimšanu nosaka šajā dzīvē iegūtā karma. Iemiesošanās ķermenī ir negatīva parādība, no kuras ir jāatbrīvojas. Atbrīvošanos sauc par mukti. Ja cilvēks ir visā pilnībā nodevies Krišnam, izpilda visas prasības un ir atbrīvojies no kaislībām un egoisma, viņš pēc nāves vairs nepārdzimst, bet savienojas ar savas mīlestības objektu Krišnu. Viņš nezaudē personību un turpina dzīvot Krišnas pasaulē Krišnalokā, būdams absolūti laimīgs. Attiecības starp Krišnu un cilvēku Krišnalokā un arī šajā pasaulē simbolizē Krišnas un viņa mīlotās ganu meitas Rādhārānī mīlestības saites.

BHAKTA CEĻŠ PIE KRIŠNAS

Krišnas kustības pārstāvji cenšas ievērot vairākus priekšrakstus, no kuriem pirmais ir tā sauktā askēze. Tā ietver četrus aizliegumus:

- 1) nelietot uzturā gaļu, zivis un olas;
- 2) nelietot apreibinošus līdzekļus (narkotikas, alkoholu, tabaku, kafiju un tēju);
- 3) nespēlēt azartspēles un neiesaistīties naudas mahinācijās;
- 4) nestāties ārlaulības sakaros, bet laulībā pieļaut seksuālo tuvību tikai bērnu ieņemšanas nolūkā.

Vēl ir jāatsakās no jebkādām izpriecām un visa, kas nes pasaulīgo baudu. Savs prāts visu laiku ir jānodarbina ar garīgās literatūras lasīšanu un mantras skaitīšanu. No literatūras ir ieteicama *Bhagavadgītā* un citi Prabhupādas iztulkojie un komentētie raksti. Prātu nedrīkst piesārņot ar pasaulīgām domām un emocijām. Pastāvīgi ir jāpatur prātā Dievs Krišna, nenovēršot savu uzmanību uz kaut ko citu. *Bhagavadgītā* (8:8) ir teikts: “Kas meditē uz Mani kā uz Dieva Augstāko Personību, prātā vienmēr atceras Mani un nenovirzās no ceļa, tas noteikti sasniedz Mani.”

Atcerēties Krišnu visu laiku palīdz tā sauktās *mahāmantras* (lielās mantras) skaitīšana, kura skan šādi: “Hare Krišna, Hare Krišna, Krišna Krišna, Hare Hare/Hare Rāma, Hare Rāma, Rāma Rāma, Hare Hare.” No visiem jogas paņēmieniem mūsu samaitātajam laikmetam atbilst mantras skaitīšana, uzskata krišnaīti. Tā kā šī mantra ir ļoti efektīva, citas jogas metodes nav nepieciešamas. Mahāmantras atšifrējums ir saistīts ar trim pamatvārdiem: Krišna, Rāma un Hare. Krišna nozīmē “vispievilcīgākais”, Rāma ir “tas, kas dāvā vislielāko prieku”, Hare ir vērsšanās pie Kunga enerģijas. Mantru burtiski iztulkot nevar, bet tās nozīmē ir aptuveni tāda: “Ak, vispievilcīgākais; ak,

Kungs, kurš dāvā vislielāko prieku; ak, Kunga enerģija! Lūdzu, ļauj man uzticīgi Tev kalpot.” Hinduistu mantras nav tas pats, kas lūgšana kristietībā. Skaitīt kādas dievības mantru ir tas pats, kas iemiesot viņu skaņā. (Sk. tematu par hinduismu.) Izmūnātājam vai dziedātajam mantrā Krišna ir reāli klāt ar visu savu būtību. Tāpēc viņš enerģētiski iedarbojas ne tikai uz aktīviem mantras dziedātājiem, bet arī uz pasīviem tās klausītājiem.

Ir divi veidi, kā mahāmantru var recitēt. Pirmais ir mantras skaitīšana vienatnē jeb *džapa* ar lūgšanu kreļļu palīdzību. Krišnaītu “rožukronim” ir 109 kreļļītes, kuras domātas, lai zinātu, cik reižu esi noskaitījis mantru. Pēdējā kreļle nav domāta mantrai, bet gan pašam Krišnam. Rekomendētais tādu apļu minimums dienā būtu sešpadsmit.

Ir arī publiska mantras dziedāšana mūzikas instrumentu pavadījumā. To sauc par *kirtanu*. Tajā piedalās vairāki cilvēki, un tiek izmantotas jebkuras melodijas. Kāds nodzied mantru, un pārējie atkārto. Mahāmantra ir uzskatāma par perfektu uzmanības noturēšanas, prāta šķīstīšanas un garīgās baudas iegūšanas līdzekli.

Daži uzskata, ka apvienot darbu un pastāvīgo Krišnas piemiņu nav iespējams. Tomēr krišnaīti uzstāj, ka nav nepieciešams atstāt darbu. Pietiek tikai veltīt to Krišnam un nepiesavināties darba augļus pat domās. Visu darīt Krišnas dēļ – tāds ir bhakti–jogas galvenais motīvs. Uz bhakti–jogu attiecas arī ēšana. Krišnaīti ēd Dieva dēļ. Pirmkārt, viņi atsakās no gaļas, zivīm, olām, sēnēm, sīpoliem un ķiplokiem un ar to neatšķiras no citiem hinduistiem. Otrkārt, pirms ēšanas viņi visu ēdamo velti Krišnam. Krišnas altāra priekšā viņi noliek speciālu Krišnam domātu šķīvi, kur noliek ēdiena daļu. Pēc tam skaita īpašas lūgšanas un mahāmantru. Ēdienam ir jāpaliek uz Krišnas šķīvja aptuveni 10–15 minūtes. Tas ir laiks, kad pats Krišna bauda ēdienu. To porciju, kas atrodas uz Krišnas šķīvja, sauc par *mahāprāsadu*, pārējo – par *prāsadu*. Mahāprāsadas ēšana tiek uzskatīta par īpaši svētīgu. Prāsadu iesaka ēst ar lielu mīlestību un uzticību, jo tas vairs nav parasts ēdiens, bet gan garīga barība. Krišna iemieso tajā visas savas labās īpašības. Vārds “prāsada” nozīmē – Dieva žēlastība. Krišnaīti tic, ka prāsada iznīcina karmas sekas. Viss, ko krišnaīti pasniedz vai pārdod savās kafejnīcās, ir iepriekš upurēts Krišnam. Izpildīt rituālu var jebkurš arī savā mājā. Kārtīgs krišnaīts ēd tikai upurēto ēdienu.

JEHOVAS LIECINIEKI

VĒSTURE

Jehovas liecinieku sekta ir radusies 19. gadsimta beigās, kad 1870. gadā tās pirmais līderis Čārlzs Teizs Rasels (*Charles Taze Russell*, 1852–1916) nodibināja pirmo Bībeles studiju grupu. Rasels piedzima Pensilvānijā, ASV, un tika audzināts prezbitēriāņu garā. Ar laiku viņš kļuva skeptisks attiecībā uz reliģiju. It īpaši viņu esot biedējis priekšstats par elli. Iepazinies ar adventistiem, viņš atgriezies pie ticības. Viņu ar savām idejām (it īpaši ar eshatoloģiskajām) ir

iespaidojuši adventisti. Tomēr Jehovas liecinieki aktīvi noraida jebkādu saistību ar adventistu mācību, kaut gan kopīgais attiecībā uz ticību bez elles ir nenoliedzams. Uz jaunās pārliecības pamata Rasels nodibināja Bībeles studiju grupu, kura koncentrēja savu uzmanību ap Vecās Derības Jehovas personāžu un otrreizējo Kristus atnākšanu. 1879. gada Rasels sāka izdot pazīstamo žurnālu "Sargtornis", kurš ir galvenā Jehovas liecinieku literatūra. Mūsdienās žurnālu izdod vairāk nekā 115 valodās.

Rasels pareģoja otro Jēzus atnākšanu 1914. gadā, un, kad tas nenotika, viņš pasludināja, ka tas bija neredzamās Kristus atnākšanas laiks, kad beidzās tā sauktie tautu laiki un sākās pārejas periods no cilvēku valdīšanas uz Kristus tūkstoš gadu valdīšanu. Pēc tam bija vēl vairāki mēģinājumi noteikt otro Kristus atnākšanu – 1918., 1925., 1941. un 1975. gadā –, bet ikreiz bija arī attaisnojums, kāpēc tas nenotika.

Rasels nebija nevainojams morāles ziņā. 1909. gadā tiesa šķīra viņa laulību sakarā ar Rasela "morāli graužošām attiecībām ar viņa Baznīcas locekļiem". Viņš tika apsūdzēts arī krāpšanā un nepatiesas liecības došanā.

Pēc Rasela nāves viņa vietā nāca Džozefs F. Raterfords (*Joseph Franklin Rutherford*; miris 1942. gadā). Rasels radīja doktrīnu, taču Raterforda galvenais nopelns bija organizācijas struktūras izveidošana. Nākamie Jehovas liecinieku organizācijas līderi ir Natans H. Nors (*Nathan Homer Knorr*; miris 1977. gadā; pievērsās misijai ārpus Amerikas) un nesen, deviņdesmitajos gados, mirušais Frederiks U. Franks, kurš centās gan padziļināt mācību, gan uzlabot organizācijas struktūru, gan veikt misijas darbu. Pirmajiem trim prezidentiem bija ļoti svarīga nozīme organizācijas noformēšanā. Mūsdienās Jehovas liecinieki ir organizācija, kas aktīvi veic misijas darbu, ir agresīva pret tradicionālajām kristīgajām konfesijām un bijušajiem organizācijas locekļiem. Organizācijas vadība atrodas Bruklīnā ASV. Tai ir aptuveni simts filiāļu visā pasaulē. Ik mēnesi vadība saņem no saviem aģentiem informāciju par reģionālo centru darbību.

MĀCĪBA

Jehovas liecinieki sevi sauc par īstiem kristiešiem, kuru mācība pamatojas Bībelē. Viņiem ir savs Bībeles tulkojums angļu valodā, ko viņi sauc par *Jauno starptautisko tulkojumu*. Tas nav nevainojams. Tajā ir daudz kļūdu un neprecizitāšu, kas kalpo par labu viņu doktrīnas attaisnošanai. Vispār Bībele nav domāta vienkāršiem organizācijas locekļiem. Lai adepti daudz nespriedētu, viņiem nerekomendē lasīt Bībeli vienatnē. Savukārt sludinātāji, sākot ar privātu sarunu, ļaus lasīt tikai tos Bībeles fragmentus, kas ir īpaši piemēroti, lai jūs pārliecinātu. Tādā sarunā nebūs vietas brīvai diskusijai. Parastām avīm ir domāta Jehovas liecinieku literatūra. Vispopulārākais ir žurnāls "Sargtornis", kas, pēc jehoviešu domām, kompetenti un izsmelši analizē Svētos Rakstus.

Jehovas liecinieki uzskata, ka tradicionālā Baznīca nepiederot pie kristietības. Rasels rakstīja, ka 1878. gadā Dievs noliedza visas esošās kristīgās deno-

minācijas un par vienīgo patieso Baznīcu atzina Jehovas lieciniekus. Raterfords mācīja, ka pēc Kristus augšāmcelšanās sātans uzcēlis pāvesta impēriju. Ļaunais gars bijis arī protestantu Baznīcu radītājs. Tāpēc visi priesteri un mācītāji ir sātana kalpi. Viņu vārds ir antikrists.

Jehovas liecinieki uzskata, ka pasauli var droši sadalīt divās daļās – teokrātiskajā valstī, kuru ceļ Jehovas liecinieki, un sātana organizācijā, kurā ietilpst visas pārējās Baznīcas un valdības. Par sātana troni Baznīcā var uzskatīt Vatikānu, starp valstīm par ļaunā gara rezidenci kļūst ASV un Lielbritānija. Liecinieku sludinātāji katoļus uzskata par saviem vislielākajiem ienaidniekiem un sātana kalpiem. Par tādiem kļūst arī tie, kas pretojas viņu sludināšanai vai apšaubā viņu doktrīnu. Jehovieši atsakās stāties ar valsti jebkādas attiecībās: nekalpo armijā, neatzīst valsts karogu un nepiedalās vēlēšanās. Viņi dzīvo norobežoti no pārējās sabiedrības, nesvin vispārpieņemtos svētkus (piemēram, dzimšanas dienas, Ziemassvētkus, Lieldienas), par sviņēšanas vērtu uzskatot tikai vienu dienu gadā – Zaļo Ceturtdienu. Viņi audzina savus bērnus Armagedona (pēdējās cīņas starp Dieva un sātanu) gaidās, un tas, kā liecina pieredze, bērnos izraisa psiholoģiskas bailes no dzīves. Tādas bērnībā iegūtas psiholoģiskās traumas nav izdzēšamas arī tad, kad cilvēks kļūst pieaudzis. Pieaugušais, kurš ilgstoši ir atradies Jehovas liecinieku vidū, kļūst psiholoģiski atkarīgs. Viņš vairs neuzskata par iespējamu atstāt kopienu, jo ārpus tās esot sātana valsts. Sekotāja acīs ir daudz bīstamāk dzīvot ārpus jehovistu kopienas nekā nokļūt neapdzīvotā salā vai pat uz citas planētas, jo viņš ir arī pilnīgi izolēts no pierastās sabiedrības un ģimenes. Jehovas lieciniekiem nav nekādu kontaktu ar aizgājušajiem kopienas locekļiem, viņi pat nesveicinās ar tiem uz ielas. Radiem, kuri ir palikuši organizācijā, kategoriski aizliegts ar viņiem sarunāties. Jehovieši šo uzvedību attaisno ar apgalvojumu, ka bijušie sekotāji ir Dieva acīs pazuduši un noteikti tiks iznīcināti Armagedona dienā. Tāpēc nav vērts izturēties pret viņiem saskaņā ar tuvākmīlestības bausli (pretstatā Kristus aicinājumam mīlēt savus ienaidniekus).

Jehovieši ir arī pret asins pārliešanu, uzskatot to par Dieva pavēles neievērošanu. Parasti viņi balstās uz Levītu grāmatas 17., 10. un 14. nodaļu, kur teikts, ka ir aizliegts ēst kādas dzīvas būtnes asinis, jo tā ir viņas dvēsele.

Jehovas liecinieki māca, ka ir viens Dievs, kura vārds ir Jehova. Viņi noraida Trīsvienību, uzskatot, ka to ir izdomājis sātans. Jēzus Kristus nav Dievs, bet ir Jehovas radīts gars. Viņš iemiesojies Jaunavā Marijā un cietis par cilvēku grēkiem uz staba. Trīs dienas Viņš gulējis kapā miris. Pēc tam Dievs Jehova atkal radījis Jēzu Kristu kā garu, bet Viņa miesa izgaususi. Jēzus Kristus vairs nav cilvēks, bet gars. Dievs Jehova sūtīs Kristu uz zemes, lai viņš ar 144 000 īpaši izredzētajiem pārvaldītu zemi pēc briesmīgā Jāņa Atklāsmes grāmatā aprakstītā Armagedona kara. Cīņā starp Kristu un sātanu tiks iznīcināti visi, kas nepieder pie Jehovas liecinieku organizācijas. Sātans būs zaudētājs, un Dievs apcietinās viņu uz tūkstoš gadiem. Pēc tam Dievs atbrīvos sātanu uz īsu mirkli, lai viņu vēlāk iznīcinātu uz visiem laikiem. 144 000 izredzēto cilvēku mūžīgi dzīvos ar Jēzu Kristu debesīs, bet visi pārējie Jehovas liecinieki nodibinās paradīzi virs zemes un būs ļoti laimīgi.

JĒZUS KRISTUS PĒDĒJO DIENU SVĒTO BAZNĪCA (MORMOŅI)

VĒSTURE

Džozefs Smits (*Joseph Smith*), mormoņu sekta dibinātājs, dzimis 1805. gadā Šāronā Vērmontas štatā ASV deviņu bērnu ģimenē. Kad viņam bija 13 gadu, ģimene pārcēlās uz Mančestru, kur viņa māte pievienojās prezbitēriāņu Baznīcai. 1820. gadā Džozefs Smits esot piedzīvojis pirmo atklāsmi, kad pēc ilgām pārdomām viņš aizgājis uz mežu lūgties par piemērotas baznīcas izvēli. "Es ieraudzīju gaismas stabu virs manas galvas, kas bija spožāks par sauli. Tas nāca pār mani. Un es redzēju divas personas, kuru spožums un slava ir neaprakstāmi. Viena no viņiem uzrunāja mani, saucot mani vārdā un norādot uz otro: "Tas ir mans mīļotais dēls. Klausī viņu!" Dievs Tēvs un Dēls pavēstījuši, ka Džozefam neesot jāpievienojas nevienai baznīcai, jo visas tās maldās, bet gan jādibina sava.

Pārsteidz ne tikai tas, ka Smitam ir izdevies ieraudzīt Dievu Tēvu, kuru neviens nav redzējis, bet arī tas, ka Smits vairākkārt ir mainījis savu liecību. 1832. gadā viņš rakstiski ir apstiprinājis, ka viņam parādījās tikai Jēzus, turpretī 1835. gadā savā dienasgrāmatā viņš rakstīja, ka vīzijā piedalījās vairākas figūras. Oficiālo aprakstu, kur minētas divas personas, Smits piefiksēja 1838. gadā un publicēja 1842. gadā.

Pirmajai vīzijai esot sekojusi otrā. 1823. gada 23. septembrī kāds eņģelis, vārdā Moronijs, parādījies Smitam trīs reizes naktī un pavēstījis par noslēpumainām zelta plāksnēm, uz kurām bijusi uzrakstīta tā sauktā Mormona grāmata, kas savukārt esot "mūžīgā evaņģēlija pilnība". Eņģelis sūtījis Jozefu uz Kumoras (*Cumoram*) pakalnu, kur zem liela akmens atradās zelta plāksnes. Tomēr jaunajam pravietim bijis atļauts uz tām tikai paskatīties, atstājot tās zem akmens uz četriem gadiem.

Smits paņēmis plāksnes un 1829. gadā devies uz Pensilvāniju, kur kopā ar savu veco skolotāju Oliveru Kauderiju (*Oliver Cowdery*) veicis teksta tulkojumu no neeksistējošas modernās ēģiptiešu valodas angļiski. Smitam palīdzējuši divi caurspīdīgi akmeņi sudraba ietvarā, kurus sauca par *urim* un *tum-mim*. Tos viņš esot atradis kopā ar zelta plāksnēm. Raugoties caur tiem, Jozefs redzējis tekstu jau iztulkotu. Tad viņam atlicis tikai nodiktēt to Kauderijam, kurš, starp citu, nekad zelta plāksnes nav redzējis, jo Smits savu darbu veicis aiz aizkara.

1829. gadā abi divi devušies uz mežu, kur lūguši Dieva padomu par kristību. Viņiem esot parādījies Jānis Kristītājs, kurš licis viņiem vienam otru kristīt un ordinēt par priesteriem pēc Ārona kārtas. Pēc tam ieradušies Pēteris, Jēkabs un Jānis un iesvētījuši viņus par Melhizedeka kārtas priesteriem.

1830. gadā Mormona grāmata ieraudzīja pasauli. Smits un seši viņa seko-tāji oficiāli paziņoja par Jēzus Kristus pēdējo dienu svēto baznīcas dibināšanu. Viņi pārcēlās uz Kirtlendu Ohaio štatā, kur uzcēla pirmo templi. Baznīca sāka augt. 1831. gadā notika pirmā mormoņu konference, tika ordinēti pirmie augstie priesteri. Tajā pašā gadā mormoņi pārvācās uz apsoltu zemi Misūri

štatā, kuru 1838. gadā bija spiesti atstāt, jo Smits tika apsūdzēts neskaitāmos noziegumos. Viņš un viņa sekotāji bēga uz Ilinoisas štatu, kur uzcēla pilsētu Navū (*Nauvoo*). 1842. gadā viņš pilsētā atvēra mazo ložu. Kļuvis par ložas locekli, viņš no tās iespaidojās, izstrādājot mormoņu tempļa ceremonijas.

1843. gadā Smits paziņoja par jaunu un vissvarīgāko atklāsmi, kas liekot visiem vīriešiem ņemt vairākas sievas. Šim principam viņš arī sekoja pats. Pēc viņa nāves aptuveni 50 sieviešu liecināja, ka viņas bijušas Smita garīgās sievas. Daudzas, starp citu, bija precētas. Vietējā avīze *The Nauvoo Expositor* 1844. gada 7. jūnijā Smitu apsūdzēja daudzsievēībā (poligāmijā). Sadusmots Smits ielauzās avīzes tipogrāfijā un to nodedzināja. Viņš un viņa brālis tika apcietināti un aizvesti uz Kartāgu Ilinoisas štatā. Tiesas prāvu nesagaidījuši, viņi gāja bojā no saniknota pūļa varmācības, kas ielauzās cietumā.

Pēc Smita nāves viņa baznīca piedzīvoja šķelšanos. Lielākā grupa ar Brigham Jangu (*Brigham Young*) priekšgalā 1847. gadā apmetās uz dzīvi Jūtas štatā, kur arī bija mormoņu centrs ar tempļa kompleksu Soltleiksītijā. 1877. gadā Jangs nomira, atstājot plaukstošo baznīcu, 17 sievas, 56 bērnus un īpašumu divu miljonu ASV dolāru apjomā.

RAKSTI

Mormoņi par svētajiem rakstiem uzskata Bībeli, tomēr ir pārliecināti, ka tajā ir daudz kļūdu. Turklāt Amerikai Jēzus esot atstājis citu Bībeli – “Mormona grāmatu”. Tajā esot aprakstīta abu Ameriku vēsture no 2200. gada pirms kristīgās ēras, kad pirmā israēliešu grupa, šķērsojot okeānu, apmetušies uz dzīvi Centrālamerikā, līdz kristīgās ēras 421. gadam.

600. gadā pirms kristīgās ēras israēlieši, kurus “Mormona grāmata” sauc par džaredītiem (*Jaredites*), gājuši bojā brāļu karos. Ap šo laiku otra israēliešu grupa – dievbijīgais Lehijs (*Lehi*), viņa sievas, četri dēli un desmit draugi – pametuši Jeruzalemi un ieradusies Dienvidamerikā. Ar laiku viņi sadalījušies divās naidīgās frakcijās un ieguvuši nefītu (*Nephites*) un lamanītu (*Lamanites*) nosaukumu, jo divus Lehija dēlus, kuri jau pašā sākumā nav bijuši draugi, saukuši par Nefiju (*Nephi*) un Lamanu (*Laman*). Viņi arī sākuši gadsimtu ilgo karu. Nefīti bijuši dievbijīgi, bet lamanīti – pilnīgs nefītu pretstats.

Lai gan pēc augšamcelšanās Jēzus Kristus apmeklējis Ameriku un sludinājis tur evaņģēliju, arī nefīti atkrituši no ticības, un lamanīti viņus sakāvuši pie Kumoras (*Cumorah*) kristīgās ēras 384. gadā. Izglābusies tikai niecīga nefītu grupa, starp kuriem bijis Mormons (*Mormon*) un viņa dēls Moronijs (*Moroni*). Mormons apkopojis 16 savas tautas hronikas vienā grāmatā. Pēc viņa nāves Moronijs papildinājis grāmatu un paslēpis to Kumorā 421. gadā. Tas bija viņš, kas 1823. gada parādījies Jozefam Smitam, jo tikai tad nācis laiks atklāt cilvēcei noslēpumu, ka ir tāda “Mormona grāmata”. Lamanītus Dievs esot sodījis, padarot viņus par tumšādainiem Amerikas indiāņiem.

Amerikas vēsturnieku un arheologu pētījumi liecina, ka grāmatā aprakstītie notikumi un varoņi ir izdomājums. Turklāt grāmata piemin arī kviešus, miežus, tēraudu un mājdzīvniekus (govis, bullus, ēzeļus un zirgus), kas esot

bijuši Amerikā pirms diviem tūkstošiem gadu. Smits nekaunējās arī jauno atklāsmi vairākkārt labot, pirmkārt, tāpēc, ka pirmajā izdevumā bija daudz pareizrakstības un gramatisko kļūdu, otrkārt, tāpēc, ka Smits bija pieļāvis arī vēsturiskas un doktrināras kļūdas, kuras nedrīkstēja atstāt. Salīdzinot pirmo un mūsdienu grāmatas izdevumu, pamanāmi vismaz 4000 labojumu. Eksperti atzīst, ka grāmata nemaz nav oriģināls darbs, jo tajā ir aptuveni 25 tūkstoši citātu no Bībeles angļu tulkojuma.

Divas citas par svētajiem rakstiem atzītās grāmatas ir “Mācība un apsoliājumi” (*The Doctrine and Covenants*) un “Dārgā pērle” (*The Pearl of Great Price*). “Mācība un apsoliājumi” ir Jozefa Smita atklāsmju un baušļu krājums. Grāmatai “Dārgā pērle” ir divas daļas. Pirmā esot tulkojums no kāda Smita sadabūta četrus tūkstošus gadu veca ēģiptiešu manuskripta, kuru uzrakstījis pats Abraāms. Otru manuskriptu esot sarakstījis Jāzeps, Jēkaba dēls. Tā tulkojums no senēģiptiešu valodas, ko veicis Smits, ir grāmatas otrās daļas saturs.

Atšķirībā no zelta plāksnēm, kuras neviens nav redzējis, papirus tik tiešām ir bijis. Smita dzīves laikā nevienam neizdevās pārbaudīt, vai Smita tulkojums atbilst uzrakstītajam, jo ēģiptoloģijas nozare vēl nebija tik attīstījusies. Tomēr 1967. gadā manuskripts nejauši nonāca ekspertu rokās, un pēc dažiem gadiem tika iztulkots. Ēģiptologi konstatēja, ka papirus tik tiešām ir īsts, bet to nav rakstījis Abraāms un Jāzeps. Abas daļas ir saīsināta “Ēģiptiešu Mīrušo grāmatas” versija, kas bija domāta kā apbedīšanas papirus. Turklāt manuskripts nav tik sens, kā domāja Smits, un ir sarakstīts ap 1. gadsimtu.

MĀCĪBA

Izpētīt mormoņu mācību ir grūti, jo galveno ideju “Mormona grāmatā” un abos pārējos pieminētajos dokumentos nemaz nav. Vēl vairāk – doktrīna izrādās krasā pretrunā ar mormoņu svētajiem rakstiem. Īstā sekta mācība ir jāmeklē citos autoritatīvos mormoņu rakstos, kuros slavenie Smita sekotāji fiksējuši un attīstījuši viņa idejas. Ir arī citas grūtības, lai izdibinātu mormoņu mācību; tas ir acīm redzams loģikas trūkums un mormoņu tieksme laiku pa laikam kādas nepieciešamības gadījumā mainīt mācības atsevišķus punktus.

Mormoņi māca, ka neskaitāmās planētas, kuras ir kosmosā, pārvalda dievi. Dievi, kurus arī nav iespējams saskaitīt, kādreiz bijuši cilvēki, līdzīgi mums. Kādreiz, ļoti sen, kādam dievam un vienai viņa sievai piedzima bērns, vārdā *Elohīm*. Dieviem dzimušie bērni nav miesīgi un ir gari, kuriem priekšā ir attīstības un pilnveidošanās ceļš, kas ejams caur iemiesošanos cilvēka ķermenī, nāvi un augšāmcelšanos. Tāds esot bijis arī *Elohīm* liktenis. Pēc kāda laika viņš piedzimis cilvēku pārim un ieguvis ķermenī. Viņš bijis ļoti paklausīgs mormoņu mācībai, miris un augšāmcēlies. Pateicoties savai dievbijībai, zemes dzīves laikā viņš ticis iecelts par dievu līdzīgi savam gara tēvam. Šis *Elohīm* arī esot Debesu Tēvs, kurš dzīvojot ar neskaitāmām sievām uz planētas netālu no noslēpumainās Koloba zvaigznes. Tur Debesu Tēvs, stājoties seksuālās attiecībās ar savām sievām, dzemdējis miljoniem garīgo bērnu.

Kādu reizi Debesu Tēvs sasaucis uz sapulci mormoņu dievus, starp ku-

riem bijuši viņa vecākie dēli Jēzus un Lucifers, lai izlemtu *Elohīm* bērnu likteni. Ticis nolemts radīt planētu zemi, kur gari varētu piedzimt miesā un pazīt labo un ļauno. Bijis iecerēts, ka grēkā krišana būs neizbēgama un ķermeņi būs mirstīgi, tāpēc cilvēcei būs nepieciešams Pestītājs. Uz šo vietu bijuši divi kandidāti – Jēzus un Lucifers. Kamēr Lucifers, godkārīgo plānu dzīts, piedāvājis veikt pestīšanu piespiedu kārtā un padarīt par dieviem visus cilvēkus, Jēzus uzstājis, ka tam jānotiek saskaņā ar cilvēku brīvo gribu līdzīgi tam, kā tas notiek uz citām planētām. Notikušas vēlēšanas, un Jēzus vinnējis.

Sadusmotais Lucifers pārliecinājis Zemei novēlēto trešo daļu garu sacelties pret Jēzu un cīnīties ar viņu. Tāpēc Lucifers ir kļuvis par sātanu, bet viņa kalpi – par dēmoni, viņa palīgiem. Viņiem saskaņā ar *Elohīm* plānu nekad nebūs lemts iemiesoties, un tas ir ļoti slikti, jo viņiem tādējādi ir liegta pilnveidošanās un dievišķošanās iespēja. Tā kā gari izšķīrās vēl pirms iemiesošanās, bija arī tādi, kuri īsti nezināja, kam pievienoties – Jēzum vai Luciferam. Tiem Debesu Tēvs nolēmis piešķirt nepilnīgus ķermeņus ar tumšu ādu. Melnās rases tēvs vīrs zemes esot Kains, kuru pēc brāļa Ābela nogalināšanas Dievs sodījis ar melno ādu. Negroidi neesot dievišķošanas cienīgi. Mormoņi atteicās piešķirt viņiem tā saukto Melhizedeka priesterības statusu, taču cilvēku tiesību aizstāvju nerimstošais protests 1978. gadā viņus piespieda no šā iero-bežojuma atteikties.

Savukārt tie gari, kuri piekrituši sekot Jēzum, bijuši nolemti piedzimt ar baltu ādas krāsu. Seko stāsts par pirmajiem cilvēkiem, kuri dzīvoja paradīzē un krita grēkā. Agrīnais mormonisms mācīja, ka tas bija pats *Elohīm* ar vienu no savām sievām–dievietēm, iemiesojies kā Ādams ar Ievu. Vēlāk gan no šīs versijas atteicās. Saskaņā ar mormoņu mācību Ādams bijis spiests sagrēkot, jo tāds bijis Dieva plāns, kas ir pretrunā ar tradicionālās kristietības mācību par to, ka Dievs nevienu nekārdina.

Visbeidzot pienācis laiks Jēzum piedzimt miesā, tāpēc *Elohīm*, viņa gara tēvs, stājies gluži dabiskās seksuālās attiecībās ar Jaunavu Mariju, un piedzimis mūsu Pestītājs. Līdz ar to mormoņi tic, ka Jēzus ir nevis ieņemts no Svētā Gara, bet gan no Tēva. Kad Jēzus izaudzis, viņš apņēmis trīs sievas: Mariju un Martu, viņas māsu, un Mariju Magdalēnu, kuras dzemdējušas viņam daudz bērnu. Jēzus miris un augšāmcēlies, pēc tam devies uz Ameriku un nodibinājis tur kristīgo Baznīcu. Amerikas notikumi ir zināmi no "Mormona grāmatas".

Cilvēku uzdevums esot dzīvot pēc Jēzus Kristus parauga. Ar labiem darbiem, pievienošanos mormoņu baznīcai, desmitās tiesas maksāšanu, piedalīšanos tempļa rituālos un visbeidzot templī apstiprināto laulību cilvēks iegūstot dieva statusu. Vissvarīgākā kļūst tieši laulība, jo dievbijīgais, kurš kļuvis par dievu, kādreiz saņemšot savu planētu, kur dzīvošot ar savu sievu vai sievām. Viņu uzdevums būšot pastāvīgi iznēsāt un dzemdēt gara bērnus, kuri šo planētu apdzīvos. Tāda ir pestīšana mormoņu izpratnē, un tas izskaidro to, kāpēc Jēzum bija nepieciešams apprecēties.

Par patiesības atklāšanu cilvēcei vajagot pateikties vislielākajam pravietim – Jozefam Smitam, kurš miris kā mocekļis. Viņa nopelns esot daudz lielāks nekā Jēzus izpiršanas darbs, jo Smitam vienīgajam ir izdevies dibināt Baznīcu.

MORMOŅU TEMPLIS

Lai kļūtu par dievu, ir nepieciešams kļūt par templā mormoni, bet mormoņu vidū tādu ir tikai 20 procenti. Tempļis ir slēgts tiem, kas nepieder pie Baznīcas, un tiem mormoņiem, kuriem nav templā piederības statusa. Visus tur izpildītos rituālus glabā slepenībā, un arī pašiem rituālu dalībniekiem nav atļauts tos apspriest templī vai ārpus templā sienām. Savas ceremonijas mormoņi ir aizņēmušies galvenokārt no masoņiem. Tās ir domātas dzīvajiem un mirušajiem. Divi procenti visu rituālu ir domāti dzīvajiem, pārējie 98 procenti tiek izpildīti par mirušajiem.

Kāpēc nepieciešams veikt rituālus par mirušajiem? Tiek uzskatīts, ka templā mormoņi pēc nāves nokļūst paradīzē, bet visi pārējie – tā sauktajā garīgajā cietumā (*Spiritual Prison*). Mormoņu misionāru gari reizēm atstājot paradīzi un dodoties uz garīgo cietumu, lai sludinātu Jozefa Smita evaņģēliju. Esot daudz tādu apcietināto, kuri beidzot pieņemot “Labo vēsti”, bet esot spiesti palikt apcietinājumā līdz brīdim, kad kāds dievbijīgs mormonis mirušā vietā izpildīs būtiskākos rituālus. Kad tas ir paveikts, viņi beidzot esot brīvi un varot doties uz paradīzi. Rituālus var izpildīt tikai tajā gadījumā, kad klāt ir fizisks ķermenis, kuru kristī, nomazgā, svaida ar eļļu utt. Tā kā mirušo ķermeņi jau atrodas kapā, vienīgā iespēja ir izmantot kādu dzīvu cilvēku, kuru kristī, mazgā, svaida ar eļļu mirušo vietā.

Pirmais, ko dara miruša cilvēka pestīšanas labā, ir kristība. Mormoņi ir nodarbināti ar ģenealogiju pētišanu, lai savāktu iespējami vairāk piederīgo vārdu, kurus ar kristību un citiem rituāliem varētu atpestīt no garīgā cietuma. Kā jau minēts, svarīgākais un pēdējais rituāls, kurā piedalās mormonis, lai kļūtu par dievu, ir laulības noslēgšana templī. Tāpēc mirušajiem ir domāta ne tikai kristība un citi rituāli, bet arī laulību ceremonija. Ir divas iespējas apprecināt mirušo – ar viņa mirušo laulāto draugu vai draudzeni vai arī ar kādu no dzīvajiem.

Lai kļūtu par “templā mormoni”, ir jāsaņem rekomendācija no sava bīskapa, kas veic pārrunas, lai pārliecinātos, ka kandidāts ir pietiekami paklausīgs. Pēc tam viņš drīkst ierasties templī, kur iziet cauri iniciācijai, kurai ir vairāki rituāli:

- 1) mazgāšana, kad kandidātu, pilnīgi kailu, nomazgā ar ūdeni par zīmi tam, ka viņš ir “brīvs no šīs paaudzes asinīm un grēkiem”. Mazgāšana nav kristība, jo tai bija jānotiek agrāk ārpus templā sienām tā sauktajā mormoņu kapelā;
- 2) svaidīšana ar eļļu, kas sagatavo “kļūšanu par ķēniņu un priesteri visaugstākā Dieva priekšā”;
- 3) iegērbšana “svētās priesterības drānās”, kas ir templā piešķirta apakšveļa ar uzšūtām maģiskām zīmēm, kuras “aizsargā no iznīcinātāja varas”. Maģisko veļu nav atļauts novilkt dzīves laikā. Tā ir arī redzama iespējamās dievišķošanas zīme. Iegērbšanas laikā iniciācijas dalībnieks saņem arī jaunu vārdu, kuru viņam iečukst ausī. To viņš nedrīkst atklāt nevienam, bet sieva drīkst to teikt savam vīram;

4) iniciācijas jeb uzupurēšanas (*Endowment*) ceremonija sākas ar rituālās drāmas noskatīšanos. Tās laikā tempļa dalībnieki teātrim līdzīgā telpā sarīko priekšnesumu par pasaules radīšanu, grēkā krišanu un Ādama un Ievas atgriešanos. Galvenie drāmas varoņi ir *Elohīm*, Lucifers un Ādams ar Ievu. Kandidāti ir iesaistīti drāmā un tās laikā saņem Ārona un daļēji Melhizedeka priesterības zīmes. Seko priekškara ceremonija, kuras laikā pārbauda, kā kandidāts pārzina noslēpumainās zīmes, žestus un paroles. To noslēdz beidzamais Melhizedeka priesterības zīmju saņemšanas rituāls;

5) lai pabeigtu dievišķošanas rituālo daļu, jāsalaulājas templī, kas garantēs laulātās draudzenes klātbūtni pēcnāves eksistencē, viņas auglību un līdz ar to dievišķošanas piepildīšanu.

Mīrušajiem ir domāti ne tikai visi nosauktie rituāli dzīvajiem par godu, bet arī "ievešanas ceremonijas", kas ir kristība, piederības apstiprināšana pie mormoņu baznīcas, ko sauc par konfirmāciju, un vīriešu iecelšana par Melhizedeka kārtas priesteriem.

Astoņdesmit procenti mormoņu nedrīkst piedalīties tempļa ceremonijās. Viņiem ir domātas speciāli ierīkotas kapelas, kur notiek kristības un dievgalds ar maizi un ūdeni.

KO JŪS ZINĀT PAR SEKTĀM UN KULTIEM LATVIJĀ?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Mūnisti bieži sāk vervēšanas un aģitācijas sarunas ar norādījumiem par nepieciešamību atjaunot stabilas un tikumīgas ģimenes institūtu.
2. Sektu rakstos bez Bībeles ir arī sektas dibinātāja sacerēti darbi.
3. Krišnaīti ir sena Indijas reliģija.
5. Mormoņi ir "atklāta" reliģija.

VISPASAULES RELIĢIJA?

Aija Doroškina, Elizabete Taivāne, Leons Gabriels Taivans

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz bahaismu,
- b) uz Visariona sektu,
- c) uz saentoloģiju,
- d) neattiecas ne uz vienu no nosauktajām reliģiskajām grupām?

Sargtornis, Bābs, engramma, "Māmuļa Zeme".

BAHAISMS

VĒSTURE

Bahaisms ir radies uz islāma bāzes, kaut gan paši bahaisma piekritēji cenšas noliegt jaunās reliģijas saistību ar to. Acīm redzams ir kaut vai tas, ka dibinātājs Bahauļa savos rakstos ļoti bieži atsaucas uz Korānu un sūfisma skolotāju darbiem.

Bahaisma dzimtene ir Irāna. Kustības centrā ir Bahauļas figūra, kuru viņa sekotāji atzīst par jaunā laikmeta pravieti. Tāpat kā Jēzum pā priekšu gāja Jānis Kristītājs, arī Bahauļam bija savs priekšgaitnieks – Bābs (Saīds Alī Muhameds; 1819–1850). Viņš bija jauns tirgotājs no Širāzas pilsētas. 1844. gadā viņš pasludināja, ka esot *Apsolūtais* – Bābs (*bāb* arābiski nozīmē – “vārti”), jo esot jaunās ēras sācējs (“vārti”). Jauno laikmetu īstenos par viņu varenāks pravietis, kura atnākšana ir tuvu. Bābs viņu nosauca par “Tā, Kuru atklās Dievs”. Viņš būšot tas, kas apvienošot visas tautas un nodibināšot pasaulē mūžīgo mieru.

Bābam radās sekotāji, kurus viņš sūtīja ar misiju uz visiem Persijas reģioniem. Bāba kustība jeb bābisms izraisīja musulmaņu opozīciju, un sākās bābītu vajāšanas. Daudzi no viņiem kļuva par mocekļiem, bet pats Bābs tika apcietināts. 1850. gadā Irānas valdība viņu sodīja ar nāvi. Ar šo notikumu esot saistīti arī vairāki brīnumi. Pirmais Bāba nogalināšanas mēģinājums beidzies neveiksmīgi, jo šāvienu laikā viņš pazudis. Viņu esot atraduši savā kamerā, kur viņš pamācījis kādu no saviem sekotājiem. Kad viņš to pabeidzis, Bābu aizveduši uz nāves vietu otro reizi, kur arī beidzot nogalinājuši. Otro mēģinājumu gan pavadījusi milzīga vētra un tumši putekļu mākoņi, kas klājuši debesis visu dienu.

Ar Bāba nāvi kustība nerimās. Pēc diviem gadiem Teherānā citu sekotāju vidū tika apcietināts kāds cilvēks, kuru vēlāk nosauca par Bahauļu (1817–1892). Kamerā, kur smagos apstākļos viņš pavadīja četrus mēnešus, pār viņu nākusi atklāsmē, ka viņš ir “Tas, kuru atklās Dievs”. Viņš esot bijis neparastas dabas cilvēks – žēlsirdīgs un gudrs. Tāpēc arī viņš pratis visur pret sevi labi noskaņot ļaudis. Viņam bijis ļoti daudz sekotāju. Viņa dzīve pagājusi izsūtījumos: no Te-

herānas uz Bagdādi, pēc tam – uz Konstantinopoli, Adrianopoli un 1869. gadā uz Akonu (Otomāņu Sirijā), kur deviņus gadus viņš pavadīja apcietinājumā. Pēc tam viņu atbrīvoja, un atlikušo mūžu viņš nodzīvoja Ākanas piepilsētā dēla nopirktajā mājā. Pēdējos dzīves gadus viņš veltīja darbu rakstīšanai un maz tikās ar cilvēkiem. Viņa dēls Abduls-Baha pēc Bahauļas nāves kļuva par bahaisma galvu un vienīgo jaundibinātās reliģijas skaidrotāju. Viņš ir bahaisma administratīvās struktūras radītājs, un Akona tiek uzskatīta par svēto zemi, kur sapņo nokļūt ikviens bahaisma sekotājs.

Mūsdienās Bahai sekotāju ir aptuveni seši miljoni. Vislielākās nacionālās kopienas ir Irānā un Indijā. Kustību ir atzinusi ANO, un tā piedalās daudzos ANO pasākumos. Mērķis ir iepazīstināt cilvēci ar bahaisma kustību un veicināt miera iestāšanos pasaulē.

MĀCĪBA

Bahaisms ir 19. gadsimta kustība, kuras doktrīna ir ciešā saskaņā ar tā laika idejām un gaisotni. Tā kombinē tradicionālās islāma teoloģijas un misticisma pamatnostādnes ar evolūcijas teoriju. Evolūcija skar trīs aspektus.

Pirmais no tiem ir **cilvēce**. Tā piedzīvo pastāvīgu attīstību, kuras kulminācija ir miers virs zemes un tā sauktās pasaules civilizācijas nodibināšana. Tas būs laiks, kad visas nācijas un sabiedrības kārtas saplūdis kopā un cilvēce atzīs vienu reliģiju. Citiem vārdiem – tā būs Debesu valstība virs zemes. Šis process sāksoties ar nemieriem un kariem uz planētas, kam esam liecinieki jau tagad. Pasaules nelaimēm sekošot *mazais miers*, kad beigsies kari. Abduls-Baha esot paredzējis, kad tas notiks; pareizāk sākot, tam bijis jānotiek līdz 20. gadsimta beigām. Nākamais un beidzamais posms būšot *lielā miera* nodibināšana.

Otrs aspekts, kuru skar evolūcija, ir **reliģija**. Dievs ir viens, viņš ir arī reliģijas dāvātājs cilvēcei. Visas reliģijas savā būtībā esot vienādas. Ja ir atšķirības, tad tikai tāpēc, ka katrā laikmetā atklāsme tiek pasniegta atbilstoši cilvēces attīstības līmenim. Tāpēc katrai reliģijai esot savs pravietis. Ar laiku reliģija noveco. Tai ir nepieciešama atjaunošana, un Dievs sūtot kārtējo pravieti. Pēdējais esot bijis Bahauļa. Par labu evolūcijai esot jāatsakās no seniem māņiem. Pasaulē iestājo ties mieram, visi atzīšot vienu reliģiju, ko esot atklājis Bahauļa. Viņš gan neesot pēdējais pravietis. Būšot vēl mesija.

Trešais, kas evolucionē, esot pats **cilvēks**. Kopš ieņemšanas brīža viņš attīstās. Process nebeidzas ar viņa nāvi. Katrs dzīves posms ir vajadzīgs, lai sāktos nākamais. Dvēsele pēc nāves neiemiesojas citā ķermenī, arī vecajam ķermenim nav paredzēts augšāmcelties. Cilvēks visu laiku esot ceļā uz dematerializāciju. Visa dzīve ir pakāpenisks garīgošanas process, kas turpinās, cilvēkam ieejot Dieva valstībā. Ķermenis esot vajadzīgs tikai zināmam dzīves posmam. Saskaņā ar evolūciju ir izstrādāta šāda programma:

- 1) reliģijas un zinātnes harmonijas sasniegšana;
- 2) dzimumu vienlīdzības sasniegšana;
- 3) mātīcības iznīcināšana;
- 4) vispārējās izglītības ieviešana visā pasaulē;

- 5) bagātības un nabadzības galējību likvidācija;
- 6) kopējās pasaules valodas radīšana, lai bērni to apgūtu kā dzimto;
- 7) visas pasaules valdības izveidošana.

ĒTIKA UN BAHAISTA DZĪVE

Bahaistiem ir aizliegts kļūt par profesionāliem garīdzniekiem, nodoties askēzei, mērķtiecīgi ievērot celibātu, dzīvot izolētībā no sabiedrības reliģisko meklējumu dēļ, sūdzēt grēkus, sadedzināt mirušos, kā arī spēlēt azartspēles, lietot alkoholu un narkotikas, pārkāpt laulību, zagst, piekopt homoseksuālismu, nežēlīgi izturēties pret dzīvniekiem, aprunāt, ubagot, pārdot vergus, nokaut un skūpstīt kādam roku.

Bahaistam ir jābūt godīgam, mīlošam, pieklājīgam un devīgam. Ir jāslabā lojalitāte valsts režīmam un valdībai. Katru dienu ir jālūdzas un jālasa svētie raksti (Bāba, Bahauļas un Abdula-Bahas sacerējumi). Ir laiks arī gavēnim, kas notiek no 2. līdz 20. martam. Tas notiek pēc musulmaņu gavēņa parauga, t. i., ēst drīkst tikai pēc saules rieta.

Gimenes dzīve ir tas, ko grib pats Dievs. Ir jāprecas jaunības gados ar vecāku piekrišanu. Ir ieteicamas starptautiskās laulības, lai veicinātu cilvēces pārtapšanu par vienu nāciju.

TEMPĻI

Bahaisma piekritēji savus dievnamus sauc par godināšanas namiem. Tādi ir visos kontinentos. Tur nenotur dievkalpojumus un nelasa sprediķus, toties lasa fragmentus no dažādu reliģiju svētajiem rakstiem un godina vienu Dievu ar dziedāšanu. Tempļiem ir deviņstūra forma, kupols un vairākas durvis, kam ir simboliska nozīme. Dažādu reliģiju pārstāvji ieiet pa dažādām durvīm, lai sanāktu kopā vienā telpā.

VISARIONA PĒDĒJĀS DERĪBAS BAZNĪCA

VĒSTURE

Pēdējās derības baznīcas dibinātājs ir Sergejs Torops, kurš dzimis 1961. gadā Krasnodarā. Strādājis par milici, bet, 1990. gadā, pēc viņa sekotāju apgalvojuma, "saņēmis apskaidrību" un gadu vēlāk noturējis savu pirmo dievkalpojumu, ap to laiku arī pieņēmis jauno vārdu Visarions. Visariona piekritēji tic, ka viņš ir otrreiz atnākušais Kristus. "Teoloģiskais" viņa "atnākšanas" skaidrojums ir uz teozofijas un vienkāršotas kristietības robežas: Sergejā Toropā esot pārdzimis (reinkarnējies) Kristus garš.

Pēc Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Reliģisko un sabiedrisko lietu departamenta ziņām, Visariona sekotāju skaits ir aptuveni 10 000 cilvēku Krievijā un bijušās PSRS teritorijā. 1995. gadā šī jaunā reliģiskā kustība reģistrējās Krasnodaras Tieslietu pārvaldē kā "Pēdējās derības baznīca" (iepriekšējais nosau-

kums bija "Vienotā ticības apvienība"). Jau 1994. gadā aptuveni tūkstotis adeptu, atsaucoties uz Visariona aicinājumu, pārdeva savus mājokļus un apmetās uz dzīvi Krasnojarskas novadā pie Tiberkula ezera, lai tur veidotu "ideālo pilsētu". Šim nolūkam tika iegūts 250 hektāru zemes, kuru apsaimnieko visarioniešu slēgtā akciju sabiedrība TABRAT. Projektētā pilsētkopiena domāta 120 ģimenēm. Jauno reliģisko kustību vēsturē līdzīgas kopienas nereti ir beigušas savu eksistenci ar kopīgu pašnāvību. Visariona doktrīnā pašnāvība ir attaisnota, un tas izraisa vietējo varas pārstāvju bažas, ka līdzīgs liktenis ir iespējams arī šajā gadījumā.

1996. gadā Pēdējās derības baznīcas draudze parādījās arī Latvijā, un kopš 1998. gada tā ir oficiāli reģistrēta kā reliģiska organizācija.

MĀCĪBA

Saskaņā ar tiem dokumentiem, kurus visarionieši uzskata par savas ticības pamatu, šī kustība ir tipiska eshatoloģiska ("pasaules gala gaidīšanas") sekta, kādu cilvēces vēsturē ir bijis bezgala daudz. Šāda veida kustībām ir raksturīga tieksme pieteikt sevi kā "trešo, pēdējo laikmetu" pēc "Vecās Derības" un tai sekojošā "Jaunās Derības laikmeta", proti, kā "Pēdējās derības laikmetu".

Krievijas vēsturē eshatoloģiskā laikmeta iestāšanos jau 17. gadsimtā sludināja neskaitāmas sekta. Eiropas vēsturē spilgtākais šā tipa sludinātājs bija Joahims no Fjorī (miris 1202. gadā). Viņš apgalvoja un pat bija "izrēķinājis matemātiski", ka ir iestājies "Svētā Gara laikmets", kas sekojot pēc "Dieva Tēva jeb Vecās Derības laikmeta" un aiz tā nākušā "Dieva Dēla" jeb "Jaunās Derības laikmeta". Sevi viņš uzskatīja par Dieva iedvesmotu šā jaunā laikmeta sludinātāju, viņa popularitāte bija milzīga, un viņu uzskatīja par svēto. Floriāniešus 12. un 13. gadsimta mijā uzskatīja par reālu draudu Baznīcai. Visariona pasludinājums ir tikai viena epizode līdzīgu sektu vēsturē.

Mācība ir juceklīga atsevišķu kristietības ideju – pat ne dogmu – interpretācija. No "Visariona Bībeles" var viegli secināt, ka Sergejam Toropam nav pat katehēzes (tātad elementārā) līmeņa teoloģiskās izglītības, nav nekādu priekšstatu par vispārējo Baznīcas vēsturi, Krievijas Baznīcas vēsturi; par pasaules reliģijām saskatāmas tikai aptuvenas nojautas. Viņa kristietības interpretācijai ir piejaukti daži populāri elementi no Rēriha *Agni jogas*, kā arī mazizglītotā vidē esoši priekšstati par morāli, ekoloģiju, ģimenes attiecībām. Doktrinārajos tekstos ir skaidri saskatāmas intuitīva animisma pazīmes, kas ietērtas neveiklos ekoloģijas jēdzienos.

"Dzīvības Gars, kas nāk no Vienīgā–Vienotā, plūstot caur cilvēka miesu, uztur tajā noteiktā sistēmā ritošu enerģijas cirkulāciju, barojot visus ķermeņa iekšējos orgānus." Dieva Dēls – *Debesu Tēvs* ir cilvēka radītājs. Dieva Dēls, "Savus bērnus [cilvēkus] radot", ieliek viņos "unikālu garīgu substanci ar īpašu priekšuzdevumu – .. virzīties pa attīstības ceļu, pa kādu vēl neviens nav gājis".

"Vienīgā–Vienotā augstas attīstības līmeņa pasaules sūtīja visdažādākos vingrinājumus uz Zemi, kuri it kā attīsta garīgumu un daudzas gudras domas, caur kurām jānonāk līdz garīgumam. Tādā pašā veidā, arī balstoties uz cilvēka apziņas saprātīguma pamatiem, uz Zemes tika radīti galvenie garīgie ceļi, kuri izveidoja pasaules kultūras. Bet viena

ticība aizsākās no Debesu Tēva, balstoties uz cilvēka dvēseles izpausmju pamatiem, kuru neizbēgamas kļūdas dēļ cilvēki nosauca par kristietību.

Tā tika leļupstūta kā Vienota Ticība, kas aicināta savienot visus garīgos ceļus uz Mīlestības un Garīgās Patiesības pamata un kurai nav nepieciešams nosaukums. Bet pilnīga dvēseles attīstība nebija iespējama Spēka uzplaukuma laikmetā, kad cilvēki savā būtībā bija galēji mežonīgā stāvoklī. Tāpēc, pēc Dieva Gribas, kristietības attīstībai vajadzēja izpausties ar diviem Uzliesmojumiem. Un pirms divtūkstoš gadiem ticību vajadzēja tikai aizsākt, atstājot laiku, lai tā izplatītos pa visu Zemi.

Tagad cilvēki nonākuši līdz jaunai pakāpei savā attīstībā. Vajadzīgais labvēlīgās augšnes daudzums jau ir gatavs uzņemt Patiesības Gaudus, lai, izaudzējot tos, ļautu katram no tiem dot daudz augļu. Tas ļaus cilvēcei pārkāpt Uzplaukuma robežu un ieiet jaunajā – Dvēseles Valstības – līmenī.

Patiesību, kura sagatavos un attīrīs ļaužu dvēseles, dos jauna Dieva Savienība ar cilvēku dzimumu. Šī ir Pēdējā Derība, ko sniedzu jums no mani Sūtījušā, lai pabeigtu kristietības veidošanos par Vienotu Reliģiju uz Māmuļas Zemes. No šā brīža jums atklājas noslēpumi par Dieva Godības būtību un sātana rašanos; par ceļiem, kuri ved uz dvēseles glābiņu; arī par tās bojā eju; par dvēseļu pārmiesošanos un daudzi citi noslēpumi, kas līdz šim bija apslēpti ļaužu saprātam."

"Maza Dzirksts no Pēdējās Derības, kuru sniedz VISARIONS no Viņu Sūtījušā Debesu Tēva". [No visarioniešu iesniegtā reģistrācijas dokumenta Latvijas Republikas Tieslietu ministrijā. Dokuments nav datēts. Visarioniešu pašu tulkojums no krievu valodas.]

SAENTOĻĢIJA

Saentologi ilgus gadus ir pasnieguši sevi kā *baznīcu*. Sastapušies ar sabiedrības pretestību šīs organizācijas nekaunīgajam biznesam, pēdējos gados prezentē kā sabiedrisku organizāciju un savu mācību popularizē kā īpašu pašpalīdzības formu, kas cilvēkam ļaujot atrisināt psiholoģiskas problēmas, palielinot viņa intelektuālo potenciālu. Pēc ekspertu domām, šī ir viena no bīstamākajām jaunajām reliģiskajām kustībām; tās mērķi ir saistīti ar ekonomiskām aktivitātēm, izmantojot psihoterora un hipnotiskas iedarbības metodes attiecībā uz tiem, kas iepriņšies saentologu tīklos.

Statistika liecina par ļoti daudzām saentoloģijas piekritēju pašnāvībām.

VĒSTURE

Saentoloģijas dibinātājs ir fantastiskās literatūras rakstnieks L.R. Habards (*Hubard*, 1911–1986). Viņš dzimis Nebraskā ASV. Viņa dzīves pieredze vistiešākajā ziņā ir ietekmējusi saentologu organizācijas attīstību un ideoloģisko koncepciju. Viņa dzīves dati nav pilnīgi droši. Jaunībā viņš sāka inženierzinātņu studijas, kuras drīz pameta. Pēc studijām viņš rīkojis ekspedīcijas uz Centrālameriku un trīsdesmitajos gados pievērsies rakstniecībai. Vēlāk viņš sācis pētniecisku darbu par cilvēka apziņas struktūru un funkcijām. Šie pētījumi kļuva šī par pamatu Habarda vēlāk radītajai dianētikai.

Otrā pasaules kara laikā Habards ticis kontuzēts, taču nav saņēmis atbilstošu

medicīnisku ārstēšanu un psihiatra palīdzību. Kopš tā laika Habarda attieksme pret šīs profesijas pārstāvjiem kļuvusi naidīga, kas skaidri izpaužas arī viņa darbos. Pēc kara, sakropļots un akls, viņš atsācis studēt filozofiju, atveseļojies un 1949. gadā atkal ticis iesaukts karadienestā. Daudzās oficiālās saentologu publikācijās tiek apgalvots, ka Habards ir bijis viens no pirmajiem ASV kodolfizikiem. Faktiski viņš ir noklausījies tikai vienu ievadkursu molekulārajā un atomfizikā Džordža Vašingtona universitātē, taču nav varējis nolikt eksāmenu šajā, kā arī citos priekšmetos, kā dēļ ticis atskaitīts no 2. kursa. Vēlāk Sekvojas universitātē piešķīrusi Habardam filozofijas doktora grādu par nopelniem dianētikā un saentoloģijā. 1958. gadā Izglītības departaments slēdza Sekvojas universitāti par neatbilstošu diplomu tirgošanu. Pats Habards atteicās no doktora grāda lietošanas 1966. gadā, acīmredzot Sekvojas universitātes sliktās slavas dēļ. ASV Jūras kara arhīvs dokumentāri apliecina, ka Habards nav piedalījies nevienā kaujā un nav bijis ne ievainots, ne saņēmis apbalvojumus.

1954. gadā Habards nodibināja saentologu baznīcu Losandželosā. Ilgu laiku Habarda personiskā dzīve sabiedrībai bija slēpta. Taču viņa dēls liecināja, ka tēvs lielāko daļu savu "atklājumu" esot veicis narkotisko vielu reibumā. Daudzu valstu tiesas Habardu ir atzinušas par noziedznieku vai "valstij nevēlamu personu" – *persona non grata*.

Habards bija cilvēks ar nestabilu psihi. 1945. gadā Jūras kara hospitālī viņš ārstējās no psihiskiem veselības traucējumiem. Viņa dēls atzina, ka Habards ir izvirtīgi dzīvojis un daudzus gadus cietis no veneriskas slimības.

MĀCĪBA

Viena no saentologu pamatdogmām ir šāda: "Saentoloģija ir baznīca šā vārda visvecākajā nozīmē; tā ir gudrības mācība. Saentoloģija ir cilvēka – kā gara – studijas par savām attiecībām ar dzīvi un fizikālo Visumu. Saentoloģija nav konfesionāla." Saentologi cenšas savai mācībai piešķirt zinātnisku nokrāsu, viņu literatūra ir piesātināta ar pašdarinātiem terminiem.

Terminu "saentoloģija" (latīņu valodā *scire* – "zināt", grieķu valodā *logos* – "mācība") tās adepti skaidro kā "zināšanu mācību". Savukārt termins "dianētika" (grieķu valodā *dia* – "caur", *nus* – "prāts") tulkojumā nozīmē "caur prātu". Saentoloģijas pamatdogma – pasaule ir nolemta iznīcībai, bet Habards esot izstrādājis vienīgo ceļu uz glābšanos. Šā ceļa sākums esot dianētika, ar kuru cilvēks varot atklāt savas milzīgās intelektuālās potences un ģenialitāti. "Teorijas" tēzes ir šādas.

Dianētika

1. Dianētika ir organizētas domas zinātne.
2. Dianētika ietver terapeitisku tehniku, ar kuru var tikt dziedinātas visas neorganiskās mentālās un visas organiskās psihosomatiskās slimības.
3. Dianētika sniedz pilnīgu ieskatu par visām apziņas iespējām, parādot, ka tās ir daudz lielākas, nekā tika uzskatīts līdz šim.
4. Ar dianētiku beidzot tika radīta liela atmiņas kapacitāte un spēja.

Tomēr dianētika nav psihiatrija. Tā nav psihoanalīze. Tā nav hipnoze. Tā nav saprāta (*mind*) zinātne. Cilvēka prātu Habards uzskata par datu bāzi, kas vienīgā var atrisināt visas problēmas, ja tai ir pieejama pilnīga un pareiza informācija. Cilvēka prāts iedalās analītiskajā prātā un reaktīvajā prātā.

Analītisko prātu veido pagātnes iespaidi, pārdzīvojumi, kas ietekmē arī tagadni, kā arī izdara secinājumus un veido pieņēmumus. Visu šo informāciju analītiskais prāts saglabā "standarta atmiņas bankā". Pie šiem uzkrātajiem datiem cilvēks var piekļūt jebkurā laikā. Tomēr reizēm analītiskais prāts ir neaktīvs – proti, kad cilvēks ir bezsamaņas stāvoklī. Tad gūtos iespaidus un ainas uztver reaktīvais prāts.

Reaktīvais prāts ir mehānisms, kas ir aktīvs arī kritiskās situācijās. Reaktīvā prāta gūtos iespaidus Habards dēvē par *engrammām*. Engramma ir bezsamaņas stāvoklis, kam raksturīgas psihiskas sāpes vai sāpīgas emocijas, tas, pār ko nevalda analītiskais prāts, – tāda ir viena no saentoloģijas aksiomām. Engrammas ir "ieraksti" cilvēka zemapziņā, mūsu atmiņas un to pēdas smadzenēs. Piemēram, saniknota māte, kliežot uz bērnu, kas saplēsis vāzi: "Tu neko neredzi!", var radīt paliekošu iespaidu, kas bērnam turpmākajā dzīvē izraisa aklumu. Tas nozīmē, ka asociācija ar kaut ko jau pieredzētu (piemēram, kāda smarža, kas atgādina kādu nepatīkamu notikumu pirms ilgāka laika) iedarbina reaktīvo prātu, un tiek reanimēta attiecīgā engramma; cilvēks sāk domāt, just un rīkoties, kā viņš citādi nekad nebūtu darījis, un tādējādi rada ne tikai psiholoģiskas problēmas, bet arī iemeslu psihosomatiskai saslimšanai. Kā uzskata Habards, reaktīvais prāts nav spējīgs izdarīt saprātīgus slēdzenus, tas vienlaikus stimulē dažādas engrammas, un cilvēks totāli apjūk.

Reaktīvā banka satur vēl "slēdzenes" – *locks* – apzinātas vai neapzinātas atmiņas par engrammu – un "sekundārus" – *secondaries* – kāda smaga zaudējuma mentālas ainas. Engrammas, "atslēgas" un "sekundāri" veido kaut ko līdzīgu ķēdei, kuru jebkurā brīdī var paplašināt. Cilvēka dzīvi izšķirīgi ietekmē tā sauktās bāzes engrammas, kas ir īpaši noturīgas, – dzimumakts, dzemdības un aborts.

(Die Saentology organization – gefahren, Ziele und Praktiken. –
Bundnisverwaltungsamt, 1996)

KO JŪS ZINĀT PAR BAHAIsmu, VISARIONA KUSTĪBU UN SAENTOĻĢIJU?

1. Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
2. Reliģiju apvienošana jau sen ir nobriedusi, un tās atrisinājums ir tuvākā laika perspektīva.
3. Bahaisms ir reliģija, kas veidota uz islāma pamata.
4. Visariona kustība ir diezgan tipiska parādība Krievijas reliģiju vēsturei.
5. Saentoloģija nav reliģija, bet gan zinātne.

IESAISTĪTIES VAI NEIESAISTĪTIES JAUNĀ RELIĢISKĀ KUSTĪBĀ?

Gatis Līdums, Elizabete Taivāne

DARBS PĀROS

Kurus vārdus jūs saistāt ar jaunām reliģiskām kustībām?

Atkarība, psiholoģisks vārgums, gribasspēks, Vipassanā, samadhi, rein-karnācija, racionāla domāšana.

Aptuveni 36 000 Latvijas iedzīvotāju ir izvēlējušies kādu no “netradicionālajām” reliģijām.

VAI JAUNĀS RELIĢIJAS IR KAITĪGAS?

Latvijas presē parasti tiek uzsvērtā jauno reliģisko kustību negatīvā ietekme uz sabiedrību un tās locekļiem. Nereti, lai akcentētu šādu grupu sociālās bīstamības pakāpi, tiek lietoti arī epitēti “totalitārs”, “destruktīvs” un tamlīdzīgi. Tiešām, ja kāds ir aizgājis uz jaunu reliģisko kustību, piemēram, no Romas katoliskās baznīcas vai baptistu draudzes, tad ir iespējams runāt par notikumu, kas var izraisīt negatīvas sekas. Bet, ja kāds ir pievienojies jaunai reliģiskai kustībai kā savai pirmajai un vienīgajai reliģiskajai pieredzei, tad uz šo notikumu ir iespējams raudzīties arī citādi.

Reliģijas psihologu un sociologu aprindās Rietumos valda samērā liela vienprātība jautājumā par reliģiskas piederības un reliģisku darbību praktizēšanas “veselīgumu”, proti, tiek uzskatīts, ka aizņemība ar jebkādu reliģiju, ieskaitot jaunu reliģisko kustību, kopumā nāk cilvēkam par labu. Saskaņā ar ASV veiktajiem pētījumiem piederība pie kādas reliģiskas grupas un/vai aktīva darbošanās reliģijā ievērojami uzlabo indivīda pašnovērtējumu, apmierinātību ar dzīvi, spēju nepakļauties sociālajam stresam un nereti pat uzlabo cilvēka fizisko veselību. Arī klīniskie pētījumi, kas izdarīti ar jauno reliģisko kustību dalībniekiem, vairākumā gadījumu nav apstiprinājuši tiešu saistību starp indivīda piederību pie jaunas reliģiskās kustības un emocionālām vai psiholoģiskām problēmām. Kā liecina pētījumi, kamēr cilvēks ir kādas jaunas reliģiskās kustības loceklis, šīs grupas atbalsts un stimulācija ir pietiekami, lai daudzos gadījumos ļautu tās dalībniekiem justies drošākam, pilnvērtīgākam un attīstītu viņā zināmas spējas, kaut gan viņš vienlaikus praktizē uzvedības formas, kas apkārtējā vidē nav pieņemamas.

Tomēr Latvijā pēdējo dažu gadu laikā ir bijuši vairāki gadījumi, kad jaunas reliģiskās kustības dēļ cilvēki ir zaudējuši dzīvību. Tāpat ir dokumentēti

gadījumi, kad cilvēku nonākšana līdz nervu sabrukumam ir tikusi saistīta ar viņu aktīvu darbību jaunā reliģiskā kustībā. Prese informē, ka centieni aiziet no jaunas reliģiskās kustības vairākos gadījumos ir beigušies ar pašnāvību. Kamēr trūkst nopietnu klīnisku pētījumu, nevar droši apgalvot, ka presei ir taisnība, tomēr pamats bažām ir.

Reliģiskajam "tirgum" Latvijā arvien vairāk piesātinoties, zināma daļa jauno reliģisko kustību piekritēju atstās savas kustības vai arī pievienosies kādai kristīgajai konfesijai. Šajos gadījumos aktuāli kļūs jautājumi, kas saistīsies ar bijušo dalībnieku atkalieklaušanos savā ģimenes sistēmā un sabiedrībā kopumā. Taču, lai zinātu, kā palīdzēt bijušajam jaunās reliģiskās kustības loceklim reintegrēties sabiedrībā, vispirms ir jānoskaidro, kādas ir tās psiholoģiskās, emocionālās un sociālās problēmas, kuras šim cilvēkam būs jāpārvar, iestājoties jaunā reliģiskā kustībā.

JAUNO RELIĢISKO KUSTĪBU DARBĪBAS PSIHOLOĢISKĀS SEKAS

Kāds bijušais jaunas reliģiskās kustības adepts sarunā reiz izteica aptuveni šādu domu: "Es esmu aizgājis, bet daudzi mani draugi vēl ir grupas locekļi. Lai jau viņi paliek grupā – tā viņiem būs labāk. Turklāt viņi nemaz nevēlas grupu atstāt." Tie, kuriem ir bijusi saskarsme ar jaunas reliģiskās kustības dalībniekiem, droši vien sev ir kādreiz vaicājuši, kāpēc gan šie cilvēki, nereti būdami inteligenti un gudri un redzēdami iekšpusē visu to negatīvo, kas kustībā notiek, tomēr izvēlas kustību nepamest. Atbilde uz šo jautājumu droši vien katrā gadījumā būs nedaudz atšķirīga, taču ļoti ticams, ka visas atbildes vienos kaut kas kopīgs, proti, izjūta, ka palikt grupā ir daudz vieglāk un vienkāršāk nekā aiziet no tās. Pirmkārt, tāpēc, ka "pazīstams velns vienmēr šķiet labāks par nepazīstamu eņģeli", kā vēstī amerikāņu sakāmvārds. Otrkārt, cilvēkam, kurš ticis pakļauts jaunas reliģiskās kustības grupas psiholoģiskai un sociālai ietekmei, šo grupu pamest vienkārši ir ļoti grūti. Ir pieci faktori, kas nopietni kavē jauno reliģisko kustību locekļus savas grupas pamest.

1. **Maldināšana.** Adepti parasti ir tikuši maldināti gan vervēšanas procesā, gan vēlāk darbības laikā grupā. Šo principu varētu labi ilustrēt notiekošais tā dēvētajās "Panākumu sektās". Tikko savervētajam loceklim šā tipa grupas parasti sola visādu veidu materiālu svētību, ja vien cilvēks uzticīgi dos grupai vairāk nekā 10% no saviem regulārajiem ienākumiem. Viena no šādas kustības līderēm Glorija Kouplenda (*Copeland*) savā grāmatā "Dieva griba ir pārticība" (*God's Will is Prosperity*) saka: "Tu dod vienu dolāru evaņģēlija labā, un 100 piederēs tev. Dod 10 dolārus, un pretī tu saņemsi 1000. Dod 1000 dolāru, un tu saņemsi 100 000. [...] Dod vienu māju un saņem simts māju vai arī jaunu māju, tikai simtreiz dārgāku. Dod vienu lidmašīnu, un tu saņemsi šīs lidmašīnas vērtību atpakaļ simtkārt. Dod vienu automobili, un tu pretī saņemsi automobiļus visa mūža garumā. Īsāk sakot, Marka evaņģēlija 10. nodaļas 30. pantā teiktais sola labu darījumu." Nereti gan izrādās, ka vienīgie,

kas var atļauties dzīvot greznās pludmales savrupmājās, braukāt ar dārgiem automobiļiem un iegādāties personīgās lidmašīnas, ir tikai paši grupas vadītāji, bet ierindas grupas locekļi grimst aizvien lielākā trūkumā.

2. **Vārgums.** Intensīvā darbošanās grupas interešu labā, nepietiekamais miegs un uzturs, kā arī iekšējā psiholoģiskā spriedze novājina adeptu gan garīgi, gan fiziski.

Daudzās jauno reliģisko kustību grupās ir novērota prasība adeptiem strādāt 16–20 stundas dienā bez brīvdienām un atvaļinājuma. Nerunājot nemaz par to, ka šāds režīms ir kaitīgs cilvēka fiziskajai veselībai, šādai darba intensitātei ir tendence pilnīgi novājināt arī cilvēka gribu.

3. **Atkarība.** Nereti adepti tiek pilnīgi izolēti no ārējās pasaules un atrauti no tām sociālajām sistēmām, pie kurām viņi agrāk ir piederējuši.

Piemēram, Rāmakrišnas ordenī, kuru maģistratūras studiju laikā ASV šīs nodaļas autoram bija iespēja pusgadu pētīt, izolācija ir īpaši raksturīga. Pēc tam kad adepts ir devis pirmā līmeņa svinīgo solījumu, cilvēkam tiek dots jauns vārds (sanskrita valodā). Tiek pieprasīta aiziešana no ģimenes, personīgo materiālo līdzekļu nodošana ordeņa rīcībā, kā arī pārvākšanās uz pastāvīgu dzīvi ordenim piederošās telpās. Kontakti ar ārpusauli tiek maksimāli ierobežoti un kontrolēti. Piemēram, ar mācekli, kurš bija šīs nodaļas autoram “piestiprināts,” mēs drikstējām tikties un sarunāties tikai ordeņa telpās. Kontaktēties ārpus ordeņa telpām atbildīgais *svāmī* (hinduistu svētais) kategoriski aizliedza.

Tā kā dažas no nosauktajām prasībām nereti tiek piemērotas kristīgu ordeņu un klosteru praksē, ir svarīgi zināt tās būtiskās atšķirības, kas ir starp kristīgo klosteri un jauno reliģisko kustību grupu. Kaut arī slēgtās kristīgās organizācijās valda stingra disciplīna un tiek skrupulozi ievēroti dažādi priekšraksti un noteikumi, tomēr tajās atšķirībā no jaunajām reliģiskajām kustībām:

- nav novērojams līdera kulta;
- netiek izmantotas manipulatīvas tehnikas darbā un saskarsmē ar cilvēkiem;
- nav novērojami slēpti mērķi vai nolūki, ar kuriem grupas loceklis iepazīstas tikai labu laiku pēc pievienošanās grupai. Klosters pirms kļūšanas par novici (klostera brāļa vai māsas kandidātu) kandidāts parasti tiek pilnībā iepazīstināts ar to, kas viņu sagaida vai nesagaida;
- cilvēkam, kurš vēlas kļūt par novici, bieži iesaka nesteigties ar galīgā lēmuma pieņemšanu, bet labāk pagaidīt un vēlreiz visu labi pārdomāt;
- Rietumos klosteri aizvien biežāk praktizē kandidātu psiholoģisku testēšanu, lai izvairītos no garīgi nelīdzsvarotu individu iekļaušanas kopienā;
- klosteri nemeklē tieši bagātos un turīgos sabiedrības locekļus. Turklāt, runājot par vervēšanu, jāsaņem – attiecībā uz klosteriem (atšķirībā no jaunajām reliģiskajām kustībām) šo vārdu vispār nevar lietot;
- no klosteriem ir iespēja mierīgi, bez sarežģījumiem aiziet un atgriezties laicīgajā dzīvē.

4. *Bailes*. Jauno reliģisko kustību grupās parasti tiek kultivēta bažu un bailu pilna attieksme pret iespējamo aiziešanu no grupas. Gan apziņas, gan zemapziņas līmenī adeptos tiek nostiprināta pārliecība, ka ārpus grupas viņiem vispār nekādas dzīves nebūs.

5. *Desensitizācija*. Cilvēks ar laiku kļūst nejūtīgs pret parādībām, kas agrāk būtu bijušas satraucošas vai pat nepieņemamas (naudas ziedojumu nepareiza izlietošana, bērnu seksuāla izmantošana utt.). Tātad – jo vairāk dalībnieks iekļaujas jauno reliģisko kustību grupā, jo mazāk jūtīgs viņš kļūst pret nebūšanām grupas iekšienē.

Par desensitizācijas postošo ietekmi šīs nodaļas autoram ir bijusi iespēja personīgi pārliecināties, ilgāku laiku kontaktējoties ar vairākiem kādas Latvijā diezgan plaši izplatītas autoritāras sekas locekļiem. Vienā konkrētā gadījumā psiholoģiskās izmaiņas bija īpaši spēcīgas – tikai dažu mēnešu laikā cilvēks sāka pozitīvi vērtēt to, ko pats pirms neilga laika bija novērtējis kā neētisku “smadzeņu skalošanu” un cilvēka personīgās brīvības ierobežošanu.

Vietā gan būtu piebilst, ka ne visās jauno reliģisko kustību grupās nosauktie pieci faktori ir vienlīdz spēcīgi izteikti un tiek vienlīdz intensīvi kultivēti. Katrai grupai ir sev vien raksturīgi akcenti un rīcības stratēģija, tomēr, runājot par jauno reliģisko kustību grupām kopumā, šie pieci faktori kalpo kā pazīšanas zīme un reizē arī kā izskaidrojums tam, kāpēc aiziešana no jauno reliģisko kustību grupas parasti ir ļoti smags un sarežģīts process.

Ir psiholoģiskās pamatproblēmas, kuras jāpārvar, aizejot no šādas grupas: depresīvas sajūtas, ka dzīvei ir zudusi jēga un mērķis; skumjas par grupā palikušajiem biedriem un viņu izpostīto dzīvi un vainas apziņa un dusmas gan pret grupas līderiem, gan pašam pret sevi; atsvešinātības un izolētības izjūta; bailes no sajukšanas prātā; bailes, ka notiks tas, ar ko tika piedraudēts, lai atturētu dalībnieku no grupas pamešanas; visas dzīves pārlikšana “garīgošana” un aizraušanās ar “magisko” domāšanu; zems pašnovērtējums; tā sauktā *pel-dēšana* jeb biežas emocionāli intensīvas atmiņu epizodes, kas saistās ar grupā piedzīvoto u. c.

NEOBUDISMS

Par neobudismu sauc reformēto budismu Āzijas zemēs. Reformai, kuru datē ap 19. gadsimta beigām un 20. gadsimta sākumu, ir divas puses – praktiskā un teorētiskā. Tās praktiskais aspekts nozīmē budisma uzplaukumu Indijā, kuras teritoriju tas bija pametis vēl mūsu ēras sākumā. Par sekotājiem kļuva galvenokārt nepieskaramie, kuriem hinduismā bija ļoti zems statuss. Kā zināms, budisms ignorē kastu un varu atšķirības. Tāpēc tieši viszemāko kastu locekļiem un nepieskaramajiem tas izrādījās vispiemērotākais. Budisma atmodas praktiskais aspekts bija saistīts arī ar vēsturisko budisma svētnīcu atjaunošanu Indijā, kuras iniciators bija Anagārika Dharmapāla (1864–1933) no Šrilankas.

Teorētiskā reformas puse ir skārusi budisma mācību (galvenokārt Taizemē, pateicoties domātājam Budhadāsam). Reformatori ir centušies to racionalizēt

un demitologizēt. Racionalizācija (no latīņu vārda *ratio* – prāts) nozīmē mēģinājumu saskaņot doktrīnu ar loģiskiem argumentiem, turpretī demitologizācija ir centieni atmett mācības mitoloģiskos elementus, kuru budismā ir ļoti daudz. Piemēram, ticība dieviem, izsalkušiem gariem un dēmoniem, kā arī priekšstats par reinkarnāciju ir tie mācības elementi, kurus nevar pierādīt ar prātu, un tāpēc tos sauc par mitoloģiskiem. Tie pieder pie ticības sfēras. No tiem, pēc reformatoru domām, ir vērts atteikties.

Racionalizācija un demitologizācija lielā mērā ir Rietumu budisma pazīme. Tā mūsdienu Theravādas budisma praktizētāji Eiropā vairs nepievērš uzmanību mācībai par daudzām dzīvēm un dzīvo būtņu pasaulēm. Viņiem nerūp arī pārdabisko spēju attīstīšana. Vienīgais, kam ir nozīme, ir meditācija. Tas ir vienīgais veids, kā var atbrīvoties no ciešanām jau tagad, negaidot laimīgu aizceļošanu nirvānā pēc nāves. Meditācija iemāca nepieķerties nekam šajā dzīvē – nedz sev, jo neviens no mums reāli nepastāv, nedz kādai lietai vai būtnei, jo viss ir nepastāvīgs. Ar laiku mēs zaudējam visu, ko mīlam un kam esam pieķērušies, un tāpēc ciešam. Psihotehnikas mērķis ir audzināt nepieķeršanos, kas ļautu būt laimīgam pat tad, kad zaudē pilnīgi visu. Nav pieķeršanās, nav ciešanu. Runājot mūsdienu valodā, dzīves diskomforts tad ir iznīcināts.

Theravādas budistu meditācija saucas *Vipassanā*. Ja gribam būt korekti, ir jāprecizē, ka mūsdienās ar šo vienu vārdu apzīmē divas dažādas psihotehnikas – *Samathu* un *Vipassanā*, kas viena otru papildina. Samatha tikai iemāca koncentrēt uzmanību, taču Vipassanā attīsta spēju ielūkoties eksistences patiesajā dabā, kas ir ciešanas, nepastāvība un “es” neesamība. Lai audzinātu koncentrēšanos, izmanto divu veidu objektus – ārējos un iekšējos. Pie ārējiem objektiem pieder dažādi priekšmeti vai abstraktas idejas. Var, piemēram, nolikt acu priekšā krāsainu disku vai meditēt par labestību, kas ir daudz grūtāk. Pie iekšējiem objektiem pieder paša ķermenis, t. i., kāda tā daļa vai funkcija, piemēram, elpas vilcieni vai sajūta, teiksim, sāpes vai pieskāriens. Šāda veida meditācija vēlāk palīdz noturēt uzmanību uz tām patiesībām, kuras atklāj otrais meditācijas veids, proti, *Vipassanā*.

Vipassanā bieži vien izriet no *Samathas*. Lai iegūtu prāta apskaidrību par nepastāvību, var, piemēram, centīgi vērot, kā mainās sajūtas ķermenī. Neviena sajūta nav mūžīga, tāpat neeksistē tāda doma, kura nepazustu. Kad koncentrē uzmanību uz šīm parādībām ilgāku laiku, visbeidzot nonāk pie skaidras atziņas par to, ka pasaulē nav nekā droša, pie kā varētu palikt mūžīgi.

Visintriģējošākā *Vipassanā* metode ir meditācija par līķa sadalīšanās fāzēm. To var darīt ar attēlu vai iedomātu tēlu palīdzību, bet var izmantot īstu līķi, ja tāds ir pieejams. Kad kāds centīgi izpilda tāda veida psihotehniku, viņš secina, ka viņa paša ķermenis kļūs vecs, tad mirs un sadalīsies kā šis līķis. Tas lieliski palīdz apzināties miesas nepastāvību un ar to saistītās ciešanas, kas savukārt liek ķermenim vairs nepieķerties. Šīs patiesības var iegaumēt ar prātu, bet tāds nav meditācijas mērķis. Pienāk brīdis, kad līdzīgi zibenim tās apskaidro cilvēka apziņas noslēpumainākās dzīles. Apskaidrībai parasti ir īslaicīgs raksturs, tāpēc arī ir vajadzīga Samatha jeb koncentrēšanās spēja, kas gādā par apskaidrības noturību.

Samathas – Vipassanā meditāciju neiesaka praktizēt patstāvīgi, bet gan piedzējuša skolotāja vadībā. Citādi tā var izrādīties par nopietnu draudu psihiskajai veselībai.

NEOHINDUISMS

Par neohinduismu sauc hinduisma reformācijas procesu Indijā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, kuru droši var salīdzināt ar kristīgo reformāciju 16. gadsimtā Vācijā. Hinduisma reformācija bija saistīta ar Indijas kļūšanu par Rietumu koloniju. Valstī ieradās kristīgie misionāri, un indieši iepazinās ar kristīgo doktrīnu. Tāpat Indijā ieplūda Eiropas apgaismības laikmeta idejas.

Hinduisma reformācijai jeb renesansei bija divas tendences. Pirmā bija tieksme pārvērtēt klasisko mācību, atmetot to, kas ir novecojis, un pieliekot klāt jaunas idejas. Otrā ir hinduisma pārvēršana par nacionālās piederības kritēriju un līdzekli cīņā par Indijas neatkarību. Pirmajam jeb doktrinārajam reformas virzienam raksturīga šķietama atgriešanās pie vissenākajām hinduisma formām. Pētnieki atzīst, ka reformatori, kaut arī propagandēja savu uzskatu tīrību, patiesībā akcentēja uzmanību uz atsevišķiem senās mācības aspektiem, citus aizmirstot. To pašu vienīgo doktrīnas daļu, kas viņiem šķita īpaši simpātiska, viņi aplūkoja caur moderno uzskatu prizmu un līdz ar to radīja pavisam jaunu hinduisma izpratni. Tā visiem hinduisma reformatoriem bija tieksme dot priekšroku saprātam un izmest no reliģijas visu pārdabisko. Mitoloģija, dievi, guru, reliģiskās ceremonijas, svētceļojumi un rituālie aizliegumi viņiem nešķita vairs tik svarīgi. Meditācija ir vienīgais, ar ko ir vērts nodarboties.

NEOHINDUISMS EIROPĀ.

TANTRISKĀ JOGA UN EZOTERISKĀS ANATOMIJAS PAMATI

Pateicoties teozofiem, hinduisms un budisms kļuva populāri arī Eiropā. Nav šaubu, ka klasiskajam hinduismam piemīt diezgan daudz īpašību, kuras rietumniekiem nav pieņemamas vai vienkārši nav vajadzīgas. Piemēram, varnu un kastu sistēmas veidotā subordinācija sabiedrībā, pārsātinātā mitoloģija, rituāli un klasiskās reinkarnācijas pesimisms nav tas, kas eiropietim būtu simpātisks. Toties bezpersoniskā Dievišķā realitāte, kas nevienam nesoda, cilvēka dievišķība un izkoptas veselības un pārdabisko spēju iegūšanas metodes pilnīgi saskan ar mūsdienu rietumnieku prasībām.

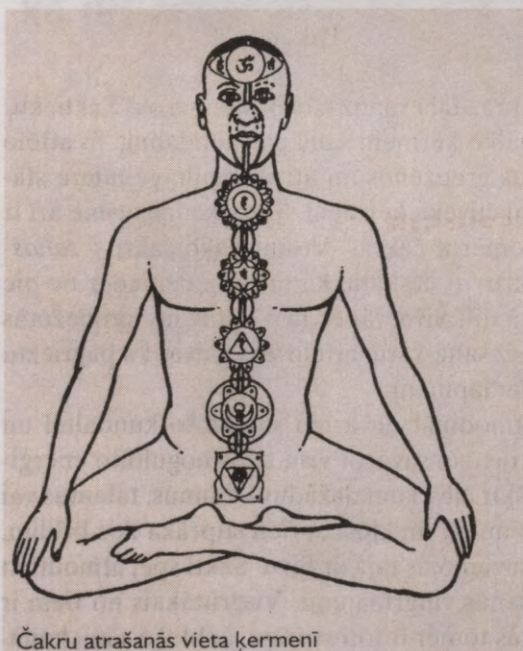
Eiropā un Amerikā par īpaši populārām ir kļuvušas dažādu veidu jogas (visizplatītākā ir *Hatha*), kuru pamatā ir tantriskās prakses un tā sauktā ezoteriskā anatomija. Tantrisms māca, ka cilvēka ķermenis un viņa dvēsele nav vienīgās cilvēka sastāvdaļas. Ir vēl smalkais ķermenis, kas saista kopā rupjo miesu un dvēseli. Tas ir parastām acīm neredzams, tāpēc tā sarežģītā anatomija nekad nav kļuvusi par medicīnu pētīšanas objektu. Toties izmaiņas,

kuras notiek tajā, pateicoties jogai, spēcīgi iespaido redzamo ķermeni, izraisot dažādu veidu neizskaidrojamus fenomenus, kas nav zinātniski pamatojami.

Lai pilnīgi izprastu tantriskās jogas principus, vispirms ir jāatceras tantriskā mācība par diviem dievišķiem principiem pasaulē: vīriešu un sieviešu. Pirmo pārstāv dievs Šiva, visa esošā pirmavots. Viņam piemīt sieviešu dzimtes radošais spēks jeb enerģija, kas saucas Šakti. Tā visu esošo dzemdina un veido.

Saskaņā ar hinduisma doktrīnu cilvēks ir Dieva daļa. Tāpēc viņā ir tie paši dievišķie principi: Šiva un Šakti. Tomēr, pateicoties esošā eksistences likumam, kas ir ilūzija un neziņa, cilvēks pat nenojauš, kādi spēki viņā slēpjas. Vēl vairāk – parastā cilvēkā tie it kā snauž un ir pilnīgā bezdarbībā, jo ir viens no otra šķirti. Tantriskās jogas mērķis ir atmodināt Šakti, kas atrodas cilvēka smalkajā ķermenī, un likt tai savienoties ar Šivu. Kad tas notiek, cilvēks iegūst pestīšanu hinduisma izpratnē. Viņš ir bezgala laimīgs, vairs nepazīst ciešanas, nav pakārtots reinkarnācijas principam un ir visuvarens un visuzinošs, jo ir pats Šiva, kura laulības saites ar Šakti nu ir nodrošinātas uz mūžiem.

Lai visu to īstenotu, ir jāiepazīstas ar smalkā ķermeņa anatomiju un jāiedarbina mistiskā fizioloģija ar jogas metodēm. Saskaņā ar tantrisko mācību cilvēka smalkais ķermenis ir līdzīgs redzamajam. To caurstrāvo neskaitāmo kanālu *nāḍī* tīkls, pa kuriem līdzīgi asinīm plūst *prāna*. Pētnieki atzīst, ka vispārpieņemtais tulkojums “kanāli” nav precīzs. *Nāḍī* neizskatās pēc caurulēm, jo *prāna* plūst vajadzīgā virzienā patstāvīgi. To var salīdzināt ar upes straumi bez krastiem un dibena. Nozīmīgākie starp tiem ir 72 tūkstoši *nāḍī*, bet vissvarīgākie tantriskajā jogā ir trīs, kurus sauc par *sušumnu*, *idā* un *pingalu*. *Sušumna* ir galvenais *nāḍī*, kas atrodas mugurkaula centrālajā kanālā, sākoties pie dzimumorgāniem un beidzoties pakausī. *Idā* un *pingala* ir novietoti pie *sušumnas* sānos.

Prānu bieži tulko kā enerģiju, dzīvi vai elpu. Tomēr ir svarīgi zināt, ka *prāna* nav elpa vai kāda rupjā ķermeņa funkcija atsevišķi. Tas ir netveramais spēks, dzīvība, kas iedarbina redzamā ķermeņa orgānus, gādā par elpu, gremošanu, runas spējām, intelekta darbību utt. Cirkulējot pa visu smalko ķermeni *nādi* izskatā, *prāna* nodrošina fiziskā ķermeņa dzīvi. Triju galveno *nādi* krustpunkti izveido septiņus enerģētiskos laukus jeb rezervuārus, kurus ir pieņemts saukt par čakrām jeb riteņiem. Tās atrodas *sušumnā*. Zīmējumos čakras attēlo kā lotosus ar noteiktu krāsu un ziedlapiņu skaitu. Uz tām ir uzrakstītas mantras sanskrita valodā. Čakrām atbilst pamatelementi lielajā kosmosā. Čakru un elementu nosaukumi un aptuvena čakru vieta ķermenī redzama tabulā. (Sk. arī zīmējumu.)

Elementi	Čakras	Atrašanās vieta
Zeme	Mūladhāra	Pie anālās atveres, kundalīni atrašanās vietā
Ūdens	Svādhisthāna	Zem nabas, urīna un sēklas izejas punktā
Uguns	Manipūra	Saules pinumā
Gaiss	Anāhata	Sirds vietā
Ēteris	Višuddha	Vairogdziedzerī
Apziņa	Ādžņa	Starp uzacīm, tā sauktā trešā acs
Mokša	Sahasrāra	Pakausī

Viszemāk atrodas mūladhāra čakra. Tajā snauž cilvēkā iemiesotā Šakti, kuru attiecībā uz atsevišķa cilvēka smalko ķermeni sauc par kundalīni. To attēlo kā čūsku, kas saritinājusies trīsarpus gredzenos un atrodas pilnīgā miera stāvoklī, jo ir “pazaudējusi” savu spēku cilvēka ķermenī. Šī spēka izpausme arī ir *prāna*. Visvairāk čūskas enerģijas tomēr ir čakrās. Visaugstāko čakru – *sahasrāru* – reizēm atsakās saukt par čakru, jo uzskata, ka tā vairs nepieder ne pie cilvēka ķermeņa, ne pie psihe. Tajā mīt Šiva, tāpēc tā pārstāv no ierobežotās eksistences atbrīvoto apziņu. Dažreiz *sahasrāru* attēlo vīrs galvas kā pagrieztu ar galvu uz leju lotosu ar tūkstoš ziedlapiņām.

Tantriskās jogas uzdevums ir atmodināt nevarīgo snaudošo kundalīni un likt tai celties augšā, caurdurot čakras un savācot visu tajās noguldīto enerģiju. Ejot cauri kārtējai čakrai, tā piešķir cilvēkam dažādus labumus, talantus vai pārdabiskas spējas. Kundalīni ceļas augšā un kļūst arvien stiprāka līdz brīdim, kad sasniedz *sahasrāras* čakru un savienojas tajā ar Šivu. Šakti spēj atmodināt pareizi veikta *prānājama* jeb elpošanas vingrinājumi. Visgrūtākais no tiem ir elpas aizturēšana uz ilgāku laiku, kas tomēr ir ļoti svarīga, jo bloķē sānu kanā-

lus, liekot visai prānai ieplūst centrālajā kanālā, kas attiecīgi liek čūskai celties augšā.

Tantriskie guru apgalvo, ka ir arī citi, mazāk sarežģīti, paņēmieni, kā atmodināt snaudošo kundalīni. Visvieglākais veids ir tā sauktā *šakti-pat* jeb iniciācija. Tantriskais guru ar pieskārienu, vārdu vai domu piešķir savu paša čūskas spēku māceklim un automātiski iedarbina mehānismu. Kundalīni var pamosties arī spontāni, pateicoties iepriekšējā dzīvē praktizētajai jogai, kam par zīmi ir neapzināta āsanu, mudru, prānājamās izpildīšana, mantru skaitīšana vai nebijušo talantu (piemēram, dzejas rakstīšanas) parādīšanās.

Pie tantriskās jogas paņēmieniem pieder ne tikai jau pieminētās āsanas jeb pozas, prānājamā, mudras jeb pirkstu pozīcijas un mantras, bet arī *brahmačarja* jeb sēklas saturēšana, kuras izpildīšanai parasti ir vajadzīgs pretējā dzimuma partneris. Tantriskā joga izmanto arī meditāciju, kas pārsvarā izskatās kā vizualizācija jeb uzmanības koncentrēšana uz iedomātiem čakru un *nādi* tēliem.

Kaut arī indiešu tantriskā joga ir domāta mokšai, Rietumos to bieži izmanto savtīgiem nolūkiem. Tā, piemēram, Hatha joga, kas lūko sagatavot smalko miesu apziņas pārveidošanai un atbrīvošanai no samsāras, Eiropā ir pārvērtusies par veselības un jaunības iegūšanas līdzekli. Tantriskie skolotāji, zinot rietumnieku paviršo interesi, neiesaka celt kundalīni augstāk par sirds čakru, jo virs tās atrodas garīgās pasaules sfēra. Ja grib iegūt tikai pasaulīgos labumus un nejaukties atbrīvošanas lietās, čūska ir jāpatur zemsirds čakras zonā. Šāda veida pieeju jogai raksturo kāda guru Svami Muktanandas teiciens: "Kundalīni ir vēlmju piepildīšanas koks. Tā sagādās jums visu, ko vien jūs šajā pasaulē vēlaties."

KO JŪS ZINĀT PAR JAUNAJĀM RELIĢISKAJĀM KUSTĪBĀM?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Jaunās reliģiskās kustības lielā mērā orientējas uz psiholoģiski vientuliem cilvēkiem.
2. Atlabšana no jauno reliģisko kustību grupā piedzīvotā var ilgt trīs gadus un ilgāk.
3. Neobudisms ir reformēts budisms.
4. Neohinduisms nav vienota reliģiskā kustība ne Eiropā, ne Āzijā.
5. Eiropas neohinduisms izkropļo klasisko hinduismu.

MODERNAIS PAGĀNISMS

DARBS GRUPĀS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz dievturību;
- b) uz krievu vedismu;
- c) neattiecas ne uz dievturību, ne uz krievu vedidmu?

Melnā mise, sātānisms, Velsa grāmata, Mīl-Dieviņš, Dobroslavs, heroiskais Erots, dievestība, veļu kults,

Mūsdienu pagānisms jeb, zinātniski izsakoties, “retrospektīvās” jaunās reliģiskās kustības ir reliģijas, kas mēģina atdarināt reliģijas, kas bija pirms kristietības. Šī reliģiju grupa ir daļa no *Jaunā laikmeta*, par kuru runa bija 45. tematā, kur izklāstīta reliģiskā retrospektīvisma izcelsme 19. gadsimta beigās. Mūsdienās retrospektīvās jaunās reliģiskās kustības nereti saista ar ekoloģiskām kustībām, skaidrojot, ka kristietība ir veidojusi videi naidīgu kultūru un dzīves veidu, toties “retrospektīvās” jaunās reliģiskās kustības vedina cilvēku uz atkalsaplūšanu ar dabu, kas īpaši labi izdodas tad, kad atsevišķie dabas spēki tiek dievišķoti un pielūgti.

VAI RETROSPEKTĪVISMS IR RESPEKTABLA SENATNE?

Pēc Pirmā pasaules kara, aktualizējoties tautu nacionālās pašnoteikšanās tieksmēm, kuras šis karš rosināja, parādījās ideologi, kas noliedza kristietības pārnacionālo nozīmi un apgalvoja, ka katrai atsevišķai rasei esot sava īpatnēja reliģija, kas cēlusies “no rasu asins un dvēseles dziļumiem”. Rasu ticības robežas esot nepārkāpjamas, un vienas rases reliģijas sajaukšana ar otras rases reliģiju samaitājot rases, tāpēc šāda sajaukšana visiem līdzekļiem esot apkarojama. Kristīgā ticība esot radusies semītu tautu vidē, un tāpēc kā semītu rases dvēseles un gara izteiksme tā esot derīga vienīgi semītu tautām. Tā neatbilstot citu, sevišķi āriešu rases, raksturam un garam, jo āriešu rase esot uz daudz augstākas kulturālas un ētiskas pakāpes nekā semītu rase. Kristīgā reliģija esot ar varu uzbāzusies āriešu tautām un tāpēc tā kā mazvērtīga esot atmetama. Šīm tautām jāatgriežoties pie savu senču reliģijas, gara un viņu cildenās brīvās dvēseles izpausmes. Šīs kustības sākumi meklējami Francijā un jo sevišķi Vācijā pagājušā gadsimta otrajā pusē. Rasisma ideoloģijai sajaucoties ar 20. gadsimta nacionālismu, tā ātri ieguva sev miljoniem piekritēju, it īpaši Vācijā, pateicoties rīdzinieka, baltvācieša A. Rozenberga saistoši sarakstītajai grāmatai “20. gadsimta mīts”.

No turienes šī reliģiski nacionālā kustība izplatījās Skandināvijas valstīs, tad Polijā un ienāca arī jaundzimušajās Baltijas valstīs, kur atrada sev dzirdīgas ausis. Tā 1925. gada V. Sidlausks Lietuvā nodibināja savu jauno nacionālo reliģiju

Visuomybe ("Vispārība"). Pilnīgi noraidot kristietību, Sidlausks sauca savus tautiešus atpakaļ pie senču reliģijas, tikumiem un ieražām, apsolīdams tiem sniegt vienīgo pareizo pasaules uzskatu un dzīves izpratni. Tādas pašas pretkristīgas un tautiskas idejas aizstāvēja Igaunijā tā sauktās *Taara* kustības piekritēji, kuru skaits tuvojās trim tūkstošiem. Viņiem bija arī savs žurnāls – *Hüis*. Ap to pašu laiku uz tiem pašiem pamatiem arī Latvijā radās dievturu kustība, kuras ideologs bija Ernests Brastiņš.

DIEVTURI PAR SEVI UN DIEVTURĪBU

Uz jautājumu "Kas ir dievturība?" dievturi atbild šādi. Dievturība ir atjaunota latviešu tautas reliģija. Pamatojoties uz viedokli, ka Dievs ir gan viens, bet pieeja Dievam dažāda katrai tautai, ka nav un nevar būt nekādas internacionālas reliģijas, tāpat kā nav un nevar būt dzīvas internacionālas mākslas un valodas, dievturi atzīst, ka katrai tautai vispiemērotākā ir tā reliģija, kas dzimusi un izaugusi no šīs tautas dvēseles, un ka nav "pareizu" un "nepareizu" reliģiju. Vienādi pareizas ir kristietība, jūdaisms, islāms, budisms, bet – katrs savā dzimtenē. Dievturi grib turpināt un izkopt to reliģiju, kura atspoguļojas mūsu dainās un izaugusi no latviešu tautas dvēseles. Kristietība ir "svešs ķermenis" latviešu miesā, uzspiesta ar varu un runā pretī latviskajam pasaules uzskatam, tāpēc sekmē bezdievību un liekulību. Dainu reliģija nav pārdzīvota, bet līdz ar tautasdziesmām dzīvo mūsu tautā līdz pat jaunākajiem laikiem. Tā arī nav ne mazākajā pretrunā ar vismodernākajām zinātniskajām atziņām. Dievturība derīga vienīgi latviešiem, tā ir ļoti tuva citu āriešu tautu nacionālajām reliģijām, jo visas tās ir senāriešu reliģijas atvases. Tomēr tik pilnīga un nebojāta kā pie latviešiem senā tautas reliģija nav uzglabājusies nevienā citā āriešu tautā. Dievturi loloja cerības apvienot latviskā "dievestībā" reliģiskajā ziņā sašķelto latvju tautu un pašu latvieti padarīt atkal latvisku ne vien ārīgi, bet arī dvēseliski.

Dievs ir "bezgalība", un viņam ir bezgala daudz nosaukumu. Katrs Dievu izprot un nojaus citādi. Dienvidniekiem ir citāds Dieva atskārtums nekā ziemeļniekiem, kultūras tautām citāds nekā dabas bērniem. Semītiem Dievs parādījās kā stiprs, dusmīgs, asinskārīgs "austrumzemes tirāns", latviešiem – kā "mīļš, sirms vecītis", kas staigā pa Latvijas gaišajiem ceļiem, negaidīti dod labu padomu un pazūd. Bet mūsu tauta nokļuvusi bārenības stāvoklī. Tā bija pazaudējusi savu politisko, saimniecisko, kulturālo un reliģisko patstāvību un 700 gadu laikā bija šādā bārenības stāvoklī. 19. gadsimta vidū sākās tautiskās atmodas laiks, un pasaules kara beigās mēs iekarojām savu politisko patstāvību. Bet mūsu īstās dvēseles mātes vietu ieņēma "sveša māte", pamāte, kura, šurp atnākusi ar zobenu, uguni un Bībeli, nostūma mūsu īsto māti malā. Bet tagad noticis brīnums:

"Mūsu īstā māte atvēra acis, noglāstīja savu nomaldījušos bērnu galvas un sauc tos atkal pie sevis. Dievturības pamats ir "veļu kults", kristīgās ticības pamats – "pestīšana no grēkiem". Grēka un pestīšanas būšanu latvju senči pavisam nesaprata, tāpēc ka tā stāv galīgā pretrunā ar dabas likumiem. Latvietis saka: "Ko bīties, kad sirds tīra?" Darbs latvietim bijis un vienmēr būs visas dzīves un labklājības pamats. Vecākais ģimenē pilda visus dievturības rituālus. Svarīgos izcilos gadījumos to darīja cilts vecākais. Šāda kārtība nodrošināja reliģiska kulta pildīšanu un pasargāja to no varmācīgas iznīcināšanas. Latviešiem ir mīļais gudrais dainu dievs, tiem veļu kults ir vienīgā reliģija, jo tie tic dvēseles nemirstībai un veļu valstij. Ķimeņu kapus sauca par "Māras baznīcām". Tie bija uzkalniņos, apstādīti kokiem. Latvijas himnā tiek apliecināts, ka Latvijas zemi mūsu tautai nodevis Dievs un Laima, kas nav "Izraēļa Dievs", bet latviešu "Mīļ-Dieviņš"."

Nav un nevar būt pilnīgākas Dieva izpratnes kā latviskā. Pie tās tauta turējusies no vecveciem laikiem. Mūsu sentēvi pulcējās svētās birzēs, ozolu baznīcā, kur valdīja svēts debess klusums. Bet tagad laiki mainījušies, tagad dzīvojam pilsētās, un mums jāceļ savs dievnams, kam jābūt augstākam galvas pilsētas greznumam un drošam tautas vienības simbolam.

(No A. Pipira *Dievturību vai kristīgo ticību?* R., 1937)

Dievturības poētiskais un ar 20. gadsimta sākumā izplatīto frazeoloģiju piesātinātais apraksts ir liecība pati par sevi tam, cik maz jaunā reliģiskā kustība atbilda vēsturiskajam autentiskumam un cik lielā mērā tā bija "atbrīvojoša" no kristietības prasīguma un filozofiskuma. Tieši pēdējais aspekts kopā ar uzsvērtu nacionālismu darīja dievturību līdzīgu analogiskām kustībām daudzās citās zemēs.

KRIEVU VEDISMS

Krievu vēdisms (nosaukums radies no senslāvu "ведать"; latviešu jauno reliģisko kustību terminoloģijas analogs ir "vieda" – tātad "noslēpumainā zināšana", salīdzinājumam "vieds" – "zinošs") ir ļoti nosacīts termins. Runa ir par jaunu reliģisko kustību, kas ir Krievijā vai arī izplatās krievu etniskā vidē, bet kura līdzīgi dievturībai noraida kristietību, meklējot ceļus atpakaļ pie pagānisma saknēm. Šādu grupu ir ļoti daudz, un to kopīgā īpašība ir pagātnes un dabas apjūsmošana, mēģinājumi ar sliktas etimoloģijas (zinātne par vārdu izcelsmi) palīdzību pamatot savus uzskatus, veidot reliģisku "filozofiju" un izgudrot "senatnīgus" rituālus. Ir kustības, kuras aprobežojas ar literāru un pseidozinātnisku problēmas apcerēšanu (piemēram, diskusija ap viltoto "Velesa grāmatu" [*Книга Велеса*] – "slāvu pagānisku traktātu"), un ir tādas kustības, kas lielāku uzsvāru liek uz kultu, rituāliem, maģiskām darbībām.

Viena no tipiskām krievu vēdisma kustībām ir mazskaitlīgā Dobroslava grupa. Pašnosaukuma šai grupai nav; "Dobroslav" ir grupas vadītāja pieņemts vārds. Dobroslavs 13 gadus ir pavadījis apcietinājumā, sevi uzskata par burvi, darbojas Kirovas apgabala Veseņovas ciemā. Šīs grupas mācība ir slāvu pagānisms. Slāvu pagānisms māca: lai gūtu iekšēju līdzsvaru, ir nepieciešamas ciešākas saites ar dabu, bet tām jābūt citādām, nekā mēs to tradicionāli esam izpratuši.

Dobroslavs māca: "Pieej pie koka, paglāsti to, parunā ar to, pacenties sevi izjust kā koku, saradojies ar to, nākot pie tā biežāk. Koks tevi pazīs un priecāsies par tavu atnākšanu, iedvesmos tevi un piešķirs tev dzīvības spēku. Tikšanās ar koku vienmēr ir dziļi privāta lieta, gluži kā ar mīļoto sievieti .. Tas viss būs neauglīgi, ja cilvēks iekšēji neatzīs savu neapmaksājamo parādu Mātes Dabas priekšā par bezmērķīgi norautiem ziediem un ja viņš nesolīs vairs nekad neraut ziedus un nelauzt ievas zarus."

Pārējās Dobroslava mācības detaļas ir šādas.

- Cilvēka dzīve ir lielākais prieks šeit un tūlīt, nevajag gaidīt pēcnāves eksistenci, nepieciešams pieņemt šodienas dzīvi kā svētu vērtību.

- Pasaules pamats ir visā dabā izlietais mīlestības pievilkšanas spēks – *heroiskais Erots*.
- Burvestība un sātānisms ir divi šķirami jēdzieni.
- Slāvi ir meža bērni, turklāt mežam piemīt vispārēja apziņa, kuru veido visu dabas sfēru apziņas un sajūtas.

Konceptuālais reliģiskais simbols ir “Her” (*хер* – krievu sarunu valodā – vīrieša dzimumorgāns), kuru grupa dēvē par “Saules principa vīrišķo pirmsākumu”.

Seko no zinātnes viedokļa apšaubāma etimoloģija un tikpat apšaubāmas vēstures ziņas:

“Mūsu senčiem bija nepieņemams kristietības priekšstats par dzīvi kā ciešanām, kas it kā vedot uz “debesu valstību”. Pagāns pieņēma dzīvi kā svētību, kā vislielāko prieku – šeit un tagad. Augstākais dabas likums saka: “Lai uzzied visur dzīvība!” No šejienes izriet nāru dejas ap lielu, rupji darinātu stabu, kas simbolizē uzbudinātu spēku, tāpēc sauktu par Heru (ķeltiem tie bija mengīri, kas nozīmē – stāvošs akmens). Indoeiropiešu sakne “Jar-Jer” apzīmēja spēku, kas nepārvarami tiecas uz augšu, gluži tāpat, kā ceļas Jarila – Saule [“Jarila” – *Hera* sinonīms]. Seno itāļu valodā Herkules skan “Heriluss”; no šā paša vārda celma ir atvasināts “Hērakls”. Trāķieši par visu augstāk vērtēja Saules Herosu, kas ir tas pats, kas Saules Jarila. Erotiskās kopīgās dejas ap Heru – Saules principa vīrišķo pirmsākumu – mudināja vīrieti un sievieti uz mīlēšanos, kas bija svētdarbība par godu Dzimtai (“Rod”). Tā bija ētiski veselīga, dabiska sadarbība ar Dabas radošo spēku, tādas Mīlestības slavināšana, kas neļauj izžūt slāvu Dzimtai – ciltij. .. Kā zināms – “Izdzen dabu ārā pa durvīm, viņa ielīdīs pa logu”. Un tas, kas lūkojas uz Ivana Lielā zvanu torni Kremli, ieraudzīs neapgraizītu [“jūdaismu nepieņemmušu”], triumfējošu krievu heru.”

(Новые религиозные организации России. Справочник, Белгород, 1997, 77 стр.)

Tātad krievu vedisms ir ļoti līdzīgs dievturībai, tikai tajā ir mazāks folkloras īpatsvars nekā Latvijas jaunreliģijā.

KO JŪS ZINĀT PAR “RETROSPEKTĪVAJĀM” JAUNAJĀM RELIĢISKAJĀM KUSTĪBĀM?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Dievturība ir senlatviešu reliģija.
2. Krievu vedisms ir senslāvu reliģija.
3. Druīdi ir seno ķeltu pagāniskie priesteri.
5. Teitoņi ir seno ģermāņu cilšu nosaukums.

DZIEDINĀŠANA. SĀTANISMS

PATSTĀVĪGAIS DARBS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz dziedināšanas reliģijām,
- b) uz sātanismu,
- c) uz sātanismā elementiem smagajā rokā,
- d) neattiecas ne uz dziedināšanas reliģijām, ne uz sātanismu, ne uz smago roku?

Herbalaif, Seta templis, Sātana bībele, "Death SS", "Fallen Christ", falls, Dharma-pala, stupa, pentagramma.

Liela daļa jauno reliģisko kustību par savu galveno mērķi uzskata laimīgas un veselīgas dzīves nodrošināšanu "šeit un tūlīt". Visnevainīgākā no tām ir ārstēšanās ar netradicionālām metodēm, bet visbīstamākā sev un apkārtējiem – "asinspakta" parakstīšana ar sātanu par noteiktu laimīgas dzīves gadu skaitu saņemšanu.

HERBALAIF (HARBALIFE)

Herbalaif (Harbalife) ir raksturīgs tas, ka tam nav nekādas sakarīgas mācības, kas ļautu to pieskaitīt pie reliģijas. Tiek uzskatīts, ka reliģijas centrā ir Dievs, dievi vai vismaz gari, ar kuriem cilvēki stājas sakaros, lietojot lūgšanas, upurus, rituālus. *Herbalaif* nekā tāda it kā nav. Patiesība gan ir cita – galvenais priekšmets *Herbalaif* ir "slaidā līnija". Proti, *Herbalaif* ir firma, kas pārdod pārtikas piedevas, kuru uzdevums ir samazināt lieko svaru, nodrošināt organismam labāku vielmaiņu utt. Ar ko tad šī "firma" ir guvusi godu būt ieskaitītai reliģisko kustību skaitā? Tā ir noslēpumainā un hierarhiskā (garīgo pakāpju) sistēma, kas ir šajā "firmā", kā arī tās iekšējās darbības nosacījumi, kas ir ļoti līdzīgi tiem, kādi atrodami slēgtās reliģiskās kopienās.

Ja uz ielu stūriem jums piedāvās "sadarboties ar firmu", kuras reklāmas nemaz nebūs tik kliezējošas kā citas, tad var gadīties, ka tā ir *Herbalaif*. Izplatot pārtikas piedevas, firmas darbinieks neaizmirsīs paaugstināties par jūsu adresi, tālruna numuru un citiem personīgiem datiem. Tie visi nonāk centralizētajā firmas datu bāzē. Ja būsiet kādu laiku "pazudis", firmas pārstāvis papūlēsies jūs uzmeklēt un atgādāt par savu eksistenci. Tie, kas "firmā" ir izgājuši karjeras zemākās pakāpes – *izplatītājs, supervaizers, menedžeris* – kā preču pārdevēji, var nonākt izglītības centros, kuri var būt arī tālu no Latvijas – Izraēlā vai ASV. Tur ar viņiem strādā nopietni speciālisti, kas palīdz apgūt psiholoģijas un komunikācijas paņēmienus, kas noderēs turpmākajā darbā. "Firma" ir organizēta pēc finanšu piramīdas principa, kuras augstākajā līmenī ir "miljonāru komanda", "prezidentu komanda" un "direktoru komanda".

Tie, kas sadarbojas ar firmu, pievienojas tai kā reliģiski sekotāji, nevis kā

darba ņēmēji. Sākuma kapitāls savai darbībai – mikseri, diktofors, produktu komplekti, brošūras u. c. – jaunajam darbiniekam ir jāiegādājas par paša naudu. Augstākās personas runā par “īpašu iedvesmu”, “gudrību”, kas nepieciešama darbā un ir klātesoša tiem, kas preparātus lieto. Tiek propagandēts un uzturēts “labā prezidenta” Marka Hjūza kulta.

Hjūza vervēšanas metodikas pamatā ir orientācija uz cilvēkiem, kas nav nekur spējuši sevi pierādīt. Viņa lozungs skan: “Mums ir vairāk iespēju nekā jums – problēmu.” Tiem, kam izdodas taisīt karjeru Hjūza reliģiski orientētajā firmā, kļūst absolūti atkarīgi no tās, jo tur atrastās iespējas pēc ilglaicīgām neveiksmēm liek viņiem justies nespējīgiem dzīvot ārpus *Herbalaif*. Bet produkti, kurus piedāvā *Herbalaif*, ir izpētīti vairākās zinātniskās laboratorijās, un slēdziens ir nepārprotams – novājēšanu šīs piedevas pēc zinātnes metodēm negarantē. Apgalvojumi, ka pārtikas piedevu izgatavošanā tiek lietoti desmitiem augu, kas savākti Tibetā, ir apšaubāmi; lielais apgrozījums prasa tonnām ārstniecisko augu, kuru audzēšana būtu iespējama vienīgi industriāli izveidotu plantāciju apstākļos. Tādu Tibetā, protams, nav. Arī pati Tibetas medicīna ir ļoti individuāla – ikvienu zālīti, kas tiek izmantota ārstniecības mikstūras izgatavošanai, meklē kalnos neilgi pirms lietošanas, tā jānoplūc stingri noteiktā laikā un vietā. Šie paņēmieni nav savienojami ar masveida ražošanu.

Un tomēr ir zināmi gadījumi, kad *Herbalaif* preparāti ir devuši īslaicīgu efektu, kas prasa turpinājumu. Tie visi ir tik dārgi, ka pastāvīga to lietošana cilvēkam ar vidējiem ienākumiem nav reāli pieejama. Pārtikā ir jāievieš izmaiņas, un tās jūtami izmaina cilvēka psiholoģisko konstitūciju; psiholoģiskā pārorientācija pati par sevi var atbrīvot no liekā svara. Psiholoģisko izmaiņu atkarība no produktiem un to piedevām (“firmas” darbiniekiem tā var būt pakļaušanās alternatīvam domāšanas stilam, finanšu atkarība un vēl dažādi dzīvi noteicoši faktori) iesaista cilvēku reliģiska tipa atkarībā.

SĀTANISMS

Kristietība cilvēku orientē uz pārlaicīgām, garīgām vērtībām, turpretī sātanisms ir principiāli vērstis vienīgi uz veiksmīgas dzīves nodrošināšanu. Sātans jūdaismā, kristietībā un islāmā ir Dieva pretinieks, ļaunais gars. Viņa pielūgšana vienlaikus nozīmē ienaidu un cīņu pret Dievu un tiem, kuri Dievu pielūdz. Sātanisms ir agresīva reliģija.

Vēsturiski sātanisms nav jauna reliģija, un tā izcelsme ir neskaidra. Jaunās Derības Jāņa Atklāsmes grāmatas jeb Apokalipses tekstā (2.13; 3.9) ir minēti “sātana tronis” un “sātana sinagoga”, kas varētu liecināt par organizētu sātanismu jau pirmajā kristietības gadsimtā. Viduslaiku inkvizīcija bija vēsta vispirms pret dažādu veidu sātanismu, un tas liecina, ka šī reliģija ir bijusi jau dziļā senatnē. Daudzkārt pieminētās “Sātana mises” teksts nepārprotami liecina, ka tas ir parādījies ne agrāk kā 17. gadsimta sākumā. Sātana mise ir izkropļots Romas katoliskās baznīcas dievkalpojums, kurā pielūdz sātanu un zaimo Dievu, kurā dedzina melnas sveces, uz altāra gulī kaila sieviete.

Mūsdienu sātanisma paveidus parasti atvasina no Alistera Kroulija (1875–1930) darbības. Viņš izveidoja pirmās sātanistu kopienas, no kurām ievērojamākā ir *OTO (Ordo Templi Orientis)* – Austrumu tempļa ordenis) un sastādīja mums pazīstamā variantā minēto sāтана misi. (Pats Kroulijs atsaucas uz kāda franču autora sarakstītu senāku sāтана mises variantu.)

Viņa ievērojamākais sekotājs bija Antons Šandors Lavejs (*A. S. LaVey*), *Sātana Bībeles* un *Sātanisko rituālu* autors. Vēl viens pazīstams sātanists ir Maikls Akino, ASV rezerves majors; viņš ir Seta tempļa dibinātājs. Viņa ievirze ir sātanisms, kas izmanto nacistu SS okultisma elementus.

FALLS

Falls ir pagānisks auglības simbols, kas reprezentē dzimstību, vīrišķību un agresiju. Kristietība to ir nelietīgi noliegusi par labu saviem vainas izjūtu kultivējošiem rituāliem. Falls ir pirmatnējs katoļu Baznīcā lietotā aspergila [slotiņa, ar kuras palīdzību tautu aplaka ar svētīto ūdeni] variants – patiesībā tas ir penis!

Fallu viens no priesteru asistentiem tur ar abām rokām un metodiski viciņa pa divām reizēm katras debespuses virzienā, lai svētītu namu.

Jebkurš falla simbols ir derīgs. Ja pie rokas tāda nav, to var izgatavot no jebkura materiāla – plastikāta, koka, māliem, vaska utt. Falls ir nepieciešams tikai organizētos grupu rituālos.

(No A. Kroulija grāmatas *Sātaniskie rituāli*)

Ari Latvijai sātanisms nav gājis secen. 1997. gadā Rīgā notika vairākas rituālas slepkavības – upuriem bija izņemtas sirdis. 1995. gadā notika tiesas prāvas, kurās par asiņainiem sātanistu rituāliem notiesāja divus jauniešus. Uz viena upura vēdera un slepkavības vietā dzīvoklī bija uzzīmēts sātanisma simbols – pentagramma (piecstūru zvaigzne) aplī. Atklātais sātanisma akts bija acīm redzama pašdarbība, kas nebija saistīta ar iesakņotu kultu.

SĀTANISTU GRUPA ZILAIŠ LOTOSS

Sātanistu grupa *Zilaiš lotoss* darbojas Ukrainā, industriālajā Dņepropetrovskā un tās apkaimē, iespējams, arī Krievijā. Ziņu par šo grupu, kā tas ir ar sātanistiem vispār, ir ļoti maz. Pieņem, ka šajā grupā darbojas nedaudz adepts. Esošās ziņas ir kļuvušas pieejamas sakarā ar krimināllietu par rituālu slepkavību, kuru bija izdarījis 24 gadus vecais *Zilā lotosa* adepts, Novojazovskas kolhoza *Progres* zvēru fermas sargs J. Kravčenko. Viņš bija izvarojis 11 gadu vecu zēnu un pēc tam viņu nogalinājis, saskaņā ar rituālu laužot viņam sprandu. Līķi viņš noslēpa siena zārdā. Nogalinātā zēna māte tūdaļ apvainoja Kravčenko. Milicija viņu meklēja bez panākumiem ilgāk nekā nedēļu. Kad izmisusi māte sāka saukt palīgā visus ciema iedzīvotājus, Kravčenko, nobijies no ciemata iedzīvotāju izrēķināšanās, izdarīja pašnāvību, ieņemot Kolorādo vabolēm paredzētu indi.

Kratišanas laikā viņa dzīvoklī milicijas darbinieki atrada Kravčenko rakstītu *Sātanista dienasgrāmatu*, *Zilā lotosa* statūtus un programmu, kā arī nākamo upuru sarakstu,

kurā pirmie bija nogalinātā zēna māte un tēvs un vēl 10 ciema zēni. Savā dienasgrāmatā Kravčenko bija solījis sātanam "upurēt 10 000 zēnu, jauniešu un vīriešu vecumā no 3 līdz 30 gadiem", prasot par to no sātana "mūžīgo dzīvi". Tajā pašā dienasgrāmatā viņš no sava kunga prasa palīdzību mājas pārdošanā un dzīvokļa iegādē Pavlodarā. Turpat viņš solās izveidot netradicionālās medicīnas centru. Viņam ir vajadzīga sātana palīdzība, lai nokārtotu formalitātes, kā arī lai izvairītos no tiesībsargājošām iestādēm.

Neilgi pirms traģēdijas Kravčenko beidzis ekstrasensu kursus Kijevā, kur, iespējams, iesaistīts sātanistu grupā.

(No "Informationno-analitičeskij vestņik", nr. 1, Belgorod, 1997)

KO JŪS ZINĀT PAR DZIEDINĀŠANAS RELIĢIJĀM UN SĀTANISMU?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Homeopātija tiek pieskaitīta pie "dziedināšanas reliģijām".
2. Veģetārisms ir kaut kas līdzīgs reliģijai.
3. "Smagais roks" ir sātanism.
4. Maģijai nav sakara ar reliģiju.

SARUNA

■ Vai "smagais metāls" noskaņo uz vardarbību un ienaidu?

■ Vai dievturība jūs pārliecina?

■ Ja jūs gribētu radīt jaunu reliģiju, kādus elementus jūs tajā iekļautu? Vai ir jēga to darīt?

VAI VALSTS IDEOLOĢIJA IR RELIĢIJA?

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz valsts ideoloģiju,
- b) uz ateistisko humānismu,
- c) neattiecas ne uz valsts ideoloģiju, ne uz ateistisko humānismu?

“Patriotisma reliģija”, “Humānisma manifests”, visas pasaules valdība, NATO, “brīvās pasaules vērtības”, Ziemeļvalstu savienība.

Senajā pasaulē reliģija nebija šķirta no valsts un sabiedrības. Piemēram, Senās Romas valsts lika vajāt kristiešus, jo viņiem bija sava reliģija, kas nozīmēja kristiešu nelojalitāti valstij. Kad reliģija pakāpeniski kļuva par privātu nodarbi, valsts sāka ieviest ideoloģiju, lai rastu garīgu saturu savai vienībai un iekšējai drošībai. Izteiktas valsts ideoloģijas bija nacisms Vācijā un komunisms Padomju Savienībā.

IDEOLOĢIJA RELIĢIJAS VIETĀ?

Valsts institūts vēsturē vienmēr ir bijis apveltīts ar zināmu svētumu. Senajā Ēģiptē, Mezopotāmijā un Senajā Romā valsts no reliģijas nebija šķirta. Par neskaidrajām robežām starp valsti un reliģiju liecina arī daudzas mūsdienās vērojamās iezīmes: uz ASV naudaszīmēm ir frāze *In God we trust* (*Uz Dievu mēs paļaujamies*); mūsu pašu valsts svētkos notiek svinīgi dievkalpojumi ar Valsts prezidenta un valsts amatpersonu piedalīšanos.

Valsts un reliģijas nodalīšanās gaitā ir vērojamas likumsakarības. Ja robežas starp valsti un reliģiju ir izplūdušas, irdenas, tad parasti valsts nav pārlietu ideologizēta un ideoloģijas “nišu” valstī daļēji aizpilda reliģija, daļēji – valsts politiskā doktrīna. Tas valsts iedzīvotājiem nodrošina zināmu izvēles un orientācijas brīvību. Ja valsts ļoti stingri norobežojas no reliģijas, tā piešķir reliģiskās funkcijas pati sev. Tipisks piemērs bija Padomju Savienība.

Padomju Savienības ideologi, veidojot savas ideoloģijas ārējo atribūtiķu, apzināti vai neapzināti sekoja krievu pareizticības formām. Lieldienu svinīgo procesiju nomainīja 1. maija demonstrācija, Krievijas baznīcām un māju “svētajiem stūrīšiem” (krieviski – *krasnij ugolok*, tulkojumā “skaistais”, arī “sarkanais” stūrītis) raksturīgo svētbilžu vietā parādījās komunistiskās partijas vadoņu portreti, pareizticības svēto relikviju kultu aizvietoja

Ļeņina mūmija Mauzolejā, Maskavas Sarkanajā laukumā, pilsētu ainavām raksturīgo piecu kupolu dievnamu vietā sāka būvēt augstceltnes, kuras atgādināja ortodoksālās baznīcas ar izmainītām torņu formām (Maskavas universitātes ēka Ļeņina kalnos, akadēmiķu dzīvojamā māja Koķeļņičeskaja naberežnaja rajonā Maskavā, augstceltne Krasnaja Presņa rajonā u. c.). Svētdienas dievkalpojumus aizvietoja obligātās ikmēneša partijas vai arodbiedrības sapulces, kurās runātais vairāk atgādināja nelietderīgu rituālu norisi. Īpašas svētdarbības raksturs bija partijas kongresiem, kuri sākās ar slepenu centrālkomitejas plēnumu (kurā apspriežamos jautājumus labākajā gadījumā presē tikai uzskaitīja, ar to atgādinot liturģijas “slepenās lūgšanas” aiz izvērtiem ķeizarvārtiem Pareizticīgajā baznīcā).

Ne vienmēr valsts ideoloģija ir vērtējama tikai kā kaut kas negatīvs. Amerikas Savienotajās Valstīs “pilsoniskā reliģija” lielā mērā ir vēsturiskas attīstības process.

Vils Herbergs par ASV pilsonisko reliģiju saka:

“Tā ir organiska ideju, vērtību un ticējumu konstrukcija, kas veido amerikāņiem kopīgo ticību; tā dara viņus par amerikāņiem un ir patiesi svarīga viņu dzīvē. .. No socioloģiskā un antropoloģiskā viedokļa amerikāņu reliģija caurauž valsts dzīvi un apvieno amerikāņu sabiedrību. .. Tā ir pilsoniska reliģija šā vārda visstingrākajā nozīmē, jo tajā nacionālā dzīve tiek dievišķota, valsts vērtības tiek padarītas par reliģiskām, nacionālie varoņi ir kļuvuši par dieviem, valsts vēsture ir pārvērtusies par svētiem rakstiem, par pestīšanas stāstu.”

Šādā veidā pilsoniskā reliģija izaug no sabiedrības vēstures un neizbēgami kļūst par savdabīgu elkdievību, ja to vērtējam no kristietības vai jūdaisma viedokļa. Visām politiski organizētām sabiedrībām ir viena vai otra veida pilsoniskā reliģija. Latvijā – īpaši pirmskara periodā un trešās atmodas gados – tas bija nacionālisms.

Reliģiskā nacionālisma gadījumā nācija kļūst par pielūgsmes un slavināšanas objektu. Nācija būtībā tiek pielīdzināta Dievam. Dažkārt to dēvē par patriotisma reliģiju.

19. gadsimta amerikāņu arhibīskaps Džons Aierlends (*Ireland*) par to rakstīja: “Patriotisma reliģija nav pietiekami izprasta, bet, lūk, tieši šī reliģija piešķir valstij tās majestāti un patriotismam – tā svētumu un spēku.”

Kā tiek veidota pilsoniskā reliģija? Ieklausīsimies uzmanīgāk ASV prezidenta publiskajās runās, un mēs atklāsim, ka tajās izmantota frazeoloģija un simboli, kas parasti ir raksturīgi garīdznieka runai reliģiskos pasākumos. Daudzi jēdzieni, piemēram, “brīvā pasaule”, “amerikāņu nācija”, “brīvās pasaules vērtības”, prezidenta runās iegūst sakrālu skanējumu un tiek uztverti kā kaut kas tāds, kam ir reliģiski pārlaicīgs raksturs.

ATEISTISKAIS HUMĀNISMS

Humānisms kā termins parādījās renesanses laikmetā, un ar to apzīmēja laicīgas zināšanas, piemēram, grieķu valodas un literatūras studijas, seno tekstu salīdzinošo izpēti utt. Toreiz tā bija jauna zinātne, un tās nosaukums bija pretstatīts sholastikai, kas bija “zinātne par Dievu”. Tātad humānisms tā pirmajā nozīmē ir “zināšanas par cilvēku”. Pakāpeniski humānisma jēdziens ieguva vēl vienu nozīmi – tā bija uzskatu sistēma, kas cilvēku izvirza par visas pasaules eksistences centru un galveno vērtību. Arī šai nozīmei ir noraidošā attieksme pret reliģiju, kaut arī kopš renesanses humānisms sevi tīši reliģijai nepretstatīja.

Pirmo humānisma manifestu publicēja Pauls Kurcs (*Kurtz*) 1933. gadā. 1973. gadā tika sarakstīts otrais humānisma manifests, kas bija uzlabots vecais teksts.

II HUMĀNISMA MANIFESTS

Reliģija

1. Tradicionālās dogmatiskās reliģijas liek Dievu augstāk par cilvēka vajadzībām un ar to dara sliktu pakalpojumu cilvēku sugai.
2. Nemirstīgas pestīšanas apsoliņums vai mūžīgas pazušanas un soda perspektīva ir iluzori un kaitīgi.

Filozofija

3. Morālo vērtību avots ir cilvēka pieredze. Ir tikai situāciju ētika.
4. Saprāts un inteligence ir visvarenākie pieejamie rīki.

Cilvēcība

5. Centrālā un vissvarīgākā vērtība ir individuālas personas cieņa.
6. Neiecietīga attieksme, kuru bieži izraisa ortodoksālas reliģijas, nepamatoti apspiež seksuālu uzvedību.

Sabiedrība

7. Patiesa personiskā brīvība izriet vienīgi no indivīda ilglaicīgas pilsonisko brīvību pieredzes visās sabiedrībās.
8. Cilvēkiem visur ir jābūt uzticīgiem atklātai un demokrātiskai sabiedrībai.
9. Baznīcas nošķiršana no valsts ir maksimālas brīvības sasniegšanas imperatīvs.
10. Sabiedrība ir vērtējama nevis teorētiski, bet gan no viedokļa, kāda ekonomiskā labklājība ir sasniegta visiem sabiedrības locekļiem.
11. Morālā vienlīdzība ir iespējama tikai tur, kur jebkāda diskriminācija ir novērsta.

Visas pasaules valdība

12. Mēs noraidām cilvēces nacionālo dalīšanu.

13. Pasaules sabiedrībai ir jānosoda varmācība un spēks kā starptautisko domstarpību novēršanas paņēmieni.
15. Pasaulei ir jāveic kopīga plānošana, ņemot vērā, ka resursi strauji sarūk.
16. Ekonomiskās attīstības problēmas vairs nav iespējams risināt vienas valsts mērogā.

Zinātne

17. Zinātne un tehnoloģija ir vissvarīgākie līdzekļi cilvēces progresa un attīstības nodrošināšanai.
18. Ceļošana un sakari ir jāizpleš pāri visām robežām.

KO JŪS ZINĀT PAR VALSTS IDEOLOĢIJU UN ATEISTISKO HUMĀNISMU?

- Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?
 1. Valsts ideoloģija prasa ticību tai.
 2. Nacionālisms ir reliģija.
 3. Nacionālisms ir ideoloģija.
 4. Nacionālisms nav savienojams ar kristietību.

SARUNA

- Kuri punkti II Humānisma manifestā ir visnotaļ pieņemami?
- Kuri punkti šķiet utopiski un kāpēc?
- Kuru punktu izpilde var novest konkrētu indivīdu vai tautu pie katastrofas?
- Kuri punkti ir savstarpējā pretrunā?

PAŠAM SAVA RELIĢIJA

DARBS PĀROS

Kuri jēdzieni tieši attiecas:

- a) uz individuālismu,
- b) uz reliģisko vienaldzību,
- c) uz reliģisko sinkrētismu,
- d) neattiecas ne uz individuālismu, ne uz reliģisko vienaldzību, ne uz sinkrētismu?

Liberāla sabiedrība, indiferentisms, jaunās reliģiskās kustības, maģija, egoisms, tolerance, cilvēkmīlestība, hedonisms.

Mūsdienu pasauli bieži dēvē par “lielu ciemu”, kurā uz dzīvi ir apmetušies dažādu reliģiju pārstāvji. Tas prasa ne tikai iecietību pret citādi domājošiem un citādi ticošajiem, bet izvirza arī jautājumu: “Cik patiesa ir mana reliģija salīdzinājumā ar citu “ciema iedzīvotāju” reliģijām?”

RELIĢIJAS “PASAULES CIEMĀ”

Senāko laiku reliģiju, īpaši Eiropā, noteica laukos ierastais patriarhālais dzīves veids. Līdz 19. gadsimta vidum iedzīvotāju lielākā daļa dzīvoja laukos. Kopš 19. gadsimta otrās puses situācija sāka strauji mainīties. Eiropas attīstītākajās zemēs notika industriālā revolūcija. Strauji sāka attīstīties rūpnieciskā ražošana ne tikai pilsētās, bet arī laukos. Laukos sāka veidoties lieks darbaspēks, kas meklēja sev iztiku pilsētu fabrikās. Strauji izauga pilsētas, un Latvijas lielpilsētas ir daļa no šā Eiropas procesa.

Cilvēku pārcelšanās neaprobežojās ar došanos no laukiem uz pilsētām. Uzņemīgākie devās tālākā ceļā – uz Ameriku un Austrāliju. Gadsimtos nostabilizējusies dzīve ikvienu cilvēku neredzamām saitēm saistīja ar savu ierasto vidi – ģimeni, ciemu vai pilsētu, sentēvu reliģiju un paražām, turpretī pārcelšanās uz jaunām vietām, dzīve mazpazīstamajās pilsētās vai – vēl sliktāk – svešajā Amerikā miljoniem cilvēku iesvieda jaunā un nežēlīgā izdzīvošanas cīņā, kur nevarēja cerēt uz savu radnieku un tuvējās kopienas palīdzību grūtā brīdī. Ekonomiskā nepieciešamība sievietei pašai pelnīt iztiku padarīja viņu neatkarīgu no ģimenes, un tas nozīmēja arī patriarhālās ģimenes galu.

Cilvēki – īpaši raksturīgi tas bija Amerikā – nonāca ciešā kontaktā ar citām konfesijām un pat reliģijām. Tie, kas bija raduši savu reliģiozitāti saistīt galvenokārt ar reliģiskajiem svētkiem un sava ciema vai pilsētiņas paražām, nonākuši jaunā, neierastā vidē, savu reliģiju gluži vienkārši zaudēja. Drīz radās izdevība tukšo vietu aizņemt ar kaut ko jaunu, un tādas iespējas piedāvāja jaunās

relīģijas, kas plaši sāka parādīties Amerikas kontinentā un ieviesties arī Eiropā 19. gadsimta otrajā pusē.

Citiem vārdiem – cilvēks izrādījās viens pret vienu ar savu “es”. Tikai viņš pats – ne ģimene, ne radi, ne kopiena, ne kaimiņu aizspriedumi un sabiedriskā doma – izvēlējās piederēt pie kādas reliģijas vai nepiederēt ne pie vienas.

Tomēr vislielākās izmaiņas Eiropas un Ziemeļamerikas iedzīvotāji piedzīvoja pēc Otrā pasaules kara. Nepieredzēti strauji attīstījās komunikācijas – parādījās lidaparāti, kuri dažās stundās spēja nogādāt pasažierus no viena kontinenta otrā; telekomunikācijas ļauj mums vērot kara norises Afganistānā, neatraujoties no sava dzīvokļa dīvāna; masveida svešzemnieku imigrācija daudzās vietās pamatiedzīvotājus ir padarījusi par mazākumu savu tēvutēvu zemē. Latvija šajā ziņā nav izņēmums.

Tradicionālajam reliģiskajam dzīves veidam naidīga attieksme atrodama arī plašsaziņas līdzekļos. Ar lielu uzbāzību tiek piedāvāts atklāts un ļoti bieži “alternatīvs” sekss; cilvēks, kas senāk tika uzskatīts un prezentēts kā “Dieva līdzība”, tagad nekautrīgi visā tiek pielīdzināts dzīvniekam. No vienas puses, prese piedāvā visplašāko dzīves baudīšanas spektru, no otras puses – šausminās par “ieļu bērniem”, par varmācīgām slepkavībām, laupīšanu un izvarošanu – tāpat par to, ko pati ir iesējusi cilvēku apziņā, kur tas “uzzēlis” un pēc tam dzīvē piepildīts. Kā reaģēt uz visu šo pretrunīgo daudzveidību?

Viena no iespējamajām atbildēm uz notiekošo ir *individuālisms*. Šī filozofija, kurai bijuši dažādi nosaukumi, parādījās jau 19. gadsimta vidū, un tās aicinājums ir dzīvot savu iekšējo jūtu un atziņu dzīvi, daudz nenodarbinot sevi ar to, kas notiek visapkārt. Šādā individuālisma pasaulītē ikviens izvēlas savu “reliģiju”; tiesa gan, tai vairs nav un nevar būt pretenziju uz patiesīgumu, jo tā ir tikai “rotallīeta” pieaugušā indivīda iekšējā spēļu istabā.

Individuālisms bieži sevi pat nenodarbina ar “reliģijas” meklēšanu, jo tā šķiet novecojusi, nedomerna un nevienam nevajadzīga. Īstenībā reliģija no cilvēka apziņas nekur neaizbēg, bet mainās viņa pielūgsmes objekts. Par tādu kļūst cilvēks pats. Nevienš laikmets cilvēces vēsturē nav pieredzējis tik neierobežotu cilvēka individualitātes slavināšanu un apcerēšanu, kā tas ir tagad. Palūkosimies uz neskaitāmajām “runājošajām galvām” televīzijā ar lielāku uzmanību, un nebūs grūti pamanīt, cik ļoti viņi par sevi tiksmīnās. Pamēģiniet izskaitīt, cik reižu tāds runātājs lieto vārdu “es”; tas labi parāda, kas ir viena vai otra “dievs”. Tāpat “reliģiskais indiferentisms” jeb “reliģiskā vienaldzība” patiesībā ir sevī izvirzīšana pasaules centrā, sevī pārvēršana par visu lietu mēru.

Relatīvisms tiek nepamatoti uzskatīts par pilnīgi jaunu parādību reliģiju pasaulē. Patiesībā tam ir ne mazāk kā pusotra tūkstoša gadu – vienīgi daudzus gadu simtus tas nav bijis aktuāls. Dižā kristietības domātāja Svētā Augustīna (354–430) darbā “Atzīšanās” lasāms, ka viņa dzīves laikā šāda filozofija jau bijusi un ka savu reliģisko meklējumu ceļā viņš bija domājis tai pievienoties.

Mūsdienās parasti tiek uzskatīts, ka nav absolūtas patiesības, vispārēju vērtību, visiem kopīgas morāles un reliģijas. Tas, ko cilvēki dara vienā vietā, varbūt ir nepieņemami cilvēkiem citā vietā. No tā izriet, ka noteiktai morālei ir vērtība tikai konkrētā kultūras lokā.

Īstenībā mums ir darīšana ar ļoti dažādu, taču dziļākajā būtībā vienotu pasauli. Katolicismā ir aizliegums šķirt laulību, bet islāmā atļauts, ka vienam vīrietim drīkst būt četras sievas. Tiesa gan, islāmā blakus šai "privilēģijai" ir arī stingrs pienākums nodrošināt visām četrām sievietēm viņu vecāku mājā ierasto dzīves līmeni. Tātad ikvienā reliģijā ir aizliegumu komplekss, bet dažādās reliģijās tas var būt atšķirīgs. Runa nav par jaunajām reliģiskajām kustībām, bet gan par senajām – klasiskajām – reliģijām. Struktūrantropoloģijas pamatlicējs K. Levī-Stross savu antropoloģisko pētījumu gaitā atklāja, ka tad, kad kāda cilvēku kopiena atsakās no saviem "tabu" jeb reliģiskajiem aizliegumiem, šī sabiedrība pēc kāda laika pārstāj eksistēt. Tātad reliģijai ir svarīga loma sabiedrības eksistences nodrošināšanā.

Runa ir par to, ka ikvienai sabiedrībai ir ļoti būtiski, lai tajā tiktu ievēroti vienoti kopdzīves noteikumi, kas vēsturē ir bijuši reliģiski motivēti. Piemēram, islāma dibinātājs Muhameds pasludināja, ka visiem arābiem ir jāpieņem viens Dievs un ka vienīgā Dieva padotajiem ir aizliegts nogalināt citam citu. Reliģiskā principa pieņemšana savstarpēji naidīgās arābu ciltis saliedēja vienā tautā, kas kopš 630. gada – 100 gadu laikā – spēja iekarot milzu teritorijas no Sīrijas un Persijas austrumos līdz Spānijai rietumos.

Neskaitāmu reliģiju un kultūru klātesamība aizvien mazākā telpā rada lielu kārdinājumu no atsevišķām reliģijām pieņemt to, kas mums ir saprotams, pievilcīgs un sugestīvs. Ir arī tādi sludinātāji, kuri gatavi mūsu reliģiskajā "jucekli" "ievieš kārtību" un pasludināt "jaunu reliģiju". Šos jaundarīnājumus pieņemts saukt par "reliģisko sinkrētismu". Ikvienu pasaules reliģija ir sinkrētiska, bet vēstures gaitā tās ir atbrīvojušās no dažādiem uzslāņojumiem un elementiem, kuri izrādījušies nepieņemami. Atcerēsimies kaut vai kristietības gadsimtiem ilgās cīņas pret dažādām herēzēm un maldu mācībām, piemēram, varmācīgu sterilizēšanu un labprātīgu aiziešanu no dzīves, pakļaujot sevi bada nāvei. Daudzus gadu desmitus ilgā, nereti dramatiskā, cīņā Baznīca atbrīvojās no šīm uzbāzīgajām un kaitīgajām mācībām. Turpretī jaunās sinkrētiskās reliģijas nav izgājušas nekādu vēstures pārbaudes laiku; tās nav arī pārbaudījis daudzu miljonu ticīgo kopums, kas arī ir reliģijas patiesīguma mēraukla.

Tātad vēsturisko reliģiju daudzveidību nosaka dažādie ģeogrāfiskie un kultūrvēsturiskie apstākļi, kuros tās veidojušās. Tām visām ir objektīvs un racionāls kodols, kas izpaužas kā reliģijas integrējošā loma gan konkrēta indivīda, gan sabiedrības dzīvē.

Dažādu reliģiju līdzāspastāvēšana teritoriāli ierobežotā vidē prasa *reliģiskās tolerances* ievērošanu. Reliģiskā tolerance nenozīmē atkāpšanos no saviem reliģiskajiem uzskatiem, bet gan gatavību respektēt otra cilvēka reliģisko brīvību un netraucēt viņu – ciktāl tā netraucē vietējās reliģiskās tradīcijas. (Piemēram, kristietības zemēs musulmaņiem nedrīkst būt četras sievas, daudzās musulmaņu zemēs ir aizliegta alkohola lietošana arī kristiešiem.)

Turpretī "reliģiskais konflikts" Ziemeļīrijā un Rietumukrainā patiesībā ar reliģiju ir saistīts tikai virspusēji. Tur, kur nav citas politiskās identitātes, piemēram, valodas, izmanto atšķirīgo reliģisko piederību kā līdzekli dažādu politisko mērķu sasniegšanai. Ziemeļīrijas iedzīvotāji protestē pret ienācējiem viņu

zemē – angļiem, bet, tā kā viņi ir zaudējuši savu valodu un citas nacionālās īpatnības, tad neatliek nekas cits kā sevi saukt par “katoliem”, jo lielākā daļa angļu ir protestanti. Liela daļa “protestantu”, kā arī “katoļu” nemiernieki baznīcā nav bijuši varbūt gadiem ilgi. Indijā, piemēram, reliģiskie konflikti slēpj lielas ekonomiskās problēmas, un aiz tiem bieži ir divu kopienu cīņa par plāno maizes riecieni, kura visiem nepietiek.

Tomēr vēsturiski cīņa par savas reliģijas aizstāvēšanu ir bijis svarīgs faktors savas kultūras identitātes nodrošināšanā. Plurālistiskas labklājības sabiedrības ar reliģisku atvērtību cilvēces vēsturē ir periodiski parādījušās, bet viņu eksistences laiks nekad nav bijis ilgs; liberālai sabiedrībai ir grūti sevi nosargāt pret agresīvu ārējo nelokāmo reliģiju ietekmi.

Atliek pēdējais – teoloģiskais – jautājums. No iepriekšējos tematos aplūkotā mēs skaidri redzējām, ka atsevišķi jauno reliģiju veidotāji ir bijuši izteikti krāpnieki. Vai “laticīgi piekrāptie” nav bezcerīgi pazuduši, un mēs – pie “patiesās reliģijas” vai “patiesās konfesijas” piederīgie – neesam privilēģētā stāvoklī? No cilvēciskās kultūras viedokļa atbilde var būt vienkārša – patiesa, no senčiem mantota piederība pie senas un cienījamās reliģijas ir ne mazāk eleganta kā piederība pie aristokrātijas vai pasaulē cienītas senas kultūras tautas. Ar to vienmēr ir pamats lepoties. Bet teologa atbilde būs citāda: Dievs uzlūko sirdis. Neatkarīgi no tā, pie kādas reliģijas mēs esam piederīgi (izņemot apzināti ļaunas reliģijas, piemēram, sātanismu), mūsu nāvei līdzī nāks tiesa, kurā neviens cits kā mēs paši sevi – Dieva klātbūtnē – tiesāsim, un šīs tiesas mēraukla būs tās reliģijas normas, kuras mums bija pienākums pildīt. Ateists par savu notērēto dzīvi atbildēs pats savas sirdsapziņas priekšā, un šī atskaitīšanās būs vēl dramatiskāka. Pirmkārt, tāpēc, ka ikviena sirdsapziņas dziļumos ir ierakstīti visi mums zināmie morāles likumi; otrkārt, tāpēc, ka ne Kristus, ne budistu avatāras, ne kāds cits nebūs viņam palīgs un starpnieks šajā baismīgajā dialogā ar savu *alter ego* (otro “es”).

Vispārinātā filozofiskā un reliģijvēsturiskā skatījumā ikvienas reliģijas un kultūras cilvēks stāv *Bezgalīgā* priekšā un redz Viņu savas reliģijas, savas kultūras acīm.

KO JŪS ZINĀT PAR MŪSDIENU RELIĢISKO PLURĀLISMU UN TOLERANCI?

■ Kuri apgalvojumi ir patiesi un kuri – maldīgi?

1. Reliģiskais *individuālisms* ir sevis izvirzīšana Visuma centrā.
2. Relatīvisms ir pretējs individuālismam: tas uzskata, ka cilvēks nav visas esamības centrs.
3. Indiferentisms jeb reliģiskā vienaldzība ir mūsdienu civilizācijas norma.
4. Reliģiskais sinkrētisms ir dažādu reliģiju apzināta vai neapzināta savienošana.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0303045268

OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS

3.15

2003-5
L 99

ISBN 9984-15-418-1

9 789984 154183